اڻ ڄاول ٻار ڏانهن خط

(جڳ مشهور ناول "Letter to a Child Never Born" جو سنڌي ترجمو)

اوريانا فلاچي

فياض لطيف

روشني پبليڪيشن

ڪنڊيارو

2018ع

Roshni Book No. 000

ڪتاب جو نالو: اڻ ڄاول ٻار ڏانهن خط(ناول)
اصل ڇپيل اٽالين ٻوليءَ ۾, سال 1975ع
ليکڪا: اوريانا فلاچي
انگريزيءَ ۾ سنڌي ترجمو: فياض لطيف
ڇاپو پهريون: موهن جو دڙو پبلشنگ ايجنسي, لاڙڪاڻو 2001ع
ڇاپو ٻيو: © روشني 2018ع
لي آئوٽ : انور حسين سومرو
روشني ڪمپوزر اينڊ پرنٽرز, حيدر چوڪ, حيدرآباد.
ڇپيندڙ: فائين ڪميونيڪيشن, حيدرآباد, سنڌ.
ڇپرائيندڙ: روشني پبليڪيشن, ڪنڊيارو سنڌ.
قيمت: =/00 روپيا

AN JAWAL BAR DAA'N KHAT (Novel)
Originally Published in Italian language : 1975
By: **Oriana Fallaci**
Translated from English to Sindhi by: **Fayaz Latif**

Layout by: Anwer Hussain Soomro
Roshni Composers and Printers, Hyder Chowk, Hyderabad
Printed by: Fine Communication, Hyderabad, Sindh.
Published by: Roshni Publication, Kandiaro, Sindh
First Edition: Mohan Jo Daro Publishing Agency Larkana 2001
Second Edition © Roshni 2018

اسٽاڪسٽ

شاهه لطيف ڪتاب گهر, گاڏي کاتو, حيدرآباد
پٺائي بوڪ هائوس اوريئنٽ سينٽر, حيدرآباد+ڪنگ پن بڪ شاپ, پريس ڪلب, حيدرآباد
ڪامريڊ عاصم آخوند لائبريري,نسيم نگر چوڪ , قاسم آباد +ڪامريڊ بوڪ اسٽال, ڄامشورو
شير يزدان بڪ اسٽال, ڀٽ شاهه + حيدري ڪتب خانو ڀٽ شاهه, ڪاٺياواڙ اسٽور, اردو بازار, ڪراچي
لال بخش نيوز پيپر ايجنٽ, ٺٽو رابيل ڪتاب گهر, لاڙڪاڻو + رهبر بڪ اڪيڊمي, رابعه سينٽر, لاڙڪاڻو
جاويد بڪ ڊيپو, لاڙڪاڻو + نيشنل بوڪ ڊيپو, بندر روڊ, لاڙڪاڻو + نوراني بوڪ ڊيپو, بندر روڊ, لاڙڪاڻو
عبدالله بڪ ڊيپو, بندر روڊ لاڙڪاڻو+سنڌيڪا بوڪ شاپ, لاڙڪاڻو + اشرف بوڪ اسٽال, مسجد روڊ, نوابشاهه
عوامي بوڪ اسٽال, مسجد روڊ, نوابشاهه + مڪتبه گلشير, لياقت مارڪيٽ, نواب شاهه
مڪتبه حافظ اينڊ ڪمپني لياقت مارڪيٽ, نواب شاهه+ سليمان اينڊ برادرس, نواب شاهه
شهيد نذير عباسي ڪتاب گهر, نواب شاهه, المهراڻ ڪتاب گهر, ڪپرو + حافظ ڪتاب گهر, ڪپرو
العزيز ڪتاب گهر, عمرڪوٽ + ٿر ڪتاب گهر, مٺي, ڪنگري بوڪ شاپ, اسٽيشن روڊ, ميرپور خاص
حر ڪتاب گهر,سامهون ماڊل اسڪول, ميرپور خاص المهراڻ ادبي ڪتاب گهر, الفقراء منزل, سانگهڙ
سليم نيوز ايجنسي, نيو بس اسٽينڊ, دادو + جنيد بوڪ ڊيپو دادو مراد بوڪ ڊيپو,سيوهڻ+ عبدالرزاق بوڪ اسٽال, ميهڙ
ساحر ڪتاب گهر, ڪونڊي ميهڙ, مرچو لال بوڪ ڊيپو بدين + رحيم بوڪ ڊيپو بدين + سوجهرو ڪتاب گهر, بدين,
مهراڻ بوڪ سينٽر سکر+ ڪتاب مرڪز فريئر روڊ, سکر + عزيز ڪتاب گهر, ٻئراج روڊ, سکر
فيضان بوڪ ڊيپو نم جي چاڙهي سکر + بخاري ڪتاب گهر, ٻئراج روڊ, سکر+مڪتبه امام العصر, گهوٽڪي
سنڌ ڪتاب گهر, شڪارپور+ مولوي عبدالحئي شڪارپور + تهذيب نيوز ايجنسي, خيرپور ميرس
خيرپور بڪ شاپ ,خيرپورميرس+ نيشنل بڪ اسٽال, پنج گلو چوڪ, خيرپور ميرس + مڪتبيه عزيزيه, کهڙا
سچل ڪتاب گهر, درازا + ڪنول ڪتاب گهر, مورو+ حافظ ڪتاب گهر,مورو+ ظفر ڪتاب گهر,مورو
ميمڻ بوڪ ڊيپو نوشهروفيروز + قاسميه لائبريري, اسپتال روڊ, ڪنڊيارو+ سارنگ ڪتاب گهر, ڪنڊيارو

ارپنا

پنهنجن عزيز دوستن
مونس اياز
احسان دانش
۽
ضمير لاشاري
جي نانءِ
فياض لطيف

مهاڳ

انگريزي ادبَ جي مشهور نقاد ۽ ناول نگار ”ڊي ايچ لارنس“ هڪ هنڌ لکيو آهي ته، ”ڪنهن به ڪتاب کي يا ته هڪ رهزن هُئڻ گهرجي يا هڪ باغي يا وري هجوم ۾ داخل ٿيندڙ هڪ اهڙو شخص، جنهن جي آمد سان پڙهندڙ يا ته پنهنجون حياتيون بچائي پڃڻ لڳن يا سندس جهنڊي هينيان هليا اچن ۽ ساڻس ويجهڙائپ واري سڃاڻپ پيدا ڪندي ڪائنس سندس مزاج معلوم ڪن.“

لارنس جي مٿين نظريي کي سامهون رکي ڏسجي ٿو ته زير نظر ناول جي ليکڪا اوريانا فلاچي، جيڪا اصل ۾ اٽليءَ جي هڪ معروف جرنلسٽ آهي، تنهن جي تحريرن به پڙهندڙن ۾ ٿرٿلو پئي مچايو آهي. ”Interview with history“ کان وٺي ”Aman“ ۽ زير نظر ڪتاب ”Letter to a child never born“ جي تخليق تائين، اوريانا جي لکڻ جو انداز آڪٽوپس بَلا وانگر پڙهندڙن کي پنهنجي اڻ ڏٺل تاندرون ۾ مڪمل طرح جڪڙي ڇڏي ٿو.

مُنهنجي ذاتي راءِ آهي، ته اوريانا جي هن ناول سان گڏ سندس بيو خوبصورت ناول ”Aman“ به پڙهڻ گهرجي، جو ته اوريانا ”Aman“ پنهنجي محبوب يونان جي انقلابي اڳواڻ پينا گولس جي سورهيائي ۽ ساڻس محبت جي پسمنظر ۾ رچيو هو ۽ هي ناول ”Letter to a child never born“ وري هن سان همبستري کان پوءِ پنهنجي ڪُک ۾ پيل ان ”قطري“ جي ڪٿا ۽ تعظيم ۾ لکيو آهي، جيڪو پيدا ٿيڻ کان اڳ ۾ ئي ادب جي تاريخ ۾ سيني ساڄاهه وندن کي حيرت ۽ ويچارن جي احساساتي جزيري ۾ وڃائي ويو آهي، هتي آءُ هن ناول جي ڪهاڻي کو نه ورجائيندس، جو ته اها اوهين پڙهندڙ خود ئي پڙهندا ۽ پروڙيندا، پر مان رڳو ايترو عرض

ڪرڻ چاهيندس، ته هن ناول جي محدود صفحن ۾ اوريانا پنهنجن باريڪ کان باريڪ ترين احساسن کي ايترو ته پرپوريت سان بيان ڪيو آهي، جو پڙهندڙ سندس هر جملو پڙهڻ وقت جڻ ته پنهنجو پاڻ کي ڪنهن اهڙي ڪيهه جي سَوڙ ۾ سبيل محسوس ٿو ڪري، جنهن کي هموار ڪرڻ لاءِ جڏهن سوڻي سان سٽيو وڃي ٿو ته هُو (پڙهندڙ) به ڪيهه جي ذرڙن سان گڏ تحليل ٿيندو رهي ٿو.

اڪثر ناول ڏاڍي آهستگي سان شروع ٿيندا آهن ۽ پوءِ هورڙيان هورڙيان اڳتي وڌندا آهن، پر اوريانا جي هن ناول جي پهرئين جملي سان ئي فضا هڪ خاص قسم جي پُراسراريت جي حامل ٿي وڃي ٿي. جڏهن مون هن ناول جي پهرين سِٽ پڙهي هُئي، ته ان جي سحر ۾ ڪافي ڏينهن تائين گُم رهجي ويو هُئس، ان دوران الاهي مصروفيتن جي باوجود مون مٿان عجيب ڪيفيت طاري رهي هُئي، پر جنهن لمحي ٿوري فرصت ملي هُئم، ته ان ڪيفيت هڪ خاص تيزي سان مُنهنجي شعور کي پنهنجي گرفت ۾ وڪوڙي، مون کي ڪُجهه لکڻ تي مجبور ڪيو آهي.

ڪوبه ڪتاب ترجمي سان گهٽو ڪُجهه وڃائي ويهندو آهي يا ائين ڪٿي چئجي، ته ترجمي سان اڪثر ڪري تخليق جو حُسن محدود ٿي ويندو آهي، بلڪل ايئن جيئن محبت جيستائين بند چپن جي اقرار ۾ ڪارين ڪجلين اکڙين جي اونهائين جو احساس بڻيل هوندي آهي، ته ان جي هر ادا ۾ عجيب سرمستي سمايل هوندي آهي، پر جڏهن ان احساس کي لفظ ”پيار“، ”محبت“ يا ”عشق“ وغيره جو نانءُ ملي ويندو آهي، ته ان جا رنگ ئي پنهنجو روپ وڃائي ويهندا آهن. چنڊ جو ظاهري حُسن ته روشني آهي، پر اها روشني جڏهن ”چانڊوڪي“ چوائي ٿي، ته چنڊ ڇٻاڙيل گرِهن وانگر ڇَسو ۽ بي رونق پاسڻ لڳي ٿو ان ڪري ڪي شيون احساسن ۾ رهندي ئي مڪمل ۽ موهيندڙ محسوس ٿينديون آهن، پر جڏهن انهن کي لفظن ۾ اظهارڻ جي ڪوشش ڪئي ويندي آهي، ته اهي بي رونق ۽ بي روح بڻجي وينديون آهن. فياض لطيف، اوريانا فلاچي جي هن ناول کي جهڙي طرح سنڌيءَ ۾ اُلٿو ڪيو آهي، ان سان اها ڪشمڪش اجان ويتر چٽي ٿي وڃي ٿي، جنهن جو هن

ناول جي حوالي سان آءٌ مٿي ذڪر ڪري آيو آهيان. فياض لطيف هڪ مشتاق مترجم آهي. هن اوريانا جي مذڪوره ناول جو ترجمو ڪندي، نہ صرف زبان ۽ بيان جي باريڪين ۽ لطافتن جو تمام گهڻو خيال رکيو آهي، پر ناول ۾ موجود جذبن ۽ احساسن کي بہ ڀرپوريت سان پنهنجي ٻولي ۾ منتقل ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي اٿائين. جيئن تہ خيال جو ڪُجهہ حُسن ان جي اظهار ۾ لڪل هوندو آهي، تنهن ڪري ڪهاڻي ۾ تخيل جي نزاڪت ۽ فني ندرتن سان گڏوگڏ لفظن جو متوازن استعمال ۽ جملن جي ترتيب بہ ضروري ليکبي آهي. فياض انهن سڀني جو خيال رکي ناول جي اصل حُسن کي گهڻي قدر برقرار رکڻ جي جستجو ڪئي آهي. سندس اها محبوب ڪوشش اسان لاءِ ۽ اسان جي ٻولي لاءِ فخر لائق آهي.

آخر ۾ آءٌ اوريا فلاچي جي هن ناول لاءِ مختصر لفظن ۾ ايترو ئي چوندس، تہ هي ناول پڙهڻ هڪ اهڙي انسان جو خيال آڻڻ/تصور ڪرڻ جي مترادف آهي، جنهن کي اونهي پاڻي ۾ ٻُڏڻ لاءِ اڪيلو ڇڏيو ويو هُجي.

مظهر ابڙو

31 ڊسمبر 2000

اوريانا فلاچي ۽ اڻ ڄاول ٻار ڏانهن خط

جڏهن کان هي ڪائنات پنهنجن سمورين سندرتائن، رنگن، رونقن، مادي حقيقتن ۽ سچاين جي روپ ۾ عدم کان وجود ۾ آئي آهي، تڏهن کان وٺي هن ڌرتيءَ جي سندر ۽ وشال سيني تي ڪن اهڙن آدرشي انسانن پڻ جنم ورتو آهي، جيڪي فطري ۽ ازلي آزاديءَ جي سونهن ۽ سُرهاڻ جا عاشق رهيا آهن. اهڙن روشن خيال، باشعور ۽ حساس ماڻهن مان اٽليءَ جي شهر فلورنس ۾ 29 جون 1930ع تي جنم وٺندڙ برجستي ليکڪا اوريانا فلاچي به هڪ آهي، جيڪا پنهنجي هر تخليق جي آئيني ۾ فني توڙي فڪري حوالي سان نهايت پختہ نظر اچي ٿي.

اوريانا فلاچي ادبي ۽ صحافتي دنيا ۾ پير پائڻ کان اڳ سياست سان سلهاڙيل هُئي. هن آدرشي عورت پنهنجي عملي ۽ سياسي زندگيءَ جو آغاز تمام ننڍي عُمر ۾ پنهنجي مهان ۽ آزادي پسند پيءُ سان Underground resistence movement واري انقلابي تحريڪ ۾ شموليت ڪرڻ سان شروع ڪيو جنهن مٿانئس ڪافي گهرو اثر ڇڏيو ۽ هوءَ به پنهنجي پيءُ جيان پنهنجي عمل ۽ ڪردار ۾ سراپا انسانيت جي آزاديءَ جي علمبردار بڻجي وڏيڪ سياسي، ادبي ۽ صحافتي سرگرمين ۾ حصو وٺڻ لڳي ۽ پنهنجي ذات جي اعليٰ شعور ذريعي ٻين انسانن کي فڪري ۽ عملي جدوجهد جو سڏ ڏيندي رهي.

اوريانا فلاچي لکڻ جو آغاز اٽليءَ جي هڪ مشهور اخبار ۾ ”Crime Column“ جي نالي سان ڪيو ۽ جيئن جيئن هن جي لکڻين ۾ Creative Maturity ايندي وئي ۽ هن جي تخليقي صلاحيتن ۽ سچائين کي دُنيا ۾ مهانتا ۽ مڃتا جا گل ملندا رهيا، تيئن تيئن هن

وڏيڪ سچائي ۽ ايمانداري سان حالتن جو تجزيو ڪرڻ شروع ڪيو. پوءِ هوءَ ان وقت جي مشهور مئگزين Europco ۽ ٻين ڪيترن ئي ملڪي ۽ غير ملڪي رسالن ۾ سياسي ۽ ادبي ليک ۽ تجزيا لکڻ لڳي.

اوريانا دنيا جي مظلوم ۽ محڪوم عوام جي حقن جي حمايت ڪرڻ ۽ انهن جي حاصلات لاءِ پاڻ پتوڙڻ جي سلسلي ۾ مختلف ملڪن جا دورا ڪري ان وقت جي ناماياري اڳواڻن، انقلابين، سياستدانن ۽ مذهبي پرچارڪن جي خيالن ۽ سوچن کان واقفيت حاصل ڪرڻ لاءِ ڪائنن ڀرپور Interviews ڪيا. اهو ئي سبب آهي، جو اوريانا فلاچي کي World's best interviewer جهڙي لقب سان بہ نوازيو ويو ۽ بعد ۾ انهن Interviews واري ڪتاب ”Interview with history“ ڇپجڻ کان پوءِ هن دُنيا ۾ تمام گهڻي شهرت ماڻي.

صحافت جي دُنيا ۾ مڃتا ماڻڻ سان گڏوگڏ هن جاڪوڙي عورت پنهنجن تخليقي ناولن جي ڪري بہ ماڻهن جي دلين تي راڄ ڪيو آهي، ڇو تہ صحافت وانگر هن پنهنجن ناولن ۾ بہ هڪ طرف انسان جي داخلي ۽ خارجي پيڙائن کي پنهنجي انداز ۾ ظاهر ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي آهي، تہ ٻي طرف پنهنجي دؤر جي جبر ۽ قهر جو تذڪرو بہ ڪيو آهي. مثلاً Aman سندس اهو ناول آهي، جنهن جي لاءِ هن پاڻ لکيو آهي تہ:

> "It is a book about the hero who fights alone for the freedom and for the truth, never giving up and so he dies, killed by all."

Aman کان پوءِ هن جي ناول ”If the sun dies“ بہ ڪافي شهرت ماڻي، پر ”Letter to a child never born“ مٿين ٻنهي ناولن کان پنهنجي مواد ۽ فڪر جي حوالي سان منفرد ۽ انوکو آهي. هن ناول ۾ هڪ تنها ۽ وياڪل عورت جي ڪهاڻي بيان ٿيل آهي، جيڪا پنهنجي ڪُک ۾ پلجندڙ ٻار سان گفتگو ڪري ٿي. هوءَ پنهنجي وجود جي سمورين سچائين کان واقف هُئڻ سان گڏوگڏ پنهنجي ذات جي اعليٰ شعور ۽ ادراڪ کان بہ آشنا آهي، تہ وري ٻي انتها بهادر ۽ جرئتمند پڻ. هوءَ زندگيءَ جي سمورين داخلي ۽ خارجي پيڙائن، تنهائين ۽ تڪليفن

سان گڏ ممتا جي دامن ۾ پلجندڙ احساسن، ماڻهن جي الزامن، ويساهه گهاتين ۽ منافقتن سان ٻه مهاڏو اٽڪائي ٿي، ته سماج جي سياسي، معاشي، اخلاقي حدبندين ۽ ريتن رسمن جي ڄاڻ رکندي هڪ ذميوار عورت جي روپ ۾ به نظر اچي ٿي. زندگيءَ کان وٺي موت تائين ۽ اُن سفر جي وچ ۾ ايندڙ عذابن جي باري ۾ هوءَ پنهنجي ايندڙ ٻار کي سڀ ڪُجهه ٻُڌائڻ سان گڏوگڏ سندس نيستيءَ مان هستيءَ ۾ اچڻ جو فيصلو به اُن تي ٿي ڇڏي، ته هو پنهنجي مستقبل جو فيصلو ڪرڻ ۾ آزاد ۽ خودمختيار آهي، ڇو ته هوءَ صرف ڪيس پنهنجي زندگيءَ جي اٿل تجربن ۽ تڪليفن کان آشنا ڪرڻ جو ئي ڪردار ادا ڪري سگهي ٿي.

هن خوبصورت ۽ جيءَ کي ڇُهندڙ ناول کي مُنهنجي محبوبن جهڙي دوست فياض لطيف سنڌي ٻوليءَ ۾ جهڙي خوبصورت ۽ منفرد انداز سان ترجمو ڪيو آهي، تنهن لاءِ هن ڪيرون لهڻيون. آخر ۾ پنهنجي دوستيءَ واري حجت جو حق رکندي، آءٌ فياض کان اها فرمائش ٿو ڪريان، ته جيڪڏهن هو Aman کي به اهڙي ئي خوبصورت انداز ۾ سنڌي ٻوليءَ جو ويس پارائيندو ته سنڌي ٻوليءَ تي سندس وڏو وڙ ٿيندو.

مجموعي طور تي ”اڻ-ڄاول ٻار ڏانهن خط“ دُنيا جي اهڙن شهڪار ناولن مان هڪ آهي، جن کي بار بار پڙهڻ تي دل گهرندي آهي، اميد آهي ته هن نرالي ناول کي پڙهڻ کان پوءِ سنڌي ساهت جي سرت رکندڙ ساٿي پنهنجي جيءَ ۾ جايون ڏيندا.

ڊاڪٽر مبارڪ جتوئي

19 جنوري 2001ع

ادب، آچپوءِ ان جو سماجي ڪارج

هن پوري سنسار جي تازگي ۽ تابندگي جو راز تحرڪ ۽ تبديلي ۾ ڪارفرما آهي، ڪائنات جي ڳڳَ پن کان وٺي انساني مانداڻ جي محرڪن ۽ ڪيفيتن تائين هر احساس ان اَمر جو آئينہ دار آهي، جنهن ڪي آچپو چئجي ٿو ۽ ان آچپي جي جمالياتي جوهر سان ئي هن دنيا جون رونقون ۽ رنگينيون قائم ۽ دائم آهن، جيستائين ڌرتيءَ تي زندگي ۽ آچپي جو احساس موجود آهي، تيستائين تبديلي ۽ تحريڪ جو اهو سلسلو ائين ئي پنهنجي معنائن ۽ سندرتائن سان مؤجزن رهندو ۽ ائين ئي وقت ۽ حالتن جي ڪُکِ مان نيون نزاڪتون جنم وٺنديون ۽ نيون صداقتون سرجنديون رهنديون.

"ساحل که اصل طينش او جوش تشنگی ست،
دریاست درکنار لبش ترنمی شود"
(بيدل دهلوي)

(ڪناري جي سڀاءَ ۾ اُڃَ جو انت هوندو ئي ڪونہ آهي،
توڙي جو درياءَ سندس پاڪرن ۾ هوندو آهي، پر پوءِ بہ هن
جا چپ هميشہ اڃايل ئي رهندا آهن.)

جيئن وقت کي پنهنجون وِٿون ۽ سچائيون آهن، جيڪي پابندين جي هزارين پڙدن ۽ سيمائن جي باوجود پنهنجي مقرر سمي تي نروار ٿيڻ لاءِ پنهنجي وجود ۾ بي قرار ۽ بي نياز هونديون آهن، تيئن ئي جياپي کي بہ پنهنجون حقيقتون ۽ حُسناڪيون آهن، جيڪي بنا ڪنهن جي سهائتا جي محتاج هجڻ جي، پنهنجي فطرت ۾ اڻ تر ۽ ازلي هجن ٿيون، ۽ انهن جياپي جي صداقتن ۽ وقت جي وِٿن جو پاڻ ۾

ايترو ئي گهرو سٻنڌ هجي ٿو جيترو گل ۽ خوشبو جو جيترو آئيني ۽ عڪس جو جيترو آواز ۽ پڙاڏي جو ۽ جيترو انسان ۽ ان جي اظهار جو.

"It is all existence of feelings that brings out the tender colours of life in its purity". *(Shelly)*

(اهو احساسات جو وجود ئي هُجي ٿو جيڪو زندگيءَ جي ڪومل رنگن کي پنهنجي پوري پوترتا سان نروار ٿو ڪري)

جڳ مشهور ڏاهي مارڪس جي راءِ موجب، هُئڻ (Being) کان پوءِ فڪر (Thinking)، فڪر کان پوءِ عمل (Practice) ۽ عمل کان پوءِ نظريو (Theory) جنم وٺندو آهي، تنهنڪري سڀ کان اول وقعت وجود جي هجي ٿي ۽ اهو فردي وجود ئي سماج کي جنم ڏئي ٿو. اسين جڏهن انسان جي وجودي اتهاس کي اڀياس هيٺ آڻيون ٿا، تڏهن ان جي فڪري، سماجي، عملي ۽ نظرياتي اوسر جا مرحلا بہ مختلف تبديلين جون مسافتون طئي ڪرڻ کان پوءِ ان نقطي تي نظر اچن ٿا، جنهن کي سماجي اظهار جي تاديبي تاريخ سڏجي ٿو ۽ سماجي تاديب جي تاريخ پنهنجي وجود ۾ انساني عملن، جذبن، احساسن، امنگن، فڪرن ۽ جمالياتي جوهرن جو اهو رڪارڊ آهي، جنهن جي مجموعي کي ادب چئجي ٿو.

ادب بابت مختلف وقتن ۾ مختلف مڪتبِ فڪر جي ماڻهن، مختلف وضاحتون ۽ وصفون پئي بيان ڪيون آهن، ڪن جي خيال موجب، ادب، تبليغ ۽ پروپيگنڊا جو هڪ ذريعو آهي. ڪن جي فڪر مطابق ادب، خيالي دنيا جو هڪ طلسمي ڪاڪ محل آهي، جنهن ۾ دنياوي صداقتن بدران مبالغي آرائيءَ جي عنصرن جي وڌيڪ اُپٽار ٿيل هوندي آهي ۽ اهو فقط ڪُجهہ لمحن جي وندر ميسر ڪرڻ کان سواءِ ڪو ڀرپور سماجي ڪردار ۽ ڪارج ادا ڪري نہ سگهندو. پر اصل ۾ ائين بنهہ ڪونهي. ادب، تبليغ ۽ طلسمي اظهار کان وڌيڪ تصدق ۽ تشفي جو حامل هُجي ٿو. ادب جيڪڏهن صرف تبليغ، طلسم ۽ پروپيگنڊا جو ذريعو هُجي ها، تہ پوءِ دنيا ۾ وڏا شاهڪار صرف اهي پرچا، اخبارون ۽ پمفليٽ هُجن ها، جن وقتي طور اسٽالن ازم ۽ نازي ازم کان وٺي ٻين ڪيترن ئي نهام نهاد سياسي ۽ استحصالي تنظيمن جو تبليغي ڪردار ادا ڪيو.

حقيقت ۾ ادب جو مقصد انساني زندگي جي تاديب، تهذيب، فڪري ترقي ۽ عملي تازگي آهي، انهيءَ ڪري ئي ادب، سماج جي آرسي بہ آهي تہ علامت بہ، تاريخ بہ آهي تہ ان جي عملي مظهر جو محرڪ بہ. ادب جي ان ڪارج ڪارڻ ئي ميٿو آرنولڊ جهڙي مفڪر ۽ نقاد ادب کي زندگي جي تنقيد ڪوٺيو آهي. زندگي جيئن تہ اها تحرڪ ۽ ترقي پذير حقيقت آهي، جنهن جو هر لمحو جياپي جي مشاهدن، تجربن، تلخين ۽ ڪيفيتي صداقتن مان گذرڻ ڪان پوءِ هڪ اهڙي تخليقي حقيقت کي جنم ڏئي ٿو جيڪا پنهنجي جوهر ۾ سچ جو جدلياتي عنصر رکندڙ هوندي آهي، تنهنڪري سماج لاءِ ادب جو اهو اظهار ۽ فڪر ئي قلدائڪ ثابت ٿيندو جيڪو ترقي پسند خيالن، ويچارن، احساسن ۽ جمالياتي صداقتن تي مبني هوندو ۽ اهڙن ئي تخليقي ويچارن تي مشتمل تحريري فن پارن جي افاديت ۽ اهميت جو اقرار ڪندي گورڪي لکيو آهي تہ.

> "It is to books that I owe every thing that is good in me. Even in my youth I realized that art and literature is more generous than any thing else in the universe."

(مون ۾ جيڪا بہ سُٺائي آهي، اها ڪتابن جي بدولت ئي آهي، مون جواني ۾ ئي ڄاڻي ورتو هو تہ ڪائنات جي ٻي هرچيز جي نسبت، ادب ۽ آرٽ ئي سخي هُجن ٿا)

ادب، ان ڏي، ان آٿت، ان احساس ۽ ان خيال جي خودي ۽ سرمستي آهي، جنهن ۾ انسان ڏونگرن جون ڏکائيون ۽ پير پٿون ڪندڙ پيچرا هيڪل ئي ڏوريندي، پٽ ڏٽيءَ جيان پاڻ سان، پريںءَ کي هم سفر سمجهندو آهي.

"هيڪلياڻي هيل، پورينديس پنهونءَ ڏي،
آڏا، ڏونگر، لڪيون، سوريون سُڄن سيل،
تہ ڪر ٻيلي آهن ٻيل، جي سور پريان جا ساڻ مون.

ادب، داخلي احساسن، خارجي حالتن، فني ۽ فڪري باريڪين ۽ جمالياتي رنگن جي اظهار جو اهو حسين ۽ پراثر امتزاج آهي، جنهن

جي بنياد تي ئي قومن جي تهذيبي ۽ تمدني تاريخ جو انحصار هُجي ٿو. جيڪي قومون پنهنجي ان تاريخي ورثي کان وانجهيل هونديون آهن، انهن جو وجود ان معذور فرد جيان هوندو آهي، جيڪو ترقي جي تيز رفتار ڊوڙ ۾ پاڻ ملهائي نہ سگهندو آهي، ۽ هميشہ شڪست خورده رهندو آهي.

ادب جا فڪري ۽ سماجي طور بہ وڏا ۽ اهم ڪارج هوندا آهن، يعني عڪاسي ۽ اصلاح. عڪاسي مان مراد اها آهي، تہ جيئن سماج آهي، ان جو آئينو پيش ڪرڻ ۽ اصلاح جي معنيٰ آهي، جيئن سماج هُئڻ گهرجي، ان جو عڪس ۽ تخيل پيش ڪرڻ. پهرين جو تعلق سماج جي عملي سرشتي جي خارجي پهلوءَ سان آهي ۽ ٻي جي وابستگي، معاشري جي داخلي ۽ احساساتي دنيا ۽ سماجي عملن جي تعميري ۽ فڪري اتهاس سان آهي. جتي ادب ايتري وقعت ۽ افاديت جو حامل آهي، اتي اديب ۽ سرجڻهار جي اڏولتا ۽ عظمت ان کان ٻيڻي مڃتا ۽ محبوبيت جي مستحق هُجي ٿي، ڇو تہ اديب، سماج جو اهو-سُڄاڻ ۽ پارکو فرد هُجي ٿو جنهن جي فڪري، علمي ۽ عملي توسط سان، ان پوري تخليقي سرشتي جو عمل وجود ۾ اچي ٿو. جنهن کي ساهت ٿو چئجي ۽ ان ساهت جو سرجڻهار هڪ ئي وقت ذي روح، ذي شعور، ذي حواس ۽ صاحب نظر هئڻ ڪري، سماج جي ٻين فردن جي ڀيٽ ۾ وڏيڪ ذميوار، سُرَت پريو ۽ سگهارو هُجي ٿو ۽ سندس ان سگهہ ۽ سُرت جو اصل ڪمال، آپ ٻيتيءَ کي جڳ ٻيتي بنائڻ هوندو آهي.

> "Our existence has always and every where been tragic, but man (writer) has converted these numerless tragedies into works of art". (Gorky)

(اسان جو وجود هميشہ ۽ هر جاءِ تي ڏکن جو داستان پئي رهيو آهي، پر اهو صرف سرجڻهار ئي آهي، جنهن انهن اڻ ڳڻيَ الميلن کي آرٽ جي شاهپارن جو روپ عطا ڪيو آهي.)

اٿلي جي انوکي قلمڪاره اوريانا فلاچي بہ هڪ اهڙي گهڻ رُخي ۽ سگهاري سرجڻهار آهي، جنهن جياپي جي زخمن کي لفظن جي زبان ڏئي، پنهنجي ذات ۽ ڏاڻءُ جي ڪمال خوبي سان اهڙا املهہ فن پارا

تخليق ڪيا آهن، جن ادب جي دنيا ۾ نه صرف فڪر جا نوان دروازا کوليا آهن، پر انهن آدم ذات جي عذابن ۽ پيڙائن جي ازالي ۾ پنهنجو ڀرپور ڪردار به ادا ڪيو آهي. صحافت جي پٿريلي پيچرن کان وٺي ادب جي فڪري ۽ تخليقي مرحلن تائين، اوريانا اها سرفروش ۽ خوددار ليکڪا آهي، جنهن هميشه پنهنجن لکڻين ۾ پنهنجي راءِ جي اظهار کان وٺي پنهنجي ذاتي اوڻائين جي اقرار تائين ثابت قدمي ۽ سچائي جو عملي ثبوت پئي پيش ڪيو آهي.

اهو هينري ڪسينجر هجي يا جنرل گياپ، ياسر عرفات هُجي يا ذلفي ڀٽو اندرا گانڌي هُجي يا رضا شاهه پهلوي، پر فلاچي پنهنجي راءِ جي اظهار ۾ ايتري ئي خوددار ۽ بيباڪ رهي آهي، جيتري هوءَ پنهنجي محبوب ۽ عاشق پيناگولس جي عشق جي اقرار ۾ بي خوف ۽ ڪري آهي.
هن جي تخليقي ڪاوشن ۾ "If the sun dies, the rage and price, Insha Allah, the force of reason, the useless sex, Letter to a child never born, interview with history, nothing and so be it ۽ Aman" قابلِ ذڪر آهن. پر انهن مان خاص ڪري سندس پوين ٽن ڪتابن پنهنجي فڪري سگهه ۽ فني سُندرتا سبب سڄي دنيا ۾ وڏو نالو ڪمايو آهي.

سندس ڪتاب "Interview with history" دنيا جي 14 عالمي شهرت يافته ۽ مختلف مڪتبِ فڪر جي شخصيتن جي انٽرويوئن تي مشتمل اهو مجموعو آهي، جيڪو انٽرويو جي حوالي سان ته پنهنجي وجود ۾ جاندار ۽ ڀرپور آهي، پر ان ۾ هر شخصيت تي اوريانا جا لکيل ذاتي تاثر ۽ مشاهداتي خاڪا پڙهندڙن ۽ پروڙيندڙن جا ڪپاٽ کولي ڇڏيندڙ آهن. باقي سندس ٻئي ناول 'Aman' ۽ 'Letter to a child never born' فلاچيءَ جي ان فڪر، جذبات ۽ سندس ننڊ ۽ بيداريءَ جي احساسن جو حسين حصو آهي، جيڪي هُن يونان جي مزاحمتي تحريڪ جي سرواڻ پيناگولس جي پيار، اشتياق ۽ انتظار ۾ محسوس ڪيا ۽ ان جي حاصلات کان پوءِ ان جا نتيجا، تجربا ۽ تلخيون ڀوڳيون آهن.

هوءَ تيز نظر ۽ ابابيلن جهڙو نفيس روح رکندڙ رولاڪ صحافي

اوريانا، باغي اڳواڻ پيناگولس (جيڪو طويل اذيتناڪ اسيري کان پوءِ آمر پاپادو پولس جي قهري قيد مان آزاد ٿيو هو) جو 1983ع ۾ وئي ته انٽرويو ڪرڻ هُئي، پر جسماني طور ڪمزور ٿي ويل، ان عزم جي پهاڙ ۽ شاعرانه مزاج رکندڙ شخص جي عشق جي اسير ٿي موٽي، جيڪو هميشه چوندو هو ته.

"Politics is a duty and poetry is a need."

(سياست فرض ۽ شاعري "ان فرض جي" ضرورت آهي.)

اوريانا پهرين ملاقات ۾ ئي پينا گولس جي ڪردار، قرباني ۽ قرب کان ايترو ته متاثر ٿي، جو سندس جدوجهد، قيد جي صعوبتن، سندس ثابت قدمي ۽ ساڻس شديد محبت جي پسمنظر ۾ "Aman" جهڙو ڪلاسڪ ناول تخليق ڪري ورتائين.

پنهنجي احساسن جي مسافت ۾ خانه بدوش ۽ گهاٽ گهاٽ جو پاڻي پيئتل ارڏي اوريانا جي اندر ۾ ان ميسح جهڙي اڏول ۽ انوکي انسان پيناگولس لاءِ چاهت جي چٽنگ، ان محبوب ڪتاب "Aman" جي تخليق کان پوءِ به ماٺي ڪونه ٿي ۽ هن ساڻس معاشقي جي تڪميلي ۽ جسماني سنجوڳ جي صداقت ۽ ان کان پوءِ پيدا ٿيندڙ صورتحال جي پيڙائيندڙ احساساتي تجربن ۽ لونءَ ڪانڊاري ڇڏيندڙ ويچارن تي مبني ناول"Letter to a child never born" لکيو جنهن ادبي دنيا جي جهجهي انگ جي جيءَ کي نه صرف جنجهوڙيو آهي، پر هر پڙهندڙ جي دل جي دروازي تي الاهي اوجاڳيل ۽ مضطرب سوالن جي دستڪ به ڏني آهي.

هي ناول، محبت جي سرمدي عمل جي سنجوڳ جي نتيجي ۾، ڪُکِ ۾ جنم وٺندڙ ٻار جي وجود کان شروع ٿي، سنسار جي تخليق، ان جي تلخين، حُسناڪين ۽ حقيقتن جي پيچرن تان گذرندو، سماجي روين جي ڪنورتا، ان جي دقيانوسي رواجن ۽ اصولن جو عڪس پسائيندو، اُتي اختتام ڪري ٿو جتي محبت، رشتا، رفاقتون، تعلق ۽ تشنگيءَ جون سڀئي رمزون فريب ٿيون پاسن. جتي ڏيڍِ، آٽت ۽ سماجي اُنس جا سڀئي سُبنڌ صليب ٻڻجي ٿا وڃن، ۽ انهن سڀني کي ڀوڳڻ ۽ برداشت ڪرڻ لاءِ هڪ عورت جي زندگي ئي وڃي رهي ٿي، جيڪا جهان جي هن جُوا خاني ۾ مڪار متلاشين وٽ سڀ ڪُجهه هارائڻ کان

پوءِ بہ آجپي جي اُمنگ ۾ آسروند ٿي رهي. توڙي جو هن ناول جي نائڪا جي ڪُکِ ۾ جنم وٺندڙ ٻار، هن دنيا ۾ اچڻ کان اڳ ئي پيٽ جي اونداهي ۾ اجل جو ٻَڪُ بڻجي ٿو وڃي، پر اوريانا هي ناول لکي، اڻ ڄاول ٻار کي هن دنيا ۾ نہ صرف احساساتي طور جنم ڏيڻ ۾ سوڀاري ٿي آهي، پر ادبي اتهاس ۾ ڪيس امر ۽ لازوال آجپو بہ عطا ڪري ڇڏيو آهي.

هن ناول جي وڏي خوبي اها آهي، تہ هي پنهنجي پوري احساساتي ۽ فڪري سفر ۾ پڙهندڙ کي نہ رڳو ساڻ ڪٺي هلي ٿو پر ان سان گڏ اظهار ۽ بيان ۾ جيڪي ڪيفيتون ۽ سوال جنم وٺن ٿا، اهي ڪيس فڪر ۽ سوچ جي ڏورانهين وادين ۽ ويچار ڌارائن جي لهرن ۾ لوڙهي ڇڏن ٿا، مون جڏهن هي ناول پهريون ڀيرو پڙهيو هو تڏهن آءٌ بہ ڏينهن تائين ان جي فڪري ۽ احساساتي سحر ۾ جڪڙيل رهيو هُئس ۽ ان جي ڀرپور احساساتي ۽ فڪري سرمدي ئي، مون کي هن ناول جي سنڌي ۾ ترجمي تي اُتساهيو آهي. مون اوريانا جي هن ناول جو جان شيفلي (John Shephley) جي انگريزيءَ ۾ ترجمي ڪيل "Letter to a child never born" تان سنڌيءَ ۾ "اڻ ڄاول ٻار ڏانهن خط" جي سري سان اُلٿو ڪيو آهي. مون پنهنجي طور تي ناول کي ان جي اصلوڪي خيالن، جذبن ۽ احساسن جي روح سميت سنڌي ۾ منتقل ڪرڻ جي ڀرپور ڪوشش ڪئي آهي، پر اڃان بہ جيڪڏهن ڪنهن پارکو ۽ سڄاڻ کي ڪا ڪمي نظر اچي، تہ ان جي نشاندهي ۽ اصلاح لاءِ مُنهنجي دل جي خلوص ۽ آجيان جو دوار هميشہ کُليل رهندو.

فياض لطيف

18 جنوري 2001

ٻئي ڇاپي لاءِ ٻه اکر

ڪجهه ڪتاب ڪٻٽن ۾ سجائي رکڻ لاءِ هوندا آهن. ڪجهه پڙهڻ لاءِ، ڪجهه پڙهي ٻين کي ڏئي ڇڏڻ لاءِ هوندا آهن. ڪي هڪ ڀيرو پڙهڻ کان پوءِ رکي ڇڏبا ۽ ڪي بار بار پڙهڻ جهڙا هوندا آهن. ڪجهه ڪتاب پڙهڻ کان پوءِ وسري ويندا آهن، ڪجهه پڙهي، انهن کي وسارڻ جي ڪوشش ڪبي آهي، پر وسري نه سگهندا آهن. ڪي هڪ دفعو پڙهڻ سان ئي سمجهه ۾ اچي ويندا آهن، ڪي بار بار پڙهڻ کان پوءِ به سمجهي نه سگهبا آهن.

ڪجهه ڪتاب ماڻهوءَ کي وکيري، پچي، پوري ۽ ماري وجهندا آهن، ته ڪجهه ڪتاب وکريل ۽ اُجڙيل ماڻهوءَ کي ميڙي، جوڙي ۽ جيئاري وجهندا آهن. ڪجهه ڪتاب ننڊ ڏيندا آهن، ته ڪي ننڊ کسي اوجاڳا ڏيندا آهن.

اوريانا فلاچيءَ جو هي ناول، ”اڻ چاول ٻار ڏانهن خط“ هڪ اهڙو ڪتاب آهي، جنهن مون سميت ڪيترن ئي ماڻهن (جن ان کي پڙهيو ۽ پُرجهيو آهي) کي، نه صرف احساساتي طرح پڳهو پوريو، جهوريو ۽ جنجهوڙيو آهي، پر سندن چين ۽ سڪون کسي، بي چين ڪيو ۽ کين ڪيترين راتين جا اوجاڳا ڏنا ۽ عجيب نوع جون پوڳنائون ارپيون آهن.

هن ناول ۾ گهڻا لُڙڪ ۽ ٿوريون مُرڪون آهن. اصل ۾ هي ناول هڪ اهڙي خود ڪلامي آهي، جنهن ۾ لفظن جي مٽي، سورن جي لُڙڪن سان ڳوهيل آهي. هي ناول فقط هڪ فرد جو نوحو نه آهي، پر زندگيءَ جي سورن جي سئمفيني ۽ سُڏڪو آهي، جيڪو اندر ۾ سانڍي ۽ سانيي رکي نه ٿو سگهجي، پر ان کي اظهاري ۽ اوري ئي ان درد ۽ اذيت مان آزادي ماڻي سگهجي ٿي، جيڪو درد دل جو رَتُ پيئندو آهي.

مون هي ناول اڄ کان ڇهه سال اڳ 2001ع ۾ پڙهيو هو ۽ پڙهڻ کان پوءِ ان کي ترجمو ڪرڻ لاءِ مجبور ٿيو هوس. ناول ان سال ئي موهن جو دڙو پبليڪيشن لاڙڪاڻو ڇپايو هو. ان دؤران مون ٻه ڀيرا ناول پڙهيو، پهريون دفعو جڏهن اهو منهنجو پڙهيل نه هو ۽ پڙهيم، ۽ ٻيو ڀيرو ترجمو ڪرڻ بعد پڙهيم. ترجمي دوران مون نه رڳو ان جو ورق ورق پڙهيو پر سچ ته شايد ائين ڀوڳيو به، جيئن لکڻ وقت اوريانا فلاچي درد جي درياءَ ۾ ٻُڏي ۽ اُپري، اهو سمورو سور سِرجيو هو. ايترن سالن گذرڻ کان پوءِ اڄ وري ٽيون ڀيرو هي ناول تڏهن ٻيو پڙهان، جڏهن ان جو ٻيو ايڊيشن روشني پبليڪيشن آڻي رهي آهي. ان سڄي عرصي ۾ مون کان ناول ڪڏهن به نه وسريو آهي، پر ان جو احساساتي ڪرب ’ڀڳي هڏ جيئن‘ سدائين ساٿ ۾ رهيو آهي.

درد جي ڪائي موسم نه ٿيندي آهي، درد ته زندگيءَ جيان سدا سائو هوندو آهي. هر روز ’سور‘ هڪ نئين صلي جيان سِرجندو، اُسرندو ۽ نِسرندو آهي. البته سُک موسمي هوندا آهن. اهي گهڙي ـ پل لاءِ گل وانگر ٽِڙندا، مُرڪندا ۽ پوءِ مُرجهائجي ويندا آهن.

هي ناول ڪائي طلسمي ڪٿا نه آهي، پر زندگيءَ جو ڪرب ۽ آڳ جو هڪ درياءُ آهي، جيڪو عورت جي ناتي اوريانا اڪيلي سر نه فقط ڀوڳي ٿي، پر اهو زنده دلي ۽ باضميريءَ سان اوري ۽ اظهاري به ٿي.

ناول جو پهريون ڇاپو ڇپجڻ بعد ٿوري عرصي اندر ئي وڪامي ويو ۽ ماڻهن ان جي ٻيهر طلب ڪئي هئي. مون چاهيو پئي ته ان جو ٻيو ايڊيشن اچي، پر ڪوشش باوجود اهو ممڪن ٿي نه سگهيو. ان جا ٻه اهم سبب هئا. هڪ ته پهرين ڇاپي ۾ پبلشر يا پيسٽنگ واري کان ناول جي ترتيب جي ٽين نمبر وارا ٻه صفحا رهجي ويا هئا، (توڙي جو ناول پڙهندي، ڪنهن عام پڙهندڙ کي اهي شايد نه کُٽڪيا هجن، پر ڪيترن پڙهندڙن ان معمولي ڪميءَ کي مون جيان شدت سان محسوس ڪيو هوندو.) جيڪي مون ٻيهر ترجمو ڪري ڪتاب ۾ شامل ڪرڻ ٿي چاهيا، پر پنهنجن مصروفيتن سبب، اهي ڪري نه ٿي سگهيس. ٻيو ته ناول جي ڇپجڻ بعد ان تي مختلف اديب ۽ ليکڪ دوستن جا جيڪي رايا ۽ تبصرا آيا، مون انهن کي پڻ شامل ڪرڻ ٿي

گهريو ته جئين پنهنجي ڪم جي ڪٿ جو اندازو ڪري سگهجي.

هن ناول جي حوالي سان اهي ٻئي ڪم، جيڪي آءٌ اڳ ڪري نه سگهيو هوس، هن ٻي ايڊيشن ۾ روشني پبليڪشن جي نوجوان دوست وِڪي (وقاص گانگهري) مون کان پنهنجي قربائتي حجت سان ڪرايا آهن، انهيءَ ڪري هن ٻي ايڊيشن جو سمورو ’ڪريڊٽ‘ هن ڏانهن ئي وڃي ٿو.

هن ناول جو مهاڳ لکڻ لاءِ آءٌ سيبتي ڪهاڻيڪار، ناول نگار ۽ سُجاڻ شاعر دوست مظهر ابڙي جو ٿورائتو آهيان. پنهنجي پياري ۽ عزيز دوست ڊاڪٽر مبارڪ جتوئي جا وڏا وڙ جنهن ناول ۽ اوريانا تي پنهنجن مفيد خيالن جو اظهار ڪيو آهي.... جا پڻ ٿورا، جنهن بيڪ ٽائيٽل تي ترجمي جي حوالي سان پنهنجا ڪارائتا ويچار ونديا آهن. وڏا احسان انهن دوستن، خاص ڪري محمد هاشم حامي، جهانگير عباسي، رياضت ٻُرڙي.... جا، جن ناول تي تبصري توڙي تنقيد جي لحاظ سان ليک لکيا ۽ انهن کي شايع ڪرايو آهي. آءٌ سندن راءِ کي قدر جي نگاهه سان ڏسان ۽ قبول ڪريان ٿو. چو ته آءٌ ان خيال جو آهيان ته، مثبت تنقيد ئي اڳتي وڌڻ جي سفر جون راهون هموار ۽ آسان ڪندي آهي.

اميد ته ناول ۾ گهربل ۽ ضروري اضافن کان پوءِ، جيڪو ربط، برجستگي ۽ تسلسل پيدا ٿيو آهي، سُجاڻ پڙهندڙ انهيءَ مان سنو لاڀ حاصل ڪندا.

ڊاڪٽر فياض لطيف
21 سيپٽمبر 2017ع
لاڙڪاڻو

“Some people say that the writer in his writing was not to be himself, he was to be a symbol, but in my vision the work of genuine writer is a moving, breathing and sound filled picture of his time. It is also a self portrail, vivid and inclusive.”

(Yevegny Yevtushenko)

(ڪُجهه ماڻهن جي راءِ آهي ته هڪ سرجڻهار پنهنجي تحريرن ۾ بذات خود ڪونه ٿو هُجي. هن جي حيثيت فقط تمثيلي هُجي ٿي، پر مُنهنجو خيال آهي ته هڪ سچي سرجڻهار جون تخليقون سندس دؤر جي متحرڪ، پُر آواز ۽ زنده تصوير هُجڻ سان گڏوگڏ هن جي چٽي تصوير ۽ آپ بيتي پڻ هونديون آهن.)

1

• **مون** کي ڪالهه رات ئي تنهنجي هستيءَ جي موجودگيءَ جو پتو پيو. تنهنجي هستي، جيڪا عدم مان هڪ قطري جي صورت ۾ زندگي جو روپ اختيار ڪري چُڪي هُئي. مان کٽ تي آهلي پئي هيس ۽ مُنهنجا کليل نيڻ سياهي ۾ گهوري رهيا هُئا. اچانڪ اتي مون کي تنهنجي هُئڻ جو يقين ٿيڻ لڳو. تنهنجو هُئڻ مُنهنجي هنئين ۾ ڪنهن بندوق جي ڇُري جيان لڳو ۽ مُنهنجي دل ٻُڏي وئي. ٿوري ويرم کان پوءِ جڏهن اها ٻيهر سامت ۾ آئي، تڏهن ائين محسوس ٿيم، ته جڻ آءٌ ڪنهن اهڙي اونهي کوهه ۾ ڪِري پئي آهيان، جتي هر شئي ڌُنڌلي ۽ دهشتناڪ هُجي، جتي ڊپ مُنهنجي وجود جي نس نس کي پگهرائي ڇڏيو هُجي. اهو ٻين ماڻهن جو ڊپ نه هو. مان ماڻهن جي پرواهه ڪونه ڪندي آهيان. اهو خدا جو خوف به نه هو. ڇو ته مان ناستڪ آهيان. اهو درد جو خوف به نه هو ڇو ته مان تڪليف ۽ درد کان گهبرائڻ واري به ڪونه آهيان. اهو صرف تنهنجي هُئڻ جو هُورُ ۽ انهن حالتن جي الميئي جو دردُ هو جن تنهنجي هستيءَ کي نيستيءَ مان نپوڙي، مُنهنجي جسم جو حصو بنائي ڇڏيو آهي.

آءٌ ڪڏهن به تُنهنجي آمد جي آرزومند ڪونه رهي آهيان. توڙي جو الاهي عرصي کان مون کي اُها سُڌ به رهي آهي، ته تون ڪنهن نه ڪنهن ڏينهن وجود وٺي سگهين ٿو. ان خيال ڪري مون کي تنهنجو اُلڪو به پئي رهيو آهي، پر ان جي باوجود مون هر لمحي پنهنجو پاڻ کان هميشه لوڻءَ ڪاندارينڊڙ سوال پئي ڪيا آهن. تو جيڪڏهن پيدا ٿيڻ نه چاهيو ته پوءِ ڇا ٿيندو؟ تو جيڪڏهن ڪنهن ڏينهن مون کي مِهڻو ڏئي وڌو، ته ”توکي ڪنهن چيو هو ته مون کي پيدا ڪر؟ تو ڪهڙي منشا تحت مون کي هي ڏيهه ڏيکاريو ٻُڌاءِ نه..... ڇو ڪيئي پيدا“، ته پوءِ ڇا ٿيندو؟

ٻچڙا! زندگي هڪ اهڙي جستجو هڪ اهڙي جنگ جيان آهي، جيڪا هر روز نئين سر لڙڻي پوندي آهي. ان ۾ خوشين جا لمحا ڏاڍا مختصر ۽ محدود هوندا آهن، جن جي به ڏاڍي ڳري قيمت ادا ڪرڻي پوندي آهي.

آءٌ اهو ڪيئن ٿي ڄاڻي سگهان، ته توکي جنم ڏيڻ ۾ ئي تنهنجو ڀلو آهي يا هن دنيا ۾ اچڻ کان عدم واري جاءِ تولاءِ بهتر رهندي؟ تون مون سان ڳالهائي به ته ڪونه ٿو سگهين! تنهنجي زندگي جو قطرو فقط هڪ ذرڙو ئي ته آهي، جيڪو مشڪل سان هينئر ئي جُڙڻ لڳو آهي. يقيناً اُن کي زندگي نه ٿو چئي سگهجي، پر اهو زندگيءَ جو امڪان ضرور آهي. مون کي اميد آهي، ته تون ڪنهن چرپر يا علامتي انداز ۾ ئي مُنهنجي مدد ضرور ڪندين. مُنهنجي ماءُ چوندي آهي، ته مون به سندس ڪُکِ ۾ پاڻ محسوس ڪرايو هو. تڏهن ئي هن مون کي هن دنيا ۾ آڻڻ جي جرئت ڪئي هُئي.

توکي اها سُڌ هُئڻ گهرجي، ته مُنهنجي ماءُ به مون کي پيدا ڪرڻ نه ٿي چاهيو. مُنهنجي تخليق جي ڪهاڻي به ٻن وجودن جي لاپرواهه سنجوڳ جو نتيجو آهي، جن ڪڏهن به مُنهنجو جنم ڪونه ٿي چاهيو ۽ انهيءَ ڪري ئي مُنهنجي ماءُ هر رات گلاس پاڻيءَ ۾ ڪُجهه دوائون ملائيندي هُئي ۽ اهو روئي روئي پي ڇڏيندي هُئي. هوءَ اُن رات به روز جي معمول جيان دوا مليل پاڻي پيئڻ واري هُئي، جو مون سندس ڪُکِ ۾ پنهنجي هُئڻ جو احساس ڏياريندي، ڪيس وينتي ڪئي هُئي، ته مون کي ضايع نه ڪري ۽ هن پنهنجي چپن تائين آندل پاڻيءَ جي گلاس کي موٽائي هيٺ پَٽَ تي هاري ڇڏيو هو ۽ ڪُجهه مهينن کان پوءِ آءٌ پيدا ٿي هيس. اهو صحيح هو يا غلط، تنهن لاءِ آءٌ وثوق سان ڪُجهه به چئي نه ٿي سگهان، ڇو ته آءٌ جڏهن پُرمسرت هوندي آهيان، تڏهن سمجهندي آهيان، ته اهو صحيح هو پر جڏهن غمگين هوندي آهيان، تڏهن لڳندو اٿم ته اهو غلط هو. ان جي باوجود به مون پنهنجي مصيبت زده ۽ زندگي جي المناڪ لمحن ۾ ڪڏهن به پنهنجي پيدائش تي پڇتايو ڪونهي، ڇو ته ’نه هُئڻ‘ کان وڌيڪ بدتر دنيا ۾ ڪائي شيءِ ڪونه آهي.

مون کي اهو وري ٻيهر واضح ڪرڻ ڏي، ته آءٌ درد کان ڊڄڻ واري ڪونه آهيان، ڇو ته درد اسان سان گڏ جنم وٺندو آهي. اسان سان گڏ وڌندو ويجهندو ۽ جوان ٿيندو آهي ۽ اسان ان جي سهڪار جا پنهنجي

ٻن هٿن ۾ پيرن جي حقيقت جيان عادي ٿيڻ جي ويندا آهيون. سچ پُڇيو، تہ ٻچڙا مون کي موت جو ڊپ بہ بلڪل ڪونهي، ڇو تہ موت جو مطلب، اهو هُجي ٿو، تہ توهان ناموجود کان نجات پائي، گهٽ ۾ گهٽ ڪڏهن وجود تہ ورتو هو. آءٌ سچ پچ جنهن کان خوفزده آهيان، اهو ناموجود، نہ هُئڻ ۾ ڪڏهن بہ وجود نہ وٺي سگهڻ جو ڊپ آهي، جيڪو پلي ڪٽي ڪنهن حادثي، ڪنهن جي غلطي يا ٻي احتياطي جو نتيجو ئي ڇو نہ هُجي. ڪيترين ئي عورتون خود کان اهو سوال ڪنديون آهن، تہ هو پنهنجي اولاد کي هي ڏيهہ ڇو ڏيکارين؟

صرف ٻکون ۾ سرديون برداشت ڪرڻ لاءِ؟

دوکا کائڻ ۾ تذليل سهڻ لاءِ؟

فقط مرضن ۾ مرڻ ۾ لڙائين ۾ قتل ٿيڻ لاءِ؟

انهن کي ڪڏهن بہ اهو يقين ڪونہ ايندو آهي، تہ ڪڏهن انهن جي ٻارن جي فاقہ ڪشي ختم ٿيندي. انهن جي سيءَ ۾ ڏڪندڙ لڱن کي ڪو ڪپڙو نصيب ٿيندو. ڪڏهن زندگي ۾ سندن اولاد کي ڪو مقام ۾ مرتبو بہ حاصل ٿيندو ۾ ڪڏهن هو پنهنجي جيون جي جستجو سان جنگ ۾ بيمارين جو انت آڻڻ ۾ سوپارا بہ ٿي سگهندا. ٿي سگهي ٿو انهن جو خيال صحيح بہ هُجي، پر ڇا نيستيءَ کي پيڙا جي نسبت وڏيڪ اوليت ڏئي سگهجي ٿي؟

آءٌ توڙي جو پنهنجي خوابن جي ناڪامين، محرومين ۾ جيون پر جي پيڙائن تي، نير وهائيندي رهي آهيان، پر پوءِ بہ نيستي بدران مون هميشہ ڏُکن کي ترجيح پئي ڏني آهي ۾ اڄ بہ مون کان جيڪڏهن ڪوئي پيدا ٿيڻ ۾ نہ ٿيڻ جي چونڊ مان ترجيح جي باري ۾ راءِ دريافت ڪندو، تہ مُنهنجي وجود جي نس نس مان پيدا ٿيڻ جي اقرار جو آواز ڪيس ٻُڌڻ ۾ ايندو. پر ان جو مطلب اهو بنهہ ڪونهي، تہ اهي سيئي دليل تو تي مسلط ڪري، آءٌ توکي هن دنيا ۾ آڻڻ تي گهران. يا توکي جنم ڏئي پنهنجي يا ڪنهن ٻي جي غرض جي خواهش جو پورائو ڪرڻ ٿي چاهيان. اهڙي مون کي ڪائي لوڙ ڪونهي، جنهن لاءِ توکي ڍال ٺاهيان، تنهنڪري مون کي تُنهنجي ڪائي ضرورت ڪونهي.

2

● **تو** مون کي ڪائي ورندي ڪونہ ڏني آهي. نہ ئي ڪو اشارو ڏنو اٿئي، پر ان ۾ تنهنجو ڪو ئي قصور بہ تہ ڪونهي. توکي سرجيئي اڃان چند ساعتون ئي تہ گذريون آهن، آءٌ جيڪڏهن ڪنهن ڊاڪٽر کان تنهنجي تصديق جي طلب ڪنديس، تہ اهو بہ يقيناً مُنهنجي ان عمل تي مُرڪي پوندو. پر مون فيصلو ڪري ورتو آهي، تہ آءٌ توکي ضرور جنم ڏينديس ۾ مون اهو فيصلو توکي هڪ تصوير ۾ ڏسڻ کان پوءِ ڪيو آهي.

اها هڪ عورت جي پيٽ ۾ ٽن هفتن جي ٻار جي تصوير هُئي، جيڪا "زندگي جي اوسر" جي عنوان واري مضمون سان گڏ هڪ رسالي ۾ ڇپي آهي. ان تصوير کي جيئن ئي آءٌ غور سان ڏسي رهي هُيس، تہ اوچتو مُنهنجو ڊپ ايترو تيزيءَ سان ختم ٿيڻ لڳو، جيترو تيز رفتاري سان اهو ڪنهن لمحي مون ۾ پيدا ٿيو هو. تون ان تصوير ۾ هڪ شفاف ۾ پُراسرار گل جيان پئي لڳين. مٿئين حصي کي تُنهنجو مٿو ۾ ٻن اُڀارن واري جاءِ کي آساني سان تُنهنجو دماغ تصور ڪري سگهجي پيو ۾ هيٺيون حصو، جنهن تي هڪ نہ هڪ ڏينهن تنهنجي ڇهري ٺهڻ جي وجهڻ جو يقين ٿي ٿيو. مضمون جي مواد موجب ٽن هفتن جو ٻار وڏ ۾ وڏ هڪ انچ جي اٺين حصي جي برابر هوندو آهي، جنهن کي نظر سان مشڪل ئي ڏسي سگهبو آهي، پر ان جي باوجود بہ تصوير ۾ تنهنجي اکين جي اوسر جا اهڃاڻ، تنهنجي نَسن جو سرشتو معدو، جيرا، آنڊا ۾ ڦڦڙن سان مشابهت رکندڙ تنهنجي وجود جا سيئي حصا چڱي طرح ڏسڻ ۾ ٿي آيا. تُنهنجي دل تہ هاڻي کان ئي اُتي موجود آهي، جيڪا وسعت جي حساب ۾ مُنهنجي دل کان بہ ڪيئي ڀيرا وڏيڪ

ڪشادي ٿي لڳي. جنهن ۾ ڏڙڪڻ جو نظام هاڻي ڪان ئي هلندڙ ٿو پاسي. آءٌ توکي قطعاً ضايع ڪرڻ نہ ٿي گهران. تون ڪنهن حادثي جو حصول آهين، يا ڪنهن جي غلطي جي پيداوار. ان جي مون کي ڪائي پرواهہ ڪونهي. هي پوري ڪائنات، جنهن ۾ هر جيوَ جنم ورتو آهي، سا بہ تہ ڪنهن جي غلطي يا شايد ڪنهن حادثي جي پيداوار جو نتيجو آهي!

ڪُجهہ ماڻهن جي خيال موجب شروع ۾ هتي گهري خاموشي ۽ جمود ڪانسواءِ ڪُجهہ بہ ڪونہ هو. پوءِ هڪ ڌماڪي آڳ اوڳاڇي، جنهن عدم ڪان وجود کي جنم ۾ آندو. ان حادثي ڪان پوءِ ٻيون بہ ڪيئي اڻ ڳڻل، بي حس ۽ هميشہ نتيجن ڪان بي نياز تبديليون عمل ۾ آيون. انهن ئي بي نياز نتيجن مان هڪ جيوَ جنم ورتو. جيڪو هڪ حادثو هو يا وري شايد هڪ غلطي. هڪ جيوَ جي حادثي ۽ غلطي مان ٻين لکن، ڪروڙن جنم ورتو ۽ ائين وڻ، مڇيون ۽ انسان پيدا ٿيا.

مُنهنجي خيال ۾ ان حادثي ڪان پهريان ان جيوَ جي جنم لاءِ ڪنهن جي وهم ۽ گمان ۾ بہ ڪُجهہ هيو؟ يا ڪنهن ان جيوَ جي جنم لاءِ ان جي پسند ۽ ناپسند تي بہ ڪو غور ويچار ڪيو هو؟ ڪنهن کي ان جي ٻُڪَ، اوڇڻ، غمي ۽ خوشيءَ جو بہ ڪو فڪر هو؟ مون کي تہ ان جي سار لاءِ ڪوئي اهڙو ڪونہ ٿو سُجهي، توڙي جو هڪ اهڙي هستي پهريان ئي ڪٿي موجود بہ هُجي، جنهن کي خدا چئجي ٿو. جيڪو زمان ۽ مڪان جي وجود ڪان بہ اڳي ازل ڪان وٺي موجود آهي، پر تنهن جو بہ گهٽ ۾ گهٽ بُري ۽ ڀلي جي تصور سان ڪوئي سروڪار ڪونہ هوندو. اهو هڪ اَمرُ جي مطابق ٿيڻو ئي هو ۽ انهيءَ جو اطلاق توتي بہ ٿئي ٿو پر چونڊ جي ذميواري صرف مان پنهنجي سِرَ تي کڻان ٿي.

ٻچڙا! مون اها ذميواري سواءِ ڪنهن انا پرستيءَ جي قبول ڪئي آهي. يقين ڪر! توکي هن دنيا ۾ آڻڻ ۾ مون کي ڪائي سرهائي ۽ لاڀ حاصل ڪونہ ٿيندو. مون کي پنهنجي وڏيل پيٽ سان گهمڻ ڦرڻ قطعاً پسند ڪونهي. مون کي تنهنجي پرورش ڪرڻ، وهنجارڻ ۽ توسان مِٺيون مِٺيون ٻوليون ٻولي، توکي ريجهائڻ لاءِ بہ مون وٽ واندڪائي ڪونهي، ڇو تہ مان هڪ مزدور عورت آهيان، جنهن جون ٻيون بہ

ڪيئي مجبوريون ۽ مصروفيتون آهن. آءٌ توکي اڳ ئي آگاهہ ڪري چُڪي آهيان، تہ مون کي تنهنجي ڪائي ضرورت ڪونهي، پر ان جي باوجود بہ آءٌ توکي جنم ڏينديس. پوءِ چاهي تون ان ۾ رنج رهين يا راضي، پر توکي ڄڻي، توتي اُهي حڪم ضرور هلائينديس، جيڪي ان ڪان پهريان مون تي، مُنهنجي ماءُ تي، ناني، پڙ ناني ۽ حوا ڪان وٺي ان مان جنم وٺندڙ ٻي پوري انساني نسل تائين جي مخلوق تي سندن مرضي خلاف هلايا ويا آهن، چاهي اهي ڪين قبول هُئا يا نہ. پر هوڏ تحت مٿانئن مڙهيا ضرور ويا آهن. يقيناً جيڪڏهن ڪين چونڊ جو حق ڏنو وڃي ها، تہ هو ڊپ ۾ پيدا ٿيڻ واري خواهش تان ئي هٿ کڻي وڃن ها، پر ڪانئن ڪنهن راءِ ڪونہ ورتي ۽ هو پيدا ٿي ويا. زنده رهيا ۽ ساڳي ريت ڪنهن ڪان بنا ڪُجهہ پڇڻ جي ٻي انسان کي جنم بہ ڏنائون. ائين ئي ابتدا ڪان اڄ تائين اهو هَٽَ جو سلسلو هلندو آيو آهي، جنهن جي بقا تي ئي هميشہ اسان جو دارومدار رهندو آيو آهي.

همت ڪر ٻچڙا همت! ڇا هڪ وڻ جي ٻج جو زمين ۾ ڦُٽڻ ۽ اُسرڻ وارو عمل خطرن ڪان خالي هوندو آهي؟

ان کي ناس ڪرڻ لاءِ تہ هڪ هوا جي ڦوڪ ئي ڪافي هوندي آهي. هڪ نوريئڙي جي نُهنڊ ئي ان کي پيچي پورا ڪري چڏڻ جي سگهہ رکندڙ هوندي آهي، پر ان جي باوجود بہ، اهو زمين ۾ اسري، پنهنجو وجود برقرار رکي، وڻن جي هڪ جهنگ کي جنم ڏئي ويندو آهي. جيڪڏهن ڪنهن ڏينهن، تو مون سان شڪايت ڪئي، تہ مون توکي جنم ڇو ڏنو؟ تہ آءٌ توکي اهو ئي جواب ڏينديس، تہ مون بہ اهو ئي ڪيو آهي، جيڪو مون ڪان اڳ لکين ڪروڙين ورهين ڪان وٺي وڻ ڪندا آيا آهن ۽ مُنهنجي خيال ۾ آءٌ ان ۾ حق بجانب هونديس.

آءٌ قطعاً اهو ياد ڪري، ڪڏهن بہ پنهنجو رايو تبديل ڪونہ ڪنديس، تہ انسان بهرحال وڻ ڪونہ هوندا آهن. شعور ۽ ساڃاهہ سبب انسان جون تڪليفون ۽ درد وڻن ڪان هزارين ڀيرا وزني ۽ وڏيڪ پيڙائيندڙ هوندا آهن.

ڀلا! انسانن جي ايذي واڌ ۾، سندن ڪهڙي ڀلائي آهي؟ هر داڻو درخت بہ تہ ڪونہ ٻڻبو آهي. انهن مان گهڻائي پنهنجو وجود اڪثر

مٿيءَ ۾ وڃائي ويهندا آهن ۽ اها صورتحال هر ڪنهن لاءِ ممڪن هوندي آهي.

ٻچڙا! هر منطق پنهنجي وجود ۾ تضادن جو پنڊار هوندو آهي. جيڪڏهن هڪ لمحي تون هڪ خيال جو اظهار ڪندين، ته ساڳي پَلِ ئي تنهنجي سوچ ۾ ان جو ابتڙ به اُڀري ايندو، ايتري تائين جو اهو اُبتڙ تنهنجي پهرين خيال جيان ئي توکي پاري ۽ سگهارو به ڀاسندو. اهو ئي سبب آهي، جو اڄ جو سچ سڀاڻي جو ڪوڙ ٿي سگهي ٿو. حقيقت ۾ آءٌ اُلجهن ۽ انتشار جو شڪار بڻجي وئي آهيان. ٿي سگهي ٿو ته ان جو سبب اهو به هُجي، جو آءٌ ان ڳالهه جو اقرار توکان سواءِ ٻي ڪنهن سان ڪري نه ٿي سگهان؟ آءٌ هڪ اهڙي عورت آهيان، جنهن تنها جياپي جي خود چونڊ ڪئي آهي. تنهنجو پيءُ مون سان گڏ ناهي، تنهن جو مون کي افسوس ڪونهي، توڙي جو مُنهنجا نيڻ اڄ به ان تاڪ کي اڪثر تڪيندا رهندا آهن، جتان هو بنا پُٺ ورائي ڏسڻ جي ڪنور قدمن سان گذري ويو هو ۽ مون ڪيس روڪڻ جي ڪوشش به ڪونه ڪئي هُئي. شايد اسان وٽ هڪٻئي کي ڇوڙڻ لاءِ ڪُجهه بچيو ئي ڪين هو.

3

• **مان** توکي ڊاڪٽر وٽ ڪٺي آيس، ڇو ته مون تو بابت پڪ ڪرڻ ۽ ڊاڪٽر کان صلاح وٺڻ ٿي چاهي. ڊاڪٽر ڪنڌُ لوڏي صرف ايترو چيو ته، ”تون ڏاڍي بي صبري آهين. هن وقت آءٌ ڪجهه به ٻُڌائي نه ٿو سگهان“.

آءٌ ٻن هفتن کان پوءِ ڊاڪٽر وٽ ضرور موٽي ايندس، اهو ٻُڌائڻ ۽ ثابت ڪرڻ لاءِ ته هو بنهه پورڙو ۽ بي خبر آهي، ڇو ته تون منهنجو ’خيال‘ نه، پر ’حقيقت‘ آهين. ڊاڪٽر جي سائنس منهنجي وجدان اڳيان عبث آهي. هڪ مرد، جنهن کي ڪڏهن ’پيٽ‘ نه ٿيو آهي، اهو ڪنهن اهڙي عورت کي ڪيئن ٿو سمجهي سگهي، جنهن جي پيٽ ۾ ’اميدواري‘ اُسرندي هجي. عورت هجڻ ’اعزاز‘ آهي يا ’محدوديت‘؟ ڪالهه تائين مون کي ائين لڳو هو ته، اهو اعزاز ۽ عطيو آهي. اڄ مون کي ائين ٿو لڳي ته، اها نعمت آهي. اها ڪيڏي نه عظمت جي ڳالهه آهي، جو عورت هڪ ٻي زندگيءَ کي پنهنجي وجود ۾ سانڍي ٿي، هڪ بجاءِ ٻن وجودن جو احساس ساڻ کڻي هلي ٿي ۽ انهن ساعتن کي پنهنجي اهڙي سوڀ ۽ سرهائي محسوس ڪري ٿي، جنهن ۾ نه ڪنهن جسماني تڪليف جو احساس ٿئي ٿو نه ڪنهن ڪم ڪندي بيزاري ۽ نه ئي وري آزادي سلب ٿيڻ جو اُلڪو رهي ٿو.

ٻچڙا! تون مرد ٿيڻ پسند ڪندين يا عورت؟

آءٌ چاهيندس ته تون عورت ئي پيدا ٿي، ڇو ته مان چاهيان ٿي ته، سڀاڻي تون به اهي رَند ۽ پنڌ ڏور، جن جي مون مسافت ڪئي آهي. آءٌ امڙ جي انهيءَ ڳالهه سان اصل متفق نه آهيان. هوءَ چوندي آهي ته، ”عورت ٿي پيدا ٿيڻ بدنصيبي آهي“!

هوءَ جڏهن غمگين هوندي آهي، تڏهن ٿڌو ساهہ ڀري چوندي آهي، ”ڪاش مان مرد پيدا ٿيان ها“!. مان ڄاڻان ٿي تہ هيءَ دنيا، مَردن جي ۽ مَردن لاءِ ٺهيل آهي. انهن جي ’مردانگي‘ بہ ايتري تہ اوائلي آهي، جو اها ٻوليءَ مان ئي پڌري پئي ٻَکي. انسان ذات ۾ مرد ۽ عورت ٻئي شامل آهن، جن مان ڪنهن هڪ جو قتل، عورت يا مرد جو نہ، پر ’انسان‘ جو قتل هوندو آهي. اتهاس ۾ مرد پاران زندگي جي تخليق جي ڪٿا عجيب نموني سان گهڙي وئي آهي. اول پيدائش ’آدم‘ نالي مرد جي ٿي، تنهن کان پوءِ ’حوا‘ کي ان جي سُک ۽ سڪون لاءِ پيدا ڪيو ويو پر ان کيس ڏجهي ۾ وجهي ڇڏيو.

اڪثر چرچن/مندرن ۾، ڀڳوان جي مورتين ۽ تصويرن، جن جي پوڄا ڪئي ويندي آهي، انهن ۾ خدا/ڀڳوان هڪ اَڇي ڏاڙهي وارو مرد هوندو آهي، پر ڪڏهن ڪنهن اَڇن وارن واري ڀڳوان عورت ڪونہ ڏٺي هوندي. سڀئي هيروز بہ مرد ئي آهن. پروميٿئس (جنهن باهہ دريافت ڪئي) کان وٺي اڪاريئس (جنهن اُڏامڻ جي ڪوشش ڪئي)، حضرت عيسيٰ (جنهن کي خدا جو اولاد ڪوٺيو ويو) ۽ ٻين مقدس روحن تائين مِڙئي ڄمندي ڄام ڊيڪاريل آهن. عورت، جيڪا انهن عظيم مردن کي جنم ڏئي ٿي، ان جي حيثيت انڪيوبيٽر يا نرس جهڙي هجي ٿي، پر ان جي باوجود يا انهيءَ سبب ڪري ئي، عورت هجڻ وڏو موهيندڙ ۽ آبرو آڇيندڙ احساس آهي. اهو احساس جيڪو انيڪ مصيبتن سان مُنهن مقابل ٿيڻ ۽ سدائين جستجو ۾ رهڻ باوجود ٿَڪجي بہ، ٿَڪجي نہ ٿو.

ٻچڙا! جيڪڏهن تون عورت ٿي پيدا ٿئين تہ پوءِ، توکي ڪيئي ڪم ڪرڻا پوندا. توکي پهريان اها جدوجهد ڪرڻي ۽ ماڻهن کي ٻُڌائڻو پوندو تہ، جيڪڏهن خدا جو وجود آهي، تہ پوءِ اهو هڪ ٻُڍڙي عورت يا هڪ حسين ڇوڪريءَ جي روپ ۾ بہ ٿي سگهي ٿو. ان کان پوءِ توکي اها پڻ وضاحت ڪرڻي پوندي تہ، ممانيت ٿيل صوف پَٽڻ حوا جو گناهہ نہ هو پر جرئت ۽ فطري نعمت جي حاصلات جو پهريون قدم هو. آخر ۾ توکي اها جستجو ڪري، دنيا کي قائل ڪرڻو پوندو تہ، عورت جسماني ڏيک ويک کان علاوه پنهنجي اندر ۾ ڏاهپ ۽ دانشمندي جو هڪ

مؤجزن درياءَ آهي، جنهن کي سُڃاڻڻ، ساڃاهڻ ۽ اپنائڻ جي ضرورت آهي.

ماءُ هجڻ ڪو ڪاروبار نہ آهي ۽ نہ ئي اها ڪا ڊيوٽي آهي. اها زندگيءَ جي ٻين ڪيترن ئي خوبين مان هڪ خوبي ۽ خوبصورتي آهي، جيڪا ٻين ماڻهن کي سمجهائڻ ۽ قبول ڪرائڻ ڏاڍي اوکي آهي، توڙي جو ان جي تو ۾ صلاحيت بہ هوندي، پر گهڻو ڪري توکي هارائڻو ئي پوندو، پر ڪڏهن بہ مايوس نہ ٿجانءِ. هڪ ڳالهہ ذهن نشين ڪري ڇڏ تہ، جهيڙيندو رهڻ، کَٽي وڃڻ کان بهتر آهي. سفر ۾ رهڻ، منزل تي پهچي وڃڻ کان وڌيڪ حسين هوندو آهي، ڇو تہ هڪ ڀيرو کَٽڻ ۽ منزل تي رَسڻ کان پوءِ هر شيءِ اجائي ۽ عبث محسوس ٿيڻ لڳندي آهي ۽ ان نرگسيت مان نڪرڻ ۽ ان تي حاوي ٿيڻ لاءِ هڪ ڀيرو ٻيهر نوان مقصد ۽ نيون مسافتون سوچڻيون پونديون آهن. مون کي اميد آهي تہ، تون عورت هونديئن ۽ مان اها اميد پڻ ڪيان ٿي، تہ تون اهو ڪڏهن بہ نہ سوچيندينءَ ۽ چوندينءَ. جيڪو امڙ چوندي آهي. مون بہ ڪڏهن، اهو نہ سوچيو ۽ چيو آهي.

4

• پر جيڪڏهن تون مرد ٿي ڇائين، تہ بہ مون کي ايتري ئي مسرت يا شايد ان کان بہ وڌيڪ خوشي ٿيندي، ڇو تہ ڪيترين تعدين، مصلحتن ۽ خوارين کان توکي ڇوٽڪارو ملي ويندو. تو جيڪڏهن مرد ٿي جنم ورتو، تہ پوءِ توکي تاريڪ راهن ۾ ڪڏهن بہ عصمت لٽجڻ جو ڊپ ڪونہ رهندو. توکي ٻين جي منظورِ نظر بنجڻ لاءِ سُندر ڇهري جو سوداءُ ڪڏهن بہ ڪونہ ستائيندو، ۽ نہ ئي پنهنجي ڏاهپ لاءِ مناسب قد ڪاٺ جو سهارو وٺڻ جي ضرورت پوندي. نہ ئي ڪڏهن توکي پنهنجي محبوبہ سان موهہ ونڊڻ جي نتيجي ۾، گاريون ۽ شرمساريون برداشت ڪرڻيون پونديون. ڪو بہ توکي ڇوڙڻ وارو ڪونہ هوندو، تہ ٽُنهنجو صوف پٽڻ وارو عمل عظيم گناهہ جي مترادف آهي. عورت جي نسبت توکي جيئڻ لاءِ تمام ٿورڙي جستجو ڪرڻي پوندي. تون اهو بہ آساني سان ڇئي سگهندين، تہ جيڪڏهن خدا آهي، تہ اها اڇن وارن واري پوڙهي عورت بہ ٿي سگهي ٿي، تہ هڪ خوبصورت نوجوان ڇوڪري بہ، ڇو تہ تون هر حڪم جي انحرافي بنا ڪنهن تذليل ۽ سزا جي ڊپ جي، ڪري سگهندين.

ان کان علاوه تون هر محبت بہ پيٽ ٿي وڃڻ جي خدشي کانسواءِ پوري اعتماد ۽ فخر سان ڪري سگهندين، پر جيئن تہ هن دنيا ۾ جياپو مرد لاءِ بہ ڪا گلن جي سيج ڪونہ هوندو آهي، تنهنڪري توکي ناانصافين ۽ ڪيترين ئي قسمن جي غلامين سان منهن بہ ڏيڻو پوندو، تنهنجي مرداڻي هانءِ ۽ مضبوط جسم ڪري، توکي وڏا ٻوجهہ ۽ بار کڻڻا پوندا ۽ حالتن جي ستم ظريفيءَ کي وڏي جگر سان برداشت ڪرڻو پوندو. تون جيڪڏهن تڪليف کان ڪُنجهندين، ڪُرڪندين، تہ

توکي ڏاڙهي مُنهن ۾ هجڻ جا طعنا ۽ مهڻا ملندا. تنهنجو مٿو هوندو ۽ ڏاڍن جي لٺ هوندي، جيڪي تو تي جنگ ۾ مرڻ يا مارڻ جا حڪم پيا صادر ڪندا ۽ تون انهن ازلي آمريت جي تسلسل نادري حڪمن اڳيان ڏاڍو لاچار ۽ بيوس هوندين، انهيءَ ڪري ئي ٽُنهنجو هن دنيا ۾ مرد ٿي پيدا ٿيڻ حيرت انگيز مشڪلاتن جي مترادف تہ هوندو، پر عورت جيان توکي مايوسيون تمام گهٽ پلئہ پونديون. تو جيڪڏهن مرد ٿي جنم ورتو، تہ مون کي يقين آهي، تہ تون اهڙي ئي قسم جو مرد هوندين، جنهن جا مون پوري عمر پئي خواب ڏٺا آهن. ڪمزورن تي ڪهل ڪندڙ ظالمن اڳيان سينو ساهڻ وارو ۽ محبت ڪندڙن لاءِ ميڻ وانگر، هٺيلن لاءِ مضبوط هٿيار جيان ۽ هر ان منڪر جو ويري، جيڪو هر عيسيٰ کي عورت جو اولاد تسليم ڪرڻ بدران فقط هڪ پاڪ روح رکندڙ پيءُ جو پُٽُ ڇوندڙ آهي. ٻچڙا! آءٌ صرف توکي اهو سمجهائڻ جي ڪوشش پئي ڪريان، تہ مرد ٿي پيدا ٿيڻ جو مقصد، ڪائي برتري ڪونهي، پر ان جو مطلب تہ صرف انسان هجڻ هوندو آهي ۽ مون لاءِ تنهنجو انسان هجڻ ئي وڏي وقعت وارو آهي، ڇو تہ انسان هڪ اهڙو اُتم لفظ آهي، جنهن ۾ عورت ۽ مرد هجڻ جو ڪوئي امتياز ڪونهي، جنهن ۾ برتري ۽ ڪمتري جي ڪائي سرحد ڪانهي. ها، عملي طور مرد ۽ عورت ۾، اهو هڪڙو ئي فرق هوندو آهي، تہ مرد جي نسبت عورت پنهنجي بطن ۾ هڪ تخليق کي سرجڻ ۽ جنم ڏيڻ جي سگهہ رکندڙ هوندي آهي، پر ڪڏهن بہ ڪردار، دل ۽ دماغ جي ڪائي جدا جنس ڪونہ ٿيندي آهي. تون جيڪڏهن دل ۽ دماغ وارو ٻار هوندين، تہ يقين ڪر آءٌ ڪڏهن بہ توتي پنهنجون مرضيون ڪونہ مڙهينديس. آءٌ فقط توکي پنهنجي زندگي جي نعمتن مان پوري طور لاڀ حاصل ڪرڻ ۽ بزدلي کان هميشہ بچڻ جي هدايت ڪنديس، ڇو تہ بزدلي هڪ اهڙو خونخوار جانور آهي، جيڪو هميشہ هر لمحي اسان جي شڪار جي تعاقب ۾ سرگردان رهندو آهي. شايد چند خوشنصيب ماڻهو ئي هوندا، جيڪي ان جي وحشت جي وَرِ نہ چڙهيا هوندا. سچ تہ اهو آهي، تہ آدمي ازل کان وٺي ڪڏهن دورانديشيءَ جي ناليِ ۾، ڪڏهن مصلحت جي مجبوري ۾، تہ ڪڏهن وري سياڻپ جي فڪر ۾ بزدليءَ جو ٻَڪُ پئي ٻڌيو آهي.

اها انسان جي فطرت رهي آهي، تہ جيستائين ڪيس ڪنهن خطري جو انديشو هوندو آهي، تيستائين خوف جو شڪار رهندو آهي، پر جيئن ئي خطري جا امڪان ختم ٿيڻ شروع ٿيندا آهن، تيئن ئي ڪن پَلَ ۾ هو بهادريءَ جو ڏيکاءُ ڪرڻ لڳندو آهي. تون ڪڏهن بہ آزمائشن کان نہ گهٻرائجان. ايتري تائين جو پَلِ سوين ڏپ تنهنجي راهہ ۾ رڪاوٽون حائل ڪن، پر تڏهن بہ پير پٺتي نہ ورائجان، ڇو تہ هيءَ دنيا بذاتِ خود هڪ وڏي آزمائش آهي، جنهن ۾ تنهنجي جنم جي آزمائش ڪا ايڏي اوکي ڪونہ هوندي. شايد تنهنجي ايتري ننڍڙي عُمر ۾، مون کي توسان اهڙن ڏکن، پيڙائن ۽ زندگي جي تلخين جون ڳالهيون ڪرڻ بدران جيون جي سُندرتائن ۽ حسناڪين جون ڳالهيون ڪرڻ گهرجن، پر ٻچڙا! اهو تہ توسان نسورو دوکو ٿيندو. مُنهنجو اهو عمل تہ ايئن هوندو جيئن آءٌ توکي صرف يقين ڪرائڻ لاءِ چوندي هُجان، تہ زندگي پٿريلي ۽ پير پٽون ڪندڙ راهہ نہ آهي، پر اُها تہ پشم جو اهڙو رنگين ۽ نرم قالين آهي، جنهن تي اگهاڙي پيرين پنڌ ڪري سگهجي ٿو.

سچ تہ اهو آهي، تہ زندگي اهڙو پٿريلو گسُ آهي، جنهن تي سفر دوران انسان پاڻ کي ڪِرڻ کان ۽ پيرن کي پِٽون ٿيڻ کان بچائي ٿو، تہ ڪنهن جي هٿ ۾ سنبريل پٿر ان وچ ۾ مٽي کي رتو چاڻ ڪرڻ جو ڪمُ سرانجام ڏئي ٿو وڃي. خبر ناهي، آءٌ بہ الائي ڇا پئي ٻوليان؟ جيڪڏهن اُهو ڪنهن ٻُڌي ورتو، تہ يقيناً مون کي مٽي ڦريل يا سنگدل ضرور چوندو. مون تنهنجي ڇهن هفتن واري عُمر جي فوٽو کي ڇڳي طرح سان ڇتائي ڏٺو آهي. توڙي جو تون اجان اڌ انچ جيترو مس ٿيو آهين، پر ان جي باوجود بہ تو ۾ ڪافي تبديليون رونما ٿي چڪيون آهن. تون پُراسرار جيت مان تبديل ٿي هينئر ڪنهن سُندر جيت يا پاٽيءَ ۾ آهستي آهستي پَر ڦهلائيندڙ ڪنهن ننڍڙي مڇي جيان پيو لڳين. ها، اُهي چار پَرَ جيڪي اڳتي هلي تنهنجي ڄنگهن ۽ ٻانهن جو روپ اختيار ڪندا. تنهنجون اکيون هڪ دائري ۾ بند ٻن ننڍڙن نقطن جيان ٿيون لڳن. تنهنجو بدن هڪ ليڪ جيان پورو نظر ايندڙ آهي. مضمون جي مواد مطابق تنهنجي عمر وارو هي عرصو ٻين ڪير ڏيندڙ جانورن جي ڳپ کان ڪافي مختلف ۽ نرالو آهي، پر ان جي باوجود بہ

ٽُنهنجي ڇهري ۽ دماغ جو ڪو ئي وجود واضح نظر ڪونہ پيو اچي. ٻچڙا! آءٌ تو سان مخاطب آهيان، پر تون تہ اجان اهو سُٽڻ جيترو بہ ڪونہ ٿيو آهين. ڇوڏس پڪڙيل اونداهيءَ ۾ اجان توکي پنهنجي وجود جي ڪلَ ئي ڪونهي، انهيءَ ڪري آءُ توکي ضايع بہ ڪري سگهان ٿي، جنهن جو تو کي پتو بہ ڪونہ پوندو ۽ توکي اها سُڌَ بہ ڪا نہ رهندي، تہ مون توسان ڀلائي ڪئي يا بُرائي.

5

• آءٌ ڪالهه ڏاڍي پريشانيءَ ۾ هُيس، تنهن ڪري ئي تو کي ضايع ڪرڻ جي ڳالهه ڪئي هيم. ٻچڙا! مون کي معاف ڪجانءِ. اُها صرف ڳالهه ئي هُئي، جنهن ۾ ڪائي عملي صداقت ڪونهي. آءٌ اڄ به توکي جنم ڏيڻ واري ارادي تي اٽل ۽ قائم آهيان. توڙي جو ان فيصلي تي آءٌ خود به حيران آهيان. ڪالهه رات تنهنجي پيءُ سان ڳالهه ٻولهه ٿي. مون کيس تنهنجي باري ۾ ٻڌايو. مون هن کي اها خبر ٽيليفون تي ٻڌائي، ڇو ته هو ڪنهن ڏورانهين شهر ۾ پيو رهي. مون سندس رِدعمل مان اندازو لڳايو ته ان سان کيس ڪا سرهائي ڪونه ٿي. هو چند پَلن لاءِ چُپ ٿي ويو. توڙي جو فون لائين ڪٽجي به ڪونه وئي هُئي. ٿوري دير کان پوءِ ٻُڌيل ۽ وچڙندڙ آواز ۾ چيائين، "ان لاءِ ڪيترو درڪار آهي؟" مون سندس سوال جو مطلب سمجهڻ بنا ئي وراڻيو. "اٺ مهينا يا مُنهنجي خيال ۾ وڌ ۾ وڌ نَوَ مهينا." هن جي آواز مان گهبراهٽ غائب ٿي وئي ۽ هو گجڻ لڳو "مان مهينن جو ڪونه ٿو پُڇان، مون کي پئسن جو ٻڌاءِ!" مون ڪانئس پُڇيو. "ڇا جا پئسا؟" هُنَ وراڻيو. "ان مان ڇوٽڪاري تي خرچ ايندڙ پئسا!" ها، هُن ڇوٽڪاري جو لفظ استعمال ڪيو. جڻ ته تون ڪا گند جي ڳوٿري هُئين، جنهن مان هن ترت ئي جان ڇڏائڻ ٿي گهري. جڏهن مون کيس پوري سنجيدگي ۽ صبر سان ٻڌايو ته آءٌ توکي ڪنهن به صورت ۾ ضايع ڪرڻ نه ٿي چاهيان، تڏهن هن وري وري دليل بدلائي مون سان بحث شروع ڪري ڏنو. ڪڏهن صلاح واري انداز ۾، ڪڏهن ڌمڪي ڏيندي، ته ڪڏهن وري خوشامد واري لهجي ۾ چوڻ لڳو "پنهنجي آئيندي لاءِ به ڪُجهه سوچ. پنهنجي ذميوارين ۽ مجبورين جو به ته ڪو خيال ڪر. ماڻهو ڇا چوندا؟ هڪ ڏينهن توکي پنهنجي ان ضد تي ضرور پڇتائڻو پوندو!"

هن ان ڏينهن جيترو وقت فون تي ڳالهايو ان مان اندازو ٿي ٿيو ته ڪالَ تي سندس ڪافي پئسا خرچ آيا هوندا. گهڙي گهڙي آپريٽر لائين تي اچي پريشاني مان ٿي پُڇيو "توهان جي ڳالهه ٻولهه اڃان تائين جاري آهي؟" مون مُرڪي ٿي ڏنو پر مُنهنجي چپن تان اُها مُرڪ، تڏهن اڏامي وئي، جڏهن هو مُنهنجي خاموشيءَ کي پنهنجي دليلن جي اثر جو نتيجو سمجهڻ لڳو. آخرڪار اهو طئي ٿيو ته تُنهنجي پرورش جو خرچ اسين ٻئي برداشت ڪنداسين، ڇو ته ان ۾ ٻئي ذميوار به ته هڪ جيترا هُئاسين. الائي ڇو ان لمحي مون کي شديد ڪوفت محسوس ٿي ۽ ان شخص لاءِ پاڻ کي شرمسار محسوس ڪيم، جنهن سان مون جنون جي حد تائين پيار ڪيو هو.

ڪنهن ڏينهن آءٌ توکي ان ڪاروبار بابت به تفصيلي ٻڌائيندس، جنهن کي پيار چيو وڃي ٿو. گهٽ ۾ گهٽ هن وقت تائين ته آءٌ ان گورک ڌنڌي کي پوريءَ طور پروڙي ڪونه سگهي آهيان! مُنهنجي خيال ۾ هي اهو طلسم آهي، جيڪو فقط آدم ذات جي غلاميءَ ۽ خاص اسيري لاءِ ئي ايجاد ڪيو ويو آهي. پيار جي باري ۾ پادري ۽ اديب کان وٺي سياستدان، اشتهار- پرچارڪ ۽ هڪ عاشق تائين هر ماڻهو ايئن ٿو ڳالهائي، جڻ دنيا ۾ صرف اهو ئي سيني عذابن، مرضن ۽ المين جو علاج هُجي. پر حقيقت ۾ اُن پرچار سان هو اسان جي روحن کي رڃ ۾ رُلائي رهيا آهن. مون کي ڪراهت آهي اهڙي لفظ کان، جيڪو هر جاءِ تي ۽ هر ٻولي ۾ ايترو سستو ۽ سولو ڪامجي ٿو. "مون کي پنڌ سان پيار آهي. مُنهنجي پيئڻ سان پريت آهي. مون کي آزاديءَ سان عشق آهي. مون کي محبوب سان موهه آهي ۽ اولاد سان اُنس آهي."

آءٌ گهٽ ۾ گهٽ پنهنجي باقي جيون ۾، ڪڏهن اهڙن لفظن جو استعمال قطعاً ڪونه ٿي چاهيان. توڙي جو انهيءَ لاءِ مون کي ڪيترن ئي موقعن تي پنهنجي دماغ ۽ دل تي آزمائش جو ڀاري پٿر به برداشت ڪرڻو پوندو. مان تولاءِ به محبت جي ڪائي هام ڪونه ٿي هڻان، ڇو ته محبت جي تعلق بدران مون توکي پنهنجي ڪُکِ ۾ زندگي جي صداقت ڪري ئي سانڍيو آهي. تُنهنجي پيءُ بابت به، مون جيترو ويچاريو آهي، ته انهيءَ لاءِ به ايئن محسوس ٿيو اٿم، ته مون ان سان به

ڪڏهن پيار ڪونہ ڪيو هو. آءٌ يقيناً ڪائنس متاثر رهيس ۽ ها، ڪيس حاصل ڪرڻ جي حسرت بہ رهي، پر ڪڏهن بہ ساڻس پيار ڪونہ ڪيم. مُنهنجي جيون ۾ ان ڪان اڳ بہ جيڪي مرد آيا، مون ڪي انهن مان بہ ڪنهن سان عشق ڪونہ هو. اهي سڀئي مُنهنجي جيون ۾ ڪنهن سياهہ پاڇي جيان رهيا، جن جي تلاش جو نتيجو هميشہ ناڪامي ئي نڪتو. اها ٿورڙي ناڪامي بهرحال مون لاءِ گهڻي سبق آموز رهي. ان ئي مون ڪي سمجهايو، تہ اسان جي آزادي ڪي پائمال اُها پُراسرار سرمستي ڪندي آهي، جيڪا اسان ڪنهن آدميءَ جي عشق ۾ محسوس ڪندا آهيون. ان مدهوشي ڪان وڌيڪ دنيا ۾ ٻي ڪا زنجير ڪانهي، جيڪا توهان ڪي انڌي غلامي ۽ مجبوري ۾ مبتلا ڪري، ايترو بيوس ۽ لاچار بنائي سگهي. تنهنڪري اهڙي سرمستي جي نالي تي، ٻي ڪنهن ڪي پاڻ ارپي ڇڏڻ جو مقصد فقط پنهنجي خوديءَ تان هٿ ڪڻڻ، پنهنجي حقن تان دستبردار ٿيڻ، پنهنجي وقار ۽ آزادي ڪي داوَ تي لڳائي ڇڏڻ جي مترادف هوندو. اهو ايئن هوندو جيئن ڪو ئي ٻُڏندڙ ٻي انت ساگر ۾، هٿ پير هڻي، اهڙي ڪناري تي پهچڻ جي جستجو ڪندو هجي. جنهن جو ڪو ئي وجود ئي ڪونهي، ۽ اهو ٻي وجود ڪنارو، جنهن ڪي محبت ڪرڻ ۽ محبت ۾ سرمست هُجڻ سڏين ٿا، تنهن جو نتيجو، توهان جي احساسِ محرومي، پيڙا ۽ پڇتاءُ ئي نڪرندو. ايتري تائين جو توهان ڪي گمان ٿيڻ لڳندو، تہ ان گهري پاڻي ۾ خود توهان جي پيڙا، ڪنهن لاءِ حاصلات جي حسرت، تنهائي جي خوف، خاموشي جي خدشي يا وري اهڙي قوت جي ڪشش اڇي، توهان ڪي اڇلايو آهي، جنهن ڪي چند ماڻهو چاهہ، پيار ۽ محبت چون ٿا، پر مون ڪي اجان بہ خدشو آهي، تہ اها ان ڪان بہ بدتر اهڙي ٻُڪَ هُجي ٿي، جنهن جو جيڪڏهن هڪ ڀيرو ڀيٽ ڀري ڀورائو ڪجي ٿو، تہ هڪ قسم جي ڍوَ ۽ ان مان اُڪتاهٽ ۽ اُلٽي جو احساس جنم وٺڻ لڳي ٿو. ان سڀ جي باوجود بہ ڪوئي اهڙو گس ضرور هوندو، جيڪو ان ميري ٿي ويل لفظ جي حقيقي معنيٰ سمجهائڻ ۾ مُنهنجي رهنمائي ڪندو.

ٻچڙا! اجان بہ ڪوئي نہ ڪوئي اهڙو ذريعو ضرور هوندو، جيڪو مون تي اهو انڪشاف ڪندو، تہ محبت چو ۽ ڇا لاءِ آهي؟ جنهن جي

چاڻڻ لاءِ آءٌ عرصي ڪان بي چين ۽ بي قرار رهي آهيان. ٿي سگهي ٿو، اهو ئي سچ هُجي، جنهن لاءِ هميشہ امڙ چوندي آئي آهي، تہ "محبت اهو احساس آهي، جيڪو هر ماءُ پنهنجي اولاد ڪي پنهنجي آغوش ۾ ڪڻڻ وقت محسوس ڪندي ۽ سوچيندي آهي، تہ هو ڪيترو نہ تنها، بيوس ۽ غير محفوظ آهي" پر گهڻي قدر اهو بہ، تيستائين برقرار رهندو آهي، جيستائين هن ۾ توهان جي انحرافي ۽ تذليل ڪرڻ جي طاقت ڪونہ هوندي آهي، پر جڏهن هو، پنهنجن پيرن تي بيهڻ جهڙو ٿي ويندو آهي، تڏهن توهان جي ڪيس ڪائي پرواهہ ڪونہ رهندي آهي، ممڪن آهي، تون ئي اها هستي هُجين، جيڪا ان اوکي چار اکري لفظ "پيار" جي مڪمل معنيٰ مون تي واضح ڪري! ها، تون جيڪو مُنهنجي ئي خون جي خوراڪ تي پَلجي ۽ مُنهنجي ئي ڏنل پساهن تي جي رهيو آهين.

مون ڪي خبر آهي، تہ اڪثر عاشق جدائي ۾ هڪ ٻئي جون تصويرون ڏسي روح ڪي ريجهائڻ جي ڪوشش ڪندا آهن ۽ هر گهڙي مُنهنجي هٿ ۾ بہ تُنهنجي تصوير رهڻ لڳي آهي. اڄڪلهہ اها ئي ڄڻ تہ، مُنهنجي وڏي وندر ٿي پئي آهي. جيئن ئي ٻاهران گهر ۾ اچان ٿي، تنهنجي تصوير واري ميگزين تي نيڻ ڄمي ٿا وڃن. آءٌ هر پَل تنهنجي ڏينهن ۽ عُمر جي تاريخن ڳڻڻ ۽ توکي ڏسڻ جي اوسيئڙي ۾ رهڻ لڳي آهيان. اڄ توکي پورا ڇهہ هفتا ٿيا آهن. اُن ڏيڍ مهيني جي عُمر ۾ ئي تون ڪيترو نہ سُندر ڏٺجي ويو آهين! هاڻي تون ڪنهن جيت ۽ ڪنهن مڇي يا ڪنهن ٻي ناںءُ چيز نظر اچڻ بدران هڪ گول گلابي مٽي ۽ ڪنڊي جي واضح ٿي ويل هڏين سميت مڪمل ماڻهو پيو لڳين.

هاڻي تنهنجون ٻانهون، ڪنهن غير واضح اُپار، يا ڪنهن مڇي جي پَرن جيان محسوس ٿيڻ بدران خوبصورت ڪنپڙاٽين وانگر لڳڻ لڳيون آهن، جن ڪي ڇُهڻ ۽ توکي پائڻ لاءِ مُنهنجو من ڏاڍو بي چين ٿي رهيو آهي، پر هي ڇا، ننڍڙي آني وانگر نظر اچي رهيو آهي؟

تصوير موجب تون هڪ اهڙي شفاف آني نما دائري ۾ محفوظ آهين، جنهن جي مشابهت شيشي جي بيضوي گلدان سان ڪافي ملندڙ جُلندڙ آهي، جنهن ۾ عام طور گلاب جا گل سَجائي رکبا آهن، پر

هتي ان گلدان نما آني ۾ گلاب جي گلن بدران تون آهين، آني مان رڱن جو هڪ مُڇو اُپري هڪ بال جهڙي اڇي گولائي تي ختم ٿئي ٿو، جتي ڳاڙهي ۽ آسماني رنگن جا ٻہ ننڍڙا ٽٻڪا آهن، جيڪي ائين ٿا لڳن، جيئن هڪ ڏسندڙ کي هزارين ۽ لکين ميلن جي مفاصلي تان ڌرتي نظر ايندي آهي ۽ اهو سڀ ڪُجهہ هڪ بي انت تند ۾ طويل زندگي جي تصور جيان ٿو لڳي، جيڪو ڌرتيءَ کان اُپري زمان ۽ مڪان جون سڀئي سيمائون پار ڪري، تو تائين هڪ منطقي ۽ بامعنيٰ طريقي سان پهتو آهي، تنهنڪري ڪو ئي ڪيئن ٿو چئي سگهي، تہ انسان صرف فطرت جو هڪ حادثو آهي؟

ڊاڪٽر مون کي ڇهن هفتن کان پوءِ اچڻ لاءِ چيو هو. آءٌ سياٽي وٽس ويندي هيس. تنهنڪري مُنهنجي جيءَ ۾ ڪيترين ئي چنتائن جون ڇُهندڙيون ڇُپي رهيون آهن، ليڪن هر ڇُهندڙي کان پوءِ من ۾ چين ۽ مسرت جي مُرڪ بہ جرڪڻ لڳي آهي.

6

• **هن ڪاغذ جو ٽُڪرو هٿ ۾ ڪڻندي،** سنجيدگي ۽ سَرهائي سان چيو، ”مبارڪ هُجيوَ ميڊم“، مون ٽُرت ئي سندس تصحيح ڪندي وراڻيو ”ميڊم نہ، مِسِ“. مُنهنجي وضاحت ڇڻ سندس ڳل تي زوردار چماٽ جيان لڳي ۽ هن جي چهري تان سنجيدگي ۽ سرهائي اُڏامي وئي. عجيب نظرن سان هُن مون کي گهوريندي صرف ايترو چيو ”اوهہ....؟“ ۽ پوءِ پين کڻي ميڊم کي ڪَٽي ڪاغذ تي مِسِ لکيائين. توڙي جو هڪ آرامده ۽ اُجري ڪمري ۾ وينل اڇي لباس واري مرد جي اظهار سائنسي طور تنهنجي وجود جو اعلان بہ ڪيو، تڏهن بہ انهيءَ جو مون تي ڪوئي اثر ڪونہ ٿيو چو تہ گهڻو عرصو پهريان ئي ان جي مون کي پڪ هُئي، پر مُنهنجي ازدواجي حيثيت کي ايتري اهميت ڏني ويندي ۽ هڪ ڪاغذ جي ٽُڪري تي بہ ان جي تصيح ضروري ٿي پوندي! تنهن گهٽ ۾ گهٽ مون کي حيران ضرور ڪيو. انهيءَ روش مان ئي مون کي پنهنجي آئيندي جي اوکائين ۽ خطرن جي اندازي جو چڱي طرح احساس ٿي پيو. مُنهنجو ننگو ٽي ٽيبل تي ليٽڻ ۽ ڊاڪٽر ۽ نرسن جو بي رُخي ۽ بيزاريءَ سان مُنهنجي جسم سان رانديڪي جهڙو ورتاءُ يقينن مون لاءِ پيڙائيندڙ ۽ عذاب ناڪ هو. هڪ ڀيري آءٌ ٽيبل تي ليٽيس تہ سهي، پر هڪ مخصوص لوهہ جي پليٽن تي پنهنجون ٽنگون ٽاهي رکڻ وسري ويم، جنهن تي نرس انتهائي جارحانہ انداز ۾ مُنهنجي ٽنگن کي ٽاهيندي غصي ۾ چيو هو ”هتي رک، هتي.....“ مون کي اهو سڀ ڪُجهہ ڏاڍو بيهودو ۽ ڀيانڪ لڳو هو. پر پوءِ بہ هن جڏهن مُنهنجي ننگي جسم مٿان ٽوال رکيو هو، تڏهن مون کان سندس سڀ بي وڙائيون وسري ويون ۽ مون مُرڪي ان

جو شڪريو ادا ڪيو هو پر ان کان بہ وڌيڪ بدتر حالت مون سان تڏهن ٿي، جڏهن ڊاڪٽر پنهنجن هٿن تي دستانا چاڙهي انتهائي بي دردي سان پنهنجون آڱريون مُنهنجي جسم ۾ داخل ڪيون ۽ هو انهن سان اندر بار بار گهُتون هڻندو رهيو. جن نہ صرف مون کي ايذايو ٿي، پر مون کي اهو بہ ڊپ ٿي ٿيو. تہ متان مُنهنجي شادي شده نہ هجڻ جي گناهہ ۾ هو توکي نہ چيپاٽي ڇڏي!

نيٺ هن پنهنجون آڱريون ٻاهرڪڍيون ۽ ٻُڌايائين، تہ سڀ ڪُجهہ ٺيڪ ۽ پنهنجي معمول مطابق آهي. ان سان گڏ هن مون کي ڪُجهہ صلاحون بہ ڏنيون ۽ اهو پڻ ٻُڌايائين، تہ حمل ڪائي بيماري ڪونهي، پر اهو هڪ فطري عمل آهي، تنهنڪري بنا ڪنهن ڊپ جي مون کي اهو سڀ ڪم ڪار ڪرڻ گهرجي، جيڪو عام طور تي آءٌ اڳ بہ ڪندي رهي آهيان، پر مون کي وڌيڪ سگريٽ، زياده مشقت، گرم پاڻيءَ ۾ غسل ڪرڻ ۽ ڪنهن بہ گناهہ جي ارادي کان پرهيز ڪرڻ گهرجي. ”گناهہ....؟“ مون حيرت مان چيو. هن وراڻيو ”ها گناهہ، ياد رکجانءِ! اهو خلافِ قانون آهي.“

ساڳي ڏمڪيءَ تي زور ڏيڻ سان گڏوگڏ، هن مون کي ڪُجهہ ٽڪيون ڏنيون، ۽ هر ٻي هفتي اچڻ جو تاڪيد ڪيو. هُن اهو سڀ ڪُجهہ رُڪائي مان چوندي، آخر ۾ ڪائونٽر تي بل جي ادائگي لاءِ اشارو ڏنو. جيتري تائين نرس جو تعلق آهي، تہ ان بہ چڱي الوداع بدران دروازو بند ڪرڻ وقت، مون کي ڏسي ٺوڪ واري انداز ۾ ڪنڌ کي جهٽڪو ڏئي واپس موٽ ڪاڏي هُئي. جنهن دنيا ۾ تون اچڻ وارو آهين، لڳي ٿو تہ ان ۾ اسان ٻنهي کي انهن ڳالهين برداشت ڪرڻ جو عادي ٿجڻو پوندو، ڇو تہ زماني بدلجي وڃڻ واري سيني واعظن جي باوجود بہ هڪ غير شادي شده ڳورهاري عورت کي اڄ بہ گهٽي قدر غير ذميوار ۽ گناهگار سمجهيو وڃي ٿو. ڪيس هميشہ ٻُڇڙي، بدڪار ۽ پيشه ور جا لقب تہ ڏنا وڃن ٿا، پر ڪڏهن بہ ٻين اڪثر عورتن جيان ماءُ ڪونہ ٿو مڃيو وڃي.

اسٽور وارو جنهن کان مون دوائون خريد ڪيون، مون کي چڱي طرح سڃاڻيندو آهي ۽ اها بہ ڪيس خبر آهي، تہ مان غير شادي شده

آهيان. مون جڏهن ڪيس ڊاڪٽر جي لکيل دوائن جي پرچي ڏني، تہ ان کي پڙهڻ کان پوءِ سندس مُنهن جو پَنو ئي لهي ويو ۽ هو مون کي ڏاڍي نفرت سان نهارڻ لڳو. اسٽور واري کان پوءِ درزيءَ وٽ ڪوٽ جي سلائي لاءِ ويس، ڇو تہ متان سياري جي موسم پئي اچي، جنهن ۾ آءٌ توکي سردي کان محفوظ ڪرڻ ٿي چاهيان. ڪپڙي کي لڳائڻ واري پِنُنِ سان درزيءَ جو وات پريل هو ۽ هن ان ئي حالت ۾ ماپ وٺڻ شروع ڪئي. مون جڏهن ڪيس چيو تہ ڪوٽ ٿورو ويڪرو رکي، ڇو تہ آءٌ اُميد سان آهيان ۽ سياري اچڻ تائين مُنهنجو پيٽ ڪافي اُڀري ايندو. تہ هن جا ڪَنَ ئي ڳاڙها ٿي ويا ۽ سندس وات پَٽجي ويو. مون کي سندس حالت ڏسي، اهو خوف ٿيڻ لڳو. تہ ڪٿي اهي پنون نہ سندس نِڙي ۾ لهي وڃون هُجن، پر ايئن ڪونہ ٿيو هو. پِنونَ ۽ ماپ واري ڦيٿ ڪانئس هيٺ فرش تي ڪري پيا هُئا. ڪيس ايترو پريشان ڏسي مون کي افسوس ٿيو هو. مان پنهنجي صاحب وٽ ويس. ها، مُنهنجو صاحب، جيڪو ٻين ڪيترن ئي سرمائيدارن ۽ ڪامورن جيان اهو شخص آهي، جيڪو مُنهنجي محنت خريد ڪري، مون کي پيٽ گذاري جيترا پئسا ڏيندو آهي. جيڪڏهن ڪيس اهو نہ ٻُڌايان ها، تہ مان ٿورن ئي ڏينهن ۾ اڳي جيان ڪم ڪرڻ جي قابل نہ هونديس، تہ اها سراسر ساڻس بدديانتي ٿئي ها. تنهن ڪري مون سندس آفيس ۾ وڃي، ڪيس اهو سڀ ڪُجهہ ٻُڌايو. هو ٻُڌڻ سان ئي ٻُٽجي ويو. ٿوري دير کان پوءِ جڏهن زبان سندس ساٿ ڏنو، تڏهن مُنهنجي فيصلي جي تائيد جو اظهار ڪيائين يا ڪٽي ايئن چئجي، تہ مُنهنجي جرئت جي ڏاڍي تعريف ڪيائين ۽ اهو پڻ تاڪيد ڪيائين، تہ اها ڳالهہ هر ڪنهن سان ڪرڻ ۾ مُنهنجي ڪائي چڱائي ڪونهي. ”اسين تہ خير زماني جا ماڻهو آهيون. ان تي پاڻ ۾ ڳالهائي ۽ ان کي سمجهي بہ سگهون ٿا، پر جيڪي ان مامرن جي سمجهڻ جي قابلِ ئي ڪونہ آهن، انهن سان توکي قطعاً ٻاڦ بہ ٻاڦورڻ نہ گهرجي. بهرحال توکي پنهنجي فيصلي تي اجان بہ ويچارڻ لاءِ وڏو وقت پيو آهي. ٽن مهينن کان پوءِ بہ آساني سان هر شيءِ حل ٿي سگهي ٿي. توکي فقط ان لاءِ ذهني طور تيار ٿيڻ جي ضرورت آهي.“ هو بار بار مُنهنجي فيصلي جي تبديلي جي امڪانن جي باري ۾

ڳالهائيندو رهيو ۽ اهي پنهنجي جاءِ تي وزندار بہ هُئا. ”هڪ جذباتي مسئلي لاءِ تون پنهنجو پورو شاندار مستقبل داوَ تي ڇو پئي لڳائين؟ ان ۾ مهينن ۽ سال کن لاءِ ڪنهن ڪم جي رڪجڻ جي ڳالهہ ڪونهي، پر اهو تہ تُنهنجي سڄي زندگي جي تبديلي جو سوال آهي ۽ توکي اهو بہ نہ وسارڻ گهرجي، تہ تُنهنجي موجودگي ڪارڻ ئي ڪمپني توکي تُنهنجي ترقي جا موقعا فراهم ڪري ۽ توکي رعايتون ڏئي ٿي. آءُ هن اداري ۾ هميشہ ڪونہ هوندس.“ هن وڏي ڏيرج سان چيو. ”تو لاءِ مون وٽ ڪافي اهم ۽ ڪارائتا ڪم آهن. تون پنهنجي فيصلي تي نظرثاني ڪري، جيڪو بہ نتيجو ڪڍين، ان کان مون کي صرف آگاهہ ڪجانءِ، مان تُنهنجي هر ممڪن مدد ڪرڻ لاءِ هر لمحي موجود آهيان.“

تُنهنجي پيءُ ٻيو پيرو ٽيليفون تي ڳالهايو. گهڙي گهڙي لفظ سندس نڙي ۾ اٽڪي ٿي پيا. هن تنهنجي تصديق بابت پُڇيو ۽ مون ڪيس ها ۾ جواب ڏنو تہ هن جون منٿون وري بہ ٻيهر شروع ٿي ويون ۽ ليلائيندي پُڇيائين ٿي، تہ آءُ سندس چئي تي ڪڏهن ٿي عمل ڪريان؟

توڙي جو ٽيليفون جو رسيورَ مُنهنجي ڪَنَ تي هو پر ان جي باوجود بہ الائي ڇو هن جو ڪجهہ بہ وڏيڪ ٻُڌڻ ۾ ڪونہ ٿي آيو. مان ان تي حيران آهيان، تہ صرف چند رواجي رسمن جي ادائگي کان پوءِ ڪنهن جي نالي ٿيل عورت ۾، جڏهن اُميد واري جا آثار واضح ٿيڻ لڳندا آهن، تڏهن هر عزيز ان تان اول گهول پيو ويندو آهي. ان کي ڪو بار ڪٽڻ ڪونہ ڏيندو آهي. ڪيس ڪو تڪليف وارو ڪم ڪرڻ ڪونہ سهندو آهي. هميشہ آرام ۽ خوش رهڻ جون تلقينون پيو ڪندو آهي، پر مُنهنجي معاملي ۾، يا تہ انهن تي حيرانگي ڇانئجي ٿي وڃي يا وري هو صرف حمل ضايع ڪرڻ جي شرط کان پوءِ ئي هر تعلق جي تند ڳنڍڻ تي آماده ٿا هُجن. مون کي تہ اهو سڀ ڪُجهہ ڍونگ ٿو لڳي. هڪ اهڙو فريب، جيڪو فقط اسان ٻنهي کي هڪ ٻئي کان جدا ڪرڻ لاءِ ئي جوڙيو ويو آهي. يقينن ڪيئي پيرا مون تي اهڙيون ڪيتريون گهڙيون آيون آهن، جن مون کي ان اُلجهن جو شڪار بڻايو آهي، تہ ان آزمائش ۾ سوپ اسان جي ٿيندي يا هنن جي....؟ ٿي سگهي ٿو ان جو سبب هي ٽيليفون ڪال ئي هُجي، جنهن پراڻين يادن ۽ پراڻن زخمن

کي وري ڇِڪائي وڌو آهي. مون سمجهو هو تہ انهن يادن ۽ انهن زخمن کي مان وساري چُڪي آهيان، جيڪي تنهنجي پيءُ کان اڳ، انهن مردن، انهن پيانڪ پاڇي جهڙي پُرشن مُنهنجي جسم تي پيوست ڪيا هُئا ۽ انهن ڪري ئي محبت، مون کي دوکو محسوس ٿي هُئي، پر مون کي اهو اندازو ڪونہ هو، تہ تُنهنجي پيءُ جي هڪڙي ٽيليفون ڪال مون لاءِ زخمن جو ايڏو وڏو جهنم بہ کڻي ايندي!؟

ها، هڪ ٽيليفون ڪال، جيڪا مُنهنجي پراڻي پڳل پاسراٽين کي موسمن جي تبديلي سان، اجان الائي ڪيترو وقت پئي ڇِڪائيندي؟

7

• **هينئر** تائين تنهنجي ڪُلِ ڪائنات صرف هڪ آنو آهي، جنهن ۾ تون بنا ڪنهن ٻوجهه جي تري رهيو آهين. تون هن وقت ساڍن ڇهن هفتن جو ٿي ويو آهين، جنهن کي طبي ماهر امينيوٽڪ ساڪ سڏين ٿا. جنهن ۾ ڪيميائي پاڻياٺ توکي زميني ڇڪ ۽ منهنجي چرپر جي لوڏن لمن کان محفوظ رکي ٿو ۽ ان ذريعي ئي تنهنجي کاڌ خوراڪ به ٿئي ٿي. چار ڏينهن اڳ تائين، تنهنجي کاڌ خوراڪ جو اهو ئي واحد ذريعو هو. ڏاڍي ڏکيائي ۽ اعتبار ۾ نه اچڻ واري طريقي سان، تو گذريل چئن ڏينهن کان پوءِ مُنهنجي وجود جي ان حصي مان خوراڪ پئي حاصل ڪئي آهي، جنهن ڪري تنهنجي ان پرورش وارين گهڙين تي، مون جنهن لمحي به غور ڪيو آهي، ته مون کي توتي ۽ پنهنجو پاڻ تي ڏاڍو فخر محسوس ٿيو آهي.

آنول ۾ تُنهنجي رَتُ جي قطرن جو انگ وڌي ويو آهي ۽ هر شئي تيزي سان ترتيب وٺي رهي آهي. هاڻي تُنهنجي رڳن جي صورت به صاف پئي نظر اچي، ايتري تائين جو تنهنجو ناڙو جنهن ذريعي تون، مون مان آڪسيجن ۽ ٻيون جياپي جون ضرورتون حاصل ڪري رهيو آهين، سو به واضح طور ڏسڻ ۾ پيو اچي ۽ ان سان گڏ تُنهنجو جيرو، جنس ۽ ٻيا اندروني عضوا به پنهنجي پوري صورت ۾ سرجڻ لڳا آهن. ٻچڙا! توکي ته اڳي ئي اها سُڌ آهي، ته تون مردن آهين يا عورت، پر مان ته تُنهنجا ننڍڙا هٿ ۽ سُندر آڱريون ڏسي، خوشي ۾ ٻهڪڻ لڳي آهيان. تُنهنجو ننڍڙو وات، سنهڙا چپ ۽ انچ جي اڌ حصي جيتريون ننڍڙيون اکيون بلڪل نظر پيون اچن. تنهنجي زبان ۽ وات ۾ ڏندن جا ويهه نشان به موجود آهن. اهو سڀ ڪُجهه چند هفتن جي عُمر جي ٻار ۾

واضح ٿي وڃڻ، مون لاءِ جهڙو ڪر ناقابل يقين ۽ افسانوي آهي، پر جيڪڏهن دنيا جي پهرين جنم وٺندڙ جاندار جي پيدائش جنم وٺڻ، زنده رهڻ ۽ مرڻ کان پوءِ وري جيئري ٿيڻ جي اصول تي تخليق ڪئي وئي آهي، ته پوءِ يقينن ان جو پورو عمل به ائين ئي سرجيو هوندو جيئن تُنهنجي بتدريج ترتيب وٺندڙ حياتي، هر لمحي اوکي مرحلن مان گذري، ڪڏهن سُلجهي ته ڪڏهن اُلجهي پنهنجي هن مڪملتا تي پهتي آهي. ٻچڙا! تو ڪيڏا نه مُشقت جا مرحلا طئي ڪيا آهن! ڪير ٿو چوي، ته تون پيٽ جي پاڻياٺ ۾ بنا ڪنهن تحرڪ جي آرامي پيو آهين!

ڪير ٿو چوي، ته تون پُرامن ۽ مڌر آوازن جي آسائش ۾ پُرسڪون سُتل آهين؟ مون کي يقين آهي، ته اهو مسلسل ساهن جو سهڪو ۽ ٻي سُري آوازن جو شور، توکي ڏاڍو تنگ ڪندو هوندو.

ڪير ٿو چوي، ته تون پيٽ ۾ پيل ڪنهن جامد سبزيءَ جيان هڪ مادو آهين، جنهن کي هڪ ڇمڇي جي نوڪ سان ئي ناس ڪري سگهجي ٿو؟ هنن جو خيال آهي ته تو مان نجات جو، مون لاءِ هيءُ مناسب وقت ۽ موقعو آهي. ان کان اڳ جو تون اکين، هٿن ۽ ڇهري وارو مڪمل انسان بڻجي وڃين، مون کي تُنهنجي هن ننڍڙي ۽ اسرڻ واري عُمر ۾ ئي تنهنجو انت آڻي ڇڏڻ گهرجي. هو تنهنجي معاملي ۾ ڪيڏا نه جنوني ۽ وحشي بڻجي ويا آهن!

8

• **مُنهنجي سنگتياڻي**، جيڪا هڪ شادي شده عورت آهي، مون کي چوي ٿي، تہ مُنهنجي ڳالهہ ٽڙي وئي آهي. هوءَ ٽن سالن ۾ ڇهن ٻارن کي ڪيرائي چُڪي آهي. ڪيس اڳ ئي بہ ٻار آهن، تنهنڪري هوءَ ٽيون ٻار نہ ٿي پيدا ڪرڻ چاهي، ڇو تہ سندس مڙس جي آمدني تمام ٿوري آهي. هوءَ خود بہ نوڪري پيشا عورت آهي. سندس خيال موجب، ان ۾ ئي سندس جياپو آهي ۽ ان کان سواءِ هوءَ زنده رهڻ جو تصور بہ نہ ٿي ڪري سگهي. هُن جي ٻارن جي سار سنڀال سندس سَسُ لهندي آهي. هوءَ چوندي آهي تہ، ”محبت، محبت لاءِ ڪرڻ گهرجي، نہ ئي ٻار پيدا ڪرڻ لاءِ. ائين تہ ڪڪڙيون بہ هر آني مان چوزي کي جنم ڪونہ ڏينديون آهن. جيڪڏهن انهن جي هر آني مان چوزو جنم وٺڻ لڳي، تہ جيڪر هي جڳُ تہ مرغي خانو بڻجي وڃي. ڇا توکي اها خبر ڪونهي، تہ ڪيتريون ئي ڪڪڙيون پنهنجا آنا خود پي وينديون آهن؟ ۽ ڪير نہ ٿو ڄاڻي تہ اهي آري تي بہ سال ۾ هڪ يا ٻہ ڀيرا ويهنديون آهن؟

ڇا توکي اها خبر ڪونهي، تہ سيهاڙيون پنهنجي ڪمزور ٻچن کي انهيءَ ڪري کائي وينديون آهن، تہ جيئن هو پنهنجن ٻين صحتمند ٻچن کي چڱي طرح پالي سگهن؟ ڇا انهن جو ابتدائي اَجل، ان کان بهتر ڪونهي، تہ اهي وڏا ٿي ڇِڪي ڇِڪي مَرن يا ماريا وڃن؟“

”مُنهنجي خيال ۾ انهن کي اهڙي عذابن ۽ اَجل لاءِ پيدا ڪرڻ بجاءِ جنم ئي نہ ڏجي تہ بهتر آهي.“ مان جڏهن بہ ڪيس اهو جواب ڏيندي آهيان، تہ هوءَ آپي مان نڪري ويندي آهي ۽ چوندي آهي، ”خبر اٿئي! مان گوريون بہ ورتيون. توڙي جو انهن مون کي بيمار بہ ڪري وڌو، پر ان جي باوجود بہ مان اهي لاڳيتو واپرائيندي رهيس. هڪ رات اهي وٺڻ وسري ويم ۽ نتيجي ۾ پهريون ٻار ضايع ٿي ويو.“

هن ٻُڌايو تہ اهي گوريون نازڪ عضوي واري جاءِ ۾ ڪنهن جراحي واري اوزار جي مدد سان رکيون وينديون آهن ۽ اهو پورو عمل ايڏو تہ پيڙائيندڙ هوندو آهي، جو ڪيترين عورتن جا تہ ان جي مسلسل درد ۾ پساهہ ئي پورا ٿي ويندا آهن. تون حيران هوندين، تہ آءٌ اڄڪلهہ توسان هي کهڙيون ڳالهيون پئي ڪريان؟ سچ پچ تہ اهو خود مان پاڻ بہ ڪونہ پئي ڄاڻان؟ ٿي سگهي ٿو ماڻهو مون کي ان باري ۾ اميد ڏياريندا ۽ هراسيندا رهيا آهن. اهو بہ ممڪن آهي، تہ مون ڪنهن موڙ تي بنا ڪنهن سُڌ جي ان باري ۾ غور ويچار بہ ڪيو هُجي. ٿي سگهي ٿو تہ اهو گمان، جيڪو مُنهنجي جيءَ کي جهوري رهيو آهي، تو کان سواءِ ڪنهن ٻي سان اوري ئي نہ سگهندي هجان!

هينئر توکي مارڻ جو خيال بہ ڇڙ تہ مون کي ماري ٿو وجهي، پر ان جي باوجود بہ مُنهنجي ذهن ۾ عجيب خيال اچي رهيا آهن. مان هن وقت بہ ڪڪڙين جي پنهنجي آنن پيئڻ واري عمل تي پريشان آهيان. مون کي هينئر بہ سيهاڙين جو پنهنجا ٻچا کائي وڃڻ وارو احساس ايذائي رهيو آهي. ان پريشاني واري عالم ۾، آءٌ جڏهن پنهنجي سنگتياڻيءَ کي ٽُنهنجي تصوير ڏيکاريان ٿي ۽ ان ۾ خاص ڪري ٽُنهنجي اکين ۽ هٿن جي نشانن واري جاءِ ڏانهن اشارو ٿي ڪريان، تڏهن هوءَ چوي ٿي، ”انهن کي ڏسڻ لاءِ تہ مائڪرو اسڪوپ کان بہ وڌيڪ مؤثر ڪنهن مشين جي ضرورت آهي.“ هوءَ چِڙ مان چوي ٿي، تہ مان وهمي بڻجي وئي آهيان، تنهنڪري ئي ڏينهن ۾ تارن ڏسڻ جي ڪوشش پئي ڪريان. هوءَ وڌيڪ ڪاوڙ ۾ چوي ٿي، ”تنهنجو ان ڏيڏر جي ٻچن جي باري ۾ ڪهڙو خيال آهي؟ جن کي تون پنهنجي باغ واري تلاءَ مان فقط انهيءَ ڪري ڪيرائي ٻاهر ڦٽو ڪرائيندي آهين، تہ متان اهي وڏا ٿي تنهنجي راتين جي ننڊ ۽ آرام نہ ڦٽائي ڇڏين“!

مون کي اهو پورو پورو احساس آهي، تہ آءٌ بنهہ ئي بي رحمي سان، ان دنيا جا عيب ثواب تنهنجي اڳيان کوليندي رهي آهيان، جنهن ۾ تون جلد ئي اچڻ وارو آهين. اسان جي ڪوتاهين جو ڪارو ڇِٽو ۽ مُنهنجون سيئي اهي ڳالهيون، جيڪي مان وقت بوقت توسان ڪندي آئي آهيان، تولاءِ يقينن منجهيل سُٽَ مترادف هونديون، پر مون کي

يقين آهي، تہ تون آهستي آهستي هڪ ڏينهن انهن سپني کي پروڙي ويندين، ڇو تہ تون اڳ ئي هرچيز بابت گهڻو ڪُجهہ ڄاڻندڙ آهين ۽ تنهنجي ان ڄاڻ جي شروعات ان ڏينهن کان ٿي هُئي، جنهن ڏينهن مون توکي اهو ٻُڌايو هو تہ ڌرتي بہ آني جيان گول ۽ بيضوي آهي ۽ سمنڊ ان پيٽ جي پاٽياٺ وانگر آهي، جنهن ۾ تون تري رهيو آهين. پر سچ پُڇين تہ مون جيڪو ڪُجهہ توکي سمجهائڻ چاهيو هو اهو سمجهائي ڪونہ سگهي هيس ۽ اوچتو ئي مون کي محسوس ٿيو هو تہ اهو سڀ ڪُجهہ مون کان اڳ ئي تون چڱي طرح ڄاڻين ٿو. تنهنڪري ئي هاڻي مون کي پنهنجي اندازن جي سچ ثابت ٿي وڃڻ جو هميشہ گمان رهڻ لڳو آهي.

جيڪڏهن تُنهنجي آني ۾ هڪ ڪائنات موجود آهي، تہ پوءِ ان ۾ شعور ڇو نہ ٿو ٿي سگهي؟ ڇا اهو سچ ناهي، تہ تحت الشعور وجود جي سَمرتيءَ جو اهو نقش آهي، جيڪو دنيا ۾ اچڻ کان اڳ بہ موجود هو؟

جي ائين آهي، تہ پوءِ مون کي ٻُڌاءِ، تہ ڇا تون اهو ئي ناهين، جو هر چيز کان آشنا آهي؟ مان توکي وينتي ٿي ڪريان، مون کي ٻُڌاءِ تہ تنهنجي زندگي جي ابتدا ڪڏهن ٿي؟ ڇا تنهنجي زندگي جي شروعات ٿي چُڪي آهي؟ ۽ جيڪڏهن ان جي ابتدا ٿي چُڪي آهي، تہ پوءِ ان کي ڪيترو عرصو ٿيو آهي؟ اها ”ڪُن فيڪون“ واري لمحي سرجي يا ان گهڙي، جڏهن تنهنجي دل جُڙڻ ۽ رت دؤرو ڪرڻ لڳي؟ يا ان پَلِ جڏهن تنهنجي دماغ جي تشڪيل ٿي ۽ تو انساني روپ اختيار ڪرڻ شروع ڪيو؟ يا اُها ڪا ٻي گهڙي آهي، جيڪا اچڻي آهي؟

ڇا تون صرف هڪ زيرِ تڪميل مشين جيان آهين؟ ٻچڙا! تون ئي ٻُڌاءِ، تہ تُنهنجي خاموشي ٽوڙڻ لاءِ آءٌ ڇا ڪريان؟ پنهنجي ۽ تنهنجي درميان حائل ديوار کي ٽوڙي، توکي ڏسڻ، توکي ٻُڌڻ ۽ تُنهنجي ورندي وٺڻ لاءِ مون کي ڇا ڪرڻو پوندو؟ ان لاءِ تون ئي مُنهنجي مدد ڪري سگهين ٿو، ڇو تہ تون ۽ مان هڪ اهڙو عجيب جوڙو آهيون، جن جي هر شئي جو هڪٻئي تي انوکو انحصار آهي. تون جيڪڏهن بيمار ٿي پوندين، تہ مان بہ توسان گڏ پنهنجي تندرستي وڃائي ويهنديس ۽ مُنهنجو موت، ساڳي طرح تولاءِ بہ اجل ثابت ٿيندو، پر

ايتري گهري سُٻنڌ جي باوجود بہ، آءٌ توسان زباني طور رابطو ڪري ڪونہ ٿي سگهان ۽ نہ ئي وري تون مون سان ڳالهائي سگهين ٿو.

تون پنهنجي بي انت فهم جي باوجود بہ مُنهنجي ڇهري، مُنهنجي عُمر ۽ مُنهنجي ڄاڻ کان بي خبر آهين. توکي اها خبر بہ ڪونهي، تہ مان ڪٿان آئي آهيان، ڪٿي پئي رهان ۽ جيون ۾ ڇا ڇا پئي ڪريان؟ تون جيڪڏهن ان لاءِ تصور جوڙڻ جي ڪوشش بہ ڪندين، تڏهن بہ توکي اهو پتو پئجي ڪونہ سگهندو، تہ مان سانوري آهيان يا پُوري، جوان آهيان يا پوڙهي، ڊگهي آهيان يا بندري ۽ خود مان بہ اڃان تائين ان حيرت ۾ آهيان، تہ توکي آدمي ڇوان يا ڪُجهہ ٻيو....؟

ٻچڙا! اسين ٻئي هڪ ئي منزل جا بہ اهڙا اجنبي وجود آهيون، جيڪي هڪ ئي جسم ۾ هڪٻئي کان ناآشنا ۽ نظر کان اوجهل هوندي بہ هڪ ئي جيون جي تند سان لاڳاپي تحت ساڳي زندگي جِي رهيا آهيون.

9

• **مون** کي سڄي رات پيٽ جي هيٺئين حصي ۾ سخت سور هُئڻ سبب ننڊ ڪونہ آئي آهي. ممڪن آهي، اها تڪليف تنهنجي ڪري ئي ٿي هُجي. مان بستري تي ننڊ ۾ لُڇندي ڏاڍا خوفناڪ خواب ڏٺا آهن ۽ انهن ڀيانڪ خوابن مان هڪڙو خواب تُنهنجي پيءُ بابت بہ هو، جنهن ۾ هن ڏاڍيون ڪيهون ٿي ڪيون. مون اڳ ڪڏهن بہ ڪيس دانهون ڪندي ۽ لڙڪ لاڙيندي ڪونہ ڏٺو آهي ۽ مُنهنجي خيال ۾ هو انهن جي قابل بہ ڪونهي! هن جا لڙڪ لارون ڪري مُنهنجي باغ جي تلاءَ ۾ پئجي رهيا هُئا، جيڪو بي انت ڇيٻلي سان ڀريل هو. ڇيٻلي جي اندرئين پاسي قطار ۾ ڏيڏرين جي ڪاري رنگ جا آنا ڪنهن پڇ جيان لڙڪيل هُئا. مُنهنجو تنهنجي پيءُ ڏانهن ايترو توجهہ ڪونہ هو. مُنهنجو سڄو ڌيان ڏيڏرين جي آنن کي ناس ڪرڻ ڏانهن هو. ڇو تہ مون نہ ٿي چاهيو تہ انهن مان ڪو ئي ٻچي جنم وٺي ۽ پنهنجي اڻ وڻندڙ آوازن سان مُنهنجي راتين جون ننڊون حرام ڪرڻ جو ڪارڻ بڻجي. انهن مان نجات جو طريقو ڏاڍو سولو هو. مون صرف لَڪُڻ سان ڇيٻلو ٻاهر ڪڍي، ڪناري تي پڪيڙي تي ڇڏيو. تہ جيئن سج جا ساڙيندڙ ڪِرڻا نڪرڻ سان ئي ڪين سُڪائي ٻي جان بنائي ڇڏين. پر ڇيٻلو هر هر تِرڪي وڃي پاڻي ۾ ٿي ڪريو جتي تُرت ئي گپَ سان گڏجي ٿي ويو. جنهن ڪري لَڪُڻ سان اها گپَ ٻاهر ڪڍڻ مون لاءِ ناممڪن بڻجي ٿي وئي. ان وچ ۾ تنهنجو پيءُ رڙيون بند ڪري مُنهنجي مدد ۾ مصروف ٿي وڃي ٿو ۽ هو بنا ڪنهن تڪليف ۽ ڪَهَل جي، وڻ جي ٽاري سان پاڻيءَ ۾ ڇيٻلو اهڙي طرح ٻاهر ڪڍڻ شروع ڪري ٿو جو ان مان ڪو بہ ذرو ترڪي هيٺ ڪونہ ٿو ڪري. هو پوري

اطمينان سان، انهن کي پاڻي مان ڪڍي ڇپر تي ترتيب سان پٿاريندو ٿي ويو پر سندس انهيءَ عمل مون کي تڪليف ٿي ڏني، ڇو تہ اهو منظر مون کي ايئن ٿي لڳو تہ ڄڻ سڄ جي گرمي ۾ اهي سوين سڙندڙ مَرندڙ ڏيڏرين جا ٻچڙا نہ، پر ڪنهن انسان جا ٻچڙا هُجن.

مون ڪاوڙ ۾ سَٽَ ڏئي سندس هٿن مان ٽاري ڦُري ورتي ۽ دانهون ڪندي چيم، ”ڪڏهن تو بہ تہ جنم ورتو هوندو؟ ڇڏي ڏي انهن کي، ڇڏي ڏي... ڇڏين ڇو نہ ٿو انهن کي؟“

مون هڪ ٻي خوفائتي خواب ۾ هڪ ڪينگرو ڏٺي، جنهن هڪ نرم ۽ جاندار جيوَ کي جنم ٿي ڏنو جنهن جي مشابهت هڪ ننڍڙي ڪنئين سان ڏاڍي ملندڙ جلندڙ هُئي ۽ جنهن جنم سان ئي ڇوڏاري ڄڻ اُهو ڄاڻڻ لاءِ حيرت مان هٿوراڙيون ٿي ڏنيون، تہ هو ڪهڙي دنيا ۾ اچي ويو آهي؟

ٿوري دير ڪان پوءِ هن ڪينگرو جي وارن واري جسم تي مٿي رڙهڻ شروع ڪيو. هو ڏاڍو سُست رفتاري ۽ جستجو سان ڪِرندو ۽ چڙهندو آخرڪار ان ڳوٿري تائين پهتو جنهن ۾ پنهنجي آخري ٻي مثال ڪوشش سان پنهنجو پاڻ کي ڳاتي پر اڇلائڻ ۾ ڪاميابي حاصل ڪري ورتائين. مون محسوس ڪيو تہ اهو تون ڪونہ هُئين، پر اهو ڪينگرو جو ڪچو ٻچڙو هو جنهن انهيءَ ڪري جنم ورتو هو ڇو تہ پيٽ جي اسيري مان وقت ڪان پهريان ئي ڪيس نجات ملڻ جو ڪارڻ اهو هوندو آهي، تہ هن کي ماءُ جي ڪُک ڪان ٻاهر پنهنجي تڪميل جا مرحلا خود ئي طئي ڪرڻا هوندا آهن. پر انهيءَ سان مون ائين ٿي ڳالهايو ڄڻ اهو تون هُجين. انساني صورت ۾ جهلڪ پسائڻ لاءِ مون سندس شڪريو ادا ڪيو. مون ڪيس اهو بہ ٻڌايو تہ هينئر پاڻ ٻنهي ۾ ڪائي اجنبيت ۽ ناآشنائي ڪونہ رهي آهي، جنهن تي اسان ٻنهي کي ڏاڍي سَرهائي ٿي. ايتري تائين جو مون ڪان ٿهڪ نڪرڻ وارو هو جو اوچتو ناني اچي وئي. هوءَ ڏاڍي ڪمزور ۽ غمگين ٿي نظر آئي ۽ ايئن ٿي لڳي، ڄڻ پوري دنيا جي ٻوجهہ جي ڀهاڙن سندس ڪلهن کي ويتر جهُڪائي ڇڏيو هُجي.

هن جي پوڙهي هٿن ۾ ٻوٽيل نيٽن ۽ وڏي مٽي واري ننڍڙي گُڏي

هُئي. هن چيو ٿي، ”مان ڏاڍي پڇي ٽُٽي پئي آهيان. مسلسل اَٺن ٻارن ضايع ٿيڻ ڪري، وجود ۾ ڪابہ وِٿُ ڪونہ رهي اٿم. جيڪڏهن دولت هُجيم ها، تہ هينئر اٺن ٻارن بدران سورهن ٻارن جي ماءُ هُجان ها ۽ ڪو بہ حمل ضايع نہ ٿئي ها. اهو سمورو ڪوڙ ٿو هُجي، تہ هڪ حمل ضايع ٿيڻ کان پوءِ عورت ان جي عادي بڻجي ويندي آهي، پر حقيقت ۾ هر حمل هڪ نئين ۽ پهرين تجربي جيان هوندو آهي، جيڪو مَتِ جي موڙهل پادرين کي الائي ڇو سمجهہ ۾ ڪونہ ايندو آهي؟“

ناني، مسيح جي مصلوب تصوير جيان ننڍڙي گُڏي کي کنيو چرچ ۾ داخل ٿي ۽ چائنٺ ٽپندي ئي گوڏن ڀر جهُڪي آزين ۽ نيازين سان پنهنجي مجبورين جو اعتراف ڪرڻ لڳي. اوچتو پويان پادريءَ جو ڪڙڪيدار آواز اُڀريو ”تون وڏي گناهگار آهين. تو اٺن انسانن جا قتل ڪيا آهن ۽ انسانن جو قاتل قطعاً معافي جو حقدار ڪونہ هوندو آهي!“ ناني ڊپ ۾ ڏڪڻ لڳي، ڇو تہ ٻيا ماڻهو بہ اهو سڀ ڪجهہ ٻُڌي رهيا هُئا. هوءَ پادريءَ کي ايلاز ڪندي رهي، ”فادر! ڏاڍيان نہ ڳالهاءِ ماڻهو ٿا ٻُڌن. مان توکي وينتي ٿي ڪريان، مُنهنجا عيب نہ اُگهاڙ. ڏٽي واسطي ڏيرج ڪر، تُنهنجو گوڙ مون کي ڪنهن مصيبت ۾ نہ اُڙائي وجهي!“

ناني جي ايلازن جي باوجود بہ پادري جو اوچو آواز نہ گهٽيو ۽ هوءَ اتان کسڪي نڪتي. هوءَ گهٽين ۾ ڊوڙندي رهي ۽ پويان پوليس سندس پيڇو ڪندي رهي، پر پوڙهي هُئڻ جي باوجود بہ ناني جو ايترو ثابت قدمي سان ڊوڙڻ، مون لاءِ ڏاڍو حيران ڪندڙ ۽ اُتساهيندڙ هو. مون کي اهو خوف کائي رهيو هو، تہ ڄاڻ هن جي دل ٽُٽي ۽ هوءَ مري ويندي. پوليس گهر ۾ داخل ٿيڻ کان اڳ ئي کيس دروازي ٻاهران اچي پڪڙيو. هُن کان گُڏي ڦُري سندس ٻانهون پويان ٻڌي ڇڏيائون. هن کين چيو، ”مون کي افسوس آهي، پر ڇا ڪريان؟ ان ڪانسواءِ مون وٽ ٻي ڪا واهہ ئي ڪونہ هُئي! آءٌ مجبور هُيس، ڇو تہ ايترن ٻارن جي پرورش ۽ پالنا لاءِ مون وٽ وِٿُ ۽ دولت ئي ڪونہ هُئي.“

مان پيٽ جي هيٺئين حصي ۾ شديد سور جي سَٽَ اُڀرڻ سبب جاڳي پيس. سوچان ٿي، مون کي پنهنجي سنگتياڻي سان گهڻو ملڻ جلڻ بند ڪرڻ گهرجي. اهو شايد سندس تقريرن جو اثر ئي آهي، جو

آءٌ اهڙا ڀيانڪ خواب ٿي ڏسان. ڪالهہ شام هن مون کي رات جي ماني جي ڪُوٺ ڏني هُئي. سندس وَرُ ڪيڏانهن ٻاهر ويل هو ۽ هن جي خيال ۾ تو بابت ويچار ونڊڻ جو اهو ئي سندس لاءِ سونهري موقعو هو. پر مون لاءِ اهو هر لمحو ڏاڍو اذيتناڪ ۽ پيڙائيندڙ هو. هن اتي ايچ. بي مَنسن نالي هڪ ڊاڪٽر کي بہ گهرايو هو. جنهن گفتگو دوران مون تي واضح ڪرڻ جي ڪوشش ٿي ڪئي تہ، ”پيٽ ۾ ڪچو ٻار دراصل هڪ نباتاتي وجود کان ٿورو ننڍڙو ۽ ان جيان ساڪن شيءِ هوندو آهي، جنهن کي هڪ چمچي جي مدد ذريعي بہ، آساني سان ٻاهر ڪڍي سگهجي ٿو ڇو تہ گهڻي قدر اهو محدود امڪاني صلاحيتن جو هڪ سرشتو ئي هوندو آهي.“ پر کيس مون چيو، تہ ڪُجهہ حياتياتي ماهرن جو اهو خيال آهي تہ ”انساني زندگي جي ابتدا حمل ٿي وڃڻ واري لمحي کان ئي شروع ٿي وڃي ٿي، ڇو تہ فرٽلائيزڊ ايگ، ڊي-اين-اي تي مشتمل هوندو آهي ۽ ڊي آڪسي ريبونيوڪلڪ ائسڊ ۾ اهي سڀئي پروٽين موجود هوندا آهن، جيڪي هڪ فرد جي حياتياتي طور جوڙجڪ ۽ تشڪيل ڪندا آهن“ ڊاڪٽر مَنسن جي راءِ موجب اسپرمٽرزوئا ۽ فرٽلائيزڊ ايگ بہ ڊين-اين-اي تي مشتمل هوندا آهن، تہ ڇا اسين اسپرم ۽ آني کي پنهنجي طور تي انساني زندگي چئي سگهون ٿا؟

ڪُجهہ ڊاڪٽرن جي خيال مطابق، ”ماءُ جي ڪُک ۾ اٺاويهہ هفتن کان پوءِ ئي ٻار ۾ انساني نشانيون اُسرڻ لڳنديون آهن“، انهيءَ جو مطلب تہ گرڀ جي مُدت پوري ٿيڻ کان پهريان ئي جنم وٺندڙ ٻار بہ زنده رهي سگهي ٿو؟

ان کان علاوه اينٿرو پالاجيءَ جي ڪُجهہ اڪابرن جو اهو چوڻ آهي، تہ ”ڪنهن بہ ڄمندڙ ٻار کي قطعاً انسان چئي نہ ٿو سگهجي، ڇو تہ انسان اُهو هوندو آهي، جيڪو مخصوص سماجي ۽ ثقافتي اثرن جي سانچي مان جُڙي نڪرندو آهي.“ آخرڪار اسان جي بحث جي انتها هڪٻئي سان چڙي وڃڻ تي ٿي. منهنجي سنگتياڻي اينٿرو پالاجيءَ جي ماهرن جي راءِ جي حمايت ٿي ڪئي ۽ مون حياتيات جي ڄاڻن جي خيال کي صحيح قرار ٿي ڏنو. هن غصي ۾ مون تي پادرين جي پيروڪاري جا الزام هنيا ۽ وڏي واڪ چيو، ”تون صرف ڪٽر

ڪيٿولڪ ۽ عيسائي آهين، صرف عيسائي....“! سندس اهي الزام مون لاءِ ڏاڍا ڏُکوئيندڙ هُئا ڇو ته اها ڪيس به خبر آهي، ته مان ڪيٿولڪ ڪو نه آهيان ۽ اهڙن معاملن ۾ مون کي پادرين جي پرواهه به ڪونه هوندي آهي. هوءَ اهو به چڱي طرح ڄاڻي ٿي، ته ڊاڪٽر مَنسَن جي اجائي هنيلي هوڏ اڳيان مان قطعاً جهُڪڻ واري به ڪونه آهيان.

مون کي اهي ماڻهو بنهه ئي زهر لڳندا آهن، جيڪي پنهنجي انائن جي تسڪين لاءِ ٻين جي خيالن ۽ جذبن جو خون ڪري، سُرخُرو ٿيڻ گهرندا آهن، پر مون کي ڪنهن جي به پرواهه ڪونهي. مان پنهنجي قول تي هر حال ۾ قائم آهيان. جڏهن مون کي پنهنجو پاڻ تي پختو يقين آهي ۽ مان پنهنجي وهمن، ڏکن ۽ وسوسن کي به ذري گهٽ وساري چُڪي آهيان، ته پوءِ هي مٽي جا چڪر ۽ پيٽ ۾ چُڀيندڙ ٿوريون سور جون سَٽون مُنهنجو ڪُجهه به بگاڙي ڪونه سگهنديون.

ٻچڙا! مون کي توتي ۽ پنهنجو پاڻ تي پورو اعتماد آهي، انهيءَ ڪري مان هر مشڪلات کي مُنهن ڏئي به توسان توڙ نڀائيندس، ته جيئن تون وڏو ٿي هڪ پادري (جنهن جون خوفناڪ رڙيون، اڄ به مون کي ننڊ ۾ ٻُڌڻ ۾ ايندريون آهن) هڪ پوليس واري (جنهن ناني جون ٻانهون ڀَڃيون هيون) هڪ ڊاڪٽر مَنسَن ۽ مُنهنجي سنگتياڻي جهڙو بنجڻ بدران هڪ نرالو انسان بڻجين، ڇو ته پادري جي روپ ۾ تون خدا ۽ پوليس واري جي صورت ۾ تون رياست جي ملڪيت بڻجي ويندين. تون نه خدا جي ملڪيت آهين، نه رياست جي ۽ نه ئي وري مُنهنجي، ڇو ته تون ڪنهن ٻي جي ملڪيت بجاءِ فقط خود پنهنجو ڏٺي پاڻ آهين، ڇو ته اهو تون ئي ته آهين، جنهن هن پوري سلسلي جي شروعات ڪئي آهي. توتي پنهنجي خواهشن ۽ حڪمن مسلط ڪرڻ وارو مُنهنجو خيال محض مُنهنجي خام خيالي هو.

توکي ڪُکِ ۾ سانڍي، مون ته صرف ان اَمرُ جي تعميل ڪئي آهي، جيڪو تو مون کي جيون قطري جي عمل وقت ڪيو هو. مُنهنجي ڪابه چونڊ ڪونهي. مون ته فقط تعميل ڪئي آهي ۽ ان عمل جا سڀئي نتيجا توکي نه، پر مون کي ئي ڀوڳڻا آهن. ڇا اهو انهيءَ جو نتيجو ڪونهي، ته تون مُنهنجي جسم سان ڇُهتي، مُنهنجي ئي خون تي پلجي

رهيو آهين؟ ڇا مُنهنجون اُلٽيون ۽ آت انهيءَ جو ثبوت ڪونهن؟ پورو هفتو محنت طلب ڪمن ۾ مصروف هُئڻ ڪري، مان بيمار ٿي پئي آهيان. هڪ ڄنگهه به ٽوٽرجي وئي اٿم، پر ٽئي ٽيل پروگرام کي ملتوي ڪرڻ به مون لاءِ ڏاڍو اوکو آهي، ڇو ته آءٌ پنهنجي صاحب کي چڱي طرح سڃاڻان. هن اڄ ئي سخت لهجي ۾ پڇيو ٿي، ته مان ان سفر تي وڃي سگهنديس يا....؟ ۽ پاڻ ئي وراڻيو هُئائين ته، ”يقيناً تون ڪنهن به صورت ۾ پنهنجو وَچن پاڙيندينءَ.“

اهو هڪ اهڙو ڪم آهي، جيڪو مُنهنجي ڏانوَ وٽان آهي، جنهن جي پورائي جو هو ڏاڍو منتظر آهي ۽ مان به اُن کي ٽُرت ئي پورو ڪرڻ ٿي گهران، پر جيڪڏهن نه وڃي سگهيس ته....؟ آءٌ ضرور وينديس. ها، ڊاڪٽر چيو ڪونه هو ته، ”حمل بيماري نه، پر هڪ فطري عمل ۽ عام رواجي حالت آهي، جنهن ۾ مون کي اڳ جيان هر ڪم بنا ڪنهن اُلڪي جي ڪرڻ گهرجي.“ مون کي يقين آهي، ته تون ان حوالي سان مُنهنجو سهڪاري رهندين.

10

• **جيڪو** ڪُجهه مون سان اچانڪ پيش آيو ان ڪان پوءِ ڊاڪٽر مون کي بستري تائين محدود رهڻ جي سخت هدايت ڪئي آهي. مان ٻنا ڪنهن چرپر جي پُنيءَ پر اڃان تائين بستري تي آهيان. تون سمجهي سگهين ٿو، ته اهو سڀ ڪُجهه مون جهڙي اڪيلي عورت لاءِ ڪيترو نه مشڪل هوندو. جيڪڏهن دروازي تي گهنٽي وڄندي، ته مون کي ئي اُٿي دروازو کولڻو پوندو ۽ ان کان علاوه رڌ پچاءَ، ڪاٺ، صفائي ڪرڻ ۽ وهنجڻ کان وٺي ننڊ مان جاڳڻ تائين سڀ ڪم خود مون کي ئي ڪرڻا پوندا آهن. پر اها ٻي ڳالهه آهي، ته اڄڪلهه ان معاملي ۾ مُنهنجي سنگتياڻي، مون سان ڪافي هٿ ونڊائي رهي آهي. مون کيس پنهنجي فليٽ جون چاٻيون ڏئي ڇڏيون آهن، ۽ هوءَ ڏينهن ۾ ٻه ڀيرا مُنهنجي گهر جو چڪر ڏئي، ماني وغيره پچائي ويندي آهي. مان ڪڏهن ڪڏهن کيس چوندي آهيان، ”تون ٻه عجيب عورت آهين. ٽين ٻار کي جنم ڏئي پالڻ ڪونه ٿي چاهيئي ۽ هينئر مون جهڙي بالغ کي پالي رهي آهين.“ هوءَ وراڻيندي آهي، ”نابالغ جي نسبت بالغ پالڻ وڌيڪ سولو هوندو آهي، ڇو ته ان جي سار سنڀال ايترو سِرُ کائيندڙ ڪونه هوندي آهي.“

يقين ڪر، جڏهن آءٌ چوان ٿي، ته مُنهنجي سنگتياڻي ڏاڍي سٺي عورت آهي، ته سچ پچ هوءَ آهي ٻه، ۽ اهو فقط مان انهيءَ ڪري ڪونه پئي چوان، ڇاڪاڻ ته هوءَ اڄڪلهه مُنهنجي خدمت ڪري رهي آهي، پر انهيءَ ڪري ٻه ته هُن ڊاڪٽر مَنسَن ۽ سماجياتي اُڪابرن جي راين جي حمايت ڪرڻ واري ڳالهين تان ٻه هٿ کڻي ڇڏيو آهي ۽ کيس اهو اونو ٿي پيو آهي، ته ڪٿي مان توکي وڃائي نه ويهان.

پر تون ڪوبه فڪر نه ڪر، اهڙي ڪائي ڳالهه ڪونهي. ڊاڪٽر

ٻيهر چڪاس ڪان پوءِ ٻُڌايو آهي، ته تون بلڪل ٺيڪ آهين. هن وڌيڪ آرام جو مشورو ٻه صرف انهيءَ تڪليف جي انديشي ڪري ڏنو هو جنهن جا هن ڪيترائي ڪارڻ ٿي ٻُڌايا. تون هينئر ٻن مهينن جو ٿي ويو آهين ۽ تو ۾ ان عرصي دوران ڪيتريون ئي نفيس تبديليون رونما ٿي چُڪيون آهن. جنهن ۾ هڪ ڪچي ٻار مان، تون هينئر پُختي صورت وٺي رهيو آهين. تنهنجي ڪچي ڪَنڊي واري جاءِ تي مضبوط هڏيون جُڙي رهيون آهن ۽ تُنهنجون ڄنگهون ايئن اُسري رهيون آهن، جيئن وڻ پنهنجون ٽاريون پکيڙيندا آهن. تنهنجي ننڍڙي پيرن تي هاڻي سنهڙيون آڱريون ٻه سرجڻ لڳيون آهن. اسان کي ٽن مهينن تائين وڏي احتياط جي ضرورت آهي ۽ انهيءَ کان پوءِ ساڳي معمول جي ڪمن کي لڳي وڃڻ ۾ ڪا ايڏي ڏُکيائي درپيش ڪونه ايندي. هيءُ پُنيءَ پر بيڊ تي پيو رهڻ واري تڪليف ٻه وڌ ۾ وڌ ٻن هفتن لاءِ برداشت ڪرڻي پوندي. مون پنهنجي صاحب کي ٻه پنهنجي لاچاري جو سبب صرف شديد ڪنگهه جي تڪليف جو هُجڻ ٻُڌايو آهي ۽ هن مون تي يقين ڪري، چند ڏينهن لاءِ سفر ملتوي ڪري ڇڏڻ جي اجازت ڏني آهي. اهو ٻه شڪر آهي، ته اصل صداقت جي کيس ڪا کُڙڪ ڪونه پئي، نه ته هو يقينن اهو ڪم ڪنهن ٻي کي سونپي ڇڏي ها ۽ اهو ٻه ممڪن هو ته، هو نوڪري مان ئي نيڪالي ڏئي ڇڏيم ها، جيڪو گهٽ ۾ گهٽ اسان ٻنهي لاءِ ڇڱو ڪو نه هُجي ها. جيڪڏهن مُنهنجي نوڪري هلي وڃي ها ته پوءِ اسان ٻنهي کي پالي ڪير ها؟

گهٽ ۾ گهٽ مون کي تنهنجي پيءُ ۾ ته ڪو ئي آسرو ڪونهي. مُنهنجي خيال ۾، هو ان خفي ۾ پوڻ جي تڪليف قطعي ڪرڻ ٻه ڪونه چاهيندو. ڇا توکي انهيءَ تي ڪو افسوس آهي؟ مون کي ته هرگز ڪونهي. مون کي جيڪڏهن منجهس ڪائي اميد هُئي، ته ٻه اها ساڻس ٻه ڀيرا فون تي گفتگو ڪان پوءِ ختم ٿي چُڪي آهي. هو فون بجاءِ مون سان سامهون ٻه ته ملي پئي سگهيو. هن کي اها ٻه ڇڱي طرح خبر آهي، ته آءٌ ڪڏهن ٻه کيس شادي لاءِ ڪونه چوان ها. مون نه اڳ ڪڏهن کيس اصرار ڪيو آهي، نه ئي هاڻي کيس ان لاءِ مجبور ڪريان ها، ته پوءِ اُهو ڪهڙي ڳالهه جي ڊپ ڪري مون سان ڪونه ٿي مليو؟

چا تون سمجهين ٿو ته، هو مون سان محبت واري عمل تي ندامت جو شڪار آهي؟ هڪ ڏينهن جڏهن ناني گرجا گهر ۾ مسيح اڳيان قبوليت جو ڪنڌ جهُڪايو هو، تڏهن پادري کيس تنبيهه ڪندي چيو هو ته "مسيح کان معافي وٺڻ بدران پنهنجي مڙس سان هم بستري ڪرڻ ڇڏي ڏي... ڇو ته انهيءَ سان ئي ته تون گناهن جي گند ۾ وچي ڪرين آهين."

توکي ته خبر آهي، ته ڪُجھه ماڻهن جي خيال ۾ عورت ۽ مرد جو عظيم گناهه هم بستري ئي هوندو آهي، سندن چوڻ موجب، ان گناهه مان نجات لاءِ پاڪدامني جي واٽ اختيار ڪرڻ ئي آخري حل هُجي ٿو پر پاڪدامن ڪير هُئڻ گهرجي؟ عورت يا مرد؟ فرض ڪريو، جيڪڏهن سندن خيال موجب، اسان سڀئي ان عظيم گناهه جو ارتڪاب ڪرڻ ڇڏي ڏيون، ته پوءِ هي ڌرتي ته اهڙي لکين ۽ ڪروڙين پوڙهن سان ڀرجي ويندي، جيڪي انساني نسل کي جنم ڏيڻ جي قابلِ ئي ڪونه هوندا. نتيجي ۾ انساني نسل، سائنس فِڪشن جي ڪنهن ڪتا جيان مريخ تي ڪنهن عظيم الشان اُجڙيل ۽ عجيب شهر جو نقش بڻجي ويندو، جيڪو صرف اهڙن جنن ۽ ڀوتن جي رهائش گاهه وچي رهندو، جيڪي هُئڻ جي باوجود به ڄڻ ته ڪو نه هوندا آهن. يا وري اسان سڀني کي هم جنس پرست بڻجڻو پوندو، تڏهن ئي ٻار جي پيدائش جي گناهه مان نجات حاصل ٿي سگهندي. ٻي ته ڪائي اهڙي صورت ڪانهي، جيڪا پادرين جا گهربل نتيجا پيش ڪري سگهي؟ پر جيڪڏهن اسين پوڙهن کي ڪارآمد بنائڻ چاهيون، ته انهيءَ لاءِ هڪ اڪسير نسخو آهي، جيڪو تازو ئي مون ڪٿي پڙهيو آهي. جنهن ۾ چيل هو ته، "جديد حياتياتي سائنس جي ڪرشماتي قوت تحت ڪچي ٻار کي هڪ ڪُکِ مان ٻي ڪُکِ ۾ آساني سان منتقل ڪري سگهجي ٿو."

ان موجب هڪ فرٽلائيزڊ اِيگ کي ڪنهن ماءُ جي ڪُکِ مان ڪڍي، ٻي ڪنهن اهڙي عورت جي پيٽ ۾ رکي سگهجي ٿو جيڪا ان جي پرورش ۽ پالنا لاءِ آماده هُجي ۽ اها ئي کيس جنم به ڏئي سگهي ٿي. هڪ پوڙهي عورت، جنهن کي ٻي تحرڪ بيڊ تي پيو رهڻ ۾ ڪا به

ڏکيائي ۽ بيزاري نه ٿيندي هُجي، تو جيڪڏهن مون بدران ان جي ڪُکِ مان جنم ورتو، ته انهيءَ تي مون کي ڪو غم ڪونه ٿيندو، ڇو ته هونءَ به ٻار پالڻ پوڙهين عورتن جو ڪم هوندو آهي. هو ڏاڍيون صابرين ۽ سهپ واريون هونديون آهن، تون مُنهنجي ڪُکِ مان ڪنهن ٻي ڪُکِ ۾ منتقل ٿيڻ تي ناراض ته ڪونه ٿيندين؟

آءٌ توکي زندگي کان محروم ته ڪونه پئي ڪريان. مان ته صرف تنهنجي پرورش ۽ جنم جي جاءِ جي تبديلي ٿي چاهيان. ٻچڙا! معاف ڪجانءِ، مسلسل بستري تي ٻي تحرڪ پيو رهڻ، مون ۾ جنهن بيزاري، بي همتي ۽ بي ترتيبي کي جنم ڏنو آهي، تنهن جي ڪارڻ ئي مان تولاءِ اهڙا اُگرا لفظ استعمال ڪري وئي آهيان.

11

• **اڄ** مون سان دلچسپ ۽ ھڪ حيران ڪندڙ واقعو پيش آيو. گھنٽي وڳي ۽ آءٌ ڪُنجھندي ڪُرڪندي بستري تان اُٿي دروازي تي ويس، جتي پارسل ھٿ ۾ ڪنيو ھڪ پوسٽ مين بيٺو ھو. اُھو پارسل مُنھنجي والدين ھڪ خط سان گڏ موڪليو ھو. جنھن تي امڙ ۽ بابا ٻنھي جون گڏ صحيون ٿيل ھيون. ڪُجھ ڏينھن پھريان مون ڪين تنھنجي باري ۾ ٻُڌايو ھو. مُنھنجي خيال ۾ ڪين آگاھ ڪرڻ مُنھنجو فرض ھو. آءٌ ھر صبح سندن جواب جي اوسيئڙي ۾ راھون نھاريندي ھُيس، پر سندن ندامت ڀري موٺ جو احساس ٿيندي ئي ڪنبڻي وٺي ويندي ھُيم. توکي تہ خبر آھي، تہ ھو ڪيتري نہ پراڻي خيالن جا ماڻھو آھن. پر ندامت جي لفظن بدران خط ۾ لکيل ھو تہ، ”توڙي جو اھا اوچتي خبر اسان لاءِ صدمي ۽ پريشاني جو سبب بڻي آھي، پر اسان کي معصوم ٻار جي آمد جي ڏاڍي خوشي بہ ٿي آھي.“ ھنن وڌيڪ لکيو ھو تہ، ”اسين ھينئر ان جھوني ۽ سُڪل وڻ جي مترادف آھيون، جنھن ۾ ٿمر ڏيڻ جي سگھہ ۽ صلاحيت ڪونہ رھي آھي ۽ بي ٿمر وڻ ڀلا ڪنھن کي ڇا ڏئي سگھندا؟ ھاڻي تہ تون ئي اھو سائو درخت آھين، جنھن مان اسين ڪُجھہ سِکي سگھون ٿا. تو جيڪڏھن فيصلو ڪيو آھي، تہ اھو يقينن درست ئي ھوندو. اسان توکي صرف اھو ٻُڌائڻ لاءِ ھي خط لکي رھيا آھيون، تہ اسان تُنھنجو سبق دل سان قبول ڪري ورتو آھي.“

خط پڙھي پورو ڪرڻ کان پوءِ مون پيڪيٽ کوليو. ان ۾ پلاسٽڪ جو ھڪ ننڍڙو ڊٻو ھو. جنھن جي اندر اڇي رنگ جي ٻوٽن جو ھڪ ننڍڙو جوڙو پيل ھو. ھا، اھو چمڪندڙ ۽ تولاءِ ملندڙ پيار جو پھريون تحفو ايترو تہ ننڍڙو ۽ نفيس آھي، جو آءٌ جيڪڏھن ان کي پنھنجي ھڪ ھٿ جي ترِيءَ تي رکان، تڏھن بہ اُتي اڃان ججھي جاءِ بچي پوندي. مان جڏھن ان سُندر تحفي کي ڇُھان ٿي، تڏھن مُنھنجو ھيانءُ پُري ٿو پوي ۽ نڙي ۾ ڪُجھہ اٽڪڻ ٿو لڳيم. مُنھنجي امڙ ڏاڍي مھربان آھي ۽ جيڪڏھن تون بہ ڪيس ڏسندين، تہ ھوءَ مون جيان توکي بہ پنھنجي ماءُ محسوس ٿيندي. جيڪا يقينن تُنھنجي خوش نصيبي آھي. تون ڪيس انھيءَ ڪري بہ پسند ڪندين، ڇو تہ ھن جو اھو پختو ويساھہ آھي تہ، ”ٻار جي وجود کان سواءِ ھي دنيا بي بقا ۽ بي معنيٰ آھي“، تو کي ھوءَ انھيءَ ڪري بہ پياري لڳندي، ڇو تہ ھوءَ ھڪ اھڙي قداور ۽ پُروقار عورت آھي، جنھن جي ھنج ھندوري جيان ۽ جنھن جون ٻانھون تولاءِ ھميشہ پناھہ وانگر ھونديون. مان اڄ تائين انھيءَ تي حيران آھيان، تہ ھوءَ ايترا پُرمسرت ٿھڪ ڪيئن ڏئي سگھندي آھي؟ پر مُنھنجي خيال ۾ جيڪي ماڻھو لڙڪن جي واھڙ مان لُڙھي نڪرندا آھن، اھي دل کولي کِلي سگھندا آھن ۽ اھي ئي زندگي جي حُسناڪين کي سيني سُندرتائن سان ماڻي ۽ ملھائي بہ سگھندا آھن. ڇو تہ روئڻ، کِلڻ جي نسبت ڏاڍو اوکو ھوندو آھي. يقينن جلد ئي توکي ان سچائي جي پروڙ پئجي ويندي، ڇو تہ دنيا سان تُنھنجو پھريون واھپو ئي دانھن ۽ درد جي رشتي سان جُڙندو. روشني کان وٺي ٻُڪَ ۽ تنگي تائين ھر شيءِ توکي روئڻ ۽ رڙڻ تي مجبور ڪندي. پر جڏھن توکي ٽھڪ ۽ مُرڪون ملي وڃن، تڏھن اھي مون سان ضرور ورھائجانءِ، تہ جيئن مان سمجھي سگھان، تہ جديد حياتياتي سائنس کي استعمال نہ ڪرڻ ۽ توکي ڪنھن ٻي پُرخلوص ۽ صابرين ڪُراڙي عورت جي ڪُک حوالي ڪرڻ بدران پنھنجي بطن ۾ سانڍڻ وارو مُنھنجو فيصلو سُچيت ۽ صحيح آھي.

12

• **ماءَ** جي پيٽ ۾ ٻن مهينن جي عُمر واري تنهنجي تصوير، جنهن ۾ تنهنجو چهرو ڏاڍو چِٽو ڏيکاريل آهي، مون رسالي مان ڳٽي ڪمري جي پِٽ تي لڳائي ڇڏي آهي ۽ جڏهن بستري تي آهلي، تنهنجي نيڻن ۾ نهاريندي آهيان، ته تنهنجي اکين جا الماس موهي وجهندا اٿم.

ان تصوير ۾ تُنهنجي جسم جي ٻين حصن جي پيٽ ۾ تُنهنجون اکيون ڏاڍيون بيدار ۽ اوجاڳيل لڳنديون آهن، جن ڇا ڏٺو آهي؟ فقط اَجهاڳ پاڻي، صرف اسيري جا ڪوٽ يا مون جيان انهن گهڻو ڪُجهه ڀيو به ڏٺو هوندو؟

مون کي خوشي آهي، ته تُنهنجن نيڻن ۾ نظر جي نُدرت مُنهنجي ڪري ئي آهي، پر اهو غم گهائي ٿو وجهيم، ته تون ترت ئي انهن کي ٻوٽي ڇڏيندين، ڇو ته تُنهنجي اکين جي ڪناري تي اُپرندڙ ڇپرن جي سخت ڪَلَ انهن کي ٿورن ڏينهن لاءِ لِنبي ڇڏيندي، ته جيئن انهن جي حفاظت ۾ ماڻڪيون مڪملتا حاصل ڪري سگهن. تون ڇهن مهينن تائين وري ڇپر به ڪونه ڇنڀي سگهندين ۽ ويهن هفتن تائين توکي پيٽ جي تاريڪيءَ ۾ تنها جيئڻو پوندو. اهو سڀ ڪُجهه ڪيڏو نه اوکو هوندو؟ ها، توڙي جو تون ڪُجهه به ڏسي ڪونه سگهندين، پر توکي هر آواز صاف ٻُڌڻ ۾ ايندو. مون کي تو سان انيڪ ڳالهيون ڪرڻيون آهن. اڄڪلهه مون کي فرصت ئي فرصت آهي. ٽي_ وي ڏسڻ ۽ ڪُجهه ڪتابن پڙهڻ کانسواءِ ٻيو ڪو ڪم ئي ڪونه اٿم، تنهنڪري توکي دنيا جي ڪُجهه بي رحم صداقتن سمجهائڻ لاءِ، مُنهنجا هي بي تحرڪي وارا ڏينهن ڏاڍا ملهائتا ۽ مفيد آهن. مان نه ٿي سمجهان، ته تون سچ پچ هر شئي جي باري ۾ سڀ ڪُجهه اڳواٽ ئي

ڄاڻندو هوندين ۽ اها به حقيقت آهي ته، آءٌ جيڪو ڪُجهه ڄاڻان ٿي، تنهن کي تو اڳيان بيان ڪرڻ به مون لاءِ ڏاڍو مشڪل آهي، ڇو ته تنهنجو ذهن، جيڪو جيڪڏهن موجود به آهي ته، اهو هتان جي ماٺرن کان بنهه ئي ناآشنا ۽ نرالو هوندو، ڇو ته تون پيٽ جي محدود سيمائن ۾ بلڪل ئي اڪيلو ۽ تنها آهين ۽ تُنهنجو تجربو خود تُنهنجي ذات آهي، پر اسين هتي لکن ۽ ڪروڙين جي تعداد ۾ آهيون. اسان جو هر تجربو اسان جي هر خوشي ۽ غم جو دارومدار ٻين تي انحصار رکندڙ آهي، تنهنڪري ئي آءٌ توکي اهو ٻُڌائڻ ٿي چاهيان، ته تون جنم وٺڻ کان پوءِ گهڻي عرصي تائين تنها ۽ خودمختيار رهي ڪونه سگهندين ۽ جيڪڏهن تون ٻين جي ساٿ کان نجات به چاهيندين، تڏهن به انهيءَ ۾ ڪاميابي ماڻي ڪونه سگهندين، ڇو ته تون جيئن اُتي پيٽ ۾ بي پرواهيءَ سان جِي رهيو آهين، تيئن هن ٻاهرين دنيا ۾ ايئن تُنهنجو آزاد جياپو هڪ مجنونءَ جي خواب جيان هوندو. ڪيترن ئي قسمَ ڪائي، هن هجومن جي دنيا کي تياڳي، هيڪلائي جي حاصلات لاءِ ويرانيون ووڙيون آهن، پر ٿوري ئي عرصي جي مسافت کان پوءِ اهي مايوس ٿي ۽ شڪست کائي، اُن ناممڪن اُميد تي انساني دنيا ۾ موٽي آيا آهن، ته ڪين هتي ئي آزادي ۽ آنند ملي ويندو.

هن دنيا ۾ آزادي جي باري ۾ تون گهڻن کي گفتگو ڪندو ٻُڌندين. محبت جيان آزادي به هڪ اهڙو لفظ آهي، جنهن جو ايترو ته غير ضروري ورجاءُ ٿيو آهي، جو اهو پنهنجي وقعت ئي وڃائي ويٺو آهي، پر ان جي باوجود به توکي هتي اهڙا ماڻهو به ملندا، جن آزادي لاءِ وڏا عذاب ڀوڳيا آهن، جن ان جي حاصلات لاءِ ڏاڍيون ڳريون قربانيون ڏنيون آهن. ايتري تائين جو انهن مان ڪيترن موت کي به مُرڪندي قبول ڪيو آهي ۽ مون کي يقين آهي، ته تون به انهن جيان ئي هوندين، پر جڏهن تون آزادي لاءِ عذاب برداشت ڪندين، تڏهن ان لمحي ئي توکي معلوم ٿي ويندو، ته آزادي جو وجود ڪٿي به ڪونهي يا وڌ ۾ وڌ ايتري تائين آهي، جيتري تائين تو ان جي تلاش ڪئي. اها هڪ خواب ۽ خيال جيان، هن دنيا ۾ تنهنجي جنم کان اڳ، تُنهنجي تنها ۽ آزاد ڏينهن جي صرف سُندر يادگيري ئي هُئي ۽ بس! ها، توڙي جو تون

هينئر قيد نما پيٽ جي ڪوٺي ۾ ٻاندي ٻڌيل آهين. جتي مان تُنهنجي محدوديت ۽ اونداهي جو ڪو اندازو بہ ڪري ڪو نہ پئي سگهان. پر پوءِ بہ تون اُن ڪُک جي اونداهي ۾، هن اجگر جهان ۾ ملندڙ آزادي کان وڌيڪ خودمختيار ۽ آزاد آهين. اتي توکي ڪنهن جي محتاجي ۽ مدد جي ضرورت ڪونہ ٿي هُجي. اتي توسان ڪنهن ٻي آدم جو ساٿ ڪونهي، تنهنڪري ئي تون غلامي جي هر زنجير کان ناآشنا ۽ آزاد آهين. پر هتي هن دنيا ۾ توتي ڪيئي حڪم هلائڻ وارا هوندا. انهن مان سرفهرست تہ خود مان ئي هونديس. جيڪا توتي نہ چاهيندي يا چاڻندي بہ اهو ڪُجهہ مسلط ڪرڻ جي ڪوشش ڪنديس. جيڪو تنهنجي مرضي بدران مُنهنجي خواهشن سان مطابقت رکندڙ هوندو. مثال طور اهي خوبصورت ۽ ننڍڙا بوٽ. جيڪي مون لاءِ تہ ڏاڍا موهيندڙ آهن. پر تولاءِ پتو ناهي ڪيئن هوندا؟

توڙي جو مون کي اهو احساس آهي. تہ جڏهن اهي ننڍڙا بوٽ آءٌ تُنهنجي پيرن ۾ پارائينديس. تہ تون يقينن درد ۽ تڪليف کان دانهون ڪندين. تڙپندين ۽ انهن جي تنگي توکي پريشان بہ ڪندين رهندي. پر پوءِ بہ سردي جو عذر ڏئي. آءٌ توکي اهي بوٽ تُنهنجي پيرن ۾ رهڻ تي مجبور ڪندي رهنديس ۽ تون آهستي آهستي روئڻ رڙڻ ۽ پيڙا برداشت ڪرڻ کان پوءِ انهن جو ايترو عادي بڻجي ويندين. جو جڏهن اهي تُنهنجي پيرن ۾ نہ هوندا. تڏهن تون ڏاڍي بي آرامي ۽ ڏُکيائي محسوس ڪرڻ لڳندين ۽ اها طويل غلامي جي زنجير جي تولاءِ ابتدا هوندي. جنهن جي پهرين ڪڙي تنهنجي پيرن ۾ پارائڻ جو عمل آءٌ خود ادا ڪنديس. ڇو تہ تُنهنجي پهرين آقا. مان ئي هونديس. مان ئي توکي ڪارائينديس، پيارينديس. مان ئي تو کي وهنجارينديس ۽ پهرائينديس ۽ مُنهنجون ٻانهون ئي تُنهنجي پناهہ گاهہ هونديون. پر جڏهن تون خود ڪائڻ. خود گهمڻ ۽ خود پنهنجي چونڊ جا فيصلا ڪرڻ جي قابل ٿي ويندين. تڏهن بہ محڪومي پاڇي جيان تُنهنجي ساٿ ۾ رهندي. مُنهنجون خواهشون. مُنهنجا فرمان هميشہ تنهنجي هنئين ۾ هڪ خوف جو ڪنڊو بڻجي هُرندا رهندا ۽ ايئن الاهي عرصو تُنهنجي ڪُليل اکين اڳيان گذري ويندو. جيئن پکي پنهنجن ٻچن کي هڪ

ڏينهن آڪيرن مان آزاد فضائن ۾ اڏامڻ لاءِ اجازت ڏيندا آهن. تيئن هڪ ڏينهن اهڙو بہ ايندو. جڏهن مان بہ توکي اجازت ڏينديس. آءٌ توکي اڪيلو ئي گهٽيون، روڊ ۽ رستا پار ڪرڻ لاءِ ڇڏي ڏينديس. پر ان سان تُنهنجي آزادي ۽ خودمختياري ۾ ڪو ئي اضافو ڪونہ ايندو. ڇو تہ تون ڪنهن نہ ڪنهن جذباتي ۽ احساساتي تعلق جي زنجير تحت مون سان لاڳاپيل هوندين. جنهن کي اڪثر ماڻهو خانداني تعلق جو نالو ڏيندا آهن. پر خاندانن ۽ ڪٽنبن ۾ مُنهنجو ڪو ئي اعتبار ڪونهي. ڇو تہ خاندان هڪ اهڙو فريب هُجي ٿو جيڪو خاص انساني محڪومي لاءِ ئي جوڙيو ويو آهي ۽ دنيا ۾ جنهن بہ ان کي منظم ڪيو آهي. تہ فقط انهي مقصد لاءِ تہ جيئن هو روايتن ۽ اصولن جي آڙ ۾ انسانن جو آسانيءَ سان استحصال ڪري سگهي.

اسين اڪيلا ٿي آساني سان بغاوت ڪري سگهندا آهيون. پر جڏهن ٻين جي ساٿ جو احساس ساڻ هوندو آهي. تڏهن ترت ئي مصلحتن تي مجبور ٿي ويندا آهيون. تنهن ڪري خاندان ان نظام جي زبان آهي. جيڪا صرف اطاعت ۽ غلامي جي جياپي جيئڻ جو درس ڏئي ٿي ۽ جنهن جي تقدس جو وجود ڊونگ ڪانسواءِ ٻيو ڪُجهہ بہ ڪونہ آهي. اڪثر ڪيترائي مرد. عورتون ۽ ٻار هڪ ڪٽنب جي نالي جي مصلحت ۾ هڪ ئي گهر اندر هڪٻئي سان شديد نفرت ۽ نااتفاقي جي باوجود بہ زندگي گذارڻ تي مجبور هُجن ٿا. پر سندن پيچتاءَ ۾ رشتا پوءِ بہ ان وڻ جي پاڙن جيان قائم رهن ٿا. جن کي حالتن جا وڏا اوٺر بہ پنهنجي هَٽ جي پيرن تان هٽائي ڪو نہ سگهندا آهن ۽ اهو ٻُڪَ ۽ اڃ جيان اهڙو سچ آهي. جنهن کان ڪنهن بہ صورت ۾ انڪاري ٿي نہ ٿو سگهجي. تون پنهنجي حڪمت ۽ حرفت جا پلي ڪيترا بہ حيلا هلائيندين. پر تولاءِ ان خانداني فريب مان نجات ڏاڍي اوکي هوندي.

ڪڏهن ڪڏهن توکي ايئن بہ محسوس ٿيندو. تہ تون ان کي بلڪل ئي فراموش ڪري چُڪو آهين. پر هڪ ڏينهن اوچتو ئي اوچتو اهو ڪنهن بي رحم جلاد جي اڇلايل سُرڪڻ ڦاهيءَ جيان تُنهنجي ڳچيءَ ۾ اهڙي سوڙهي طرح اچي پوندو. جو تنهنجو ساهہ ٻوساٽجڻ لڳندو. ان خانداني غلامين سان گڏوگڏ ريتن ۽ رسمن جي

نالي تي ٻين هزارين جيامڙي ماڻهن طرفان توتي اهڙيون پابنديون بہ مڙهيون وينديون، جن جو احترام ۽ بجا آوري تو لاءِ ڏاڍي مشڪل هوندي. انهن جا ”هي ڪر ۽ هو نہ ڪر“ وارا نادري حڪم تنهنجون وايون ئي بتال ڪري ڇڏيندا. اهو سڀ ڪُجهہ پوءِ بہ انهن مُهذب ماڻهن سان رهي ڪري تولاءِ برداشت ڪرڻ جهڙو هوندو. جن ڪي آزادي جي مفهوم سان ٿوري گهڻي آشنائي آهي، پر مغرور ماڻهن سان گڏجي رهڻ، تولاءِ دوزخ جي عذاب ڪان بدتر هوندو. ڇو تہ اهي ماڻهو تُنهنجي آزادي جي خواب مان ئي لطف وٺڻ جا انڪاري هوندا ۽ توکي تصور ۾ بہ ان کي حاصل ڪندي ڏسي، برداشت ڪري ڪونہ سگهندا. ظالم ۽ فاخر ماڻهن جي انڌي قانونن جي هڪ ئي تقاضا هوندي آهي، تہ انهن جي اڳيان پهاڙ ٻڏجي وڃو يا وري اَجل کي قبول ڪري وٺو. مُهذب ماڻهن جي اصولن ڪان فرار جي ڪائي ضرورت ڪونہ هوندي آهي، ڇو تہ انهن کي تسليم ڪرڻ يا رد ڪرڻ لاءِ دليل جي آزادي موجود هوندي آهي. تون چاهي ڪهڙي نظام ۾ بہ رهندين، پر ان جي قانونن ۽ نظامن ڪان فرار ڪنهن بہ صورت ۾ تولاءِ ممڪن ڪونہ هوندو. ها، اهو قانون، جيڪو زوراور ۽ ظالم آهي، جنهن جي نصيب ۾ هميشہ سوڀ ۽ سرسي لکيل هوندي آهي. ڀلا تون ان قانون ۽ نظام ڪان بچي بہ ڪيئن ٿو سگهين؟ جنهن ۾ توکي ڪُجهہ کائڻ لاءِ ڏوڪڙن جي ضرورت پوندي. جنهن ۾ ڪُجهہ پهرڻ لاءِ ۽ پُرسڪون جيون گذارڻ لاءِ بہ توکي پئسي جي گهرج پوندي ۽ پئسو هٿ ڪرڻ لاءِ توکي خوب لوڙڻو پوندو.

ڪيترائي ماڻهو، توکي پورهئي جي عظمت جون ڪيئي ڪهاڻيون ٻُڌائيندا. ان جي فائدن ۽ ان مان ملندڙ مسرتن جي ڪٿائن جا ڪيئي باب تو اڳيان ورجائيندا. پر ڪڏهن بہ انهن تي اعتبار نہ ڪجانءِ، ڇو تہ اهو بہ ڪيترن ئي فريبن مان هڪ وڏو فريب آهي، جيڪو سماجي ٺيڪيدارن پنهنجي نظامن ۽ قاعدن کي برقرار رکڻ جي سهولت لاءِ گهڙيو ۽ ٺاهيو آهي.

مزدور جي عظمت جو ڍنڍورو هڪ اهڙو ڍونگ آهي، جيڪو مراعات يافتہ طبقي جي طرفداري، ۽ پورهيت جي تذليل ۽ استحصال ڪندڙ هُجي ٿو. مزدوري، پورهيت کي ڏي ڇا ٿي؟

پورهيو، مزدور کي ڪٽي ڇو نہ ڪيترو بہ پيارو لڳي، پر هو هميشہ اهو پنهنجي بجاءِ ڪنهن ٻي لاءِ ئي ڪرڻ تي مجبور هوندو آهي، تنهنڪري ان ۾ مسرت بدران سندس پگهر ۽ جفاڪشي جو گهڻو عمل دخل هوندو آهي. بظاهر توڙي جو، تُنهنجو ڪنهن ٻي تي انحصار نہ بہ هُجي ۽ تون ڪو زمين جو ٽُڪرو آباد ڪري، ان تي گذارو ڪرڻ گهرندين، تڏهن بہ توکي موسمن، برساتن ۽ سج جي روشني جي رحم ۽ ڪرم تي رهڻو پوندو. جيڪڏهن تون ڪنهن جي حڪمن جي بجاآوريءَ بجاءِ پنهنجو ڪو ئي ذاتي ڪاروبار ڪرڻ چاهيندين، تڏهن بہ توکي ٻين جي ضرورتن، خواهشن ۽ پسند ۽ ناپسند جي ڪاڻ ڪڍڻي پوندي.

ڪو دؤر هو، (جنهن جي يادن جا نقش بہ هينئر شايد حافظي جي پَٽي تان مِٽجي چُڪا آهن) جڏهن پورهئي جو مفهوم اڄ ڪان گهڻو مختلف هو. پورهيو خوشي ۽ عيد جي ڏينهن جهڙو ڏيک ڏيندڙ هو، پر تڏهن انساني آبادي محدود هُئي، جنهن ڪري هر ڪنهن انفرادي عمل مان آساني سان مسرت ٿي ماڻي، پر تون هن دنيا ۾ هڪ اهڙي هستي ڪان 1975ع ورهيہ پوءِ اچڻ وارو آهين، جنهن کي سارو سنسار يسوع مسيح جي نالي سان سڃاڻي ٿو ۽ مسيح خود بہ ان پهرين شخص ڪان لکين ورهيہ پوءِ هن دنيا ۾ قدم رکيو هو، جيڪو اڄ تائين ٻي نانءُ آهي ۽ جنهن کي هن وقت تائين ڪو بہ هڪ نانءُ ڏئي ڪونہ سگهيو آهي. ان ڏينهن ڪان وٺي اڄ ڏينهن تائين دنيا ۾ جيڪو ڪُجهہ وهيو ۽ واپريو آهي، مان توکي اهو ايئن ئي هن وقت تائين ٻُڌائيندي آئي آهيان، پر تون خود ترت ئي انساني هجومن جي هن دنيا ۾ داخل ٿيڻ وارو آهين.

ٻچڙا! پر هن دنيا ۾ اچڻ ڪان پوءِ توکي پيٽ ۾ گذاريل پنهنجو تنها ۽ آزاد جياپو يقيناً ڏاڍو ياد ايندو.

13

• **مون** تولاءِ ٿي سُندر ڪهاڻيون سرجيون آهن، جن ڪي اصل ۾ هينئر تائين لکي ڪونہ سگهي آهيان. ڇو تہ بستري تي پُنيءَ ڀر پئي رهڻ ڪري، آءُ اهي پني تي لکي ڪونہ ٿي سگهان. تنهنجي ڪري في الحال اُهي توکي زباني طور ئي پئي ٻُڌايان. هڪ ڇوڪري هُئي، جنهن کي ميگنوليا (Magnolia) جي وڻ سان محبت ٿي وئي، جيڪو باغ جي وچ ۾ بيٺل هو. ننڍڙي نينگر اُن وڻ کي پنهنجي گهر جي آخري ماڙ جي دريءَ (جيڪا باغ طرف کُلندي هُئي) مان تڪيندي رهندي هُئي. نينگر ننڍڙي هُئي، جنهن ڪري ميگنوليا جي وڻ کي دريءَ مان ڏسڻ لاءِ کيس ڪُرسي تي چڙهي بيهڻو پوندو هو ۽ جڏهن سندس ماءُ کيس اُن حالت ۾ ڏسندي هُئي، تڏهن ٽمجهڻ مچائي ڏيندي هُئي، "يا خدايا! خير، هوءَ درديءَ مان ڪري نہ پوي!"

ميگنوليا جو وڻ تمام وڏو هو. جنهن جي پکڙيل ٽارين ۾ پنن سان گڏ گُلَ ڪنهن شفاف رومال جيان ٽڙيل لڳندا هُئا. جن ڪي ڪو بہ مٿي هُئڻ سبب پٽي ڪونہ سگهندو هو. نينگر هر روز اُنهن گلن کي پوري جوڀن ۾ سندرتا سان جهومندي، ڪومائجندي ۽ هوا جي هلڪي ڦوڪ سان ٽاريءَ مان ٽُٽي پَٽَ تي ڪرندي ڏسندي هُئي. هر روز نينگر جي نيڻن ۾ اهو خواب نئين سِر اُڀرڻ لڳندو هو. تہ ڪو نہ ڪو جوان اچي اُنهن ٽڙيل ۽ خوبصورت سفيد گلن مان هڪ گُل ضرور پٽيندو. ان هڪ اُميد جي آسري تي، هوءَ دريءَ جي چانئٺ تي پنهنجون ٻانهون رکي ۽ ٻانهن تي پنهنجي ڪاڏي ٽيڪي پهرن جا پهر پئي دريءَ کان ٻاهر ڏسندي هُئي. هن جي گهر جي آس پاس ٻيو ڪو بہ گهر ڪونہ هو سواءِ هڪ پٽ جي، جيڪا باع طرف ڪٺهڙي جيان اُڀريل هُئي، جيڪا اڪثر لَٽن سُڪائڻ لاءِ استعمال ٿيندي هُئي. خبر اٿئي! جڏهن گهڻو

ڪري ڪپڙا سُڪي ويندا هُئا، تہ تيز هوا جي گُهلڻ ڪري اُهي پٽ تان کِسڪڻ لڳندا هُئا، تڏهن هڪ عورت تڪڙي تڪڙي اچي، اُنهن کي گڏ ڪري پٽ تان لاهي ويندي هُئي.

هڪ ڏينهن عورت آئي، پِٽِ تان سُڪل ڪپڙا لاهڻ بدران ميگنوليا جي وڻ کي ڏسڻ ۾ مگن ٿي وئي. سندس اشتياق مان ايئن ٿي محسوس ٿيو تہ ڄڻ هوءَ وڻ مان گُل پٽڻ جا پُور پچائي رهي هُئي. هوءَ ڪجھ وقت تائين وڻ ۾ نيڻ اٽڪايو بيٺي رهي ۽ سُڪل ڪپڙا هوا ۾ ڦڙڪندا رهيا. پوءِ هڪ شخص آيو جنهن عورت کي ٻانهن ۾ ٻکي ورتو ۽ عورت پڻ ان کي پنهنجي ڀاڪرن ۾ ڀري ڇڏيو. چند لمحن کان پوءِ هو ٻئي چبوتري تي ليٽي پيا ۽ ڪجھ عرصي تائين هڪٻئي ۾ سمايل رهيا. نينگر کي اهو ڏسي ڏاڍي حيرانگي ٿي ۽ کيس اهو سمجھ ۾ نہ ٿي آيو تہ هو ٻئي ميگنوليا کي نهارڻ ۽ سندر گُل چونڊڻ بجاءِ چبوتري تي ڇو ليٽي پيا آهن؟ هوءَ معصوميت ۽ صبر سان اُنهن ٻنهي جي مٿي اُٿڻ جو انتظار ڪري ئي رهي هُئي، جو اُتي هڪ ٽيون ماڻهو بہ ظاهر ٿيو. جيڪو ڏاڍو ڪاوڙيل ٿي لڳو. هو بنا ڪُجھ ڪڇڻ پُڇڻ جي، اُنهن ٻنهي جي مٿان چڙهي ويو. پهريان مرد تي ڪاھ ڪيائين، جيڪو ٽپو ڏئي ڀڄي ويو. پوءِ عورت تي مچرجي پيو. جيڪا پاڻ بچائڻ لاءِ ڪپڙن سُڪائڻ واري ڪٺهڙي تي چڙهڻ جي ڪوشش ۾ ڊوڙندي رهي، پر ڊوڙي ڊوڙي آخر مرد کيس سوگهو ڪري ورتو ۽ ايئن مٿي ڪٽي کيس اُپو ڪيائين، ڄڻ منجهس ڪو وزن ئي ڪونہ هجي ۽ ڪٺهڙي کان ٿورو مٿي ڪري کيس هيٺ اُڇلايائين ۽ هوءَ جڏهن اچي ميگنوليا جي وڻ تي ڪِري، تڏهن وڻ مان ايئن ٽڙڪاٽ نڪتا، ڄڻ اُن جي ڪا ٽاري ٽُٽي پئي هُجي. ڪِرڻ مهل ئي عورت جو هٿ هڪ گُل تي پيو، جنهن کي هن پٽي ورتو. هوءَ ٽاريءَ تي دير تائين ٽنگي رهي ۽ سندس هٿ ۾ پٽيل گل بہ پيو رهيو. ننڍڙي نينگر ماءُ کي رڙ ڪري چيو، "امي! هن هڪ عورت کي ميگنوليا جي وڻ تي اڇلائي ڇڏيو آهي، جنهن هڪ گل بہ پٽي ورتو آهي" نينگر جي ماءُ ڊوڙندي آئي ۽ ڏسڻ سان ئي ڪانئس دانهن نڪري وئي، ڇو تہ اُها عورت مري چُڪي هُئي ۽ اُن ڏينهن کان اُها ننڍڙي نينگر دل ۾ اهو خيال ڪٽي پلي ۽ نپني آهي، تہ جيڪڏهن

ڪا ئي عورت گل پٽيندي، تہ موت ۾ ڪيس موت جو مُنهن ڏسڻو پوندو.

ٻچڙا! آءُ ئي اُها ننڍڙي نينگر هُيس ۽ مون ئي جيون ۾ اهو پهريون درس پرايو هو تہ دُنيا ۾ طاقتور، ظالم ۽ ڪُند ذهن ئي هميشہ ڪمزورن تي ڪاميابي ماڻي آهي. مُنهنجي دُعا آهي، تہ شال خالق توکي مون وانگر ننڍڙي عُمر ۾ ان ڳالهہ جي ادراڪ کان بچائي، تہ اها عورت ئي هجي ٿي، جنهن کي هر سچائيءَ لاءِ ڏاڍي ڳري قيمت ادا ڪرڻي هوندي آهي، پر مُنهنجي هيءَ آس تہ اجائي خام خيالي تي مبني آهي، ان بدران مون لاءِ اُها اُميد بهتر هوندي، تہ شال تون ترت ئي ان پُورڙائيءَ مان نجات حاصل ڪري وٺين، جنهن کي ٻالڪپڻو ڪونيو وڃي ٿو. جيڪو نسورو اپاهجيءَ جي مترادف هُجي ٿو تنهن ڪري توکي بيوس هُئڻ بدران هينئر کان ئي طاقتور، ڦڙت ۽ پنهنجو تحفظ پاڻ ڪرڻ لاءِ تيار رهڻ گهرجي ۽ جيڪڏهن تون عورت آهين، تہ توکي ايتري مضبوط ٿيڻ جي مشق ڪرڻ گهرجي، جو خود ڪنهن ٻئي جي هٿان ڪٽهڙي کان اُڇلائجڻ بدران خود ڪنهن کي اُڇلائي سگهڻ جي قابل بڻجي سگهين. هي بہ هڪ قانون آهي. ها، جنهن کي توڙي جو غير تحريري حيثيت حاصل آهي، پر پوءِ بہ پنهنجي وجود ۾ سراپا سچ آهي. اهو تون هُجي يا مان. مان خود کي بچايان يا تون پنهنجي تحفظ لاءِ پاڻ پتوڙين، پر جياپو ۽ آزادي اسان جي هن قانون جو اول نقطو آهي، جنهن کي ڪنهن بہ صورت ۾ توکي فراموش ڪرڻ نہ گهرجي.

ٻچڙا! جياپي جي هِن جنگ ۾ هر ڪو ٻئي کي مات ڏيڻ جي جستجو ۾ آهي، پر جيڪڏهن ڪو ئي ايئن نہ ٿو ڪري تہ بي سبب مصلوب ٿي وڃڻ سندس مقدر بڻجي وڃي ٿو ۽ اُنهن جي چئي تي ڪڏهن بہ نہ لڳجانءِ، جيڪي چون ٿا تہ مرڻ، مارڻ کان بهتر آهي، جنهن جي آءُ ڪنهن بہ طور تي حامي ڪو نہ آهيان. آءُ قطعاً اهو ڪو نہ ٿي چوان تہ عورت، مرد کان وڌيڪ معتبر ۽ بهتر آهي، پر مرد جي معتبري کي بہ بنهہ اهو حق حاصل ڪونهي، تہ هو ڪنهن تي موت مسلط ڪري، ڇو تہ زندگي پنهنجي جوهر ۾ بُري ۽ بهتر جي قدرن کان نرالي هُجي ٿي، جنهن جو بنياد سٺي ۽ خراب جي معيارن بدران طاقت ۽ وڌيڪ توانائي جي قوت تي هُجي ٿو ڇو تہ جياپو بذاتِ خود ڏاڍائي جي مظاهري جو نالو

آهي. تون جيڪو ڇمڙي جو بوٽ پائيندين، سو بہ ڪنهن زوراور، ڪنهن ڍور کي ذبح ڪري، اُن جي کل لاهي، ڪنهن موچيءَ لاءِ ان مان بوٽ ٺاهڻ جو موقعو فراهم ڪيو هوندو. تون سرديءَ کان بچڻ لاءِ جيڪو اوني ڪوٽ اوڍيندين، سو بہ ڪنهن جانور جي ڪوس کان پوءِ جُڙيو هوندو. توکي ڇوزي جو جيرو کائڻ لاءِ تڏهن ملي سگهندو، جڏهن ڪوئي اُن کي ڪُهندو. توڙي جو اُن ڇوزي، ڪُهندڙ جو ڪُجهہ بہ ڪونہ بگاڙيو هوندو آهي، پر تڏهن بہ سندس ڪنڌ تي اُن طرفان ڪاتي ايندي آهي، ڇو تہ هتي هر ڪو پنهنجي بقا لاءِ ٻئي جي نڙيءَ تي نَهن ڏيڻ جو قائل هجي ٿو. ايتري تائين جو مڇيون بہ هڪٻئي کي هڙپ ڪري وڃن ٿيون. ساڳي طرح اها روايت پکين، جيتن ۽ جانورن ۾ بہ عام هُجي ٿي، پر مُنهنجي خيال ۾ اُهي صرف وڻ ۽ ٻوٽا ئي هُجن ٿا، جن جو گذارو ٻئي جي گوشت بدران فقط پاڻي، هوا ۽ سج جي روشني تي هوندو آهي ۽ ڪڏهن اُنهن کان محروميءَ سبب هو ڪومائجي مٽيءَ ۾ ملي ويندا آهن، پر ڇا هي تولاءِ اُنهن دهشتناڪ سچائين کي سمجهڻ جو وقت آهي؟ ها تون جيڪو بغير ڪنهن کي ايذائڻ ۽ قتل ڪرڻ جي خود پُر آسائش پرورش حاصل ڪري رهيو آهين!"

14

• **هينئر ٻي دلچسپ ڪهاڻي ٻُڌ.** هڪ ننڍڙي ڇوڪري هُئي، جنهن کي چاڪليٽ ڏاڍا پسند هُئا، پر هوءَ جيترا بہ وڌيڪ چاڪليٽ چاهيندي هُئي، اوترا ڪيس گهٽ ملندا هُئا. ڪو دؤر هو، جڏهن هوءَ جيترا چاڪليٽ طلبيندي هُئي، ڪيس ملي ويندا هُئا. تڏهن هوءَ هڪ اهڙي روشن ۽ پُروقار گهر ۾ رهندي هُئي، جنهن جي درين مان روشنيءَ جا ڪرڻا رقص ڪندي داخل ٿيندا هُئا. پر هڪ ڏينهن جڏهن هن اک پَٽي، تڏهن کُليل آسمان ۽ روشن گهر بدران پاڻ کي هڪ کُولي نما گهر ۾ ڏٺائين، جنهن جي درين جي لوهي جهنگلي کان هيٺ هن کي چند پيرن جي چُرپر ئي مشڪل سان ڏسڻ ۾ ٿي آئي. ڪڏهن ڪڏهن جي ڪوئي ڪُتو نظر ايندو هو، تڏهن ان کي پَسي ڪيس ڏاڍي سرهائي ٿيندي هئي، پر سيخن واري جهنگلي تي جڏهن ڪُتا ڄنگهہ کڻي پيشاب ڪرڻ لڳندا هُئا، تڏهن اهو ڏسي نينگر جي ماءُ جي نيڻن مان لُڙڪ لڙي پوندا هُئا ۽ هوءَ رڙ ڪري چوندي هُئي ”او خدايا! هي ڇا ٿي ويو“؟ هوءَ اڪثر جهڄي پوندي هُئي، جڏهن سندس نظر پنهنجي وڌيل پيٽ تي پوندي هُئي ۽ هوءَ پنهنجي پيٽ ۾ پلجندڙ ٻار سان مخاطب ٿي ڪيس چوندي هُئي، ”توکي بہ هن بدحاليءَ وارين حالتن ۾ جنم جي ڪهڙي ضرورت هُئي؟“ ۽ اهي لفظ جڏهن بستري تي پيل، بيمار ننڍڙي نينگر جي پيءُ جي ڪنن تي پوندا هُئا، تڏهن ڪنگهہ ۾ ٻُڏجي ويندو هو ۽ ان ڏينهن کان پوءِ ئي نينگر جي پيءُ جي طبيعت ويتر بگڙي وئي ۽ هن جو چهرو هيڊو ٿيندو ۽ اکيون ڏرا ڏينديون ويون ۽ هو ڏينهون ڏينهن دل شڪستا ۽ مايوس ٿيندو ويو. ننڍڙي نينگر جي خيال موجب، سندس والد جي بيماري، چاڪليٽن جي محرومي ۽ مفلسي سڀ ان

نئين گهر ۾ منتقل ٿيڻ سبب ئي پيدا ٿيا هُئا، جتي کُليل آڪاش ۽ خوشين بدران صرف اونداهي ئي اونداهي هُئي.

ننڍڙي نينگر جي ماءُ گهر جي گذاري لاءِ هڪ مائٽ اميرزادي جي گهر ۾ نوڪرياڻين جيان ڪم ڪندي هُئي. اُن اميرزاديءَ لاءِ مشهور هو تہ هوءَ هر روز نئون وڳو مٽائيندي هُئي، جنهن سان گڏ ميچنگ طور ڪيس ايترائي هينڊ بيگ ۽ بوٽ هوندا هُئا. هن جو شاندار بنگلو درياءَ جي ڪناري تي هو، جنهن جي درين جي شيشن مان شهر جي سڀني سندرتائن جو نظارو نظر ايندو هو، پر اُن جي باوجود بہ اها خوبصورت امير عورت پُرمسرت ۽ پُرسُڪون نظر ڪونہ ايندي هُئي. هميشہ ڊريس سٽي نہ ٻيهڻ، ٻلي کي زُڪام ٿيڻ ۽ نوڪرياڻي جو ڏينهن جي موڪل وٺي مهينن تائين غائب ٿي وڃڻ جون ڪيس شڪايتون رهنديون هيون. تنهن ڪري ننڍڙي نينگر جي ماءُ هڪ غير ذميوار نوڪرياڻيءَ جي جاءِ تي پوري ذميداريءَ سان ڪم ڪرڻ لڳي. هوءَ هر روز صبح جو نوين بجي بيمار وَر کي گهر ۾ اڪيلو ڇڏي، امير عورت جي چاڪريءَ لاءِ نڪرندي هُئي. هوءَ نينگر کي گهر ۾ پنهنجي بيمار ڦڦڙن جي مريض مڙس سان ڇڏڻ بدران هڪ بجي تائين پاڻ سان تازي هوا ۾ گڏ رهڻ کي ترجيح ڏيندي هئي. هو ٻئي روز پيادل ڪيترين ئي گهٽين لتاڙڻ کان پوءِ شاهوڪار عورت جي بنگلي تي پهچنديون هيون، روز رستي ۾ نينگر جي ماءُ اهي پور پچائيندي ويندي هُئي، تہ خبر ناهي اڄ اميرزادي جي ڪهڙي ناراضگي سان ڪيس مُنهن مقابل ٿيڻو پوندو. هوءَ همت ساري گهنٽيءَ جي بٽڻ تي هٿ رکندي هُئي ۽ موٽ ۾ آهستي آواز ۽ سُست قدمن جي گسِڪي کان پوءِ جيئن دروازو کلندو هو، تيئن ئي امير عورت پيرن تائين لڙڪندڙ گائون ۾ سامهون نظر ايندي هُئي، جيڪو ڪڏهن اڇي رنگ جو هوندو هو، تہ ڪڏهن وري گلابي ۽ آسماني رنگ جو. هو اندر داخل ٿيڻ سان ئي ڪالين تي آهستي قدم رکنديون هيون. ننڍڙي نينگر جي ماءُ ڪيس ٻانهن ۾ کڻي اسٽول تي ايئن ويهاريندي هُئي، جيئن انسان بدران هوءَ ڪا سامان جي ڳنڙي هُجي. هوءَ ڪيس خاموش رهڻ ۽ ڪائي حرڪت نہ ڪرڻ جي هدايت ڪري، بورچيخاني ۾ ٿانون جي صفائي لاءِ هلي ويندي هُئي ۽ امير

عورت آرام ڪرسيءَ تي ليٽي سگريٽ پيئڻ ۽ اخبار پڙهڻ ڪي لڳي ويندي هُئي. ان مان ظاهر ٿي ٿيو ته ان ڪان سواءِ ڪيس ٻيو ڪو ڪم ئي ڪونهي. ننڍڙي نينگر ڪي اهو سمجهه ۾ نه ٿي آيو ته واندي هُئڻ جي باوجود به هوءَ پنهنجي گهر جو ڪم هڪ ٻگورهاري عورت ڪان ڇو ٿي ڪرائي؟

ان صبح اميرزادي جي شڪايتن جو دفتر دولت جي متعلق هو، جنهن جي اميرزادي جڏهن شروعات ڪئي، ان وقت نينگر جي ماءُ ٿانوَ ٿي ڌوتا، پر ڊرائنگ روم جي صفائي اُڪلائڻ ڪان پوءِ به اميرزاديءَ جي داستان دنگ ڪونه ڪيو هو. اميرزادي وري وري ورجائيندي ٿي چيو "ڏسو ته سهي. هو بس ايترن ئي ڏوڪڙن تي مون کي راضي رکڻ ٿو چاهي"! جڏهن ننڍڙي نينگر جي ماءُ وراڻيندي چيو. "آءُ ايتري دولت سان ته پنهنجو پاڻ کي شهزادي ڀانئڻ لڳنديس" ته اميرزادي اُن تي چڙي پئي. "اهو ته مُنهنجي گاڏين جي خرچ جي پورائي جيترو به ڪونه ٿيندو ۽ تون آهين ڪهڙي چيز جو مون سان پنهنجي ڀيٽ ڪرڻ جي جرائت ٿي ڪرين؟" نينگر جي ماءُ شرم ۾ ٻُڏي وئي ۽ پنهنجي چادر سان فرش صاف ڪرڻ جو بهانو ڪري نتائڻ لڳي. نينگر جي نڙيءَ ۾ ڄڻ ڪا شئي اٽڪي پئي. هن جي اکين مان لُڙڪ ٽِمڪڻ وارا ئي هئا، جو اوچتو سج جي ڪرڻن تي چمڪندڙ شيشي جي برنيءَ تي سندس نظر پئي، جيڪا چاڪليٽن سان ڀريل هُئي. اُهي چاڪليٽ ڪي عام رواجي ڪونه هُئا، پر اُنهن چاڪليٽن ڪان ڪيئي ڀيرا وڏا ۽ موهيندڙ هُئا، جيڪي هوءَ سُڪين ڏينهن ۾ پنهنجي گهر ۾ کائڻ جي عادي هُئي. اوچتو ئي اوچتو سندس نڙيءَ ۾ ڪُجهه اٽڪيل هجڻ واري جاءِ تي ڪيس چاڪليٽ جي ذائقي جو احساس محسوس ٿيڻ لڳو. سندس ماءُ اهو سڀ ڪُجهه ڀانپي ورتو ۽ ڪيس اکين ئي اکين ۾ اها تنبيهه ڪيائين، ته جيڪڏهن هوءَ انهن جي طلب ڪندي ته موٽ ۾ يقينن ڪيس شرمساري ئي ٿيندي. ننڍڙي نينگر ماءُ جي اشاري مان سڀ ڪُجهه سمجهي ورتو ۽ چت ۾ بي نيازيءَ سان گهورڻ لڳي. نينگر جا نيڻ اجا چت ۾ ئي اٽڪيل هُئا، جو اوچتو اميرزادي اُٿي، خود ڪلامي ڪندي ۽ پنهنجي ڪرائي مهٽيندي بالڪوني ڏانهن مُڙي وئي، جنهن

جي سامهون واري گهر جي ڪُشادي بالڪوني ۾ به امير ٻارڙا ويٺا هُئا، جن کي اڳي ئي ننڍڙي نينگر ڏسڻ سان سمجهي ورتو هو ته اُهي اميرزاديءَ جيان ايترا خوبصورت محض ان ڪري آهن، ڇو ته هو به امير آهن. اميرزادي مُسڪرائيندي بالڪوني جي ڪُنڊ تي وڃي ويٺي، جتان ٻارڙن کي ڏاڍي ناز ۽ موهه سان مخاطب ٿي چوڻ لڳي، "اڇو اڇو مُنهنجا پيارا، ٿورو ويجهو سُرڪي اچو. اڇو ڇو نه ٿا؟ اڇو ته توهان کي خوبصورت ۽ لذيذ چاڪليٽ کارايان." هوءَ گهر مان چاڪليٽن سان ڀريل برني کڻي وري بالڪونيءَ ۾ موٽي آئي ۽ اُن جو ڍڪڻ لاهي اڌ ڪان وڌيڪ چاڪليٽ ڪڍي ٻارڙن کي ڏاڍي پيار سان اُڇلائي ڏنائين. پوءِ ٿهڪ ڏيندي موٽي اچي چاڪليٽن جي برني واپس ٽيبل تي رکيائين ۽ اُن مان هڪ چاڪليٽ ڪڍي اُن جو سُنهري ڪَورَ لاهي، ٿوري دير ڪُجهه ويچارڻ ڪان پوءِ پنهنجي وات ۾ وجهي ان کي کائڻ لڳي. ايتري تائين ننڍڙي نينگر ڪيس عجيب حسرت ڀرين نظرن سان ڏسندي ئي رهي.

اُن ڏينهن کان وٺي اڄ ڏينهن تائين آءُ چاڪليٽ کائي نه سگهندي آهيان. جيڪڏهن ڪڏهن کائڻ جي ڪوشش ڪئي به اٿم، تڏهن به وات ۾ وجهڻ سان اوڪارا ڏئي ٻاهر اُڇلائڻ تي مجبور ٿي پوندي آهيان. ٻچڙا! پر مون کي يقين آهي، ته چاڪليٽ تو کي گهڻو پسند هوندا، ڇو ته آءُ توکي لاتعداد چاڪليٽ وٺي ڏينديس. تُنهنجي چوڌاري چاڪليٽن جا انبار لڳائي ڇڏينديس، ته جيئن کائي کائي تُنهنجو اُنهن مان ايترو جيءُ ڀرجي وڃي، جو انهن کان مُنهنجي محرومي جي احساس جو مُنهنجي ذهن تان ٻوجهه لهي وڃي.

توکي ترت ئي ظلم ۽ زياداتيءَ سان مُنهن مقابل ٿيڻو پوندو. اها الڳ ڳالهه آهي، ته تون ان لاءِ اڳواٽ ئي ذهني طور تيار ٿي چُڪو هوندين. ظلم ۽ ناانصافي فقط اها نه ٿي هُجي، جنهن تحت کائڻ لاءِ ڪڪڙ کي ذبح ڪيو ٿو وڃي، ڍور جي چمڙيءَ لاءِ اُن کي ڪُنو ٿو وڃي ۽ هڪ عورت کي سيڪت ڏيڻ لاءِ ڪيس قتل ڪيو ٿو وڃي، پر ناانصافيءَ مان مُنهنجو مقصد اهو طبقاتي تضاد آهي، جنهن ۾ ڪنهن کي ڍؤ ته ڪنهن کي فاقه ڪشيءَ تي گذارو ڪرڻو پوي ٿو. اها

ناانصافي، جنهن ۾ هڪ ڳورهاري عورت، هڪ نڪمڻي اميرزاديءَ جي گهر جا فرش صاف ڪرڻ تي مجبور هُجي ٿي، تنهن جو انت ڪيئن ايندو؟ ان بابت ته مون کي ڪا ئي سُڌ ڪونهي، پر جن به ان جي انت لاءِ ڪوشش ڪئي آهي، اهي صرف هڪ فرش صاف ڪندڙ جي جاءِ تي ڪنهن ٻي ڇهري ۽ هٿن جي تبديلي تائين سوپارا ٿي سگهيا آهن.
تون چاهي ڪهڙي به نظام ۾ جنم وٺين، تنهنجو نظريه حيات ڪهڙو به هُجي، پر توکي هتي هميشه هڪڙو فرد ٻئي جو فرش صاف ڪندي ضرور نظر ايندو. توکي هميشه ڪا نه ڪا ننڍڙي نينگر چاڪليٽن جي خواهش ۾ تذليل برداشت ڪندي ملندي. توکي ڪوبه اهڙو فڪر ۽ قانون قطعاً نظر ڪونه ايندو. جيڪو انهن ڳُندُ ماڻهن جي قلبن ۾ سندن نابرابريءَ کي تبديل ڪري سگهي!

تو سان جيڪڏهن ڪوئي ان دعويداريءَ جي هام هڻي، ته وٽن کو مختلف نظام قائم آهي، ته اهو وڏو ڪوڙو هوندو. ڇو ته ڪائنس پڇجانءِ ته ڇا اُنهن وٽ غريب جي ماني غريباڻي ۽ امير جو طعام اميراڻو ڪونه آهي؟

ڇا انهن وٽ غريبن جا ڪچا گهر ۽ اميرن جا بنگلا ڪونه آهن؟

ڇا انهن وٽ غريباڻيون ۽ اميراڻيون موسمون ڪونه آهن؟

سيارو شاهوڪارن جي موسم آهي. تون جيڪڏهن شاهوڪار هوندين، ته سيارو تولاءِ وندر ۽ تفريح جي موسم هوندي، ڇو ته تو وٽ ڪمري لاءِ هيٽر ۽ ٻاهر برفباري ۾ نڪرڻ لاءِ اوني ڪوٽ جام هوندا، پر جيڪڏهن تون غريب هوندين، ته سيارو تولاءِ رحمت بجاءِ زحمت بڻيل هوندو. ايتري تائين جو توکي برف ۾ ڍڪيل خوبصورت نظارن کان به نفرت ٿيڻ لڳندي. آزادي وانگر مساوات به مُنهنجا ٻچڙا صرف اُتي موجود آهي، جتي هينئر تون موجود آهن. ڇو ته اسين سڀ فقط هڪ آني ۾ ماءُ جي ڳُک ۾ ئي آزاد ۽ برابر هوندا آهيون. ۽ تولاءِ يقينن انهن ناانصافين کي سمجهڻ ۽ پروڙڻ جو هي ئي مناسب وقت آهي، ڇو ته تون هينئر مڪمل آزاد ۽ ڪنهن جو به غلام ڪونه آهين.

15

• **مون** کي هن ڪهاڻي جي طلسمي يا حقيقي هجڻ جي ته ڪا ئي سُڌ ڪونهي، پر پوءِ به آءٌ اها توکي ٻُڌايان ٿي، هڪ ڇوڪري هُئي، جنهن کي آئيندي تي ڏاڍو اعتبار هو. هر ماڻهو سندس آئيندي روشن هجڻ جو آٿت ڏئي کيس سپاڻي ۾ ايمان رکڻ جو درس ڏيندو هو. چرچ ۾ پادري کيس جنت ملڻ جي بشارت ڏئي، آئيندي جي حسين هجڻ تي يقين جو تاڪيد ڪندو هو.

اسڪول ۾ کيس اُستاد ٻُڌائيندا هُئا، ته انسان ڪڏهن اونداهين غارن ۾ رهندو هو. تنهن کان پوءِ هن اونداهين غارن مان نڪري کُليل آسمان هيٺ رهڻ شروع ڪيو ۽ هينئر اهو انسان آرامده ۽ پُرسڪون گهرن ۾ رهائش پذير آهي، ان ڪري انسان جو مستقبل ڏينهن به ڏينهن وڌيڪ روشني طرف گامزن آهي، پر جڏهن سندس پيءُ انساني اتهاس مان منطقي دليلن سان مٿائنس اهو واضح ڪيو هو ته دُنيا ۾ هميشه هر غاصب ۽ زردار جي هر دور ۾ ڀرپور مزاحمت ڪئي وئي آهي، تڏهن اُن لمحي ئي نينگر جو پادريءَ جي سپاڻي واري جنت تان اعتماد کڄي ويو هو. ڇو ته پادريءَ جو سپاڻو موت کان پوءِ حاصل ٿيندڙ اُن بهشت جي تصور تي مبني هو جنهن جي سلطنت جو نقشو نينگر کي ڪنهن اُن آرامده هوٽل وانگر ڀاسيو هو جنهن ۾ رهڻ لاءِ هن زندگيءَ کي موت تي ترجيح ڏيڻ قطعاً ڪونه چاهي. ترت ئي هڪ سياري جي رات، هن جو اسڪولي استادن جي ليڪچرن تان به اُن وقت يقين ختم ٿي ويو هو. جڏهن ٿڌ جي شدت ڪري هن جا هٿ ۽ پير ڏڪڻ لڳا هُئا ۽ هن سوچيو هو ته ”اهو ڪيئن قبول ڪجي ته انسان غارن مان ترقي ڪري اجتماعي طور تي گرم ۽ پُرسڪون گهرن ۾ رهڻ لڳو آهي، جڏهن ته

خود هوءَ ۽ سندس گهر، اُن روشنيءَ کان محروم هو.“ پر ان سڀ جي باوجود بہ نينگر جو پنهنجي پيءُ جي ڳالهين ۾ يقين برقرار رهيو. هن جو پيءُ اُهو حوصلا مند ۽ ارڏو انسان هو، جنهن مسلسل 21 ورهين تائين ورديءَ وارن سان مهاڏو اٽڪايو ۽ هُن هر پيري تشدد برداشت ڪرڻ کان پوءِ بہ ثابت قدمي ۽ پُراعتمادي سان کين چيو. ”سپاٽو ٿيندو ۽ سوجهرو ضرور ايندو.“

انهن ڏينهن ۾ ملڪ ۾ عوام ۽ حڪومت درميان، جيڪا حقن جي معاملي تي جنگ جاري هُئي، تنهن ۾ سوڀ هميشہ وردي وارن جي ٿي ٿي، پر هيسيل هجوم مان هڪ ڏينهن نينگر جي پيءُ هٿياربندن اڳيان سينو تاڻي چيو هو. ”ڪاري رات کان پوءِ صبح ضرور اُپرڻو آهي.“ هڪ جولاءِ جي رات اوچتو وردي وارن جي تخت پلٽو ڪاڏو ۽ سندن اقتدار جي ڏينهن جو انت اچي ويو. ائين لڳوجڻ ڏول جا ڏينهن پورا ٿي ويا هُجن ۽ سُتت ئي صبح ٿيڻ وارو هُجي، پر سيپٽمبر اچڻ سان ئي ورديءَ وارن جا ڪارا ڦهري ڏينهن هڪ جرمن جابر جي ماتحتي ۾ وري موٽي آيا. ظلم جي راج رڻ ٻاري ڏنو. نينگر کي پنهنجي پيءُ ۾ پنهنجي ”روشن صبح“ ٿيڻ واري خواب جي وشواس لاءِ وسوسا پيدا ٿيڻ لڳا، پر سندس پيءُ يقين ڏياريندي کيس چيو ”تون غم نہ ڪر ٻچڙي صبح ضرور ٿيندو.“ نينگر جي پيءُ وڌيڪ کيس حوصلو ڏيارڻ لاءِ پڻ ٻُڌايو تہ ”هاڻي هو ان ظلم خلاف اڪيلا نہ، پر اڪيچار آهن“. ٻي ڏينهن نينگر جي شهر تي سندس پيءُ جي حمايتن هٿان ئي بمباري ٿي ۽ سندس گهر جي اڳيان ئي هڪ بم بہ ڦاٽو. نينگر حيران هُئي، تہ جيڪڏهن اهي سندس والد جا رفيق ئي هُئا، تہ پوءِ انهن سندس ئي گهر تي بمباري ڇو ڪئي؟ سندس والد وضاحت ڪندي ٻُڌايو هو تہ ”انهن کي اهو سڀ ڪُجهہ ڏاڍو مجبوري واري حالت ۾ ڪرڻو پئجي ويو هو. تنهنڪري ساڻن دوستي واري رشتي ۾ ڪو بہ ڏار نہ پوندو“ ۽ هو انهن بمباري ڪندڙن مان نينگر جي اطمينان لاءِ ٻن کي پنهنجي گهر بہ وٺي آيو هو، جيڪي هٿياربند وردي وارن هٿان پڪڙجي پيا هُئا، پر انهن کان ڀڄي نڪرڻ ۾ ڪامياب ٿي ويا هُئا. نينگر کي سندس والد وڌيڪ ٻُڌايو هو تہ ”انهن جي مدد ان ڪري بہ

ضروري آهي، ڇو تہ اسان سان گڏ انهن سپني جو نصب العين صبح ۽ امن جو خواب ئي آهي.“ نينگر مطمئن ٿي وئي هُئي ۽ ان ارڏي والد سان گڏجي، سندن ميزباني ڪئي هئائين، جنهن هميشہ هنن کي تحفظ ڏنو. سندن خدمت ڪئي ۽ محفوظ ڳوٺن ڏانهن نڪري وڃڻ لاءِ رستن جي نشاندهي پڻ ڪئي. نينگر ڏينهن ۾ مهينن تائين انهن ساٿين جي فوج جو انتظار ڪندي رهي، جن صبح آڻڻ جو عهد ڪيو هو. بم ڦاٽي رهيا هُئا، گوليون وسي رهيون هيون، ماڻهن تي تشدد ڪري کين ماريو ٿي ويو، پر انهن صبح آڻڻ وارن دعويدار هجومن مان ڪو بہ هڪ ظاهر ڪونہ ٿيو. صبح ٿيڻ وارو خواب صرف خواب ئي رهجي ويو. نينگر جي پيءُ کي گرفتار ڪيو ويو ۽ مٿس ايترو تشدد ڪيو ويو، جو هوءَ جڏهن ساڻس جيل ۾ ملاقات لاءِ وئي، تہ تشدد ڪري کيس پنهنجو والد سڃاڻڻ ۾ ئي ڪونہ ٿي آيو. پر اُن تشدد ۽ عذابن جي باوجود بہ هن نينگر کي ڏسي مُرڪي چيو ”صبح ضرور ايندو. ها، صبح جيڪو سپني ذلتن ۽ زيادتين کان آجو ۽ آزاد هوندو.“

آخرڪار هڪ ڏينهن اُهو صبح آيو. آگسٽ جو مهينو هو. ساري رات شهر بمن جي دهشتناڪ ڌماڪن سان گونجندو رهيو ۽ رُتُ جي واهڙن وهڻ کان پوءِ اهو سپاڳو صبح اُڀريو. بمن سان پُليون ۽ گهر تباهہ ڪيا ويا ۽ انيڪ بيگناهہ ماڻهن جي لاشن جي ڍير ٿيڻ کان پوءِ اهو اوير کان حسين اُميدن جو سج نمودار ٿيو جنهن سان گڏ اهي ٻهڪندڙ ۽ سوڀ جي خوشيءَ سان سرشار سُندر ڪامريڊ نوجوانن جا جٿا بہ ظاهر ٿيا، جيڪي ورديءَ ۾ نجات جي فرشتن جيان ٿي لڳا ۽ جن طرف ماڻهو گل ۽ مرحبائون ڪٽي وڌي رهيا هُئا. ڇوڪريءَ جي پيءُ کي اسيريءَ مان آزاد ڪيو ويو. جنهن جي هر ماڻهوءَ ڏاڍي گرمجوشيءَ ۽ اُڪير سان آجيان ڪئي ۽ هن جا نيڻ يقين ۽ مُسرت مان مُرڪي رهيا هُئا. نينگر جي پيءُ کي ڪنهن ماڻهوءَ آهستي اچي ٻُڌايو تہ ”ڪمانڊنگ ڪيمپ تي ڪوئي مسئلو ٿي پيو آهي، جنهن ڪري توهان کي ڪمانڊر سڏي رهيو آهي.“ نينگر جو والد ڊوڙندو جڏهن ڪمانڊنگ ڪيمپ تي پهتو، تڏهن اُتي زمين تي ڪريل هڪ ماڻهوءَ کي ڏٺائين، جنهن جي عُمر تقريبن ٽيهہ ورهين جي لڳ ڀڳ هُئي ۽

ڪيس بلُو رنگ جي وٽندڙ ٻريس پاتل هُئي، جيڪا ڇڻ هن ڪامريڊن جي سوپ جي خوشيءَ جي موقعي تي خاص طور پائڻ جي چونڊ ڪئي هُجي، هن جي قميص جي ڪيسي تي ڪاغذ جو گلاب لڳل هو. اُن ماڻهو جي ڪُلهي جي مٿان هڪ وردي پوش ڪامريڊ رائفل تاڻيو بيٺو هو. نينگر جي پيءُ نِوڙي اُن شخص کان پُڇيو "تو ڇا ڪيو آهي ۽ روئين ڇو ٿو"؟ اُهو ماڻهو ڪا ورندي ڏيڻ بدران ويتر روئڻ ۽ صرف "امڙ، او امڙ! او مُنهنجي امڙ" ..... ئي پڪارڻ لڳو. نينگر جو پيءُ جيئن فوج جي ڪمانڊر وٽ پهتو، تيئن ئي ڪمانڊر ڪڪڙي رنگ جي ٿهندڙ شهپرن وارو رعبدار چهرو مٿي ڪري ڪانئس پُڇيو "ڇا تون ئي هن شهر جي ماڻهن جو نام نهاد نمائندو آهين؟"

نينگر جي پيءُ وراڻيو "ها، آءٌ ئي هن شهر جو نمائندو آهيان."

"تہ پوءِ ٻُڌي ڇڏ، تہ تُنهنجي شهر جي ماڻهن اسان جو استقبال ئي اسان جون چوريون ڪرڻ ۽ اسان کي لُٽڻ ڦرڻ سان ڪيو آهي. انهيءَ جو ثبوت تنهنجي سامهون هي پڪڙيل چور ويٺو اٿئي." نينگر جي پيءُ ڪانئس پُڇيو "هن ڇا چورايو آهي"؟ ڪمانڊر وراڻيو "هڪ اناج جي پريل ٻوري ۽ هڪ آفيسر جي موڪل جا ضروري ڪاغذات. خير ڪاغذ تہ هن کان وصول ڪيا ويا آهن، جيڪي هن ڇيهاڙيون ڪري ڇڏيا آهن. پر اناج جي ٻوريءَ جي چوري ۽ هن ماڻهوءَ جي خود اسان سان ارهہ زورائي معاف ڪرڻ جهڙي قطعاً ڪونہ آهي."

نينگر جي پيءُ ڪمانڊر کي يقين ڏياريندي چيو، تہ هو شهر جي نمائندي جي حيثيت ۾ هن چور کي آفيسر جي موڪل جي ڪاغذن ڦاڙڻ جي سزا ۽ اَنَ جي ٻوري جو معاوضو بہ ڪين ضرور پرائي ڏيندو، پر ڪمانڊر نينگر جي پيءُ کي ترت ئي اُتان نڪري وڃڻ جي حڪم ڏيڻ سان گڏوگڏ اهو پڻ ٻُڌايو تہ، "چور لاءِ وٽن معافي نہ، پر موت هوندو آهي."

زمين تي ڪِريل ماڻهو گاهہ ۾ مُنهن لِڪايو "امڙ، مُنهنجي امڙ، او امڙ" پُڪاري رهيو هو. وردي پوش ڪامريڊ مٿانئس مشين گن تاڻيو بيٺو هو. جڏهن اتان نينگر جو گذر ٿيو، تڏهن هن کي هڪ گولي جي فائر جو آواز بہ ٻُڌڻ ۾ آيو هو. توڙي جو نينگر کي اها پروڙ پئجي ڪونہ سگهي، تہ اها گولي اَنُ چورائيندڙ ان چور شخص جي موت جو پروانو

بڻي يا نہ، پر ان ڏينهن کان وٺي نينگر جو سپاٽي تي ويساهہ وارو وشواس ختم ٿي وڃڻ سان گڏوگڏ هميشہ لاءِ دوستي تان ڀروسو بہ ختم ٿي ويو.

برطانوي فوجين کان پوءِ آمريڪي فوجون آيون. هر ماڻهوءَ جي آس هُئي، تہ آمريڪي وڌيڪ مهربان ۽ مخلص هوندا. نينگر بہ پُراُميد هُئي، تہ هو انسانيت ۽ مسرتن جون ڳالهيون ڪندڙ يقيناً امن ۽ محبتن کي قائم ڪندا، پر ٿوري ئي عرصي ۾ هُن ڏٺو، تہ اهي انسانيت، مُسرتن ۽ امن جا دعويدار، خود ئي عورتن جون زوري عصمتون لُٽي ۽ ماڻهن تي حاڪماڻا حڪم هلائي، سندن تذليل ڪري رهيا هُئا. هڪ ڀيرو ٻيهر پُرامن ۽ پُرمسرت سپاٽي جو خواب سندس لاءِ ڀيانڪ خواب بڻجي ويو. بُکَ ۽ مفلسي جو ساڳيو جهان قائم رهيو. ڪي عورتون پيٽ جو دوزخ ڀرڻ لاءِ جسم فروشي تي مجبور ٿي پيون، تہ ڪن وري حاڪم طبقي جي هجومن جا ڪپڙا ڌوئڻ جو ڌنڌو اپنايو.

هر جڳهہ جي ڪٿهڙي ۽ ديوار تي ٽنگيل فوجي وردين جي نمائش نظر اچڻ لڳي. جنهن آفيسر جا گهڻا ڪپڙا ڌوپي ديوارن تي لڙڪندي نظر ايندا هُئا، اهو پاڻ کي وڌيڪ معتبر محسوس ڪندو هو. ڇهہ جورابن جاجوڙا ڌوئڻ جي عيوض ۾ آمريڪي ڊبل روٽي، ٽن گنجين جي صفائي جي بدلي ۾ چند مَٽرن جي ڦرين ۽ گوشت جو ٽڪرو ۽ هڪ وردي جي ڌوئڻ جي اُجرت بہ گوشت جا ٽڪرا ڏنا ويندا هُئا، پر نينگر جو والد پنهنجي نياڻي ۽ ونيءَ کي انهن وردي وارن جي گندي ڪپڙن کي ڇُهڻ بہ ڪونہ ڏيندو هو. هو چوندو هو "بُري يا بهتر سپاٽي جو آغاز تہ ٿي چُڪو آهي، پر ان جو مقابلو ۽ مزاحمت ثابت قدمي سان ڪرڻ ضروري آهي." انهيءَ ڪري هُن پنهنجي چند ڪامريڊن کي ماني جي دعوت ڏئي گهر گهرايو هو ۽ لذيذ ڪاڌي پيش ڪرڻ سان گڏ، پنهنجي قيد تنهائي جي ساروڻين تي مبني هڪ پُرسوز تقرير بہ ڪئي، جنهن ۾ هن پوري يقين سان ورجايو تہ، "اج بہ بهتر سپاٽي لاءِ جدوجهد اسان سڀني جو اجتماعي نصب العين آهي."

هن ويندي ويندي پنهنجي ڪامريڊن کي پنهنجي قيمتي واچ بہ تحفي طور ڏئي ڇڏي، جيڪا هُنن سرهائي سان قبول ڪري، موت ۾

فراخدلي سان سندس وني ۽ نياڻيءَ لاءِ بہ سندن ڪپڙن ڌوئڻ جي آڇ ڪئي. جيڪا نينگر کي ڏاڍي اُڳري لڳي، پر سچ چيو اٿن تہ، ”بُکَ بچڙو ٿول هوندي آهي.“

چند ڏينهن کان پوءِ نينگر والد کي ٻڌائڻ کان بغير ئي، ڪپڙن ڌوئڻ جو فيصلو ڪري ورتو. هڪ ڏينهن وٽس بہ ڳنڍڙيون آيون. جن مان هڪ ۾ ميرا ڪپڙا ۽ هڪ ۾ ڪاڏي جون شيون پيل هيون. نينگر پهريائين ڪاڏي واري ٿيلهيءَ کي کوليو جنهن ۾ گوشت ۽ مٽر جي ڦرين جا ٽي دٻا، بہ ڊبل روٽيون،مگَن جي ڦرين جو هڪ پيڪٽ ۽ جيليءَ جي هڪ ڀريل شيشي پيل هُئا. بعد ۾ جڏهن ميرن ڪپڙن جي ڳنڍڙي کولي، اُنهن کي ٽَبَ ۾ وڌائين. تڏهن ڪِراهت ۽ ڪاوڙ ۾ سندس چهرو ئي ڳاڙهو ٿي ويو، ڇو تہ اُهي سيئي بدبودار ۽ ميرا ڳچا ۽ ڇَدا هُئا.

اُن وقت جڏهن آءٌ غير مردن جا ميرا ڪچا ڌوئي رهي هيس، تڏهن ئي پروڙي ورتو هُيم. تہ هي اسان جي اميدن وارو سڀاڻو ڪونہ هو ۽ شايد اُهو ڪڏهن اچڻو بہ ڪونہ آهي. اسان کي هميشہ واعدن جي فريب تي ڦُريو ويو آهي ۽ خاموش رکڻ لاءِ ڪڏهن اسان کي قرض حسنا تہ ڪڏهن وري ڪوڙي امن ۽ سُکون جا دلاسا ڏئي راضي رکيو ويو آهي. ڇا مُنهنجي سپنن جو سڀاڻو ڪڏهن تو لاءِ نويد ڀٽبو؟ گهٽ ۾ گهٽ مون کي تہ انهيءَ جي پڪ ڪونهي، ڇو تہ سالن ۽ صدين کان وٺي دُنيا ۾ انسان پنهنجي اولاد کي ان اُميد تي جنم ڏيندو آيو آهي، تہ سڀاڻي انهن جا ٻار ڪانئن بهتر آرام ۽ امن سان زندگي گذاري سگهندا. پر انهن جي پُرآسائشيءَ جو ڇيهہ صرف وچي منحوس گرميءَ جي حاصلات تي ئي ٽئي ٿو. ٿڌ ۾ گرمي ڏاڍي ڀلي لڳندي آهي. پر اها ڪڏهن بہ هميشہ لاءِ توهان جي مُسرتن کي برقرار رکي ۽ توهان جي وقار کي تحفظ فراهم ڪري ڪونہ ٿي سگهي. پر اُن بدران توهان ۾ غرور، هلڪڙائپ ۽ موقعي پرستيءَ کي پيدا ڪري، توهان جي لاءِ آئيندي جي سچ کي نسورو ڪوڙ بنائي ٿي ڇڏي.

آءٌ توکي شروع ۾ ئي ٻڌائي آئي آهيان. تہ دُنيا ۾ ناموجود کان وڌيڪ ڪا بہ ٻي شيءِ بدترين ڪونہ آهي. جنهن ڪري نيستي کي نہ جياپي جو فڪر ۽ نہ ئي وري ڪو موت جو ڊپ هوندو آهي، ڇو تہ جيڪو

ڄمندو آهي، اُهو ئي مرندو آهي ۽ مُنهنجي خيال ۾ انيڪ عذابن جي باوجود بہ جنم، نيستي کان هزارين ڀيرا وڌيڪ بهتر آهي، پر ٻچڙا! ڇا تُنهنجي زندگي صرف ڪنهن سپاهيءَ جي گوليءَ جو نشانو بنجڻ لاءِ هوندي؟ تون جيئن وڏي رهيو آهين. تيئن ئي مُنهنجا خوف ۽ خدشا بہ وڏي رهيا آهن. تولاءِ پهريان مون کي جيڪو اتساهہ ۽ اشتياق هو اُهو هينئر بنهہ ئي نہ جي برابر وڃي بچيو آهي. مُنهنجو گهڻو ڪري جيون جي سچائي تان وشواس ئي کڄي ويو آهي ۽ خدشا مُنهنجي پوري وجود کي وڻ ويڙهيءَ جيان وڪوڙي ويا آهن. ها، اهي خدشا ۽ خوف، جن جون لهرون تنهنجي وجود جي ڪنارن کي ڇُهي واپس مُنهنجي جيءَ کي مضطرب ڪري رهيون آهن. پر يقين ڪر ٻچڙا! آءٌ نہ تہ توکي ڊيڄارڻ جي ڪوشش ڪري رهي آهيان ۽ نہ ئي وري جنم وٺڻ کان توکي روڪڻ ٿي چاهيان، پر مان تہ صرف توکي دنيا سازي جي دلدل کان آگاهہ ڪري، تنهنجي فرض جي قرض جو پورائو ڪرڻ لاءِ اهو سڀ ڪُجهہ ڪري رهي آهيان. تو وٽ ان تي غور ۽ ويچار ڪرڻ لاءِ بہ ڪافي وقت آهي. تون مُنهنجي خوفن ۽ خدشن کي ڇڏي ڏي. آءٌ انهن سان خود ئي مُنهن ڏئي وينديس، پر تون فقط مون کي اهو ٻڌاءِ، تہ ڇا هڪ بلڊنگ تان اڇلايل عورت کي ميگنوليا وڻ جي ٽارين ۾ لڙڪندي ۽ هڪ اميرزادي کي چاڪليٽن جي انهن ٻارن تي بارش ڪندي ڏسي سگهندين. جن کي انهن جي ضرورت ئي ڪونہ هوندي آهي؟

ڇا توکي ٻين جون ميريون ۽ گنديون ڇڏيون ڌوئڻ منظور هونديون؟ ڇا جڏهن تو تي اهو انڪشاف ٿيندو. تہ تون جنهن سڀاڻي لاءِ جهيڙي رهيو هُئين، اهو ماضيءَ جو حصو بڻجي چُڪو آهي يا وري ان جو وجود ئي ڪونهي، تڏهن تون ان صدمي کي سهي سگهندين؟ تون، جنهن اجا دُنيا جي سچائين جي تلخين جو ذائقو چکيو ئي ڪونہ آهي؟ ها، اها دُنيا جيڪا مسلسل تبديلين جي باوجود اڄ بہ ساڳي ئي آهي.

16

• **ڏهن** هفتن جي عرصي ۾، تون ڪيتري نه حيرت ناڪ تيزيءَ سان وڌي ويو آهين! ٻه هفتا پهريان تون مَس سوا انچ ۽ تنهنجو وزن هڪ اونس جي ڏهين حصي جي برابر هو پر هينئر تنهنجي قد ۾ ڏيڊوڻي واڌ ۽ اونس ۾ تي پاڱي ڏهه جو اضافو ٿي چُڪو آهي، پر پوءِ به تو ۾ ۽ جيتامڙي ميڇيءَ ۾ ڪو ايڏو وڏو فرق ڪونه ٿو محسوس ٿئي!. ها، باقي اها حقيقت آهي، ته تون پيٽ جي تلاءَ ۾ هوندي، ٻه پنهنجي ڦڦڙن سان ساهه کڻي رهيو آهين. تنهنجا انساني وصف واضح ٿي چُڪا آهن. تنهنجي وجود ۾ تنهنجي هڏين جا نشان اُڀري رهيا آهن. تنهنجي جسم ۾ تنهنجي پاسرين جا مُنڍا هڪٻئي سان ايئن ملي رهيا آهن، جيئن ڪنهن ڪوٽ جا بٽڻ بند ٿيندا هُجن ۽ تنهنجو وجود جيئن وڌي رهيو آهي، تيئن ئي اهو پنهنجو پاڻ ۾ ڪُجهه حدبندين ڪي به جنم ڏئي رهيو آهي، جيڪي جلد ئي توکي محسوس ٿيڻ ۽ اوکيون لڳڻ لڳنديون. تون ترت ئي ڇُرڻ پُرڻ لڳندين ۽ سڀ کان پهريان تنهنجون ٻانهون ۽ پير تحرڪ وٺڻ لڳندا ۽ تون پنهنجون نونئيون ۽ گوڏا ڪولڻ جي جستجو ڪرڻ لڳندين. آءٌ تنهنجا اهي ڏينهن ڏسڻ لاءِ ڏاڍي منتظر آهيان، ڇو ته اهي ئي تنهنجي آمادگي ۽ راضپي جا اهڃاڻ هوندا. مون به امڙ جي ڪُک ۾ ائين ئي ڪيو هو. تڏهن ئي هن مون کي جنم ڏيڻ جو فيصلو ڪري دوائن مليل پاڻي جو گلاس پيئڻ بدران پَٽَ تي هاري ڇڏيو هو پر تون جيئن جيئن تيز رفتاريءَ سان وڌي رهيو آهين، تيئن تيئن تنهنجي پرورش ۽ حفاظت جو اُلڪو مُنهنجي هنئين ۾ وَڌُ وجهي رهيو آهي ۽ بستري تي ٻي تحرڪي ۽ بيوسيءَ سان ليٽيل هنن ڏينهن ۾ مون کي هٿيارٻند سپاهين جي ڪاهه جو اُلڪو به الائي ڇو کُٽڪي رهيو آهي! مسلسل ٻه هفتا بستري تي پنيءَ پر پيو

رهڻ واري پيڙا مون کي ته بيزار ڪري وڌو آهي. پر اُهي عورتون الائي ڪيئن ڪنديون هونديون، جن کي سَتَ، آٺ مهينا لاڳيتو ايئن بستري تي ٻي سُڌ ٿي رهڻو پوندو هوندو؟ اهي الائجي عورتون هونديون يا ڪائي ٻي مخلوق؟ ها باقي مون کي انهن ٻن هفتن جي بستري تي رهڻ مان اهو فائدو ضرور پيو آهي، جو مُنهنجي پيٽ جي هيٺين حصي وارو سور ۽ چنگهه جي سوچ بلڪل ختم ٿي وئي آهي، پر اُن جي جاءِ تي هڪ ڪربناڪ ٻي چيني ۽ شديد ٿڪاوٽ پيدا ٿي پئي آهي، جيڪا خبر ناهي واندڪائي جو نتيجو آهي يا بوريت جو. جنهن جو گهٽ ۾ گهٽ مون سان اڳ ڪڏهن پالو ڪونه پيو آهي. سچ پُڇين، ته مُنهنجا پويان هي ٻه ڏينهن ڏاڍا ڏُکيا گذريا. مُنهنجي جاءِ تي جيڪڏهن تون هُجين ها، ته اُهي توکي ٻن ڏينهن بدران ٻه سال لڳن ها. مان اڄ صبح تو تي ڏاڍي ميڙجي پئي هُيس، ڇا تون مون سان اڃا ناراض آهين؟

ٻچڙا! مان ڇا ڪريان؟ اُن وقت مان ڏاڍي ڪاوڙ ۾ هيس. مان توکي اڳ ئي ٻڌائي چُڪي آهيان، ته مُنهنجا به ڪُجهه حق آهن، جيڪي آءٌ ڪنهن کي به فراموش ڪرڻ جي اجازت ڪونه ڏيندس، ايتري تائين جو توکي به نه.

مان ڪڙڪو انهيءَ ڪري ٿي ڪيو ڇو ته مون کي تو تي ڏاڍي ڪاوڙ هُئي. تون ٻُڌين پيو نه؟ مون جڏهن ڪان پاڻيو آهي، ته تو پنهنجون اکيون بند ڪري ڇڏيون آهن، تڏهن ڪان وٺي، شدت سان محسوس ٿيڻ لڳو اٿم، ته تون مُنهنجي ڳالهين طرف ڌيان ڏيڻ بدران ٻي خبري جي پينگهي ۾ لُڏڻ کي ترجيح ڏئي رهيو آهين. جاڳ! ڪُجهه ڏس وائس، چڱو تون جيڪڏهن في الحال نيڻ کولڻ نه ٿو چاهين، ته تُنهنجي مرضي، پر اڄ، اڃي مُنهنجي پاسي ۾ هِن ويهاڻي تي پنهنجو مٿو رک، اڄ کان پوءِ اسين ٻئي گڏ سمهنداسين.

تون مُنهنجي پاڪرن ۾ هوندين ۽ آءٌ تنهنجي ٻانهن ۾ هوندس. صرف مان ۽ تون گڏ هونداسين ۽ اسان کان سواءِ اسان جي بستري ۾ ٻيو ڪو ڪڏهن به داخل ٿي ڪونه سگهندو.

17

• **هو** اڄ آيو آهي، جنهن جي اچڻ جو مون کي ڪو گمان ئي ڪونہ هو. شام جي پهر دروازي جي تالي ۾ چاٻي ڦرڻ جو آواز ڪَنَ تي پيم. مون سمجهو شايد مُنهنجي سنگتياڻي هوندي، ڇو تہ هوءَ ئي اڪثر ايئن شام جي پهر ۾ مون سان ملڻ ايندي هُئي. يقينن آءٌ ڪيس پنهنجي سنگتياڻي سمجهي ڪيڪارڻ واري هيس، جو هن چيو، ”معاف ڪجانءِ، مان ڏاڍو تڪڙو آهيان، تولاءِ ڪُجهہ ميوا ۽ گوشت آندو اٿم. هينئر ڪٽي وجھو اٿم، سياڻي موٽي ايندس.“ مون مُنهن ورائي ڏٺو، مُنهنجي سنگتياڻي بدران ”هو“ سامهون بيٺو هو ۽ سندس هٿن ۾ گلدستو هو. هُن کي ڏسندي ئي مون کي جهٽڪو لڳو ۽ مُنهنجي ڪُکِ ۾ ڪا شئي ڪانَ جيان چُڀڻ لڳي. ايئن ڀانيم ڄڻ تون بہ، هُن کي ڏسي هراسجي ويو هُجين ۽ پيٽ ۾ پريشان ٿي ڪانئس لڪڻ جي ڪوشش ڪندو هُجين. مُنهنجي وجود ۾ شديد سور جي سَٽَ اڀري، ڇا ان وقت تو بہ اهڙي سَٽَ محسوس ڪئي هُئي، جنهن توکي تڪليف ڏني هُجي.

مون درد سهسائي جيئن ئي پاڻ سنڀالي اک پٽي، تہ هو اڳ ئي ئي مون کي هٿن ۾ گلدستو ڪنيو پٽر ٻٽيو بيٺل نظر آيو. مون کي هُن جي آندل گلدستي کان ڪِراهت ٿيڻ لڳي. مون سوچيو، ”هن اَويلي وقت، هُن کي چورن جيان هتي اچڻ جي ڪهڙي ضرورت هُئي؟ ڇا کيس اها خبر ڪونهي، تہ ڳورهاري عورتن لاءِ اهڙي قسم جا ذهني دٻاءَ وارا واقعا هاڃيڪار هوندا آهن.“

”آخر تون چاهين ڇا ٿو؟“ مون ڪانئس ڪڙڪيدار آواز ۾ پُڇيو. هن خاموشي سان گل بستري تي رکي ڇڏيا ۽ مون کيس اهو چوندي، بستري تان سَٽَ ڏئي، اهي گل ڪٽي ورتا تہ. ”بستري تي گل بدنصيبي

جي نشاني هوندا آهن، ڇو تہ اهي صرف مَيِتَ جي ڪتولي تي ئي رکيا ويندا آهن.“ مون گل ميز تي رکي ڇڏيا. اهي ڦڪي رنگ جا گل هُئا، جيڪي بي احتياطي ۽ عدم دلچسپي سان ڪٽي اچڻ ڪري، گهڻي قدر ڪومائجي ويا هُئا. هو اڃان تائين بُت ٻٽيو بيٺو هو ۽ اڇي ديوار تي ٽنگيل تنهنجي ان ٻن مهينن واري تصوير ۾ گهوري رهيو هو، جنهن ۾ تون ٻن مهينن جي عمر جي پيٽ ۾ ان کان چاليهہ پيرا وڏيڪ ڄمار جو نظر ٿي آئين. هن جي نظر تو تان هَٽي ئي ڪونہ ٿي. هو جيترو وڏيڪ توکي ڇتائي ڏسي رهيو هو، اوترو وڏيڪ سندس ڪنڌ ڪُلهن تي ڍُرڪي مٿانئس بار ٻڻجي رهيو هو.

نيٺ هو پنهنجو مُنهن هٿن ۾ لِڪائي روئڻ شروع ٿي ويو. ڀهريان بنا ڪنهن آواز جي، پوءِ ڍُنيڪرون ڏئي روئيندو بستري تي ڪِري پيو. هُن جي هر سُڏڪي سان بيڊ لڏي ٿي ويو، جنهن ڪري مون کي ڊپ ٿي ٿيو تہ اهي لوڏا متان توکي نہ نقصان ڏئي وجهن. مون کيس چيو، ”سڄو بيڊ ٿو لڏي ۽ اهي لوڏا ٻار لاءِ چڱا ڪونہ هوندا آهن.“

هو رومال سان اکيون اُگهي، بيڊ تان اُٿي وڃي ان ڪرسيءَ تي ويٺو، جنهن ڪرسي جي ڀرسان ديوار تي تنهنجو فوٽو لڳل هو. اهو ڪيترو نہ عجيب هو، جو تون ۽ هو هڪ ئي وقت اکيون ملائي هڪٻئي کي ڏسي رهيا هيُو. تون هُن کي پنهنجي ننڍاڪڙي ۽ ساحرانا نيڻن سان بنا اک ڇنڀڻ جي ۽ هو بنا ڪُجهہ پروڙڻ جي گهڙي گهڙي اک ڇنڀي توکي ڏسي رهيو هو ۽ تنهنجي فوٽوءَ تان نظر هٽائي مون کي چيائين، ”تو سان گڏ هي مُنهنجو اولاد بہ تہ آهي“؟ هن جي لفظن مون کي چوچڙي ڏئي ڇڏي ۽ مان ڪاوڙ ۾ بستري تي اُٿي ويهي رهيس ۽ کيس رڙيون ڪري چيم تہ، ”هي نہ تنهنجو آهي نہ مُنهنجو. هي تنهنجي ۽ مُنهنجي ملڪيت هجڻ کان آزاد، بس هڪ انسان ئي آهي.،
مون کي هن جي مڪاري ايترو تہ ڇيڙائي وڌو، جو ڊاڪٽرن جي منع جي باوجود بہ آءٌ آپي مان نڪري ويس. هو هتي آيو ڇو هو؟ مون کي عذاب ڏيڻ يا حمل ڪيرائڻ تي پئسي خرچ ڪرڻ بنا ئي توکي مارڻ؟

مون ڪاوڙ ۾ ٿي چار پيرا ايتري زور سان گلدستي کي ڦيرائي ٽيبل تي هنيو، جو گل پٽي پٽي ٿي پَٽَ تي پکڙجي ويا. مون جڏهن ڪيرو

ٿي وهاڻي تي پاڻ ڦِٽو ڪيو. تڏهن مان پگهر ۾ شَلُ ٿي چُڪي هُيس ۽ مُنهنجا ڪپڙا جسم سان چنبڙي پيا هُئا ۽ ڪُکِ ۾ شديد درد محسوس ٿي رهيو هو. هو اڃان تائين بي حس ٿيو بيٺو هو ۽ مُنهنجي تڪليف تي ڪو جهُڪو محسوس ڪرڻ بدران هن چپن ۾ پُڻ پُڻ ڪري چيو ٿي، ”تون ايتري بي رُخي ڇو ٿي وئي آهين؟ اڳ تہ اهڙي ڪنور ڪونہ هئينءَ“ پوءِ هن پنهنجو پاڻ کي بي قصور ۽ مون کي بي مروت ثابت ڪرڻ لاءِ دليل ڏيڻ شروع ڪيا تہ، تون ۽ مان ڪيس ڏاڍا عزيز آهيون ۽ اسان ٻنهي جو ايترو تہ فڪر آهي، جو هن ٻن مهينن تائين مسلسل عذاب ۾ گذاريو آهي. هن مون سان متفق ٿيندي ايترو بہ چيو تہ، مون جيڪو توکي جنم ڏيڻ جو فيصلو ڪيو آهي، سو تحسين لائق آهي، ڇو تہ تون ڪا اهڙي شيءِ تہ ڪونہ هُئين، جنهن کي بي فڪر ٿي ڦٽو ڪري ڇڏجي ها، پر تون هڪ زنده انسان هُئين.

ان تي ڪيس ٽوڪيندي مون چيو، ”تو ڪهڙا عذاب ڀوڳيا آهن؟ ٻار تُنهنجي پيٽ ۾ تہ ڪونہ هو ۽ نہ ئي وري توکي 9 مهينن تائين ان کي پيٽ ۾ سانڍڻ جو ڪو اُلڪو هو“؟

هن حيرت مان وات ڦاڙي وراڻيو ”مون تہ سمجهيو هو تہ تون سڀ ڪُجهہ پنهنجي مرضي سان ڪري رهي آهين ۽ ٻار جي خواهش بہ خود تنهنجي چونڊ آهي“؟ مون پنهنجو پاڻ تي ڏاڍو ضبط ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي، پر پوءِ بہ بي اختيار رڙيون ڪري روئي پيس. مان اڳ ڪڏهن بہ ايئن رڙيون ڪري ڪونہ رُني آهيان، ڇو تہ روئڻ ۽ رڙڻ وقت مان پنهنجو پاڻ کي تِڇُ ۽ بدصورت محسوس ڪندي آهيان. پر مون جيئن جيئن لڙڪن ۽ سڏڪن کي روڪڻ جي ڪوشش ٿي ڪئي، تيئن ئي انهن جا بند ٽُٽي ٿي پيا ۽ ايئن ٿي محسوس ٿيم ڄڻ مُنهنجي اندر ۾ ڪا شيشي جهڙي شئي ٽُٽي پئي هُجي. مون سگريٽ دُکائڻ جي ڪوشش ڪئي، پر اهو بہ مُنهنجي لڙڪن سان آلو ٿي اُجهامي ويو. تنهنجو پيءُ ڪرسي تان اُٿي اچي منهنجي پير ۾ ويٺو ۽ مُنهنجي وارن کي ناهڻ ۽ انهن ۾ آڱريون ڦيرائڻ لڳو. گهڙي رکي، ”مان تولاءِ ڪافي ٺاهي ٿو اچان“، چپن ۾ چوندي، هو ٻورچيخاني ۾ هليو ويو. جيستائين هو موٽي آيو، تيستائين مون پنهنجو پاڻ تي قابو پائي ورتو هو. پر هو

اڃان تائين بہ وائڙو ٿي لڳو. هن مون اڳيان ڪافيءَ جي ڪوپ جو نماءُ ائين ڪيو ڄڻ اها ڪا املهہ چيز هُجي. مان ڪافي پي هن جي وڃڻ جو انتظار ڪرڻ لڳس، پر هُن وڃڻ جي ڪا وائي ئي ڪونہ ٿي ڪئي. جڏهن هن مون کان ماني جي باري ۾ پُڇيو، تڏهن مون کي يقين ٿي ويو تہ هُن کي مُنهنجي سنگتياڻي ئي موڪليو هو. جيڪا اڄ هتي يقينن ڪونہ ايندي، ان وقت مون کي پنهنجي سنگتياڻي سان گڏ انهن سڀني ماڻهن تي ڏاڍيون خارون اچڻ لڳيون، جيڪي پنهنجي طرفان مقرر ڪيل غلط ۽ صحيح معيارن مطابق ٻين جي مدد ڪرڻ گهرندا آهن. حضرت عيسيٰ ۽ مريم ٻئي ماءُ ۽ پُٽَ هڪٻئي جي جياپي لاءِ، ڏڍ ۽ آٿت تي پيا سگهن. مريم ئي پنهنجي لَختِ جگر جي پالنا ۽ پرورش لاءِ ڪافي هُئي، تہ پوءِ انهن سان جوزف جو نانءُ ڳنڍڻ جي آخر ضرورت ڪهڙي هُئي؟

سڄي من گهڙت ڪٿا صرف مرد جي ميلاپ سان عورت جي حاملا بنجڻ واري ٽڪساٽ کي سچ ثابت ڪرڻ لاءِ گهڙي وئي آهي؟ يا هڪ غير شادي شده حاملا بڻجي ويندڙ عورت کي بدنامي کان بچائڻ لاءِ ان طلسمي ڪهاڻي جو تاڃي پيٽو اُڻيو ويو آهي؟ يا وري اهو سڀ ڪُجهہ انهيءَ لاءِ ڪيو ويو آهي، تہ هڪ مرد پنهنجي عياشي ۽ اوباشي کان پوءِ هڪ ڳورهاري بڻجي ويندڙ عورت کي حمل ضايع ڪرڻ لاءِ منٿون ڪري راضي ڪرڻ کان پوءِ ٻيهر پنهنجي ٻُڪَ جو ٻَڪُ ٻڻائيندو رهي؟ ان کان علاوه گهٽ ۾ گهٽ مون کي تہ ڪنهن مريم لاءِ ڪنهن جوزف جي ضرورت هُجڻ جو ٻيو ڪو بہ سبب ڪونہ ٿو سُجهي؟

مون ڏٺو تہ هو گوڏا کوڙي پَٽَ تي وڪريل گلن جون پتيون ميڙي رهيو هو. پر ان جي باوجود بہ مُنهنجي دل سندس لاءِ، ڪا سَٽَ محسوس ڪونہ ڪئي، ڇو تہ هن جڏهن تنهنجي ۽ مُنهنجي درميان خوبصورت سُٻنڌ جي تند کي ٽوڙڻ جو اصرار ڪيو هو تڏهن ئي مُنهنجي من ۾ سندس لاءِ موجود محبت ۽ مرتبو ختم ٿي ويو هو. هينئر هو اسان ٻنهي لاءِ ڪنهن اوپري ماڻهوءَ يا ڪنهن اهڙي غير ضروري فرنيچر جيان بڻجي ويو هو، جنهن جي ڪمري ۾ ڪا بہ گنجائش ۽ ضرورت ڪونہ هُئي ۽ جنهن جي زوري اچڻ سان هلڻ گهمڻ جا رستا بہ محدود ۽ تنگ

ٻڌجي ويا هُئا، پر هو جيڪڏهن شروع کان وٺي ئي اسان سان گڏ هُجي ها، تہ هن وقت تائين سندس موجودگي رواجي ۽ ضروري ٻڌجي وڃي ها ۽ اسين تنهنجي آمد لاءِ بہ هن کان وڌيڪ ڪنهن ٻي نرالي انداز ۾ منتظر ۽ مشتاق هجون ها. پوءِ هُن جي موجودگي اسان لاءِ ايتري بيزار ڪندڙ ۽ اوپري نہ رهي ها ۽ نہ ئي وري اسان کي هُن جو ڪاڌي جي ميز تي ويهڻ بي دعوت مهمان جي بوجهہ جيان محسوس ٿئي ها.

مون ڪيس چوڻ ٿي چاهيو تہ هو مهرباني ڪري هتان هليو وڃي، مون کي سندس ڪائي ضرورت ڪونهي. مون کي نہ ڪنهن جوزف جي ضرورت آهي، نہ ئي وري ڪنهن ديوتا جي گهرج، مون کي، ڪنهن وَرَ ۽ نہ ئي وري ڪنهن واهروءَ جي واهر جي ضرورت آهي. مون لاءِ پنهنجو هي ٻارڙو ئي وڏي وٿ جيان آهي، پر آءٌ ڪيس اهو سڀ ڪُجهہ چئي ڪونہ سگهيس. ٿي سگهي ٿو آءٌ اهو سڀ ڪجهہ ڪانئر هُجڻ ڪري نہ ڪري سگهي هجان. يا اهو بہ ممڪن آهي، تہ مون مٿانئس ترس کائي خاموشي اختيار ڪئي هُجي، جيڪا پوءِ آهستي آهستي مون لاءِ پڇتاءُ ۽ پيڙا جو روڳ ٻڌجي وئي. هُن جي بزدلي ۽ وائڙائپ کي ڏسي ڪنهن کي يقين ايندو، تہ هُن بہ ڪو ڀوڳيو هوندو! ڪير چوندو، تہ هن کي ضمير جي چُهنڀڙي ئي هئي اهو ڪوماڻل گلدستو کڻي اچڻ لاءِ مجبور ڪيو هوندو؟

ڪا بہ تخليق ڪنهن بہ هڪ جُزي مان جنم ڪونہ وٺندي آهي. هڪ روشني جي قطري، جنهن آنول ۾ داخل ٿي، تنهنجي وجود کي ممڪن بنايو آهي، سو يقينن هُن جو ئي هوندو، پر ان جي ڀاري قيمت هن کان وڌيڪ مون کي ادا ڪرڻي پئي آهي، ڇو تہ محبت مرد لاءِ نہ، پر عورت لاءِ وڏو مامرو هوندي آهي. جڏهن هڪ عورت، مرد سان ملي ٿي، اهي ٻئي هڪ ٻئي کي پسند ڪرڻ، پسڻ ۽ پائڻ گهرن ٿا ۽ پائڻ کان پوءِ هڪٻئي کي ڌڪارڻ، پري ٿيڻ ۽ ايتري تائين جو هڪٻئي کي ڏسڻ بہ گوارا نہ ٿا ڪن. اهو سڀ ڪُجهہ عورت جي حيثيت ۾ هُن سان پيار ڪرڻ کان پوءِ آءٌ عملي طور ڏسي ۽ ڀوڳي چُڪي آهيان.

ٻچڙا! عورت ۽ مرد جي جنهن لاڳاپي کي ماڻهو محبت چون ٿا، اهو حقيقت ۾ موسمي ۽ وقتي ٿئي ٿو. جيڪڏهن اهو ابتدائي ۽ ٽِڙڻ وارن

مرحلن ۾ هوندو آهي، تہ هر طرف رونق ئي رونق جي موسم هوندي آهي، پر جڏهن هڪ ڏينهن ان جو زوال ايندو آهي، تڏهن اهي رونقون ۽ رنگينيون خزان جو ٻَڪُ ٻڌجي وينديون آهن. هُن پنهنجي ليلڙاٽين سان مون کي ڪاڌي کائڻ لاءِ راضي ڪري ورتو ۽ پنهنجي اها شيمپين جي بوتل بہ کوليائين، جيڪا هو هتي اچڻ وقت وَرَ ۾ لِڪائي کڻي آيو هو. هو خوشي خوشي ۾ وهنجي آيو ۽ مون ڪيس پنهنجي بستري ۾ سمهڻ جي اجازت بہ ڏني، پر هو صبح تي جيئن ئي هتان هليو ويو، تيئن ئي مون کي ڏاڍي شرمساري ۽ پڇتاءُ محسوس ٿيو ۽ ايئن ڀانيم چڻ تہ مون پنهنجي ڪنهن فرض ۾ ڪوتاهي ڪري، توکي بہ دوکو ڏنو هُجي. هاڻي مون کي الائي ڇو يقين ٿيڻ لڳو آهي، تہ هو ٻيهر وري هتي ڪونہ ايندو.

18

• **ايترا** ڏينهن بيڊ تي پيو رهڻ کان پوءِ رستي تي پهريون پيرو پيادل هلڻ، اکين سان سج ڏسڻ، ڳلن تي تازي هوا جو ڇهاءُ محسوس ڪرڻ ۽ گهمندڙ ڦرندڙ ماڻهن جو مشاهدو ڪرڻ، مون لاءِ هڪ شاندار ۽ اُتساهيندڙ تجربو هو. جيڪڏهن ڊاڪٽر جي ڪلينڪ ٿوري پنڌ تي هُجي ها، تہ مان ائين ئي پيادل ڪوئي گيت جهونگاريندي هلي وڃان ها، پر تمام گهڻي مفاصلي ڪري، مون کي مجبوراً ٽيڪسي ڪرڻي پئي، ٽيڪسي ڊرائيور ڏاڍو شودو هو. هن هڪ ٿلهي سگار مان ڪش هڻي، اهڙو دونهون ٿي ڪڍيو جنهن مُنهنجو دم ٿي گُهٽيو ۽ ويتر هن غير ضروري بريڪون هڻي، مون کي اڌ مُئو ڪري ڇڏيو. اجان ٿورو سفر ئي مَس ڪيو هو، جو مون کي ڳيڏڙيون پوڻ ۽ مٿي کي چڪر اچڻ لڳا ۽ مُنهنجون سڀئي مسرتون، گهٻراهٽ ۽ پريشاني جو ٻکُ ٻڻجي ويون.

ڊاڪٽر جي آفيس اڳيان ڳورهارين عورتن جي قطار لڳي پئي هُئي. توڙي جو مُنهنجو پيٽ انهن جيان سُجيل ڪونہ هو، پر پوءِ بہ انهن سان گڏ بيهڻ ۾ مون کي ڏاڍي ڏُکيائي ٿي محسوس ٿي. نيٺ مُنهنجو نمبر بہ آيو ۽ مان ڪمري ۾ داخل ٿي ٽيبل تي ليٽي پيس، ڊاڪٽر پنهنجي آڱرين جي گهتن سان توکي خوب ايذائڻ کان پوءِ پنهنجي هٿن تان رٻڙ جا دستانا لاهيندي رُڪائپ مان پُڇيو ”ڇا تون واقعي ئي ٻارکي جنم ڏيڻ چاهين ٿي؟“

مون کي پنهنجن ڪنن تي اعتبار ئي ڪونہ ٿي آيو ”ها ڇو نہ“ مون کيس جواب ڏنو.

”ڪيترين ئي عورتون زباني طور چونديون آهن، تہ انهن کي ٻار جي ضرورت آهي، پر هو شعوري ۽ لاشعوري طور اهڙا عمل پيون

ڪنديون آهن، جيئن ٻار جي پيدائش ممڪن ئي نہ ٿي سگهي.“ مان ڊاڪٽر جي ڳالهہ ٻُڌي وائڙي ٿي ويس ۽ کيس چيم، ”آءُ تو وٽ هتي ڪو نيڪ نامي جو امتحان ڏيڻ يا ڪنهن نفسياتي تجزئي ڪرائڻ لاءِ ڪونہ، پر طبي معائني لاءِ آئي آهيان.“ موٽ ۾ هن ڏاڍي نرم لهجي ۾ وراڻيندي چيو ”اصل ۾ هر شئي پنهنجي معمول مطابق ٺيڪ آهي، پر پوءِ بہ تنهنجي حمل جي معاملي ۾ مون کي ڪافي ڳالهيون منجهائيندڙ ٿيون لڳن. ٿي سگهي ٿو تہ ڪا ڳڙ ٻڙ هُجي. تنهنڪري ئي مون توسان اهڙي قسم جو ذڪر ڪيو. مثلاً_ ٻچيداني ايتري تہ نازڪ ۽ باريڪ آهي، جو ان جي ٿوري بہ سوس کائڻ سبب اَنول کي رت جي گهربل سپلاءِ نہ ٿي سگهڻ جو خطرو بہ لاحق ٿي سگهي ٿو. ڇا تو مُنهنجي هدايت موجب مڪمل آرام ڪيو آهي؟ ڇا تو شراب، سگريٽ نوشي ۽ ٿڪائيندڙ ڪم کان پرهيز ڪئي آهي؟“ مون کيس اثبات ۾ جواب ڏنو.

هن وري اچانڪ سوال ڪيو، ”تو ڪو جنسي فعل وغيره تہ ڪونہ ڪيو؟“ مون کيس ناڪار ۾ جواب ڏنو ۽ اهو واقعي سچ بہ هو. توڙي جو ان رات تنهنجي پيءُ، ان لاءِ مون کي شديد اصرار بہ ڪيو ۽ ڪنور ٿي وڃڻ جا مهڻا بہ ڏنا، پر پوءِ بہ مون کيس ويجهو اچڻ ڪونہ ڏنو. ڊاڪٽر ٿورو ويچاريندي پُڇيو ”ڀلا توکي ڪنهن پريشاني، ڪنهن نفسياتي صدمي ۽ ڪنهن قسم جي ڳُٽتي جو مسئلو تہ درپيش ڪونهي.“؟

مان، ها ڪرڻ کان اڳ ۾ ٿورو هٻڪيس ۽ هو ٻنا ڪنهن صدمي جي سبب پڇڻ ۽ ڪنهن تڪليف جي نوعيت معلوم ڪرڻ جي، مون کي گهوريندي خود ئي وضاحت ڪندي چوڻ لڳو، ”ڪڏهن ڪڏهن جسماني پيڙائن جي پيٽ ۾، ذهني پريشانيون، روحاني اضطراب ۽ صدما وڏيڪ عذابناڪ هوندا آهن. جن جو اثر پوري وجود تي پوندو آهي ۽ ڪن صورتن ۾، اهو اثر ماءُ جي پيٽ ۾ موجود ٻار جي زندگي لاءِ مُهلڪ بہ بڻجي ويندو آهي. تنهن ڪري اهو ڪڏهن بہ وسارڻ نہ گهرجي، تہ ٻچيداني جو ڳانڍاپو ذهن کان وٺي پوري وجود سان هوندو آهي، جنهن ڪري ٿوري لاپرواهي وارو قدم بہ وڏو ڇيهو رسائيندڙ بڻجي ويندو آهي، گهڻي ڏک، حيرت ۽ ڪاوڙ وارا عمل بہ اڪثر ڪري آني کي گرڀ کان الڳ ڪري وجهندا آهن. ان کان علاوه گهڻي

پريشاني ۽ اضطراب بہ ان لاءِ ھاڃيڪار ھوندا آھن. جديد سائنس ۽ مابعد النفسيات جهڙن علمن جي اڀياس مان پتو پوي ٿو تہ اهڙا لاشعوري نوعيت جا خيال ۽ ويچار بہ يقيناً موتمار ثابت ٿيندا آھن.“

اھو ئي سبب ھو جو ھن مون کي مڪمل آرام ۽ اطمينان ۾ رهڻ جو سخت تاڪيد ڪيو ۽ اھا پڻ تنبيھ ڪئي، تہ مون کي جذبات ۾ ڪاوڙ ڪرڻ بدران صبر، اطمينان ۽ تحمل جو مظاھرو ڪرڻ گهرجي، ڇو تہ انهيءَ ۾ ئي مُنهنجي ڀلائي آھي. مون کيس موٽ ۾ چيو ”ڊاڪٽر صاحب! توھان مون کان، جيڪا صبر ۽ تحمل جي تقاضا ڪري رھيا آھيو اھا تہ مون لاءِ ڏاڍي اوکي آھي، ڇو تہ جنهن ماڻهوءَ جو پورو جيون پيڙائن جو داستان هُجي، اھو ڀلا ڪيئن ٿو آنند ۽ اطمينان سان رھي سگهي“؟

ھن رُڪائيءَ سان مون کي نَهن کان چوٽيءَ تائين چتائي ڏٺو ۽ پوءِ بيزاريءَ مان چيائين، ”مائي! تون ڀاڻ تنهنجا ڪم، جيئن وڻئي ڪر، پر ٿورو پنهنجي صحت ڏانهن توجهہ ڏي.“

ھن ڀين ضروري دوائن سان گڏ آرام جون گوريون لکي ڏنيون ۽ اھو پڻ چيو تہ جيڪڏھن ڪو رَت وغيره جو قطرو نظر اچي، تہ ترت ئي ساڻس رابطو ڪريان. مان ڏاڍي ڀڄي ٽُٽي پئي آھيان ۽ ھاڻي مون کي تو تي بہ ڪاوڙ اچڻ لڳي آھي. تون ڇا ٿو سمجهين؟ مان ڪا ئي ڳنڙي يا ڪوئي اهڙو مٽڪو آھيان، جنهن ۾ حفاظت لاءِ تون جا شئي چاھين سا رکي سگهين؟

خدارا! مان ھڪ عورت آھيان، مُنهنجا بہ ٻين انسانن جيان احساس ۽ جذبا آھن.مان پنهنجي ذھن ۽ خيالن کان پنهنجو پاڻ کي ڪيئن ٿي الڳ ڪري سگهان؟ آءٌ پنهنجي جذبن کي لڪائڻ يا انهن کي اظهارڻ بنا ڪيئن ٿي زنده رھي سگهان؟ مان ڪنهن بہ طور تي ڪاوڙ درد ۽ خوشي جي احساس کي نظر انداز نہ ٿي ڪري سگهان، مُنهنجي پنهنجي زندگي آھي، جنهن ۾ ڪڏھن حيرتن جي حسناڪي ھوندي، تہ ڪڏھن پيڙائن جي اوکي مسافت. جيڪا ڪڏھن مون کي يقيناً بي حال بہ بنائي ڇڏيندي، پر پوءِ بہ آءٌ ڪنهن مشين بنجي رھڻ بدران خود پنهنجي جياپي جيئڻ کي ترجيح ڏينديس.

ٻچڙا –تون مون کان اڃان ڇا ڇا ڦرڻ ٿو چاھين؟

تو پهريان مُنهنجي جسم تي قابض ٿي، مون کان آزادي سان گهمڻ ڦرڻ جو حق ڦريو. ان کان پوءِ مُنهنجي دل ۽ دماغ کي پنهنجو اسير بڻائي، مون کان سوچڻ، محسوس ڪرڻ ۽ پنهنجي خواھش موجب جيئڻ جو حق ڪسي ورتئي ۽ ھينئر وري مُنهنجي لاشعوري عملن کي بہ دوشي ڪوٺڻ جو ارتڪاب ڪرڻ ٿو گهرين؟ توکي جيڪو ڪُجهہ ڪرڻو ھو، سو ڪري چُڪين. وڏيڪ مون ۾ سهپ جي سگهہ ڪونہ رھي آھي. جيڪڏھن اسان ٻنهي کي گڏ رھڻو آھي، تہ پوءِ پاڻ کي ڪُجهہ شرط ۽ مصلحتون طئي ڪرڻيون پونديون. مان توکي ڪُجهہ رعايتون ڏيڻ لاءِ تيار آھيان. توکي کاڌ خوراڪ کان وٺي مان پنهنجي جسم ۾ پناھہ ڏيڻ تائين راضي آھيان، پر پنهنجي خيالن ۽ جذبن جي قرباني ڏيڻ لاءِ قطعي آماده ڪونہ آھيان، ڇو تہ اھي جذبا ۽ خيال ئي مُنهنجي زندگي آھن ۽ اھي ئي مُنهنجي ھستي جو نِنڍڙو ئي سهي، پر حسين انعام ۽ پُرمسرت اُجورو آھن.

دراصل ھينئر مان وِسڪي پي رھي آھيان ۽ سگريٽ مٿان سگريٽ ساڙڻ ۾ ڏاڍو لطف ٿو اچي. دل چوي ٿي، تہ پنهنجي معمول جي ڪمن ۾ ٻيهر مصروف ٿي وڃان، جيئن ھڪ غير متحرڪ ڳنڙي بدران مُنهنجو وجود ڪنهن زنده فرد جيان محسوس ٿيڻ لڳي. مان ھر ڇرپر کان پوءِ رڙ ڪري، توکان تنهنجي تڪليف دريافت ڪرڻ جي فڪر ۾ رھڻ بدران پنهنجي آزادي ۽ پُرمسرت زندگي جيئڻ ٿي چاھيان، ڇو تہ مان تنهنجي ٻوجهہ کان بلڪل ئي بيزار ٿي چُڪي آھيان.

19

• **ٻچڙا!** معاف ڪجانءِ، ڪالهه مان شايد ڇُڪي وڌيڪ ئي چاڙهي وئي هيس. تنهنڪري خمارن ۾ خبر ئي ڪونه ٿي پئي. هي گهميل رومال ۾ سگريٽن جا وڪريل ٽوٽا تنهنجي سامهون پيا آهن. ڪيترو نه ڪراهت انگيز ۽ غضبناڪ غصي جو منظر هو جنهن مان فقط خودغرضي ٿي بَڪي! تون ڪيئن آهين؟ مون کي اميد آهي، ته تون مون کان يقيناً وڌيڪ بهتر هوندين. مان ته بلڪل ئي پڇي ٽُٽي پئي آهيان. بس توکي جنم ڏيڻ لاءِ مون کي صرف ڇهن مهينن جي مُهلت گهرجي، پوءِ وڌيڪ جياپي لاءِ مون کي ڪا آرزو ڪونه رهندي. جياپي جي هن جهان ۾، تون مُنهنجي جاءِ ونجانءِ ۽ مان هميشه لاءِ وڃي آرامي ٿيندس. هونءَ به مُنهنجي زندگي جو وڌيڪ ڪو خاص جواز ڪونه رهيو آهي. هن وقت تائين دنيا ۾ هر قابلِ ديد شئي ته ڏسي ڇُڪي آهيان. باقي پسڻ لاءِ رهيو به ڇاهي؟

جڏهن تون مُنهنجي ڪُک مان آزاد ٿي ويندين، تڏهن توکي مُنهنجي وڌيڪ ضرورت ڪونه رهندي. ڪا به شفيق ۽ محبتي عورت، تو لاءِ ماءُ سمان بڻجي ويندي. خون جو رشتو ڪا ئي وقعت ڪونه ٿو رکي، اهو فقط من گهڙت ۽ لفاظي جو ڍونگ آهي. اصل ۾ ماءُ اها ڪونه ٿي هُجي، جيڪا ٻار کي پيٽ ۾ سانڍي ٿي، پر ماءُ ته اها هوندي آهي، جيڪا ٻار کي پالي تاتي، ان جي پرورش ڪري کيس هڪ انسان بنائيندي آهي. ساڳي ريت پيءُ جي حوالي سان به اها ساڳي سچائي وابسته هُجي ٿي. مان توکي تنهنجي پيءُ جي حوالي به ڪري سگهان ٿي. هو ٿوري دير اڳ ئي مون وٽ نيري رنگ جي گلاب جو گل ڪٽي آيو هو جنهن لاءِ سندس چوڻ هو ته، اهو رنگ پُٽَ جي اولاد جي نشاني

هوندو آهي. هو يقيناً پنهنجي مردانگي جي بنياد تي، تو مان به پُٽَ جي توقع رکي ٿو. ويچارو! هن جو به ان ۾ ڏوهه ڪونهي، ڇو ته ازل کان وٺي کيس اهو ئي پڙهايو ويو آهي، ته خدا هڪ اڇي ڏاڙهي وارو پيرمرد آهي ۽ مريم فقط آنول جي حيثيت رکي ٿي، جنهن کي ٻار جي پيدائش کان پوءِ جيئڻ لائق به جوزف ئي بڻايو. ان کان علاوه دنيا ۾ باهه ۽ روشني آڻيندڙ پروميٿس به مرداڻو ڪردار ئي آهي. مون کي تنهنجي پيءُ کان انهيءَ بنياد تي ڪائي بيچان ڪونهي، پر پوءِ به مان سمجهان ٿي، ته نه توکي ۽ نه ئي وري مون کي هن جي ڪا ئي ضرورت آهي. اسان کي سندس نيري گلاب جي به ڪائي گهرج ڪونهي. مون کيس گهر مان نڪري وڃڻ ۽ اسان کي پنهنجي حال تي ڇڏي ڏيڻ لاءِ چيو ۽ هو بنا ڪنهن ٻڙڪ ٻاڦڻ جي اتان هليو ويو. مان جلد ئي پنهنجي معمول جي ڪمن ۾ مصروف ٿي وڃڻ چاهيان ٿي، ڇو ته مُنهنجي صاحب، مُنهنجي واعدي پاڙڻ لاءِ مون کي ٻيهر يادگيري ڏياريندي، اهو پڻ چيو آهي ته، ”ڳورهاري عورت کي فقط ڇهن مهينن کان پوءِ ئي ڪم ڪار کان ٿورو پرهيز ڪرڻ گهرجي.“ انهيءَ هدايت سان گڏوگڏ ڏاڍي ڏيرج سان ڌمڪي واري انداز ۾ اهو پڻ چيو اٿائين ته ”تون جيڪڏهن اهو ڪم نه ٿي ڪري سگهين، ته پوءِ اها ذميواري ڪنهن مرد جي سپرد ڪريان، ڇو ته ڪنهن به مرد سان تو جهڙيون مجبوريون ڪڏهن به پيش نه ٿيون اچي سگهن.“

مُنهنجي لاءِ اهي وڏا لفظ هُئا، پر اهو سڀ ڪُجهه برداشت ڪري وڃڻ جي، مون وٽ ٻي ڪا واٽ ئي نه هُئي، مون لاءِ ايندڙ ڏهه ڏينهن ڏاڍا ڏُکيا هوندا، ڇو ته جيڪي ڏينهن مون وٽ بهي گذاريا آهن، انهن جي ليٽ، ٻيٽو ڪم ڪري، مون کي ئي پيرٽي آهي، پر هڪڙي ڳالهه ٻُڌائي ڇڏيانءِ، ته ڪم جو خيال ايندي ئي، مون مان سُستي ۽ ڪاهلي ختم ٿي ويندي آهي ۽ ان کي پورو ڪري رهڻ، مون لاءِ زندگي ۽ موت جو سوال بڻجي ويندو آهي. اهو به شُڪر آهي، جو سيارو اچي ويو آهي ۽ اوني ڪوٽ مان مُنهنجو وڌيل پيٽ ماڻهن کي ذِڪَ ڪونه ڏيندو مُنهنجو پيٽ هاڻي کان ئي وڌڻ شروع ٿي ويو آهي. اڄ صبح ئي محسوس ٿيم، ته ان جي واڌ ڪري مُنهنجو لباس ڪافي تنگ

محسوس ٿيڻ لڳو آهي. خبر اٿئي! چوڏهن هفتن جي عرصي ۾ تون ڪيترو وڏيو آهين؟ ها، وڏ ۾ وڏ چئن انچن جيترو. توڙي جو آنول ايتري ننڍڙي آهي، جو اُميو نيٽڪ ساڪ کي ڍڪڻ جي قابل به ڪونه آهي، پر پوءِ به اُها هڪ طرف سُڪي وئي آهي ۽ تون ڏاڍي بي رحميءَ سان مون تي قابض ٿي رهيو آهين.

20

• **خون** ڏسي خوفزده نه ٿيندڙ آءٌ ڪا پهرين عورت ڪونه آهيان، چو ته ماهواري ڪري هر عورت جو هر مهيني ان سان پالو پوندو آهي، پر مون جڏهن پنهنجي بستري تي خون جو ننڍڙو نشان ڏٺو تڏهن مُنهنجي اکين جي آڏو اونده ڇانئجي وئي ۽ ڇنگهون ڏڪڻ لڳم.

سخت گهبراهٽ ۽ مايوسيءَ جي عالم ۾ مون پنهنجو پاڻ کي تنهنجي حوالي سان، هر قسم جي لاپرواهيءَ جو ذميوار محسوس ڪندي، پاڻ کي گهٽ وڌ ڳالهايو. ها، تون جيڪو ايترو اَبهم ۽ معصوم آهين، جو مُنهنجي هر زيادتي سان بغاوت ڪري، خود پنهنجي حفاظت پاڻ به ڪري نه ٿو سگهين!

اهو رَتَ جو داغ، ڳاڙهي بدران هلڪي گلابي رنگ جو هو جنهن مان تنهنجي اجل جا انديشا ٿي اُڀريا. مان جلد ئي ڊاڪٽر ڏانهن رُخ رکيو، جيڪو خلافِ معمول مون سان ڏاڍي ٻاجهه سان پيش آيو. توڙي جو سندس ڊيوٽي جو وقت ٿي چُڪو هو پر پوءِ به هو مون سان مليو ۽ تپاسڻ کان پوءِ فيصلو ڏيندي ٻُڌايائين ته، ”تون بلڪل سلامت آهين. پر مُنهنجي جفاڪشي ڪري، توکي ٿوري تڪليف آئي آهي، جيڪا به مڪمل آرام ۽ ٿوري احتياط کان پوءِ دور ٿي ويندي.“ ڊاڪٽر ڪُجهه وقت لاءِ مون کي بستري تي رهڻ جي سخت هدايت ڪئي. هن وڌيڪ تجويز ڏيندي اسپتال داخل ٿيڻ تي پڻ اصرار ڪيو ۽ هينئر اسين اسپتال ۾ آهيون. ها اسپتال، جيڪا مصيبت مارئي ماڻهن جي جاءِ پناهه هوندي آهي. اسپتال ۾ آئي اسان کي هفتو ٿي ويو آهي ۽ اهو پورو هفتو ننڊ جي سُئين لڳڻ ڪري، مون بستري تي بي سُڌ پئي گذاريو آهي. هاڻي جڏهن هنن نشي واريون دوائون ڏيڻ بند ڪيون آهن، تڏهن هن اداس ۽ ويران ڪمري ۾

ڏاڍي ويڳاڻي ٿي پئي آهيان. سمجهہ ۾ نہ ٿو اچيم، تہ باقي ڏينهن ڪيئن گذاريندس، جن جي پل پل جو تصور ئي تڙپائي ٿو ڇڏيم.

مون اخبارون گهُريون، پر انڪار ڪيو ويو. مون ٽيليويزن لاءِ چيو، اها بہ ڪو نہ ملي. مون ٽيليفون جي گهر ڪئي، پر ان جي بہ خراب هُجڻ جو عذر ڏئي، اسپتال جي انتظاميا پنهنجي مجبوري پيش ڪئي، هن وقت تائين ڪنهن عزيز ۽ احباب ڪي ڪا سُڌِ ئي ڪونهي. ايتري تائين جو خود تنهنجي پيءُ بہ ڪا سار ڪونہ لڌي آهي. هن اڪيلائي ۽ خاموشيءَ مون کي پيچي پوري وڌو آهي، مان اڇي ڊريس ۾ ملبوس، انهن ڪنور دل عورتن جو شڪار آهيان، جيڪي گهڙي گهڙي اچي مُنهنجي جسم ۾ سُئيون ٽُنبي هليون وڃن ٿيون. هن وقت تائين مان انهن مان ڇوٽڪارو پائي، تو سان محبت جا ٻہ ٻول بہ ٻولي ڪونہ سگهي آهيان، گهڻو عرصو تنها ڪمري ۾ بستري تي پيو رهڻ ڪري، مُنهنجي ذهن ۾ عجيب قسم جا خيال اچي رهيا آهن ۽ اهڙين يادگيرين جا آواز پڙاڏا بڻجي مُنهنجي جيءَ کي جنجهوڙي رهيا آهن، جن جي ڄاڻ جي خود مون کي بہ ڪائي سُڌ ڪونهي. مان هي پيڙا ڇو برداشت ڪري رهي آهيان ۽ ڪنهن جي نالي تي؟ ڇا هڪ مرد سان موهہ ڪرڻ جي ڏوهہ ۾؟

يا هڪ گهرڙي (Cell) جي لاتعداد حصن ۾ تقسيم ٿيڻ جي جرم ۾، مان هي سڀ ڪُجهہ ڀوڳي رهي آهيان، جيڪي نہ مُنهنجي مرضي ۽ نہ ئي وري مُنهنجي اجازت سان عمل ۾ آيا آهن؟ يا وري اها لوڙ مان زندگي جي نالي تي لوڙي رهي آهيان؟

يقينن اها زندگي ئي آهي، جنهن جو ڪيتو لوڙي رهي آهيان، پر هي ڪهڙي زندگي آهي، جنهن ۾ تون نامڪمل هُئڻ جي باوجود بہ مون لاءِ خود مُنهنجي وجود کان وڌيڪ اهميت وارو آهين؟ ها، مُنهنجو وجود، جيڪو تنهنجي عدم موجودگي جي نسبت موجود ۽ مڪمل آهي. تنهنجي اها ڪهڙي مَريادا آهي، جنهن جي اڳيان مُنهنجا سيئي قدر سِر جهائڻ تي مجبور هُجن ٿا؟

توڙي جو توکي اڃان انسان بہ ڪونہ ٿو چئي سگهجي، پر تڏهن بہ تُنهنجو جياپو مون لاءِ مُنهنجي زندگي کان وڌيڪ وقعت وارو ڇو بڻيل آهي؟

انسانيت! پر ڇا تون انسان آهين؟، تون جيڪو هڪ آني جي

ننڍڙي ٻوٽئي ۽ پنج مائڪرون جي اسپرم مترادف آهين، تنهن کي انسان بہ ڇئي سگهجي ٿو؟ ڇا انسان چوائڻ لاءِ اهو ڪُجهہ ئي ڪافي هوندو آهي؟ انسان تہ مان آهيان، جيڪا ڳالهائي سگهي ٿي، ٻُڌي سگهي ٿي، سوچي، کِلي ۽ روئي سگهي ٿي، جيڪا دنيا ۾ اهڙا عمل ادا ڪري، پنهنجي فڪر ۽ جستجو سان نالو ۽ ناموس حاصل ڪري سگهي ٿي. تون صرف گوشت جي هڪ ننڍڙي گُڏيءَ کانسواءِ ٻيو ڪُجهہ بہ نہ آهين، جيڪا نہ سوچي، نہ ڳالهائي، نہ کلي ۽ نہ روئي سگهي ٿي، پر فقط پنهنجي تشڪيل جي مرحلن تي مدار رکندڙ آهي.

سچ تہ اهو آهي، تہ اصل ۾ تون، تون نہ آهين، پر مان خود آهيان. مون ئي توکي دماغ عطا ڪيو آهي ۽ مون ئي تو سان گفتگو ڪئي آهي. جيڪا حقيقت ۾ تو سان گفتگو نہ، پر مُنهنجي پاڻ سان خود ڪلامي آهي، جيڪا مون پنهنجي ئي خيالن ۾ پاڻ سان ڪئي آهي. مُنهنجي خيال ۾ مسخري ۽ مذاق گهڻي ٿي چُڪي. شايد اهو سڀ ڪُجهہ مُنهنجي اندر جو اوبر ئي هو، جو نڪري چُڪو. نہ تہ پلا فطري طور جنم کان اڳ ڪوئي انسان ڪيئن ٿو ٿي سگهي؟ اسين جنم کان پوءِ انسان سڏبا آهيون، ڇو تہ پيدائش کان پوءِ ئي اسان ٻين سان گڏجي رهندا آهيون ۽ پوءِ ماءُ، پيءُ يا ڪوئي ٻيو فرد اسان کي کائڻ، ڳالهائڻ، اٿڻ، ويهڻ، ويچارڻ ۽ انسانن جيان عمل ڪرڻ جا آداب سيکاريندو آهي.

مُنهنجا پيارا ـ حقيقت ۾ اسان ٻنهي جو سُٻنڌ هڪ آنول جي ڪري ئي آهي. اسان ٻئي دوست بہ ڪونہ آهيون، ڇو تہ اسان مان هڪ سزا ڏيندڙ ۽ ٻيو ان سزا جو نشانو بڻجندڙ آهي ۽ يقيناً آءٌ اها سزا ڀوڳي رهي آهيان. تون هڪ جراثيم جيان مون ۾ داخل ٿي، مُنهنجي ڪُک، خون ۽ مُنهنجي چرپر تي قابض ٿيڻ کان پوءِ هينئر مُنهنجو پورو وجود مون کان کسڻ ٿو چاهين؟ جنهن جي مان توکي ڪنهن بہ طور تي اجازت ڪونہ ڏيندس. توڙي جو آءٌ توکي پنهنجي دل جي ڳالهہ ٻُڌائي چُڪي آهيان، پر پوءِ بہ اڃان تائين سمجهہ ۾ ڪونہ ٿو اچيم، تہ مان ٻار ڇو ٿي چاهيو؟

مون پاڻ کي ڪڏهن بہ ٻارن سان پُرمسرت محسوس ڪونہ ڪيو آهي، توڙي جو مون ڪيئي ڀيرا انهن سان رلي ملي وڃڻ جي ڪوشش بہ ڪئي آهي، پر مان جڏهن بہ سندن آجيان لاءِ مُرڪي اڳتي وڌي آهيان،

تڏهن هو خوفزده ٿي روئي پيا آهن. تنهن ڪري مون کي لڳندو آهي، تہ ماءُ جا فرض مُنهنجي وس جي ڳالهہ ڪونہ آهن. مان زندگي ۾ ٻين ذميوارين نڀائڻ جي قابلِ ٿي سگهان ٿي. جيئن مُنهنجي نوڪري آهي، جنهن کي مان پسند ڪرڻ ۽ جاري رکڻ چاهيان ٿي. مُنهنجو مستقبل، جيڪو مُنهنجو منتظر آهي ۽ جنهن کي آءُ قطعاً گنوائڻ نہ ٿي چاهيان. دنيا ۾ اهڙيون عورتون بہ تہ آهن، جيڪي ٻارن جي ولر جڻڻ کان پوءِ وڏيڪ ٻارن پيدا ڪرڻ کانسواءِ ئي قبول ڪيون وڃن ٿيون ۽ جهان ۾ ان ڇوڪري کي بہ تہ هلايو وڃي ٿو، جيڪا زوري زيادتي کان پوءِ ٻار کي جنم ڏيڻ نہ ٿي چاهي؟ تہ پوءِ مون کي بہ انهن جيان يقيناً قبول ڪيو ويندو. ٻار نہ جڻڻ ۽ عصمت لُٽائي ويهڻ جو ازالو جياپي تان دستبردار ٿيڻ ۾ ڪونہ آهي. مان هي اسپتال ڇڏي، پنهنجي ڪم تي پئي وڃان. پوءِ جيڪو ٿيڻو آهي، سو پلي ٿئي. جيڪڏهن تون پيدا ٿيڻو هوندين، تہ ٿي ويندين ۽ جيڪڏهن تنهنجي مقدر ۾ موت لکيل آهي، تہ پوءِ آءُ ڇا ٿي ڪري سگهان، ڇو تہ موت ۽ زندگي تہ مُنهنجي وس کان ٻاهر آهن!

مُنهنجي وس ۾ تہ صرف اهو آهي، تہ اڄ کان پوءِ آءُ تنهنجي وڌيڪ ظلمن ۽ پيڙائڻ برداشت ڪرڻ کان انڪار پئي ڪريان، ۽ هونءَ بہ اسان جي وچ ۾ اهڙو ڪو معاهدو بہ تہ ڪونہ ٿيو هو. معاهدو تہ اهو هوندو آهي، جنهن ۾ ماڻهو ڪُجهہ حاصل ڪرڻ لاءِ ٻي کي ڪُجهہ نہ ڪُجهہ ڏيندو آهي، پلا مان ڪو اهڙو معاهدو ڪيئن ٿي قبول ڪري سگهان، جنهن ۾ سڀ ڪُجهہ مون کي قربان ڪرڻو هُجي ۽ تون صرف وٺڻ وارو هُجين۽ موت ۾ سيئي عذاب بہ وري مون کي ڀوڳڻا پوندا هُجن. جيڪڏهن ڪو معاهدو هيو بہ تہ، ان تي صرف مُنهنجي دستخط هُئي، جيڪا هڪ پاسائين هُئڻ ڪري، ڪڏهوڪو پنهنجي وقعت وڃائي چُڪي آهي. تو ڪا بہ دستخط ڪونہ ڪئي ۽ نہ ئي وري ان لاءِ تنهنجي آمادگيءَ جو ڪو آثار نظر آيو. تو راضپي بدران گلابي خون جي قطري جي صورت ۾ پنهنجو پيغام ڏنو آهي.

مون کي سُڌ آهي، تہ مون تي زندگيءَ ڀر ملامت ڪئي ويندي ۽ مُنهنجي سموري حياتي سراپا سور بڻجي ويندي، پر پوءِ بہ آءُ پنهنجو فيصلو تبديل ڪونہ ڪنديس.

21

• **ڊاڪٽر** مون کي ڪنور ۽ قاتل ڪوٺيو. هن پنهنجي اڇي پوشاڪ ۾ ڊاڪٽر بدران جج جا تيور ٿي ڏيکاريا. هن ڪڙڪيدار آواز ۾ چيو، تہ مان هڪ ماءُ، هڪ عورت ۽ هڪ سماجي فرد جي حيثيت ۾ پنهنجي فرض ۾ عظيم ڪوتاهي ڪئي آهي. هن وڌيڪ چيو تہ ”تُنهنجو اسپتال مان نڪرڻ، بستري تان اُٿي ڪنهن سفر تي وڃڻ، هڪ سوچيو سمجهيو قتل جو منصوبو آهي، جنهن لاءِ تون بہ ايتري سزا جي مستحق آهين، جيترو هڪ پيشاور قاتل هوندو آهي.“

پوءِ هن تنهنجو ڦوٽو مُنهنجي سامهون رکي مون کي ڏاڍي نرمي ۽ ڌيرج سان سمجهائڻ جي ڪوشش ڪندي چيو تہ، ”جيڪڏهن تو ۾ ٿوري بہ ممتا ۽ دل آهي تہ پوءِ توکي ايئن ڪرڻ نہ گهرجي“. ڇو تہ سندس چوڻ موجب تون هينئر هر حوالي سان هڪ مڪمل انسان هُئين. تنهنجو مُنهن هاڻي صرف مُنهن جو نشان نہ، پر مڪمل چهرو بڻجي چُڪو هو، جنهن ۾ نڪ کان وٺي ٻيا سڀ وصف واضح ٿي چُڪا هُئا ۽ ساڳي صورت حال تنهنجي جسماني ساخت جي هُئي. جنهن ۾ تنهنجا هٿ، پير ۽ ايتري تائين جو پيرن جا نهن بہ نظر ٿي آيا ۽ ان کان علاوه تنهنجي ننڍڙي مٺي تي وارن ڦٽڻ جا اهڃاڻ بہ صاف ڏسڻ ۾ ٿي آيا. تنهن ڪري مون کي تنهنجي نزاڪتن کي محسوس ڪرڻ گهرجي. هن پنهنجي گفتگو جو سلسلو جاري رکندي وڌيڪ چيو، ”هن جي چمڙي تہ ڏس! ڪيتري نہ نازڪ، صاف ۽ نفيس آهي، جنهن مان رڳن کان وٺي تنتي سرشتي تائين، هر شئي چٽي ڏسڻ ۾ پئي اچي ۽ هاڻي هو ايترو تہ وڏي ويو آهي، جو جيڪڏهن تو ان کي ضايع ڪرڻ بہ چاهين، تڏهن بہ توکي ڏاڍي تڪليف کي مُنهن ڏيڻو پوندو، ڇو تہ ان لاءِ هينئر ڏاڍي دير ٿي چُڪي آهي.“

ڊاڪٽر جي ان پوري تقرير کي ٻُڌڻ کان پوءِ مون هڪ پنو ڪٽي، ان تي دستخط ڪئي، جنهن مطابق هو تنهنجي يا مُنهنجي زندگي ۾ موت جو ذميوار ڪو نہ هو پر ان جي ذميواري مون خود پاڻ تي ڪنئين. ڊاڪٽر ڪاوڙ ۾ ڪمري کان ٻاهر نڪري ويو. ان وقت ئي تو مُنهنجي ڪُکِ ۾ چرپر ڪئي. تنهنجي اها چرپر، جنهن لاءِ مان مهينن کان منتظر ۾ مشتاق هُيس، شايد تو پيير پٿاريا هُجن يا اوٻاسي ڏني هُجي، پر مون کي سَٿَ ضرور آئي، ها اهڙي سَٿَ، جهڙي مون پنهنجي ماءُ کي پنهنجي ضايع نہ ڪرڻ لاءِ منٿ ڪندي پهريون پيرو ڏني هُئي. مُنهنجي جنگهن مان سَٽُ چڙهائي ويو ۽ ڪيترن سيڪنڊن تائين مان اتي سڪتي جي حالت ۾ ويني رهيس. درد کان مُنهنجون لونڊڙيون ٿي ڦاٿيون ۾ نڙي خشڪ ٿي ٿي وئي. اکين ۾ لڙڪ تري اچڻ ڪري اکين اڳيان اونداهي ڇانئجي وئي. نيٽن مان بہ لڙڪ لڙي چادر تي اچي ڪريا، پر مان بستري تان اُٿي، سامان تيار ڪرڻ ۾ لڳي ويس، ڇو تہ سڀاڻي اسان کي هوائي جهاز ذريعي هتان روانو ٿيڻو آهي.

22

• **چا** واقعي ئي ايتري خطري جي ڳالھ هُئي؟

جڏهن کان واپس پنهنجي شهر موٽيا آهيون، تڏهن کان ڪائي اهڙي ڳالھ پيش تہ ڪونہ آئي آهي! سفر ۾ ڪم ڪار جي باوجود بہ هر شئي ٺيڪ ٺاڪ آهي. نہ ذهني پريشاني، نہ سور ۾ نہ ئي وري اجان ڪو اوڪارو آيو آهي ۾ نہ ئي ڊاڪٽر جي پيشنگوئي موجب پيو ڪُجھ پيش آيو آهي.

ڪالھ هڪ ڊاڪٽرياڻيءَ مُنهنجو طبي معائنو ڪيو ۾ توکي چڱيءَ طرح تپاسڻ کان پوءِ چيائين تہ، "خطري جي ڪائي ڳالھ ڪونهي. هر شئي پنهنجي جاءِ تي درست آهي." هوءَ ڏاڍي پلوڙ عورت آهي، پر هُن جي برعڪس مرد ڊاڪٽر احتياطن ٻُڌائڻ ۾ خوفائتيون ڳالهيون ڪرڻ ۾ تہ حد ڪري ڇڏي هُئي. ڊاڪٽرياڻي تہ ايترو بہ چيو تہ، "خون جي هڪڙي قطري خارج ٿيڻ سان ڪهڙو فرق ٿو پوي؟ ڪيترين ئي اهڙيون عورتون آهن، جن سان پوري حمل دوران خون جي جاري رهڻ جو مسئلو درپيش رهندو آهي، پر پوءِ بہ اهي صحتمند ٻار کي جنم ڏينديون آهن."

سندس خيال موجب، بستري تي گهڻو عرصو پيو رهڻ غير فطري آهي ۾ ضرورت کان زياده احتياط، وهمن ۾ خدشن کي جنم ڏيڻ جو ڪارڻ بڻبا آهن. هُن پنهنجي هڪ مريضہ جو مثال ڏيندي ٻُڌايو تہ، "هوءَ هڪ پيشاور رقاصہ هُئي، جنهن حمل جي پنجين مهيني تائين پنهنجو رقص جاري رکيو پر ڪيس ڪابہ تڪليف پيش ڪونہ آئي. ليڪن مون کي تنهنجي باري ۾ هڪ ڳالھ حيران ڪري رهي آهي، تہ تنهنجو پيٽ رقاصہ جي نسبت وڌيڪ اُپريل ۾ پريل آهي."

هن وڌيڪ چيو تہ، "خطري جي ڪائي ڳالھ ڪونهي، پر پوءِ بہ

احتياطاً جيڪڏهن آءٌ چاهيان ته، اڳئين ڊاڪٽر جون دوائون استعمال ڪري سگهان ٿي.“ پر مون انهن دوائن تي پاڙڻ بدران فطرت تي اعتماد کي اوليت ڏني. هن صرف ضرورت کان زياده ڪار هلائڻ کان منع ڪئي، پر جڏهن مون ڪيس ٻُڌايو ته مون کي گهٽ ۾ گهٽ ڏهن ڏينهن جي سفر تي ڪار ذريعي وڃڻو آهي، تڏهن هن حيرانگيءَ مان وراڻيو، ”ڇا واقعي اهو ايترو ضروري آهي؟“

مون موٺ ۾ ڪنڌ لوڏيو ته هوءَ ڪن پل لاءِ خاموش ٿي وئي، پر پوءِ مُرڪندي چيائين، ”پرواهه نه ڪر. هتان جون گاڏيون آرامده ۽ روڊ ايترا سنوان ۽ سهنجا آهن، جو تو کي ڪائي مشڪل پيش ڪونه ايندي، پر تولاءِ هر ٻن ٽن ڪلاڪن کان پوءِ آرام تمام ضروري آهي. ڪڏهن به پاڻ تي ٿڪاوٽ جو بوجهه نه وجهجانءِ.“

”ڇا تون مون کي ٻُڌي رهيو آهين؟“ مون سڀني ڳالهين تان هٿ ڪنيو بس پاڻ هينئر ٻئي دوست آهيون. توکي بي آرام ڪرڻ ۽ برو ڀلو چوڻ تي مون کي سخت ندامت آهي، پر جيڪڏهن اڃان به تون ناراض آهين، ته آءٌ ٻيهر معافي ٿي گهران. شايد ناراضگيءَ سبب ئي تو مُنهنجي ڪُک ۾ چڙهيون هَٽڻ ڇڏي ڏنيون آهن. اسپتال مان موٽڻ کان پوءِ هينئر تائين تو مون کي ڪا سَٽ ڪونه ڏني آهي، جنهن لاءِ مون کي توتي ڪاوڙ به ڏاڍي ٿي اچي، پر اها جهٽ پل ۾ لهي ٿي وڃي ۽ آءٌ مطمئن ٿي وڃان ٿي. توکي خبر آهي، ته مان ڪيترو نه تبديل ٿي وئي آهيان. جڏهن کان مون ٻيهر معمول واري زندگي گذارڻ شروع ڪئي آهي، تڏهن کان مون پاڻ ۾ انوکي تبديلي محسوس ڪئي آهي ۽ ڪنهن ساموندي پکي جيان پاڻ کي پرواز ڪندي پانيو اٿم. مُنهنجي جيون ۾ ڪو اهڙو موڙ به آيو هو ڇا، جڏهن مون جيئڻ نه ٿي چاهيو؟ مان جڏهن هاڻي ان تي سوچيان ٿي، تڏهن اهو سڀ ڪُجهه مون کي پنهنجي ماضي جو احمقپڻو ٿو ڀاسي. زندگي جي هر شئي ڪيتري نه موهيندڙ ۽ پياري آهي. هي حسين ڌرتي، سرسبز وڻ ٽڻ ۽ موهيندڙ موجيلو سمنڊ، انساني جياپي لاءِ ڪيڏي نه وڏي وٿ آهن! سمنڊ جون مترنم لهرون ۽ مسرور ڪري ڇڏيندڙ زندگي جا هي منظر، جستجو ۽ جاکوڙ لاءِ ڪيڏو نه اتساهه پيدا ڪندڙ آهن!

جڏهن مون توکي ٻُڌايو هو ته پورهيو پيڙيندڙ ۽ تنگ ڪري ڇڏيندڙ عمل آهي، تڏهن آءٌ صرف بستري پيڙي هُيس ۽ مون ۾ بيزاري ۽ بيقراري اهڙن احساسن ۽ ويچارن کي جنم ڏنو هو. چڙ ۽ تنهائي جي ڪيفيتن جي ڪري مون کي هر شئي جو صرف اونداهو پاسو نظر ٿي آيو ۽ هينئر جڏهن تاريڪي جو تذڪرو ڪري رهي آهيان، تڏهن توکي جنم ڏيڻ جو اشتياق مون کي وڌيڪ بي چين ڪري رهيو آهي. مون اڄ تائين تو سان جيڪي تنهائي، مايوسي ۽ ڪٽي به آزادي نه هجڻ واريون ڳالهيون ڪيون آهن، اهي سچ پچ ته رڳي مُنهنجي ذهني انتشار ۽ الجهن جو نتيجو آهن. مان تنهنجي حوصله شڪني ڪرڻ لاءِ معذرت خواهه آهيان. اصل ۾ زندگي هڪ اهڙو اشتراڪ آهي، جنهن ۾ هڪ ٻئي جو پرجهلو ٿي ئي بهتر جيون بسر ڪري سگهجي ٿو. ڪائنات جي هر شئي ان توازن تي برقرار آهي، ايتري تائين جو گل ۽ ٻوٽا به گڏ جهومندي خوبصورت لڳندا آهن. جڏهن پکي ولر ڪري اڏامن ٿا ۽ مڇيون هجومن جي صورت ۾ سهڻيون ٿيون لڳن، تڏهن آدم ذات جي اونداهه پسندي، ته ايئن آهي جيئن ٻن خلابازن جو چنڊ تي پهچي اتان خوفزده ٿي زمين طرف ٻيهر پاڇ ڪائڻ وارو عمل.

ٻچڙا! جلدي ڪر باقي مهينا به حوصلي سان گذاري وٺ ۽ روشني سان مُنهن مقابل ٿيڻ کان قطعن نه گهٻراءِ. پهريان تو کي اها يقيناً حيران ۽ پريشان ڪندي ۽ تون ان کان خوفزده به ٿيندين، پر ترت ئي اها تولاءِ اهڙي مسرت بڻجي ويندي، جو ان کانسواءِ توکي آرام ئي ڪونه ايندو. مون هميشه توکي بيڪار ۽ ٻچڙين شين جا مثال پئي ڏنا آهن، پر افسوس آهي جو ڪڏهن به توکي اپرندڙ سج جي سندرتا، ڇميءَ جي لذت ۽ ڪاڏن جي مزن بابت ڪُجهه ڪونه ٻُڌائي سگهي آهيان. مون کي ڏُک آهي، ته مان تو سان مُرڪن ۽ ٽهڪرن جون ڳالهيون به ڪري ڪونه سگهي آهيان.

ڇا تو مُنهنجو انهن طلسمي گهاٽين مان ئي اندازو لڳائي ورتو آهي، ته مان اندر ئي اندر ڏڏي پئي آهيان ۽ غم جو ڪارو وڳو مُنهنجي وجود جو لباس بڻيل آهي؟ تو مون کي جيڪو به سمجهيو آهي، ان جو توکي پورو پورو حق آهي، پر اڄ کان پوءِ تون مون کي گيڙو لباس ۾

ملبوس پيٽر مين محسوس ڪندين. جيڪو هميشه گهرن جي دروازن ۽ عبادت گاهن جي مينارن تي انهي ڪري گل نڇاور ڪندو رهندو آهي، ته جيئن برسات جي تباهي کان ڌرتي محفوظ رهي سگهي.

اسان ٻئي گڏجي ڏاڍو پُرمسرت جيئاپو جيئنداسين. سچ پڇين، ته اڄ به مُنهنجي اندر ۾ مُنهنجو ٻاروتڻ زنده آهي، جيڪو راند روند ۽ کل يوڳ جو خواهان آهي. ڪالهه رات مان جيئن ئي دير سان هوٽل تي موٽي آيس، ته ڪمرن کان ٻاهر پيل بوٽ ۽ سينڊل ردوبدل ڪرڻ سان گڏوگڏ درن تي ٽنگيل ناشتي جي آرڊرن جي پرچين کي به تبديل ڪري ڇڏيم. صبح تي توان تماشي جو شور ٻُڌو هوندو؟

هڪ مائي کي ڪنهن مرد جي چپل هٿ آئي ۽ هوءَ پنهنجي ڪڙي واري سينڊل هٿ اچڻ لاءِ پريشان هُئي. هڪ همراهه جي نون بوٽن جي جاءِ تي پراڻي جُتي پئي هُئي، جيڪو پنهنجن جوتن جي تلاش لاءِ حيران ۽ پريشان هو. ساڳي حالت ناشتي جي آرڊرن سان هُئي. ڪنهن رڙ ڪري ٿي چيو، ”مون کي ڪافي ملي آهي. مون ته انڊي ۽ سلائيس جو آرڊر ڏنو هو.“ ڪنهن ٻي دانهن ٿي ڪئي، ”مون چانهه چئي هُئي، هي آمليٽ ڇو ڏنو اٿوَ؟“ مان دروازي سان ڪن لايو سڀ ڪُجهه ٻُڌو ٿي ۽ کِلي کِلي کيري ٿي ٿي پيس ۽ ايئن ٿي لڳم، ڄڻ اهي ننڍپڻ جا حسين ۽ پُرمسرت ڏينهن وري موٽي آيا هُجن. جڏهن هر حرڪت هڪ راند ۽ حسين رؤنشو هوندي هُئي.

23

• **مون** تولاءِ هڪ پينگهو خريد ڪيو آهي، پر خريد ڪرڻ کان پوءِ خبر پئي اٿم، ته ٻار جي جنم کان اڳ پينگهو به بستري تي گلن جيان سٺو سنوڻ نه سمجهيو ويندو آهي، پر اهڙن وسوسن ۽ وهمن ۾ مان اعتقاد ڪو نه رکندي آهيان. هي هڪ اهڙو رنگين ۽ پُرآسائش هندستاني پينگهو آهي، جيڪو ڪنهن ڳنڍڙي جيان، پنهي پويان کٽي سگهجي ٿو. آءٌ به توکي پنهيءَ پويان کٽي هر جاءِ تي پاڻ سان گڏ گهمائيندس ۽ ماڻهو مُرڪي چوندا، ”ڏسو ڏسو هي ٻي سمجهن ۽ کل ٽڙين جي جوڙي!“

مون تولاءِ هڪ ڪپڙن واري الماڙي به خريد ڪئي آهي، جنهن ۾ تنهنجون رنگين شرٽون، گائون ۽ ننڍڙو خوبصورت بسترو سجائي رکيو آهي. جڏهن مون پنهنجي سنگتياڻي کي فون تي اهو سڀ ڪُجهه ٻُڌايو ته هن وراڻيو هو ”تون واقعي چري ٿي وئي آهين“، پر هن جي آواز ۾ اطمينان ۽ مسرت هُئي. مون جڏهن سفر تي وڃڻ وقت ڪانئس موڪلايو ٿي، تڏهن هوءَ تنهنجي باري ۾ ڏاڍي فڪرمند هُئي. پريشانيءَ مان هر هر چيائين ٿي ته ”جيڪڏهن جهاز ۾ ڪُجهه ٿي وڃي ته...؟“

اها عورت جيڪا پهريان تو مان نجات جون نصيحتون ڪندي هُئي، سا تولاءِ بيحد پريشان ٿي لڳي. هوءَ واقعي ڏاڍي سلڇڻي عورت آهي. ان ڏينهن ڪانسواءِ جڏهن هن تنهنجي پيءُ کي مون وٽ موڪليو هو مون کي ساڻس ڪا به شڪايت ڪونه رهي آهي. جيتري تائين تنهنجي پيءُ جو تعلق آهي، ته هو اهو مرد آهي، جيڪو مُنهنجي ڌڪارڻ ۽ پنهنجي تذليل جي باوجود به مُنهنجي قرابت لاءِ راضي آهي ۽ اهڙو ماڻهو هرويرو مسترد ڪرڻ جو مستحق به ڪونهي. هن پوءِ مون کي جيڪو خط لکيو ان مُنهنجي دل تي ڪافي ڌڏو چنبو وڌو آهي،

جنهن ۾ هن اعتراف ڪيو هو ته، ”هو مرد هُئڻ جي باوجود به بزدل آهي ۽ ان بزدلي ڪارڻ ڪيس معاف ڪري هڪ پيار ڪندڙ طور قبول ڪيو وڃي.“ مُنهنجي خيال ۾ خود احتسابي هن جي جيءَ ۾ ڪُجهه وَڌَ ضرور وڌا آهن، ڪڏهن ڪڏهن بيڪار پيل فرنيچر جو ٽڪرو ڏاڍو ڪارآمد بڻجي پوندو آهي ۽ هونءَ به تنهنجي پيءُ کان مان ڪو وير وٺڻ قطعاً ڪونه ٿي چاهيان، ڇو ته تُنهنجي پيءُ کان وٺي مُنهنجي صاحب ۽ ڊاڪٽر تائين اهي سيئي ڪولين جي اهڙي جيتامڙي حشام مان آهن، جن کان انتقام وٺڻ ڪونه ٿو جُڳائي.

تون ان وقت ڏسين ها، جڏهن مون پنهنجي صاحب کي پنهنجي سفر تي نڪرڻ جو ٻُڌايو، ته هو ڪيئن نه ڇوڙ لڳو. ”سياڻي ڇوڪري ڏاڍي سني خبر ڏاڍي سني.... ۽ مون کي يقين آهي، ته ان لاءِ توکي ڪو پڇتاءُ نه هوندو.“ ها يقيناً مون کي ان لاءِ ڪو به پڇتاءُ ڪونه هو، ڇو ته هڪ عورت جڏهن خود پنهنجي مانَ جي محافظ بڻجندي آهي، تڏهن ئي ٻيا سندس احترام تي مجبور ٿيندا آهن ۽ جڏهن ڪيس پاڻ ۾ اعتماد هوندو آهي، تڏهن ئي ٻيا مٿس اعتبار ڪندا آهن.

ٻچڙا! ماشاءَ الله سياڻي صبح جو ڪار ذريعي اسان پنهنجي سفر تي نڪرنداسين، پر مان اڄ رات تولاءِ هڪ نظم لکنديس، جيڪو مُنهنجي آنند ۽ اندر جو آئينه دار هوندو.

مون وشواس دريافت ڪري ورتو آهي،
گهرن، عبادت گاهن ۽ بادلن تي گل نڇاور ڪرڻ،
۽ ساموندي پکين جيان،
هن ميري گدلي ۽ اداس فضا کان ڏور
وشال اجري سمنڊ مٿان
پرواز ڪرڻ جي خواهش،
مُنهنجي جيءَ ۾ پر ڦڙڪائي اڏامڻ لڳي آهي.
سچ پچ ته حوصلو ئي روشني آهي،
۽ آءُ اونداهيءَ ۾ اُنهيءَ ڪري ٿي پٽڪيس،
ڇو ته مان حوصلو هاري ويٺي هيس.

24

• ”**هن** ملڪ جا روڊ سنوان ۽ آرامده آهن ۽ ڪاريون مضبوط اسپرنگن ۽ جهومپ جهاڪن کان بچائيندڙ“. ڊاڪٽرياڻي ڪيڏو نه ڪوڙ ٿي بَڪيو! ٻچڙا ـ ٻڌاءِ ته مان ڇا ڪريان؟ سفر جاري رکان يا پُٺتي موٽان؟ واپسي ته ويتر به بدتر هوندي، ڇو ته ساڳي بيڪار ۽ اوکي رستي تان سفر ڪرڻو پوندو. ان کان بهتر آهي، ته اڳتي وڌجي، ٿي سگهي ٿو، اڳتي رستو سنو هُجي!

جيڪڏهن مان سرجڻهار هجان ها، ته جيڪر ايئن چوان ها ته، ”هي روڊ به مُنهنجي زندگيءَ جيان آهي، جيڪو هر جاءِ تان ٽِڪل ٽُٽل، پٿريلو ۽ ناهموار آهي. هڪ پيري ڪنهن ليکڪ سان مُنهنجي ملاقات ٿي، جنهن سان مُنهنجي اڳ ئي ڄاڻ سڃاڻ هُئي، گفتگو دؤران چيائين ٿي، ”هر ماڻهوءَ کي اهڙي زندگي ملندي آهي، جنهن جو هو مستحق هوندو آهي. جيئن هڪ مفلس جي مقدر ۾ مفلسي ۽ هڪ نابين جي نصيب ۾ بي نوري ۽ تاريڪي ئي لکيل هوندي آهي.“ توڙي جو دنيا ان کي ذهين ۽ مهان قلمڪار سمجهندي هُئي، پر هو اصل ۾ وڏو احمق هو. ڏاهپ ۽ احمقپڻي درميان به ته هڪ نفيس تند حائل هوندي آهي، جڏهن اها ٽُٽي پوندي آهي. تڏهن دانشمندي ۽ مورکپڻو هڪٻئي ۾ ايئن ملي جُلي ويندا آهن، جيئن محبت ۽ نفرت ۽ جيئن زندگي ۽ موت. تون انهيءَ صداقتن کان ترت ئي آشنا ٿي ويندين. تون عورت آهين يا مرد؟ ان جي آشنائي لاءِ مون کي هر وقت ڏاڍو اشتياق رهيو آهي، پر هينئر شديد خواهش ٿي اٿم ته، تون مرد ٿي جنم وٺين، گهٽ ۾ گهٽ خون جي ماهواري مان جان ڇُٽل هوندئي. مون جيان ڪنهن ڇِڳل روڊ تي ڪار ۾ سفر ڪرڻ دؤران ندامت جو احساس

تنگ ڪونہ ڪندئي ۽ ڪنهن بہ جاءِ تي آزادي سان وڃڻ ۾ توکي مون جيان ڪنهن سور ۽ تڪليف جو فڪر ڪونہ رهندو. تون مون کان وڌيڪ سمنڊ جي آزاد پکيءَ جيان، جهڙي پار چاهين، اڏامي سگهندين، پر مان تہ هزارين ڪوشش جي باوجود بہ ترڪيءَ جي سرحد کان اڳتي پَرَ ساهي ڪونہ سگهي آهيان.

شايد اهي عورتون، جيڪي پنهنجون ڇاتيون خشڪ رکن ٿيون، صحيح هجن؟ پر اڄ تائين انهن مان بہ ڪا عورت اهڙو نظام دريافت ڪري ڪونہ سگهي آهي، جنهن تحت ٻار جو جنم بہ ٿئي، تڏهن بہ ڪائنات جو ڪاروبار ائين ئي قائم رهي، پر ٻارن کي پيدا ڪرڻ واريون بہ تہ هميشہ عورتون هونديون آهن! مون کي هڪ سائنسي ڪهاڻي جي سُڌ آهي، جيڪا هڪ سياري تي وقوع پذير ٿي. جنهن موجب ٻار جي پيدائش لاءِ ستن انسانن جي گروپ جي ضرورت هوندي، پر ستن فردن جو هڪ ئي وقت گڏ هُجڻ ۽ وري ان تي متفق رهڻ ڏاڍو مشڪل ۽ اوکو آهي، ڇو تہ انهن ستن ماڻهن جي نہ صرف فڪري هم آهنگي هُئڻ ضروري هوندي، پر ان جي اجتماعي فعل سان حمل جو عمل بہ وابستہ هوندو. تنهن ڪري ان طريقي سان نسل جي واڌ جو عمل ناس ٿي ويندو ۽ سيارو بلڪل سنسان بڻجي ويندو.

پر هڪ ٻي ڪهاڻي بہ آهي، جنهن ۾ فقط هڪ الڪلائين محلول جي ضرورت هُجي ٿي، هڪ لوٽياڻي پاڻيءَ جي گلاس ۾ جوهر جي ڦُڙي ڪِرڻ سان زندگي جي جنم سان گڏ ٻن وجودن جي آسان تقسيم عمل ۾ اچي ٿي. جوهر پنهنجو وجود وڃائي ڪونہ ٿو پر ٻن حصن ۾ ورهائجي پنهنجي انا جو انت آڻي ٿو ۽ ان طرح نَوَنِ مهينن تائين ڪُکِ ۾ سانڍڻ واري عذاب ڪانسواءِ ئي ٻار جو جنم ممڪن ٿي سگهي ٿو.

ڪن عورتن لاءِ نَوَنِ مهينن وارو اهو عرصو عذاب بدران عظمت ۽ نعمت جيان هوندو آهي، تنهنڪري بهتر طريقو اهو آهي، تہ هڪ ڪُکِ مان ڳپ ڪڍي، ڪنهن اهڙي عورت جي پيٽ حوالي ڪجي، جيڪا ان کي اپنائڻ ۽ سنڀالڻ لاءِ آماده هُجي ۽ جيڪا ممتا جي حوالي سان مون کان وڌيڪ ذميوار، شفيق ۽ فياض هُجي. مان سمجهان ٿي بخار ۾ مُنهنجا لڱ ٻري رهيا آهن. اعصابي دٻاءُ ۽ سور وري پيهر

وڌڻ شروع ٿي ويو آهي. مون کي انهن کي نظر انداز ڪرڻ گهرجي، پر اهو ڪيئن ممڪن آهي؟ مُنهنجي خيال ۾ پنهنجو پاڻ کي وڌيڪ مصروف رکڻ سان ئي انهن کان ڇوٽڪارو ملي سگهي ٿو. الاهي ڏينهن کان توکي ڪا ڪهاڻي ڪونہ ٻُڌائي اٿم، اڄ تہ اڄ توکي هڪڙي خوبصورت ڪهاڻي ٻُڌايان.

ڪنهن زماني ۾ هڪڙي عورت هُئي، جيڪا چنڊ جي ٽُڪري جي حاصلات جا هميشہ پئي خواب ڏسندي هُئي. هن جو چنڊ سان ايترو چاهہ هو، جو هن لاءِ اتان جي مٽي چپٽي ملڻ بہ وڏي نعمت جي مترادف هو. سندس اهو سپنو ڪو ناممڪن ۽ ساپيان ماڻي نہ سگهڻ جهڙو بہ ڪونہ هو، ڇو تہ هوءَ بذاتِ خود اهڙن ماڻهن کي سڃاڻندي هُئي، جيڪي چنڊ تان ٿي آيا هُئا ۽ ان دؤر ۾ چنڊ ياترا هڪ عام رواج هو. هن جي اکين جي سامهون ئي ڪيئي جوان ڌرتي تان جهازن ۾ سوار ٿي، آڪاش ڏانهن اُڏاڻا هُئا. جڏهن جهاز آسمان جي وسعتن ۾ آڳ جا گولا ڦهلائيندو ويندو هو، تڏهن اها عورت راڪيٽ کي ڏسي خوشي مان جهومندي چوندي هُئي، "وڃ، وڃ اڃان مٿي وڃ". پر جڏهن اهو سندس نظرن کان اوجهل ٿي ويندو هو، تڏهن هوءَ حسرت ۽ نراسائي مان آڪاش ۾ ڏينهن تائين انهن چنڊ جي متلاشين جا نشان نهاريندي رهندي هُئي، پر چنڊ ياترا تي جيڪي بہ ماڻهو ويا، اهي اڪثر ڪري احمق ۽ پٿر دل ماڻهو ئي هُئا، هو مرڪن ۽ لڙڪن جي صداقت کان نا آشنا فقط اهڙا ماڻهو هُئا، جن لاءِ چنڊ ياترا صرف سائنسي جستجو ۽ ٽيڪنالوجيءَ جي حاصلات هُئي.

مسافت دؤران وٽن ڪنهن بہ موهيندڙ ڳالهہ بدران رڳو انگ اکر ۽ ڇَسا فارمولا گفتگوءَ جو موضوع هوندا هُئا. جيڪڏهن ان ڪانسواءِ ڪين ڪو فڪر هو تہ صرف ان پنڌ طئي ڪري وڃڻ جي اندازي ۽ ڪَٿَ جو هو. جڏهن چنڊ تي پهچي ويندا هُئا، تڏهن سندن اهو اونو بہ ختم ٿي ويندو هو ۽ ڳالهائڻ لاءِ وٽن ڪُجهہ بہ ڪونہ رهندو هو. وڌ ۾ وڌ چند من گهڙت تفصيلن نوٽ ڪرڻ، پنهنجي نشاني طور جهنڊو کوڙڻ ۽ روبوٽ جيان چند لمحاتي رسمون ادا ڪرڻ کان پوءِ وري ڌرتي طرف ياڃ ڪندا هُئا ۽ پوئتي فقط پنهنجي فضول قدمن جا ڏنڏلا آثار ڇڏي

ايندا هُئا. هڪ پيرو جيڪڏهن تون بہ انهن جي ميرن قدمن کي چنڊ تي پسين، تہ تون بہ ساڻن نفرت ڪرڻ کانسواءِ رهي نہ سگهين.

چنڊ ياترا تان موٽڻ کان پوءِ اهي ماڻهو اجائي فارمولن سان گڏوگڏ چنڊ جا ڪُجهہ اهي ٽُڪرا ۽ مٽي بہ ساڻ کڻي ايندا هُئا. جن جي حاصلات جا اها عورت هميشہ خواب پئي ڏسندي هُئي.

جڏهن خوابن بدران انهن چنڊ جي ٽڪرن ۽ مٽيءَ کي پنهنجي اکين اڳيان ڏسندي هئي، تڏهن کين ليلائيندي چوندي هُئي، ”توهان وٽ چنڊ جا ڪوڙ سارا ٽڪرا ۽ مٽي آهي، ان مان مون کي بہ ٿورو ذرو ڏيندؤ؟“

موٽ ۾ هميشہ وراڻيندا هُئا. اسان توکي انهن جي دز بہ ڏئي نہ ٿا سگهون، ڇو تہ اسان کي ان جي اجازت نہ آهي.“ انهن جو سڄو چنڊ ليبارٽرين جي نذر ٿي ويندو هو ۽ انهن امن جي ٽيبلن تي پئي پئي زيان ٿي ويندو هو. جن جي خيال ۾ چنڊ جي تمنا فقط سائنس ۽ ٽيڪنالوجيءَ جي سوچ کانسواءِ ٻي ڪا بہ وقعت ڪونہ ٿي رکي. هو توڙي جو عمل کان عاري ۽ بي رحم ماڻهو هُئا. پر تڏهن بہ انهن مان هڪڙو مون کي ٻين جي نسبت چڱو لڳندو هو. ڇو تہ هو روئڻ ۽ کِلڻ جي سچائين سان ڪافي مانوس هو.

هو ڏسڻ ۾ بدصورت ۽ بندري قد جو ماڻهو هو. جنهن جا ڇڊا ڏند ويتر کيس احساسِ ڪمتري جو شڪار بڻائيندا هُئا. هو پنهنجي احساسِ ڪمتري کي لڪائڻ لاءِ هميشہ کلندو ۽ عجيب قسم جا ٽوپلا پائيندو هو. جن سان کيس ڪُجهہ روحاني مسرت ۽ آٿت نصيب ٿيندي هئي ۽ هو ان خوش مزاجيءَ ڪري ئي مُنهنجو دوست بڻيو. هو پنهنجي ڪوجهائپ جي احساس ڪارڻ پاڻ کي چنڊ جو مستحق ڪونہ سمجهندو هو. تنهن ڪري هو جڏهن بہ مون سان ملندو هو. تڏهن ٻي چسائيءَ سان چوندو هو. ”مان چنڊ تي وڃي ڇا ڪندس؟ مان شاعر بہ ڪونہ آهيان ۽ نہ ئي وري ڪا اها سُڌ اٿم، تہ حسين شين کي ڪيئن خراج پيش ڪبو آهي“؟. چنڊ تي اُسهڻ کان چند ڏينهن پهريان هو مون وٽ مون کان موڪلائڻ ۽ اهو پڇڻ لاءِ آيو هو تہ چنڊ کي ڇا وڃي ڇُئي؟

مون کيس چيو هو. ”توکي اهو ئي ڪُجهہ چورڻ گهرجي، جيڪو سچ ۽ صداقت آهي، مثال طور تون هڪ معمولي ماڻهو آهين، جنهن کي پنهنجي مڙني اوڻائين جو چڱي طرح ادراڪ ۽ احساس آهي. هن کي مُنهنجي راءِ پسند آئي ۽ هن واعدو ڪيو هو. تہ هو چنڊ تي وڃي اهو اعتراف ضرور ڪندو ۽ هن اهو پڻ وچن ڏنو. تہ واپسيءَ تي هو مون لاءِ چنڊ جو ننڍڙو ٽڪرو ۽ مٽي ضرور آڻيندو. پر جڏهن چنڊ ياترا تان موٽي آيو. تڏهن هو ساڳيو نہ رهيو هو. مون سان ملڻ تہ ڪونہ آيو. پر جيڪڏهن مون ٽيليفون ڪري کيس وچن ياد ڏيارڻ جي ڪوشش ٿي ڪئي، تڏهن بہ ڪو نہ ڪو بهانو ڪري اها ڳالهہ ٽاري ٿي ويو. نيٺ هڪ ڏينهن هن رات جي ماني جي دعوت ڏئي، مون کي پنهنجي گهر گهرايو. مان ان وشواس سان سج بيٺي ئي وڃي سندس گهر پهتيس، تہ هو مون کي چنڊ جو ٽُڪرو ضرور ڏيندو. مان دسترخوان تي بي قراري محسوس ٿي ڪئي. ماني کائڻ کان پوءِ هن چيو تہ. ”اچ تہ توکي چنڊ ڏيکاريان“ پر هن ايئن ڪونہ چيو تہ. ”اچ تہ توکي چنڊ ڏيان.“ مُنهنجو ”ڏيکارڻ ۽ ڏيڻ“ جي تفاوت ڏانهن ڪو بہ ڌيان ڪونہ ويو. هن کي اڃا بہ اهو مسخرن وارو ٽوپلو پاتل هو ۽ هن جي ٽهڪن ۾ اڃان بہ اهائي پورڙائي هُئي، پر اها زنده دلي، جنهن جي مون کي منجهنس توقع هُئي، سا خبر ناهي هو الائي ڪهڙي آڪاش تي ڪيرائي آيو هو. هو ميڄ ڏئي مون کي پنهنجي ڪمري ۾ وٺي ويو. جتي پيل الماڙي جو تالو کوليائين. جنهن ۾ اندر ڪوڏر رنبي، نلڪي ۽ ڪيترو ئي ٻيو سامان پيو هو. جنهن تي عجيب چاندي مائل سليٽي رنگ جي دز چڙهيل هُئي. چنڊ جي مٽي ڏسي مُنهنجي دل تيزي سان ڌڙڪڻ لڳي. مون هٿ وڌائي ڪوڏر کنئين، جيڪا ڏاڍي هلڪي ۽ تقريباً بي وزن ٿي محسوس ٿي. ان تي چڙهيل چاندي جهڙي دز ٽالڪم پاؤڊر جيان ٿي لڳي، جنهن ڇهري تي ٻي چمڙي جي ڏِکَ ٿي ڏني. اهو بيان ڪرڻ ڏاڍو اوکو آهي، تہ مون چنڊ کي پنهنجي ڇهري تي ان پل ڪيئن محسوس ڪيو؟ شايد زمان ۽ مڪان تي سوچ جو احساس هو يا وري ڪڏهن بہ حاصل نہ ٿي سگهندڙ منزل جي حاصلات جي مسرت، جنهن جو تصور ئي بذاتِ خود بحر بي ڪران هو. هن وقت آءٌ جيڪي احساس جا اندازا پئي هڻان، ان

لمحي آءٌ انهيءَ ڳڻ ڪان ٻنهي ئي قاصر هُيس. هينئر به آءٌ جڏهن پنهنجي ذهن تي زور ٿي ڏيان، تڏهن به فقط ايترو ياد ٿو اچيم، ته آءٌ هن جي ٻي چين ٿي وڃڻ واري احساس ڪانسواءِ هٿن ۾ عجيب اشتياق سان ڪوڏر پڪڙيو بيٺي هُيس، پر جڏهن محسوس ڪيم، ته هو اتاولو ٿي رهيو آهي، تڏهن شڪريئي سان ڪوڏر واپس ڪندي چيم، ”هاڻي ڪُجهه مٽي ڪٽي سگهان ٿي؟“ هن جا گهڙيءَ ۾ تيورَ ئي بدلجي ويا، ”چا جي مٽي“؟ ”چنڊ جي مٽي، جنهن جو تو واعدو ڪيو هو.“ هن وراڻيو ”مان پنهنجو واعدو پورو ڪيو. توکي اها هينئر ئي ته ڏسڻ لاءِ ڏني هُيم ۽ تو پاڻ ئي ته اُن کي ڇُهي مون کي واپس به ڪئي آهي.“ مون سمجهيو ٿي، ته هن مذاق ٿي ڪئي، پر پوءِ هن جي سنجيدگيءَ مان سمجهي ورتم، ته هن مذاق ڪو نه ٿي ڪئي، بلڪ ڪوڏر کي ڇُهڻ جي اجازت ڏئي، هو پنهنجو واعدو پورو ڪري چُڪو هو.

ان لمحي مون کي شدت سان محسوس ٿيو ته، مفلسن سان به ائين ئي ٿيندو آهي، جڏهن زردار ڪين هٿن ۾ موتي ڏئي، ان جون تعريفون ڪرائي، بعد ۾ ڪين خريد نه ڪري سگهڻ جو طعنو ڏئي، سندن هٿن مان ڦُري وٺندا آهن. مان حيرت ۽ غم ۾ ايترو ته غرق ٿي وئي هُئس، جو هن جي احسان فراموشي جي موٽ ۾ آءٌ سندس مُنهن تي ڪُجهه هٽي به ڪو نه سگهيس. مون فقط ايترو سوچيو ته ڪنهن نه ڪنهن طرح ڪيس اهو احساس ڏياريان، ته هو ڪيترو نه بي مروت ۽ ڳنور ٿي ويو آهي! انهيءَ اميد تي ته من نه من سندس روح ۾ رحم پوي، مون ڪيس ليلائيندي چيو، ”آءٌ تو کان چنڊ جو ٽُڪر ڪونه ٿي گهران. مان ته صرف چنڊ جي دز جي طلب ٿي ڪريان. جنهن جو خود تو واعدو به ڪيو هو. اها دز جنهن سان تُنهنجي الماڙي ۾ رکيل هر شيءَ ڏنڏلائي پئي آهي. مون کي صرف ڪنهن ڪاغذ جي ٽُڪري تي چپٽي جيتري چنڊ جي اُها مٽي لاهي ڏي، جيڪا عُمر ڀر مُنهنجو حسين خواب ۽ حسرت آهي، ته جيئن آءٌ پنهنجي باقي جيون ۾ ان کي جيترو چاهيان ڏسي سگهان.“ پر مون ساڻس جيئن وڌيڪ اصرار ٿي ڪيو تيئن هو وڌيڪ طيش ۾ ايندو ٿي ويو. هو خونخوار نظرن سان گهورڻ کان پوءِ آخر خاموشيءَ سان الماڙي جو تالو بند ڪري ڪمري کان ٻاهر نڪري

ويو ۽ سندس وڃيءَ ورانديءَ مان وڏي آواز سان پُڇيو ”توهان کي چانهه يا ڪافي وغيره کپي“؟

مُنهنجي نڙي مان لفظ به نه اُڪليو. آءٌ خاموش اُتي ئي بيٺي پنهنجن هٿن کي ڏسي رهي هُيس، جيڪي چنڊ جي دز سان پريل هُئا، مون کي لڳو، ڄڻ چنڊ مُنهنجي هٿن ۾ هُجي. پر اهو سمجهه ۾ ڪونه آيو ته ان کي ڪٿي رکان ۽ ڪيئن محفوظ ڪريان. چو ته ٿورڙي بي احتياطي سان ئي ان جي غائب ٿي وڃڻ جو انديشو هِنئين ۾ وڌ وجهي رهيو هو. اوچتو ذهن ۾ هڪ سُرت سُجهي آئي، ته ان کي پائوڊر جيئن هٿن تان آهستي چنڊ محفوظ ڪرڻ گهرجي، پر جيئن ئي مون ان کي سميٽڻ جي ڪوشش ٿي ڪئي، ته اهو اتان غائب ٿي ويو ۽ اهي پل مون لاءِ ايترا ته پيڙائيندڙ هُئا، جو ايتري اذيت جو تجربو شايد ٽئنتاليس به محسوس نه ڪيو هُجي. ٽئنتاليس کان ته ان وقت ميويدار ٽاري هٿن مان غائب ٿي ويندي هُئي، جڏهن هو ان کي حاصل ڪرڻ وارو هوندو هو پر هن ڪڏهن به ان کي حاصل ڪرڻ ڪانپوءِ ڪو نه وڃايو هو. مون آخري نگاهه پنهنجي هٿ تي پيل چنڊ تي وڌي، جيڪو اجان به بيوسيءَ جو داستان بڻيو. مُنهنجي پيڙا لاءِ مُنهنجي هٿ ترئءَ تي ڦهليو پيو هو. مون نيڻن مان لڙڪ لاڙڻ بدران تلخ مُرڪ مرڪي. بي انت فاصلن کان چنڊ مون وٽ آيو هو ۽ مون کي پنهنجي چانڊوڪي سان منور ڪري ڇڏيو هُئائين، پر آءٌ اُن کي هميشه لاءِ وڃائي رهي هُيس. آءٌ جيڪڏهن ان کي محفوظ ڪرڻ به چاهيان ها، تڏهن به اهو ممڪن ڪونه هو. چو ته آخر دير يا سوير مُنهنجي آڱرين تي ڦهليل ان چيز جو دونهين جيان تحليل ٿي وڃڻ ئي تقدير ۾ لکيل هو ۽ اهو سچو سفاڪانه مذاق صرف نِبل هُجڻ جو نتيجو آهي. مون ڪاوڙ ۾ مُٺ بند ڪري، جڏهن ٻيهر کولي، تڏهن مُنهنجي هٿ ترئءَ تي فقط ڏنڏليون، غليظ ۽ ٽيڙيون لڪيرون نظر ٿي آيون، جن کي ڏٺي ئي ڪِرپ ٿي آئي. چا صرف اهڙي نفرت انگيز تجربي سان مُنهن مقابل ٿيڻ لاءِ ئي مون پنهنجي نيڻن ۾ ايترا اوجاڳا ۽ خوبصورت خواب سانديا هُئا؟

مون الماڙيءَ جي در سان پنهنجي هٿ جي ترئي رهڙي، جنهن جو

سٽيو نشان ان تي ثبت ٿي ويو. جيڪو ڪنهن لڪير يا طويل لڙڪ جي نشان جيان ٿي لڳو. مان جڏهن گهر کان ٻاهر نڪتس، تہ آڪاش تي چمڪندڙ چنڊ نظر آيو. جنهن رات جي سياهي کي پنهنجي روشنيءَ سان منور ڪري ڇڏيو هو. مون ڏنڌلي نيڻن سان چنڊ کي ڏسندي سوچيو. ”جتي بہ ڪا چمڪندڙ ۽ پُرنور چيز وجود رکندي آهي، اُتي ان کي ڏنڌلو ۽ ميرو ڪرڻ لاءِ ڪا نہ ڪا شئي اوس موجود هوندي آهي.“ ان تي آءٌ حيران ٿيس، تہ ائين آخر ڇو ٿو ٿئي؟ هوٽل ۾ داخل ٿيندي ئي پاڻيءَ جي ٽونٽي کولي، ان جي هيٺان پنهنجو هٿ جهليم. هڪ سياهہ مادو هٿ تان ميرُ جيان لهي گندي ناليءَ جي وهڪري ۾ لُڙهي ويو.

ٻچڙا! تون بہ مون لاءِ چنڊ جي مٿي ۽ خود پورو چنڊ آهين. پريشاني ۽ سور جي تڪليف ڏاڍي وڏي وئي اٿم ۽ وڏيڪ ڪار ڊرائيو ڪرڻ مُنهنجي وس ۾ نہ رهيو آهي. آرام جي سخت ضرورت محسوس ٿي رهي اٿم، گهڙي ڪن لاءِ جيڪڏهن ڪو اَجهو ملي وڃي، تہ چند پل سڪون ميسر ٿيڻ کان پوءِ ئي شايد جيڪو ڪُجهہ بچائڻو اٿم، تنهن جو ڪو فيصلو ڪري سگهان ۽ پنهنجي چنڊ کي ضايع نہ ڪريان؟ مان واش بيسن جي تري ۾ هڪ پيرو ٻيهر پنهنجو چنڊ ضايع ٿيندي ڏسڻ قطعاً ڪونہ ٿي چاهيان، پر مُنهنجي اُميد جون سپ ڏياٽيون اُجهامي ويون آهن. جهڙي طرح هڪ رات تُنهنجي هُئڻ جي هستي جي پختي يقين مون کي مفلوج ڪري ڇڏيو هو. اڄ رات ساڳي طرح تنهنجي اجل جي وشواس جي نشتر مُنهنجي من کي رتو رت ڪري رهي آهي.

25

• **مان** پنهنجو سفر اڌ ۾ ڇڏي واپس شهر موٽي آيس ۽ اچي ڊاڪٽرياڻي کي فون ڪيم، ڪيس يقين ئي ڪونہ ٿي آيو. هن بار بار چيو ٿي. ”ڳڻتي نہ ڪر، ٻہ هفتا پهريان سڀ ڪُجهہ ٺيڪ هو. هينئر بہ خير هوندو. اهو يقيناً تنهنجو وهم ٿي سگهي ٿو.“ مون ڪيس چيو. ”پر جيڪو خون مون پنهنجي اکين سان ڏٺو آهي، گهٽ ۾ گهٽ اهو وهم نہ ٿو ٿي سگهي. ان خون جي جاري هُجڻ ڪري ئي آءٌ پورو هفتو هڪ هوٽل ۾ ترسي آهيان.“ فون کان فوراً بعد آءٌ ڊاڪٽرياڻي وٽ ويس. هوءَ دروازي تي ئي مون سان مُرڪي ملي. هن جي مُرڪ ۾ هميشه جيان سرهائي ۽ سڪون هو. هن جي ڪُجهہ ڳالهائڻ کان پهريان ئي مان پاڻ هُرتو ٽيبل تي ليٽي پيس. هن مُنهنجي دل تي هٿ رکڻ سان ئي دانهن ڪئي، ”تنهنجي دل تہ ڏاڍي تيزي سان پئي ڌڙڪي ۽ ان جو آواز ائين ٿو لڳي، ڄڻ ڪو دهل وڄندو هُجي“! مون سندس مهرباني ۽ مُروت جي ڪائي موٽ ڪونہ ڏني، ڇو تہ هينئر هر ماڻهوءَ جي همدردي مون کي زهر ٿي لڳي. مون ڄاتو ٿي، تہ جيڪو ڪُجهہ ٿيڻو هو، سو ٿي ويو ۽ جيڪا تڪليف اچڻي هُئي، سا اچي چُڪي، جنهن لاءِ توڙي جو تيار ڪونہ هيس. پر پوءِ بہ اهو سڀ ڪُجهہ مون سان پيش آيو. جنهن جي ڪابہ آٿت، ازالو ڪري نہ ٿي سگهي. ايتري تائين جو ڊاڪٽرياڻي جي سوالن جا جواب ڏيڻ بہ مون کي اوکا ۽ اجايا ٿي لڳا.

هن پُڇيو. ”ڇا تو هنن ڏينهن ۾ پنهنجي ڪُکِ ۾ ڪا چرپر محسوس ڪئي يا ڪڏهن ڪنهن ٻوجهہ ۽ بيزاري جو احساس محسوس ڪيو“؟ مون چيو. ”نہ“. ”پلا توکي اهو احساس ڪهڙي لمحي ٿيو تہ....“؟

مون وراڻيو "هوٽل تي پهچڻ کان ٿورو پهريان ناهموار روڊ تي ڪار ۾ سفر ڪرڻ دؤران."!

ڊاڪٽرياڻي موٽ ۾ چيو "مُنهنجي خيال ۾ رڳو مشڪل سفر وارو سبب هيڏي هاڃي جو ڪارڻ ڪونہ ٿو ٿي سگهي"!

پوءِ هن مُنهنجي پيٽ تان چولو هٽائي ان جو معائنو ڪرڻ کان پوءِ ٻڌايو تہ اهو پهريان جي نسبت ننڍو ۽ تقريباً سُسيل ۽ سڏو هو. هن مُنهنجي پستانن کي پڻ چڪاسيو جيڪي بہ سندس خيال مطابق اڳ جي پيٽ ۾ گهٽ ٽُٽريل هُئا. هن هٿن تي دستانا چاڙهي وڏيڪ تسليءَ لاءِ مُنهنجي جسم اندر هٿوراڙيون بہ ڏنيون, پر چڪاس دوران ئي هن جي نرڙ تي گهُنج ۽ اکين ۾ مايوسي نظر اچڻ لڳي ۽ چيائين, "پيٽ جي سوس مان لڳي ٿو تہ ٻار پنهنجو وجود وڃائي چُڪو آهي, يا اهو بہ ممڪن آهي تہ, صحيح نشونما نہ ملڻ ڪري ٻار جي اوسر رُڪجي وئي آهي. وڌيڪ تصديق ۽ حتمي فيصلي لاءِ اسان باقاعدي طبي معائنو ڪنداسين, جنهن لاءِ تو کي ڪُجهہ ڏينهن انتظار ڪرڻو پوندو." پوءِ هن دستانا لاهي هڪ پاسي ڦٽي ڪيا. پريشاني مان ٽيبل تي هٿ رکندي چيائين, "مون کي لڳي ٿو تہ تون صحيح ٿي چوين, ٻہ يا شايد اجان بہ ٽي هفتا پهريان ٻار جي نشونما نہ ٿيڻ ڪري, ان جي اوسر مڪمل طور بند ٿي چُڪي آهي. تون هينئر ان صدمي کي بهادري سان برداشت ڪرڻ جي ڪوشش ڪر, ڇو تہ ٻار يقيناً ختم ٿي چُڪو آهي." مون کان نہ ڪو جواب اُڪليو نہ ڪيس ڪو اشارو ڏنم, ايتري تائين جو بنا ڪنهن اک ڇنڀڻ جي آءٌ اتي ئي ٽيبل تي خاموشي سان بي جان بُت بڻيو پئي رهيس. دماغ کان وٺي مُنهنجو پورو وجود پٿر جيان بي تحرڪ ۽ خاموش هو. نہ ڪو خيال, نہ ڪو اظهار, ان وقت فقط پيٽ تي ناقابلِ برداشت ۽ اڻ ڏٺي ٻوجهہ جو احساس ٿي ٿيو, جيڪو مون ايئن ٿي ڀانيو, ڄڻ ڪا آسمان جي ڀاري ڇپَ بنا آواز جي مُنهنجي مٿان اچي ڪري هُجي ۽ آءٌ ان جي هيٺيان دٻجي خاموش ٿي وئي هُجان. اوچتو ڊاڪٽرياڻي جي آواز رائيفل جي گوليءَ جي گجگوڙ جيان مون کي ڇرڪائي وڌو. "حوصلو نہ هار, اٿي هاڻي ڪپڙا پاءِ"؟ مان اٿي ڪڙي ٿيس, پر اجان تائين بہ مُنهنجي ڄنگهن ۾ ساهہ ڪونہ هو,

جن تي جبر ڪري مون بيهڻ جي ڪوشش ڪئي. مون ڪپڙا پاتا ۽ ڪانئس پُڇيم, "هاڻي اڳتي وڌيڪ مون کي ڇا ڪرڻ گهرجي"؟ هن وراڻيو "ڪُجهہ بہ نہ, ٿورن ڏينهن کان پوءِ هر شئي خودبخود ختم ٿي ويندي, جنهن لاءِ توکي ڪا تڪليف ڪرڻي ڪونہ پوندي. مون ڪنڌ لوڏيو ۽ پوءِ مُنهنجي آٿت لاءِ ڊاڪٽرياڻي جا جملي مٿان جملا شروع ٿي ويا." دل شڪستا نہ ٿيءُ, ڪيترا ٻار نامڪمل/اڌوري هُئڻ ڪري ضايع ٿي ويندا آهن. انهن جي صحيح تشڪيل ڪونہ ٿي سگهندي آهي ۽ هن دنيا ۾ ڪوبہ ماڻهو ڪريل ۽ اڌورو ٻار پيدا ڪرڻ قطعاً ڪونہ چاهيندو, تنهن ڪري توکي پنهنجو پاڻ کي ڪنهن بہ شئي لاءِ قصوروار سمجهڻ ۽ مايوس ٿيڻ نہ گهرجي, ڇو تہ حمل هڪ فطري ۽ خودساختہ عمل آهي, جنهن جي فطري طور اوسر ئي ممڪن هوندي آهي. جيڪي عورتون حمل دؤران صرف بستري ۽ بي تحرڪي کي ڀلائي سمجهنديون آهن, اهي اصل ۾ حمل جي فطري اوسر کان نا آشنا هونديون آهن." مون ٻلُ ادا ڪري ڪانئس موڪلايو. ٻاهر ويٺل ڳورهاري عورتن جي هجوم مان نڪرڻ وقت مون ايئن محسوس ڪيو, ڄڻ اهي بہ مُنهنجو سُڪڙيل پيٽ ڏسي, مون تي طنز ڪنديون هُجن, ٿوري غور ۽ ويچار ڪانپوءِ مون اهو نتيجو ڪڍيو تہ جيڪو ٿيڻو هو سو ٿي ويو, هاڻي ان تي ڳُڇ ڳارڻ بدران مون کي توازن ۾ رهڻ گهرجي. اهو "توازن" جو لفظ هوٽل تي پهچڻ تائين مُنهنجي مٿي تي مسلسل ڪنهن هٿوڙي جيان لڳندو رهيو پر جڏهن ڪمري ۾ داخل ٿيڻ سان مُنهنجي نظر تنهنجي پينگهي, الماڙي ۽ ان ۾ موجود تنهنجي ننڍڙن ڪپڙن تي پئي, تڏهن مون کان دانهن نڪري وئي ۽ آءٌ بستري تي ڪري پيس. مون سُڏڪي مٿان سُڏڪا ٿي پريا, جيڪي مُنهنجي جيءَ کي چيري اندر مان ٿي اُپريا, جتي تون گوشت جي هڪ بيڪار ٽُڪري جيان پيو هُئين, ان ئي اندر جي گهرائي مان, مون کان اهڙي زوردار رڙ نڪري وئي, جنهن پٿر کي پرزا پرزا ڪري ڇڏيو ۽ مُنهنجو وجود وڪري مٿي ٻڻجي ويو. مون کان وڏي دانهن نڪتي ۽ آءٌ ٻُٽجي ويس.

26

• **مان** ننڊ ۾ هيس يا شايد بي هوشي ۾، پر بهرحال مون اهو سڀ ڪُجهہ يقيناً محسوس ڪيو. مون کي چٽي طرح ياد آهي، تہ هڪ بي داغ ۽ اڇو ڪمرو هو جنهن ۾ آءٌ ويٺي هُيس ۽ هو سٽئي ڪرسين تي ويٺا هُئا. مون کان ٿوري فاصلي تي پيل مُڪيہ ڪُرسي تي، اهو ڊاڪٽر ويٺو هو، جنهن پهرين ڏينهن ۾ مُنهنجو طبي معائنو ڪرڻ سان گڏوگڏ صلاح مشورا بہ ڏنا هُئا. هن جي ساڄي پاسي کان ڊاڪٽرياڻي ۽ ڪاٻي کان مُنهنجو صاحب ويٺو هو. مُنهنجي صاحب جي پر ۾ ئي مُنهنجي سنگتياڻي ۽ تنهنجو پيءُ ويٺا هُئا، جن جي ويجهو مُنهنجا والدين بہ موجود هُئا. انهن کان سواءِ اتي ٻيو ڪو بہ نظر ڪونہ ٿي آيو. توڙي جو ان ڪمري جي ڪنهن بہ ديوار ۾ در تي، اهڙو ڪوبہ آثار ڪونہ ٿي ڏٺو، پر پوءِ بہ مون اندازو لڳائي ورتو، تہ اها ئي جاءِ آهي، جتي ان مقدمي جي ڪارروائي هلڻ واري آهي، جنهن ۾ آءٌ ڪٽهڙي ۾ بيٺل مجرم ۽ هو سيئي منصف هوندا. آءٌ نہ خوفزده ٿيس ۽ نہ ئي وري مايوس، بلڪ بي ڊپائي ۽ غير جانبداري سان هڪ هڪ ڪري هر هڪ جو اڀياس ڪرڻ لڳس. تنهنجو پيءَ هٿن ۾ مُنهن لڪايو ايئن ئي سڏڪي رهيو هو، جيئن هڪ رات هو مون وٽ اچي رنو هو. امڙ ۽ بابا ايئن ڪنڌ جهُڪايو ويٺا هُئا، ڄڻ شديد غمن جي بوجهہ کين ٽڪائي وڌو هُجي ۽ مُنهنجي سنگتياڻي بہ ڏڪاري ٿي لڳي. باقي ٻين ٽن جي موجودگي بي تاثر ٿي ڀاسي. ڊاڪٽر اٿي هڪ پنو پڙهڻ شروع ڪيو. ”جيئن تہ ڏوهاري خود هتي موجود آهي ۽ هي جيوري انهيءَ ڪري ګڏني ٿي آهي، تہ جيئن اهو ڄاڻي سگهي، تہ هن عورت پنهنجي بخيلي ۽ خود غرضي سبب ئي هڪ ابهم جو انت آڻي، ان جي جياپي جي حق تلفي

جو جرم ڪيو آهي.“ پوءِ هن پنو رکي مقدمي جي ڪارروائي بابت چٽائي سان ٻُڌائيندي چيو تہ، ”هر ماڻهوءَ کي گواهہ ۽ منصف طور ٻُڌايو ويندو. ڳالهائڻو پوندو ۽ ڳالهائڻ کان پوءِ آخر ۾ خود ئي ڪيس اهو حتمي فيصلو ڪرڻو هوندو، تہ هي عورت مجرم آهي يا نہ؟ ۽ سندس جرم ثابت ٿيڻ جي صورت ۾، سزا جو فيصلو ووٽن جي تعداد تحت ڪيو ويندو.“

ڪارروائي هلائڻ ڪارڻ، جيئن تہ ڊاڪٽر کي سڀني کان پهريان ئي پنهنجو اظهارِ خيال پيش ڪرڻو هو، تنهنڪري هن پنهنجي تيز برفاني لفظن جي بوڇاڙ سان ابتدا ڪندي چيو، ”ٻار ڪو ناڪاره ڏند ڪونهي، جنهن کي آساني سان ڪڍي گند جي ڊٻي ۾ اڇلائي ڇڏجي، پر ٻار تہ هڪ زنده انسان هوندو آهي ۽ هڪ انسان جي زندگي جو آغاز حمل واري لمحي کان شروع ٿي، موت تي ختم ٿيندو آهي. ٿي سگهي ٿو اوهان مان مُنهنجي ڳالهہ سان ڪي اختلاف ڪندي ايئن چون، تہ حمل جي ابتدا کي انسان جو فردي وجود نہ ٿو چئي سگهجي، ڇو تہ ان وقت اهو فقط گهرڙي (Cell) جي حيثيت ۾ وجود رکي نشونما پائيندو آهي ۽ ان وقت هڪ گهرڙو زندگي جي نمائندگي ڪرڻ جي قطعاً قابل ڪونہ هوندو آهي، جيڪڏهن هڪ وڻ جي سلي کي اُسرڻ وقت ڪٽي ڇڏڻ يا ڪنهن جيتامڙي کي ڪُچلي ڇڏڻ جرم آهي، جيڪو بہ وڻ جيان مڙني نمائندگين کان ان وقت قاصر هوندو آهي، تہ پوءِ ان انساني گهرڙي جو اجل ڪيترو نہ مها پاپ هوندو، جيڪو اڄ نہ سڀاڻي جنم وٺي فرد بنجڻ وارو هوندو آهي! توڙي جو انساني گهرڙي ۽ وڻ جي سلي ۾ وڏو فرق آهي. اهي سيئي جزا، جيڪي انسان کي انسان بنائڻ ۽ ان جي جسم مان سندس شخصيت کي نکارڻ ۽ کيس فرد بنائڻ، لاءِ ضروري هوندا آهن، سي ڪُلي طور هڪ گهرڙي ۾ موجود هوندا آهن، جن ۾ هڪ وڻ جي سلي جي نسبت وڌيڪ نمائندگي جي خصلت هوندي آهي. اسان جيڪڏهن ڪنهن خوردبين سان انهن نظر ۾ نہ ايندڙ باريڪ شين جو غور سان مشاهدو ڪنداسين، تہ پوءِ يقيناً خالق جي قدرت جي عظمت جو معترف ٿيڻو پوندو. جيڪي حقائق سامهون آيا آهن، انهن جي روشنيءَ ۾ آءٌ هن عورت کي ماءُ بدران هڪ قاتل ڪوٺيندس، ڇو تہ قتل، قتل ئي هوندو آهي، جنهن ۾ وڏي ۽ ننڍي جي ڪائي وقعت ڪونہ ٿي

هُجي. ڇا ٻن سؤ پاؤنڊن واري ماڻهوءَ جي ماريو وڃڻ کي قتل ۽ هڪ پائونڊ وزني انسان جي ڪوس کي قتل ڪونه چونداسين؟

آءُ پنهنجي پاسي ۾ وينل هم پيشه ڊاڪٽرياڻي کي چوندس، ته هوءَ مون تي طنزيه انداز ۾ مُرڪڻ بدران پنهنجي پيشاور ذميوارين نڀائڻ ڏانهن ڌيان ڏي، ٻي صورت ۾ هينئر ته هن معاملي ۾ آءُ پنهنجي راءِ، سندس واري اچڻ تائين محفوظ پيو رکان، پر آئينده سندس پيشي جي حوالي سان ڪنهن ڪوتاهي جي عيوضي ۾ ڪيس هن ئي ڪٽهڙي ۾ ئي ڪڙو ڪرائيندس.“

هن ڊاڪٽرياڻي ڏانهن ٻچان ۽ شوخيءَ سان ڏٺو جيڪا خاموشيءَ سان ساڻس اکيون اکين ۾ ملائي سگريٽ پي رهي هُئي. ڊاڪٽرياڻي جي جرئت، مون ۾ ڪافي حوصلو ۽ گرم جوشي پيدا ڪئي، پر ترت ڊاڪٽر جي برفيلي آواز جي اثر هيٺ اُها گرم جوشي ماني ٿي وئي.

”اسين هتي گهرڙي جي موت جو فيصلو ڪرڻ لاءِ ڪٺا ڪونه ٿيا آهيون، پر ان ٻار جي موت جو تدارڪ ڪرڻ لاءِ گڏ ٿيا آهيون، جيڪو گهٽ ۾ گهٽ پنهنجي عمر جا پريا ٽي مهينا پورا ڪري چُڪو هو ته پوءِ اهي ڪهڙا ڪارڻ ۽ ڪوتاهيون هيون، جن ڪيس موت جو ٻَڪُ ٻڌايو؟ ڇا اهو صرف هڪ حادثو هو؟ آءُ پنهنجي سالن جي تجربي تحت دعويٰ سان چوان ٿو ته آءُ اهڙي مڪار عورتن جا ماسڪ پويان لڪل چهرا سڃاڻي وٺندو آهيان، جيڪي پنهنجي غليظ خواهش خاطر ابهم ٻارڙن جو انهن جي جنم کان اڳ ئي انت آڻي ڇڏينديون آهن. مان پهرين ڏينهن ئي هن مائيءَ جو طبي معائنو ڪرڻ وقت سمجهي ورتو هو ته هوءَ ڪنوار ۽ نهايت ئي ضدي عورت آهي. جڏهن مون سندس چڪاس ڪان پوءِ ڪيس ٻار جي خوشخبري ٻُڌائي هُئي، تڏهن به هن جڻ چڙ مان چيو هو ته ، ”اها ڪيس اڳواٽ ئي خبر آهي.“ آءُ ان ڏينهن ته بلڪل ئي حيران رهجي ويس، جڏهن هن کي اعصابي الجهن ڪري شديد تڪليف ٿي ۽ مون ڪيس مڪمل آرام جو مشورو ڏنو پر هوءَ بنهه ئي بضد ٿي بيني، ته ڏينهن ٻن ڪان وڌيڪ هوءَ بستري تي رهڻ واري عياشي برداشت ڪري ڪونه سگهندي، مون ڪيس سمجهائڻ جي ڪوشش ڪئي. ايلاز ڪيا، ايتري تائين جو مُنهنجي

زوربار ۽ ڪاوڙ ڪان پوءِ به ٻن هفتن جي آرام تي آماده ٿي. مون کي ان وقت ئي اندازو ٿي ويو ته هوءَ غير شادي شده هُئڻ جي ڊپ ۾، ماءُ جي ذميواري کان لنوائي رهي آهي. اهو ئي سبب هو جو هن ڪيئي ڀيرا مون کي فون ڪري چيو ته هوءَ بلڪل ٺيڪ آهي ۽ وڌيڪ بستري تي رهڻ لاءِ وٽس ڪو ئي جواز ڪونهي، مون سان گهڙي گهڙي احتجاج ٿي ڪيائين. ته هوءَ نوڪري پيشه عورت آهي ۽ ڪيئي ضروري ڪم سندس انتظار ۾ پيا آهن. مُنهنجي منع جي باوجود به ان ڏينهن هن ڪم ڪار ڪيو ۽ ٻئي ڏينهن مون وٽ پهچڻ وقت سندس پرڪار ڏاڍا پريشان ڪُن هُئا. مون ان پل ئي پرکي ورتو ته هيءَ عورت ٻار کي ماري، ان مان نجات حاصل ڪرڻ گهري ٿي، نه ته ڪيس ڪو به اهڙو جسماني عارضو لاحق ڪونه هو جنهن جي ڪري حمل سندس تڪليف جو ڪارڻ بڻجي.

عصابي تڪليف فقط نفسياتي ٿيندي آهي، جنهن جو سبب شعور ۽ لاشعوري الجهنون ئي هونديون آهن.

ان سلسلي ۾ مون جڏهن ڪانئس دريافت ڪيو هو ته، هن بنا ڪنهن جهجهڪ جي اهو اعتراف ڪيو هو ته، واقعي ڪيس ڪافي ذهني پريشانيون درپيش آهن. ان وقت هن ڪنهن ذاتي ڏک جو به ذڪر ڪيو هو جنهن جي مڪمل ڇاڻ حاصل ڪرڻ مون کي مناسب ڪونه ٿي لڳي. هن پنهنجي تڪليف کي بظاهر حمل سان وابستا ٿي ڪيو پر اصل ۾ ڪيس لوري ڪا ٻي لڳل هُئي. آخر ۾ جڏهن مون ڪيس چيو هو ته، جيڪڏهن هوءَ واقعي ٻار کي جنم ڏيڻ چاهي ٿي، ته پوءِ ڪيس انهن الجهنن ڪان نجات حاصل ڪرڻي پوندي، ته موٽ ۾ هوءَ مون تي تپي باهه ٿي ويئي هُئي ۽ خفي ٿيندي چيو هُئائين ته، ”ڇا تون چاهين ٿو ته آءُ پنهنجي جذبن جي سچائي جي نڙي تي ئي نهن ڏئي ڇڏيان؟“

ڪُجهه ڏينهن ڪان پوءِ هوءَ وري بيهر پنهنجن ڪمن کي لڳي وئي، ۽ نتيجي ۾ سندس حالت وڌيڪ خراب ٿي وئي. مون ڪيس هڪ هفتي لاءِ اسپتال ۾ دوائن ذريعي مڪمل آرام ڪرايو جنهن سان سندس ذهني حالت ڪافي بهتر ٿي، معزز حضرات! هينئر آءُ ان جرم جي ثابتي لاءِ اوهان اڳيان چند صداقتون پيش ڪرڻ چاهيندس. فرض

ڪريو جيڪڏهن اوهان مان خدانا خواسته ڪو سخت بيمار آهي ۽ ان لاءِ ڪيس علاج جي ضرورت آهي، جيڪو ممڪن به آهي، پر اهو ڪنهن فرد جي توسط سان توهان تائين پهچي سگهي ٿو ۽ اهو فرد جيڪڏهن اِن ۾ زهر ملائي ڇڏي، ته پوءِ اوهان انهيءَ شخص کي ڇا سڏيندؤ؟ چريو؟ ويري؟ يا وري جرم جي دلالت ڪندڙ مجرم؟ مان ته اهڙي ماڻهوءَ کي قاتل ئي ڪوٺيندس.

مانائتا منصفين! بلاشڪ ٻار بيمار هو. جنهن جو بهترين علاج، سندس ماءُ جي مڪمل آرام ۾ هو. پر هن عورت نه صرف ان جي پرهيز نه ڪئي، پر ان ۾ سفر جي زهر جو اضافو به ڪيائين. جيڪو هڪ تندرست حمل کي به آسانيءَ سان ضايع ڪري سگهندو آهي. ڪلاڪن جا ڪلاڪ جهاز جو سفر ۽ ناهموار روڊن تي ڪار جي مسافت، مون ڪيئي ڀيرا ڪيس وينتي واري انداز ۾ سمجهايو هو ته هوءَ اهڙي قسم جي اوکي مسافت کان پاسو ڪري، ڇو ته هينئر سندس پيٽ ۾ فقط گهرڙن جو ڇُڳو نه، پر هڪ مڪمل ٻار موجود آهي. مون ڪيس چتاءُ ڏنو هو ته ان ۾ هن جي ٿورڙي لاپرواهي به ٻار جو موت ثابت ٿيندي. هوءَ مُنهنجي تنبيهه تي عمل ڪرڻ بدران سيئي نفعي ۽ نقصان جون ذميواريون پاڻ کڻي، ان وقت ئي پني جي ٽڪري تي دستخط ڪري، وڏي غصي سان اسپتال مان هلي وئي هُئي ۽ اوهان ڏٺو ته هن واقعي ٻار کي ماري ڇڏيو. اسان هن وقت جيڪڏهن ڪنهن سرڪاري ڪورٽ ۾ هُجون ها، ته مون لاءِ هن عورت جو جرم ثابت ڪرڻ ڏاڍو مشڪل هجي ها. ڇو ته هن بظاهر پويان ڪنهن اهڙي ثبوت جو پيرو ئي ڪونه ڇڏيو آهي. پر جيئن ته سرڪاري عدالت بدران هي زندگي جي عدالت آهي، تنهنڪري جيڪڏهن اسان هن جو زندگي جي روبي ڏانهن منصفانه تجزيو ڪنداسين، ته پوءِ هوءَ يقيناً زندگي جي گناهگار ثابت ٿيندي، ڇو ته زندگيءَ ڏانهن هن جو سڀاءُ هميشه سفاڪانه رهيو. هن بزدلي ۽ منافقيءَ سان جرم ڪري، قانوني پڪڙ کان سدائين پاڻ کي آجو رکيو آهي.

ڪا هلڪي ڦلڪي ڪوتاهي هُجي ها، ته آءٌ اها خوشيءَ سان درگذر ڪري ڇڏيان ها. پر هن عورت ته حد ڪري ڇڏي آهي! هوءَ

ڪنهن معاشي مسئلي ۽ بدحاليءَ جو شڪار به ڪونه هُئي. جو هن لاءِ ٻار جو خرچ برداشت ڪرڻ ناممڪن هُجي ها ۽ نه ئي وري هن کي ڪا اها پرواهه هُئي، ته سندس ناجائز ٻار کي معاشرو قبول ڪندو يا نه؟ هن سان اهڙو ڪو به مسئلو ڪونه هو. هوءَ خود ان جي گواهه آهي، ته هن جو ته هڪ اهڙي طبقي سان تعلق هو جيڪو ڪيس رد ڪرڻ بدران هن کي جرئتمند ۽ هيروئن جا خطاب ڏئي چمڪائي ڇڏي ها. هوءَ سماجي قانون، خدا، ملڪ، خاندان ۽ زندگي جي هر اشتراڪي اصول جي منڪر ۽ منحرف آهي. ايتري قدر جو هن جي ذهن جو ڪو ڪاٿوئي ڪونهي، ۽ اهي سيئي جرم هِن نام نهاد آزادي جي نالي تي ڇڙواڳ ٿي ڪيا آهن. جن ۾ ٻين جي حقن ۽ ڀلائي جي خيال بدران صرف سندس ذاتي خواهشون ۽ خودغرضيون اوليت رکندڙ آهن. هوءَ ٻار کي اجل جو مُنهن ڏيکاري، اهو باور ڪرائڻ ٿي گهري ته هُن، ان عمل سان معاشري کي هڪ بيمار ۽ اپاهج ٻار جي بوجهه کان بچايو آهي. پر ڪنهن جي ناڪاره هجڻ يا نه هجڻ جي فيصلي جي اڳواٽ ئي فتوي ڏيڻ ڪيئن ٿي ممڪن هُجي؟ جڏهن ته هومر نابين ۽ ليوپارڊي ڪُبڙو هو ڇا انهن کي پنهنجي هم وطنن بيڪار سمجهي ڌڪاري ڇڏيو؟ جيڪڏهن سندن مائرون ڪين پنهنجي ڪُک ۾ ساندي جنم نه ڏين ها، ته اڄ انسانيت انهن جي فڪري عظمت کان محروم هُجي ها. هڪ اولمپڪ ڪلاڙي ۽ هڪ معذور شاعر ٻئي مون لاءِ ساڳي وقعت ۽ حيثيت وارا آهن ۽ انهن ٻنهي جي محافظ فقط هڪ ماءُ جي ڪُک ئي ٿي سگهي ٿي ۽ جيڪڏهن ڪا ماءُ ايئن نه ٿي ڪري ته اها يقيناً گناهگار آهي.“

ڊاڪٽر جي جرح مون کي جهوري وڌو ۽ مون پنهنجون اکيون پوري ڇڏيون. جڏهن ڊاڪٽرياڻي ڳالهائڻ لاءِ اٿي، تڏهن آءٌ ڪيس ڏسي ڪونه سگهيس، پر مون جڏهن ٻيهر اکيون کوليون، تڏهن هوءَ پنهنجي اظهارِ خيال جي ابتدا ڪري چُڪي هُئي. ”مُنهنجي ساٿيءَ کان شايد اهو وسري ويو آهي، ته هر هومر لاءِ هڪ هٽلر به پيدا ٿيندو آهي ۽ هر حمل هڪ اهڙو چئلينج آهي، جيڪو هڪ ئي وقت شاندار ۽ ڀيانڪ امڪانن ۽ انديشن جو حامل هوندو آهي. مون کي اها سُڌ ڪونهي، ته هي ٻار جون آف آرڪ بڻجي ها يا هٽلر. پر هو جنهن عمر ۾ خدا کي

پيارو ٿي چُڪو آهي، ان ۾ هو فقط هڪ اَڄاتو امڪان هو. آءٌ يقين سان چوان ٿي، تہ هيءَ عورت هڪ اهڙي جيئري جاڳندي حقيقت آهي، جنهن کي اُجڙڻ ۽ تباهي کان بچائڻ اشد ضروري آهي. هڪ اَڄاتي امڪان لاءِ ڪنهن حقيقي وجود جي نڙيءَ تي نهن ڏيڻ ڪٿان جي دانشمندي آهي؟ مُنهنجي ساٿيءَ جي ذهن تي، موجوده زنده وجود بدران جيڪو امڪاني نام نهاد زندگيءَ جو اونو سوار آهي، اهو حقيقت ۾ هڪ ڊونگ کان سواءِ ٻيو ڪُجھ بہ ڪونهي. ايتري تائين جو ٻار کي ناڪاره ڏند ڪوئڻ وارو مقولو بہ صرف سندس ذهني هوشياري جو مظهر آهي.

مون کي يقين آهي، تہ مُنهنجي هم پيشہ ساٿي فوج ۾ ملازمت دؤران پنهنجي رائفل سان ڪيئي قتل ڪيا هوندا ۽ ويهن ورهين جي ڇيرن کي گولين مان ڪيڙڻ وقت ڪيس اهو ياد ئي ڪونہ رهيو هوندو، تہ اهي ڇيرو ناڪاره ڏند ڪونہ هوندا آهن. مان سمجهان ٿي، تہ جنگ کان وڌيڪ ٻارن جو بي رحميءَ سان ڪوس ٻي ڪنهن جاءِ تي ڪونہ ٿيندو آهي. جڏهن تہ جنگ جي اصولن ۾ ويهن سالن جي جوانن جو قتل ممنوع هوندو آهي، جنهن جي خود ڊاڪٽر صاحب کي بہ خبر آهي، پر پوءِ بہ هو زندگي جي تحفظ جي نالي ۾ بيدردي سان جانيون وٺڻ واري جستجو ۾ سرگرمِ عمل رهيو آهي. آءٌ ماهر طبيعات جي حيثيت ۾ بہ ان جياپي جي منحرف آهيان، جنهن جي امڪاني نظرئي جو ڊاڪٽر صاحب قائل آهي. فرض ڪريو، آءٌ جيڪڏهن ايئن ڪريان، تہ پوءِ تہ هر وقت ڪنهن بي ثمر آني جي ضايع ٿي وڃڻ يا ويهہ ڪروڙ اسپرمن جي پردي مان پار ٿي وڃڻ کان پهريان ئي انهن جي مري وڃڻ تي مون کي تہ رڳو ماتم ئي ڪرڻو پئجي ويندو، پر هي صورتحال ان کان بہ وڌيڪ ان وقت بدتر ۽ افسوسناڪ ٿي ويندي آهي، جڏهن اٺويهہ ڪروڙ نوانوي لک، نوانوي هزار ۽ نَوَ سئو نوانوي اسپرم، ان هڪ اسپرم کان شڪست کائي اجل جو ٻَڪُ ٻڻجي ويندا آهن، جيڪو پردو ڦاڙي اندر داخل ٿيڻ ۾ سوپارو ٿي ويندو آهي، اهي شڪست کائيندڙ اسپرم بہ تہ خدا جي زنده مخلوق آهن ۽ اهڙي عنصرن جا حامل هُجن ٿا، جيڪي ٻار جي تشڪيل جو لازمي جزو هوندا آهن. ڇا مُنهنجي ساٿي ڪڏهن انهن کي دوربين سان ڪونہ ڏٺو آهي؟

ڇا هُن ڪڏهن انهن کي ڏيڏر جي ننڍڙي ٻچڙن جيان ترندي ڪونہ ڏٺو آهي؟ ڇا هُن جي مشاهدي ۾ انهن جي اُها جستجو ۽ ڪشمڪش ڪونہ رهي آهي، جڏهن هو پنهنجي پوري سگهہ سان ڪنهن خاص جاءِ تي پهچڻ لاءِ پاڻ پتوڙيندا آهن، ڇو تہ ڪين اها خبر هوندي آهي، تہ اوستائين پهچڻ ۾ جياپو ۽ ناڪاميءَ ۾، سندن موت هوندو آهي. مُنهنجو مطلب ڪنهن جي بہ تذليل ۽ تضحيڪ ڪرڻ ڪونہ آهي، پر جيئن تہ مُنهنجو ساٿي زندگي جي طرفداري جو دعويدار آهي، تنهنڪري آءٌ ڪانئس صرف ايترو پُڇڻ جي جسارت ٿي ڪريان، تہ هُن اڄ تائين انهن ڪروڙين بي موت مرندڙ اسپرمن لاءِ ڇا ڪيو آهي، جيڪي پنهنجي ماڳ تي پهچڻ کان اڳ ئي موت جو ڪاچ ٻڻبي ويندا آهن، ڇا اها سندس ڪوتاهي آهي يا ان ۾ سندس جرم جي دلاليءَ جو راز ڪارفرما آهي؟ ان طرح هو بہ وڏو مجرم آهي، جنهن کي منصف جي منصب تي ويهڻ بدران هن مجرمن جي ڪٽهڙي ۾ ويهڻ گهرجي، پر جيڪڏهن هو ترت ئي ايئن نہ ٿو ڪري، تہ پوءِ انهيءَ جو مطلب اهو هوندو تہ هُن نہ صرف هن معزز ايوان اڳيان ڪوڙ ڳالهائي ان کي ٺڳڻ جي ڪوشش ڪئي آهي، پر هِن دنيا ۾ موجود انسانن جا عذاب گهٽائڻ بدران انهن جي ڦٽن تي پنهنجي ذهني خلفشار جي لوڻ ٻُرڪڻ جي پڻ جستجو ڪئي آهي. آءٌ في الحال پنهنجي ساٿي کي ساڳي ئي ڏوهہ ۾ شرڪت جون واڌايون ڏيان ٿي. مون تي وڌ ۾ وڌ اهو الزام عائد ٿي سگهي ٿو، تہ مُنهنجو صلاح ۽ مشورو غلط هو، جنهن لاءِ مان سمجهان ٿي، تہ هيءَ معزز عدالت گهٽ ۾ گهٽ مون کي ڪا ايڏي وڏي سزا ڪونہ ڏيندي، ڇو تہ مُنهنجو خيال ڪو ايڏو غلط بہ ڪونہ هو. بس، اها هڪ سولي ۽ سادي حقيقت هُئي، جنهن جي اظهار تي مون کي ڪائي پيشماني ڪونهي. حمل ڪائي اهڙي سزا ڪونهي، جيڪا قدرت ڪنهن کي پُرمسرت پلن جي عيوضي ۾ عطا ڪندي آهي، پر اهو تہ هڪ اهڙو حسين معجزو آهي، جيڪو پاڻ کي اهڙي سرمستي سان نروار ڪندو آهي، جهڙي بي ساختگي سان قدرت وٽن ۽ مڇين کي عيان ڪندي آهي، پر جيڪڏهن فطري طور ان جي اوسر رڪجي ٿي وڃي، تہ پوءِ ان ۾ عورت جو ڪهڙو قصور هُجي ٿو؟ ڇا توهان فالج

زده مريض جيان عورت کي مهينن تائين بيڊ تي پيو رهڻ سان، ان جي پيٽ ۾ فطري طور اوسر نه ڪري سگهندڙ ٻار جي اوسر ممڪن بنائي سگهو ٿا؟ جيڪڏهن نه ته پوءِ توهان کي عورت جي شخصيت کي اجاڙڻ ڪيس مصروفيتن کان روڪڻ ۽ بنا جوازان جي آزادي تي راتاهو هڻڻ جو ڪوئي اڌيڪار ڪونهي. ڇا توهان ساڳيو مطالبو مرد کان ڪري سگهو ٿا، جيڪو ان لمحي مان عورت کان به وڌيڪ لطف اندوز ٿيندو آهي؟ يقيناً خود مُنهنجي ساٿي ڊاڪٽر وٽ به عورت جي آزادي ۽ مرد جي آزادي لاءِ جدا ۽ ٻٽا معيار هوندا. جيڪو مرد لاءِ هڪ ماکي جي مک جيان هڪ گل کان ٻي گل تائين ان جو واس وٺڻ ۽ رس چوسڻ کي جائز ۽ هڪ عورت کي فقط جنسي لذت ۽ نسلي افزائش جو بهتر ۽ مؤثر ذريعو سمجهي ٿو. ان ۾ هن ويچاري جو به ڪو دوش ڪونهي، ڇو ته اسان جي پيشي ۾ اڪثر ڊاڪٽرن کي اهي ٿلهيون متاريون عورتون ئي وڻنديون آهن، جيڪي آرو ڪري ويهڻ چاٽنديون آهن ۽ جن لاءِ آزادي ڪا وقعت ڪونه رکندي آهي، پر اسان هتي ڊاڪٽرن جي باري ۾ ڪوئي فيصلو ۽ فتوي ڏيڻ ڪونه آيا آهيون. اسان جي هتي گڏ ٿيڻ جو مقصد، صرف هن عورت جي فيصلي جو اُڪلاءُ ڪرڻ آهي، جنهن تي اهو الزام آهي، ته هوءَ پنهنجي ٻار جي قاتل آهي ۽ اهو قتل، هن بنا ڪنهن هٿيار جي پنهنجي سوچ جي عمل سان ڪيو آهي.

پر آءٌ يقين سان چوان ٿي، ته اهو الزام سراسر ڪوڙو ۽ صرف بهتان بازي تي مبني آهي، ڇو ته جنهن ڏينهن سندس ڇڪاس کان پوءِ مون کيس حمل جي معمول موجب هجڻ جو اطلاع ڏنو هو، تڏهن مون ڏٺو ته هوءَ ڄڻ ٻهڪي پئي هئي، پر جنهن ڏينهن مون کي اهو معلوم ٿيو ته هن جو ڳپ بي جان ٻڌجي ويو آهي، ته ان پل مون کيس شديد اضطراب ۽ پيڙا ۾ پسيو. مون هتي ”ڳپ“ لفظ استعمال ڪيو آهي پر ٻار نه، ڇو ته سائنس مون کي اهڙي امتياز جي اجازت ڏئي ٿي. اسان سيني کي اها خبر آهي، ته ڳپ نَوَن (9) يا ڪن حالتن ۾ ستن مهينن کان پوءِ ٻار جي صورت اختيار ڪندو آهي، پر جيڪڏهن اهو قبول به ڪجي، ته اهو موت ڳپ جو نه، پر هڪ ٻار جو اجل هو، تڏهن به هن عورت جو ان ۾ ڪهڙو گناهه؟

هوءَ ٻار جي ڪڏهن به مَندي ڪونه هُئي. هن ته فقط پنهنجو جياپو جيئڻ ٿي گهريو پر بدقسمتي سان ڪن حالتن ۾ اسان جي زندگي ٻين جي موت جو ڪارڻ ٻڌجي ويندي آهي ۽ ڪڏهن وري اسان جو موت ٻين جي جياپي جو سبب ٻڌجي پوندو آهي، جيڪو اسان جو اجل چاهيندو آهي، اسين ان کي نشانو ٻڻائيندا آهيون، ان کي قانوني زبان ۾ جائز دفاع ڪوٺيو ويندو آهي. جيڪڏهن هن عورت لاشعوري طور ٻار جي موت جو سوچيو به آهي، تڏهن به هوءَ مجرم ثابت ڪونه ٿي ٿئي، ڇو ته ان طرح هن ته فقط پنهنجي جائز دفاع جو حق استعمال ڪيو آهي.“

ڊاڪٽرياڻيءَ کان پوءِ تنهنجو پيءُ اُٿيو هينئر هو رُنو ڪو نه ٿي پر جيئن ئي هن ڳالهائڻ لاءِ چپ چوريا، تيئن ئي هن جي ڇاتيءَ ڏڪڻ شروع ٿي وئي ۽ پيهر سندس نيڻن مان لڙڪ لارون ڪري وهڻ لڳا. هو اکين تي هٿ ڏئي ڪُرسي تي ڍرڪي پيو. ”ته ڇا تون ڪُجهه چوڻ نه ٿو چاهين؟“ ڊاڪٽر کيس ڪاوڙ ۾ چيو. تنهنجي پيءُ اڻ لکي انداز ۾ ڪنڌ سان انڪار ڪيو پر اسين تنهنجو ووٽ ايئن ضايع ٿيڻ ڪونه ڏينداسين“. تنهنجي پيءُ جي لڙڪن ۾ سڏڪن ۾ اضافو ٿي ويو. ”تون صرف ايترو ٻڌاءِ ته هوءَ مجرم آهي يا نه؟“ ڊاڪٽر کيس اصرار ڪندي چيو. تنهنجي پيءُ هڪ وڏو شوڪارو ڀريو ۽ پوءِ ٻُڏل آواز ۾ چيائين ”مجرم“.

جيئن ئي هن چپن مان اِهو لفظ اظهاريو، تيئن ئي مُنهنجي سنگتياڻي اٿي کيس چپاٽ وهائي ڪڍي ۽ هو ساٿو تي ڪُرسيءَ تي ڪري پيو. هوءَ تپي باهه ٿي وئي. ”بزدل، مڪار، منافق، ڇا اهو تون نه هُئين، جنهن فون ڪري، ان ٻار مان جان ڇڏائڻ جو کيس گهڙي گهڙي اصرار ٿي ڪيو؟ تون اهو ساڳيو ئي آهين نه، جيڪو خوف ۾ ٻن مهينن تائين نظر ئي ڪونه ٿي آيو! تون اهو ئي آهين نه، جو ساڻس ملڻ به، مُنهنجي منٿ تي ويو هُئين! تو جيڪو ڪُجهه ڪيو، ڇا هي سڀ ڪُجهه انهيءَ جو نتيجو ڪونهي!

تون هِن کي عذابن ۽ رسوائي لاءِ تنها ڇڏي هَليو وئين! تون بزدل ٿي پڇي ڪهڙي ڊپ کان وئين؟ توکي ته صرف پيءُ جو نالو ملي ها ۽ ان نالي ملڻ ۾، نه توکي وڌيل ۽ شرمسار ڪندڙ پيٽ ڪٽي هلڻو پوي ها، نه سُور جون سَنون سَهڻيون پون ها ۽ نه ئي وري ٻار ڄائڻ جو ڪو توتي

ٻوجهہ پوي ها. تو کي تہ اهو نالو ٻنا ڪنهن لوڙ جي، ٿهيل ٽڪيل جوس جي گلاس، يا ڪنهن استري ٿيل اڇي اُجري قميص جيان ملي وڃي ها، پر هڪ عورت کي تہ سوين تڪليفون، تهمتون ۽ سماج جون تذليلون سهٽيون پون ٿيون. توهان مرد انهن جون تعريفون ڪندي نہ ڍاپندا آهيو جڏهن هو توهان سان پيار ڪنديون آهن، پر جڏهن توهان جي محبتن جو ٻج انهن جي پيٽ ۾ پلجڻ لڳندو آهي، تڏهن توهان انهن کي پنهنجو چوڻ ۾ پنهنجي تذليل سمجهندا آهيو ۽ انهن عورتن کي وئشيا ۽ بدچلن چوڻ کان بہ ڪو نہ ڪيٻائيندا آهيو پر لُغت ۾ ساڳي قسم جي محبت ڪندڙ ڪنهن بہ مجرم مرد لاءِ اهڙو گٽو لفظ ڪونہ ٿو ملي، آخر ڇو؟ هزارين سالن کان وٺي توهان پنهنجا لفظ، پنهنجا حڪم ۽ پنهنجون زيادتيون اسان تي مڙهيندا رهيا آهيو. صدين کان وٺي توهان اسان جي جسمن سان کيڏندا ۽ اسان جي زبانن تي خاموشي مسلط ڪرڻ جي ڪوشش ڪندا رهيا آهيو پر موت ۾ اسان کي مليو ڇا هي؟ فقط ماءُ بنجڻ ۽ مصيبتون برداشت ڪرڻ....! توهان هميشہ عورتن کي اهو مهٽو ڏيندا آهيو تہ انهن وٽ توهان جهڙو طاقتور جسم ۽ مضبوط هڏ ڪاٺ ڪونهي، پر پوءِ بہ پنهنجي مضبوط هٿن استعمال ڪرڻ بدران پنهنجا بوٽ بہ ان عورت جي محنت سان چمڪائڻ چاهيندا آهيو. توهان چوندا آهيو تہ عورتن کي توهان جهڙو دماغ ڪونهي، پر پوءِ انهن جي ذهانت سان، پنهنجي پوري پُٺي پگهار تي سڄي گهر جو ڪاروبار هلرائڻ گهرندا آهيو. توهان هميشہ ٻالڪپڻي کان وٺي پوڙهائپ تائين ٻارن جيان بي پرواهہ ٿي رهڻ چاهيندا آهيو ۽ توهان جي خواهش هوندي آهي، تہ عورت ئي توهان کي کارائي، عورت ئي توهان جي خدمت ڪري، اها ئي توهان کي ڏکن ۾ آٿت ڏي. اها ئي توهان جي ڪمزورين ۽ زيادتين کي درگذر ڪري، توهان کي محبتون ۽ مسرتون ڏي، پر مون کي نفرت آهي توهان کان ۽ خود پنهنجي عورت ذات کان، جيڪا توهان کانسواءِ رهي نہ ٿي سگهي. اسان توهان خاطر مائرون ٿي تي ٽڪجي پيون آهيون ۽ هينئر ان لفظ کان ئي ڪراهت ٿيڻ لڳي آهي، جنهن کي اوهان پنهنجي مفادن ۽ خودغرضين خاطر مقدس هجڻ جو نالو ڏئي ڇڏيو آهي. ڊاڪٽر! مون

کي توتي بہ ٿوڪڻ گهرجي، ڇو تہ توکي بہ عورت صرف ٻچن ڄڻڻ جي مشن تي نظر اچي، ڪڏهن توکي ان جي ذهانت ۽ شجاعت ڏسڻ ۾ نہ ٿي اچي. تون هڪ اُميد واري عورت کي ڏسڻ سان جڏهن اهو سوچين ٿو تہ اها مزو وٺڻ کان پوءِ تو وٽ آئي آهي، تہ ڇا ڪڏهن زندگي ۾ تو ٻار جي فڪر کانسواءِ اهو مزو ڪونہ ورتو آهي؟

تون جيڪا هن حمل جي باري ۾ ايتري فڪرمندي ظاهر ڪري رهيو آهين، مون کي مڪاري کانسواءِ ان ۾ تنهنجي ڪائي سچائي نظر ڪونہ پئي اچي. ڊاڪٽر! اسين توڙي جو هي مقدمو هِن هڪ عورت تي هلائي رهيا آهيون، پر تڏهن بہ ان جي زمري ۾ سڀئي عورتون اچي وڃن ٿيون. تنهنڪري آءٌ اهو واضح ڪري ڇڏيان تہ ماءُ بنجڻ اسان جي اخلاقي مجبوري ڪونهي، پر اها هڪ شعوري چوند آهي ۽ هِن عورت واقعي ئي ان جو شعوري انتخاب ڪيو پر هن ڪنهن کي مارڻ قطعاً ڪونہ ٿي چاهيو. اهو تون ئي هُئين، جنهن هِن جي ذهن ۽ سوچن تي پابندي مڙهي ڪيس مارڻ تي گهريو. تنهنڪري توکي منصفن جي سَٿَ ۾ هُئڻ بدران هن مجرمن واري ڪٽهڙي ۾ موجود هُئڻ گهرجي. انهيءَ ڪري نہ تہ تو ڪروڙين احمق اسپرمن جي سهائتا ڪونہ ڪئي، پر ان لاءِ ڇو تہ تو هڪ عورت کي مارڻ چاهيو. انهن صداقتن جي روشنيءَ ۾ ڏسجي، تہ هي عورت قطعاً مجرم ڪونہ آهي.“ پوءِ ڳالهائڻ لاءِ مُنهنجو صاحب اُٿيو جنهن جي چهري تي مصنوعي پريشاني جا آثار نمايان نظر ٿي آيا. هن چيو تہ ڪيس سمجهہ ۾ نہ ٿو اچي تہ، هو پنهنجو اظهارِ خيال ڪهڙي ريت پيش ڪري، ڇو تہ هو هن اجتماع ۾ پنهنجو پاڻ کي ڏاڍو اوپرو محسوس ڪري رهيو آهي. ”جيئن تہ ٻين سڀني جو ملزمہ سان ڪنهن نہ ڪنهن ذاتي، جذباتي ۽ سماجي حوالي سان ڪونہ ڪو سُبنڌ آهي، پر مُنهنجو تہ ساڻس صرف هڪ آجر وارو تعلق آهي. انهيءَ جي باوجود بہ مون کي ان تي ڏاڍي سرهائي ٿي، جڏهن ان گلا جي گهانگهي مان سندس جان آجي ٿيڻ جي خبر پيم، ڇو تہ مون هميشه اهڙي قسم جي حمل کي اجايو ۽ بدترين ٻوجهہ پئي سمجهيو آهي، جيڪو زر ۽ زندگي ٻنهي جو ويري هجي ٿو. ٿورو انهيءَ تي بہ غور ڪريو تہ ان غير قانوني ۽ ڇڙواڳ عمل جي نتيجي ۾ ڪيس ڪيترو نہ

لوڙهُو پيو آهي. بستري ڪان وٺي جياپي جي جستجو تائين، جيڪو ڪُجهہ هُن ڀوڳيو آهي، تنهن جي تڪليف جي احساس جو تہ ڪيس ئي وڏيڪ اندازو هوندو، پر مان سمجهان ٿو تہ ٻار ماءُ ڪان وڏيڪ پرُجهو ۽ پرڪائو هو، چو تہ هن پنهنجي انت سان نہ صرف پنهنجي ماءُ جي مريادا بچائي، پر جنهن فرم ۾ سندس ماءُ ملازم هُئي، ان جو بہ ڀرم رکيو. ماڻهو چا سوچين ها، جڏهن ان ساک واري اداري جي هڪ غير شادي شده ملازمہ جي هَٿن ۾ نئين چاول ٻار کي ڏسن ها؟

آءٌ ان چوڻ ۾ ڪابہ شرمساري محسوس ڪونہ پيو ڪريان، تہ هيءَ عورت جيڪڏهن پهريان ئي مُنهنجي صلاح تي عمل ڪرڻ چاهي ها، تہ آءٌ ڪڏهوڪو ان اڻ مندائتي ٻار مان سندس جند آجي ڪرائي ڇڏيان ها، چو تہ آءٌ نہ صرف هڪ ڪاروباري ماڻهو آهيان، پر ان سان گڏ هڪ حساس دل انسان بہ آهيان.

حقيقت اها آهي، تہ هن جيوريءَ جي ٻن مردن، پنهنجو اظهار بہ ڏاڍي سچائي سان ڪيو آهي، جن مان ڊاڪٽر اخلاقي ۽ منطقي حوالي سان ۽ ٻار جي پيءُ پنهنجي غم ۽ جذبن جي ذريعي جيڪو ڪردار ادا ڪيو، انهيءَ ڪان قطعي طور انڪار ڪري نہ ٿو سگهجي.

هڪ ٻار جو رشتو ماءُ ۽ پيءُ ٻنهي سان هڪ جيترو وابستہ هُجي ٿو ۽ جيڪڏهن انهيءَ بابت ڪا غفلت سرزد ٿئي ٿي، تہ پوءِ اهو جرم ٻيڻو ٿي وڃي ٿو چو تہ هڪ طرف ابهم ٻار جي ضايع ٿيڻ جو سوال هوندو آهي، تہ ٻي طرف هڪ بالغ فرد جي جياپي ۾ تحفظ جو سوال، تنهنڪري اهو فيصلو ضرور ٿيڻ گهرجي، تہ جرم ڪنهن جي هٿان سرزد ٿيو آهي؟ پر چا ڊاڪٽر جي پيش ڪيل نوس ثبوتن ڪان پوءِ، ان معاملي ۾ اڃان بہ ڪا شڪ شبهہ جي گنجائش آهي چا؟ ڊاڪٽر اڳ ئي ملازمہ جي خودغرضي ۽ سندس ٻار بابت لاپرواهيءَ جي حوالي سان ڀرپور بحث ڪري چُڪو آهي، پر آءٌ هن عورت جي پنهنجي اداري ۾ ملازمہ هجڻ جي حوالي سان هتي فقط هڪڙو اعتراف ڪرڻ چاهيندس، تہ هوءَ واقعي هڪ ڳالهہ ڪان هراسيل هُئي، تہ آءٌ اها سٽيي ۾ سود خور سفر واري ذميواري هِن بجاءِ ڪنهن ٻي حوالي ڪري ڇڏيندس، اهو ئي سبب هو، جو هوءَ پيٽ ۾ پلجندڙ ٻار جي نفعي ۽

نقصان جي پرواهہ ڪان بغير ئي بنا ڪنهن ساٿيءَ جي، ان اٽانگي سفر لاءِ نڪري پئي هُئي ۽ ان جو نتيجو اوهان سيني جي سامهون آهي. آءٌ صرف ايترو چوندس تہ هوءَ ان خودغرضيءَ جي عمل لاءِ ملامت جي مستحق ضرور آهي."

ان ڪان پوءِ مُنهنجا نيڻ مُنهنجي والدين لاءِ واجهائڻ لڳا ۽ دل ئي دل ۾ ويچارڻ لڳس، تہ مُنهنجي ڀرم جي اميد جو آخري ڪِرڻو اهي ئي آهن، پر انهن بہ مايوس ڪُن ڏڪَ تي ڏني ۽ سندن مُنهنَ لٽل هُئا. هو جيترا ٽڪل ۽ اجهاٽل مقدمي هلڻ ڪان پهريان هُئا، هينئر ان ڪان بہ وڏيڪ ڪمزور ۽ جهُور پوڙها نظر ٿي آيا. انهن جا ڪنڌ ايئن جهُڪيل هُئا، چڻ سندن وجود انهن جو بوجهہ برداشت ڪري ڪونہ ٿي سگهيو. سندن پورو جسم ايئن ٿي ڏڪيو، چڻ ڪين سخت سردي لڳي هُجي. مطلب تہ هو ٻئي سيني جي وچ ۾ هڪ انوکي الم جو مظهر ٿي لڳا ۽ هڪ غم ئي ڪين گهائي رهيو هو. هنن آٿت لاءِ هڪٻئي جا هٿ هٿن ۾ ايئن مُندي ڇڏيا هُئا، چڻ اهو طئي ڪندا هُجن، تہ ٻئي ڳالهائين يا منجهائن پهريان ڪوئي هڪڙو ڳالهائي؟

هنن ڪرسين تي ويٺي ئي ڳالهائڻ جي اجازت گهري، جيڪا ڪين ملي وئي ۽ پوءِ بابا ڳالهائڻ لاءِ چپ چوريا، "آءٌ ٻئي صدمي جو شڪار آهيان. پهريون ٻار جي وجود جي اوچتي خبر جو صدمو ۽ ٻيو ساڳي ئي معصوم ٻالڪ جي موت جي سُٽس جو صدمو ۽ هينئر اُميد ٿو ڪريان، تہ هي معزز ايوان مُنهنجي نياڻي کي سزا ڏئي، مون کي ٽيون صدمو ڏيڻ ڪونہ چاهيندو. مون کي اها قطعاً خبر ڪونهي، تہ اهو سڀ ڪُجهہ ڪيئن ٿي ويو ۽ يقيناً اوهان مان بہ ڪوئي اصل صداقت ڪان آشنا ٿي ڪونہ سگهندو، چو تہ ڪو بہ ڪنهن جي اندر جو پارکو ٿي نہ ٿو سگهي. جيئن تہ هيءَ مُنهنجي نياڻي آهي ۽ ڪا بہ نياڻي ڪنهن پيءُ لاءِ گناهگار ڪونہ هوندي آهي. ڪڏهن بہ نہ...." بابا ڪان پوءِ امڙ ڳالهايو "مُنهنجي اولاد مان هيءَ سيني ڪان ننڍي ۽ آخري نياڻي آهي، تنهنڪري هيءَ اڄ بہ مون لاءِ معصوم ۽ ننڍڙي آهي ۽ مون کي وشواس آهي تہ هوءَ جيڪو ڪُجهہ بہ ڪندي اهو خراب ڪونہ هوندو. جڏهن هن مون کي خط ۾ لکيو هو تہ هوءَ حمل سان آهي، تہ مون کيس موٽ ۾

لکيو هو. جيڪڏهن تو اهو فيصلو ڪيو آهي، تہ اهو يقيناً صحيح ئي هوندو. جيڪڏهن هوءَ لکي ها، تہ هوءَ اهو ٻار نہ ٿي چاهي، تہ بہ مُنهنجو جواب اهو ساڳيو ئي هُجي ها، ڇو تہ توهان ۾ اسان مان، اهو فيصلو ڪرڻ جو ڪنهن کي بہ ڪو اڌيڪار ڪونهي، توهان کي مٿانئس تهمتون مڙهڻ ۾ سندس دفاع ڪرڻ جو بہ ڪو حق ڪونهي، ڇو تہ توهان مان ڪوبہ سندس دل ۾ دماغ جو راز پروڙي نہ ٿو سگهي. تنهنڪري توهان مان ڪنهن جو بہ خيال ۾ گواهي اعتبار جي قابل ڪونهي. فقط هڪ گواهہ جي گواهي ئي هتي اعتبار جوڳي ۾ قابلِ قبول هُجي ها، جيڪو خود پنهنجي زباني پاڻ ٻُڌائي سگهي ها، تہ ساڻس ڇا وهيو واپريو؟ پر ڏٽيءَ جي قدرت، جو اهو ٻار بہ هتي موجود ٿي نہ ٿو سگهي." پوءِ ڪنهن پُرشور ۾ طنزيہ انداز ۾ چيو "ٻار، ٻار، ٻار....." ۾ مون پڃري جي جهنگلي کي پڪڙي رڙيون ڪندي چيو "ٻار نہ، ٻار نہ....."!

27

● آءٌ دانهون ڪري ئي رهي هُيس، جو مُنهنجي ڪنن تي "امان، امان...." جو آواز پيو. ان پل مون کي ڪُجهہ وڃائجي وڃڻ ۾ پنهنجو پاڻ کي خالي محسوس ٿيڻ جو احساس ٿيو. ڇو تہ اهو پهريون ڀيرو هو جو مون کي ڪنهن ماءُ جي نالي سان پُڪاريو هو. اهو ڪنن تي پوندڙ تنهنجو آواز مون کي ڪنهن ٻار جيان نہ، پر ڪنهن جوان مرد جي آواز وانگر محسوس ٿيو ۾ مون سوچيو "جيئن تہ تون مرد هوندين ۾ هڪ مرد جيان ئي ملامت ڪري، مون کي قصوروار ثابت ڪرڻ جي ڪوشش ڪندين." پر پوءِ مون توکي پنهنجي اکين سان ڏسڻ جو طئي ڪيو. مُنهنجي اکين توکي ڏسڻ لاءِ ڪرسين، ديوارن، فرش ۾ ڪمري جي هر ڪُنڊ کي تلاشيو پر توکي پسي ڪونہ سگهيس. هر طرف قبرستان جهڙي خاموشي ڇانيل هُئي ۾ ان قبرستان جهڙي ماٺ مان ٻيهر تنهنجو آواز ٻُريو"، امان! مون کي ڳالهائڻ ڏي، تون پريشان نہ ٿيءُ. سچائي کان خوفزده ٿيڻ جي ڪائي ضرورت ڪونہ هوندي آهي. مون کان اڳ بہ هتي هر هڪ ماڻهو پنهنجي پنهنجي حصي جي سچ جو اظهار ڪري چُڪو آهي. مون کي تو ئي تہ اهو سيکاريو هو، تہ سچ ڪيترين ئي مختلف صداقتن جو مجموعو هوندو آهي، جن تو تي الزام هنيا آهن، اهي بہ صحيح آهن ۾ جن تنهنجو دفاع ڪيو آهي، اهي بہ درست آهن، جيڪي توکي سزا ڏيارڻ چاهين ٿا ۾ جيڪي تنهنجي جان جي سلامتي جا خواهان آهن، انهن سڀني پنهنجي پنهنجي حصي جي سچ جي فرض ادائگي ڪئي آهي. پر صرف انهن جي نظر جو سچ، حقيقت ٿي نہ ٿو سگهي. تنهنجا والدين اهو چوڻ ۾ حق بجانب آهن، تہ ڪو بہ ڪنهن جي اندر جو پارکو ٿي نہ ٿو سگهي. پر جيئن تہ آءٌ خود تنهنجي اندر ۾ موجود هُيس، تنهنڪري صرف آءٌ ئي ٻُڌائي سگهان ٿو. تہ مون کي تو قتل ڪرڻ ڪانسواءِ ئي ماري ڇڏيو ۾ اهو سڀ ڪُجهہ مان ئي ڄاڻان ٿو. تہ تو اهو ڪيئن ۾ ڇا جي ڪري ڪيو؟

امڙ! مون پيدا ٿيڻ جي خواهش ڪونہ ڪئي هُئي، نہ ئي اڄ تائين مون کان اڳ ڪنهن ڪئي آهي. عدم جي ڪائي خواهش ۽ مرضي ڪونہ هوندي آهي. عدم تہ صرف عدم ئي هوندو آهي. جڏهن اسان ڪي نيستي مان هستيءَ ۾ آندو ويندو آهي، تڏهن اسين بنا ڪنهن پڙڪ ٻاڦڻ ۽ بهتر ۽ بدتر جي تميز جي وجود ۾ اچي ويندا آهيون. اسان جي هستي ڪنهن جي خواهش جي پورائي جو نتيجو هوندي آهي؟ تنهن جي اسان ڪي ڪائي سُڌ ڪونہ هوندي آهي. بس اسين ان ڪي قبول ڪرڻ کان پوءِ ڄاڻي سگهندا آهيون، پر مون پنهنجي معاملي ۾ محسوس ڪيو آهي، تہ مون جلد ئي ان ڪي پسند ڪرڻ جو اقرار ڪري ورتو هو. توڙي جو تون مُنجهيل ۽ هراسيل هُئين، پر پوءِ بہ تو مون ڪي ان لاءِ چڱي طرح قائل ڪري ورتو هو تہ جنم وٺڻ ۽ نيستي کان نجات حاصل ڪرڻ هڪ حسين ۽ پُرمسرت عمل آهي.

جڏهن توهين هڪ پيرو جنم وٺو ٿا، تڏهن توهان ڪي ڪڏهن بہ مايوس ٿيڻ نہ گهرجي، ايتري تائين جو پيڙائن جي پلن ۽ موت جي گهڙين ۾ بہ گهائل ٿيڻ نہ گهرجي، ڇو تہ جيڪڏهن ڪنهن تي موت جا لمحا اچن ٿا، تہ ان جو مطلب آهي تہ گهٽ ۾ گهٽ ان ڪڏهن نيستي مان نڪري، زندگي جون سندر ساعتون ماڻيون تہ آهن، پر دنيا ۾ نہ هُئڻ ۽ وجود ئي نہ وٺڻ جهڙي ٻي ڪا بدتر شئي آهي ئي ڪونہ!

اهو سڀ ڪُجهہ مون ڪي تنهنجي اعتماد ۽ سُٻنڌ ئي سيکاريو هو، تہ زندگي جو آغاز هڪ ڀيانڪ ڌماڪي خيز حادثي جو نتيجو آهي، پيٽ جي پاڻياٺ ۾ غرق هُئڻ جي باوجود بہ، مون تنهنجي خيالن مان خوب پيتو ۽ تنهنجو هر خيال مون لاءِ ڪشف جيان مسرور ڪُن هو. ٿي سگهي ٿو ڪُجهہ شيون ان جي برعڪس بہ هُجن، پر تو جيڪو چيو، مون صدقِ دل سان تسليم ڪيو، ڇو تہ مُنهنجو وجود تہ صرف هڪ خاڪو هو، جيڪو تنهنجي ڪارڻ ئي اوسر جا مرحلا طئي ڪري رهيو هو. مُنهنجو دماغ تہ هڪ پيمانو هو، جيڪو تنهنجي خيالن جي ترتيب سان لبريز ٿيڻو هو. مون اهو ئي پرايو، جيڪو مون ڪي تو سمجهايو ۽ جنهن جي تو مون ڪي آگهي نہ ڏني، ان جي ڪا سُڌ ئي ڪونہ اٿم، ڇو تہ مُنهنجي بيداري جي تون ئي روشني ۽ راهہ هُئين،

جيڪڏهن تون دنيا جي هر آزمائش سان مهاڏو اٽڪائي، مون ڪي جنم ڏين ها، تہ زندگي مون لاءِ هڪ حسين ۽ املهہ تحفو هُجي ها.

تنهنجي بي يقيني ۽ گمانن ۾ ڏينهون ڏينهن اضافو ٿيندو ويو ۽ تون ڪڏهن مصلحت، تہ ڪڏهن ڌمڪي، ڪڏهن ڪروڌ تہ ڪڏهن قرب، ڪڏهن همت تہ ڪڏهن وري ڊپ جي لهرن ۾ لڙهندي رهئين، پر آخر هڪ ڏينهن تو سيني خوفن کي تياڳي، مون ڪي جنم ڏيڻ جو فيصلو ڪري ورتو. امڙ! تو ان وقت اهو اقرار ڪيو هو تہ اها تنهنجي پنهنجي چونڊ ڪونهي، پر تو اها مُنهنجي حڪم جي تعميل ڪئي آهي ۽ ان طرح تو ڄڻ مُنهنجي آقا هُجڻ ۽ پنهنجي محڪومي کي تسليم ڪيو هو، جنهن تحت اصولي طور تون مُنهنجي زير دست هُئينءَ مان تنهنجو نہ. پر ترت ئي تو ڪُرڪڻ ۽ مون تي ملامت ڪرڻ شروع ڪئي، تہ آءٌ تولاءِ آزار بڻجي ويو آهيان. جڏهن تہ تون مون کي اڳ ئي اهو درس ڏئي چُڪي هُئين، تہ زندگي هڪ اهڙي ڪوڙڪي آهي، جتي آزادي، مسرت ۽ محبتون ڏاڍايون ناپيد آهن. يا اها هڪ اهڙو اونهو کوهہ آهي، جتان نڪرڻ ڏاڍو اٽانگو هوندو آهي. تو هميشہ مون کي اهو ئي چيو تہ ڪِولين جي ڪٽڪ کان نجات ناممڪن آهي ۽ ڪو بہ انهن جي ڪُڌي قانونن کان پاڻ بچائي نہ ٿو سگهي. ميگنوليا جا وڻ فقط عورتن جي ٽنگجڻ لاءِ هوندا آهن ۽ چاڪليٽن جي برسات هميشه ڀاولن مٿان برسندي آهي. بهتر سياڻي جي آس. ٻڪايل کي ماني بدران گولي ۽ ضرورتمند کي غير مردن جا صرف ميرا ڪچا انعام ۾ ڏيندڙ هوندي آهي ۽ ان کان علاوه تنهنجون طلسمي ڪهاڻيون بہ مون لاءِ سواليہ ۽ غم جو نوحو بڻيل رهيون. ڇا اهڙي ماحول ۽ حالتن ۾ مون لاءِ جنم وٺڻ سودمند هو؟

تو ڪڏهن بہ مون کي اهو ڪونہ ٻڌايو تہ، ميگنوليا جا سُندر گل، موت جي ڊپ کانسواءِ بہ پٽي سگهجن ٿا، چاڪليٽ ڪنهن تذليل جي خوف کانسواءِ بہ کائي سگهجن ٿا ۽ سياڻو ڪالهہ کان وڌيڪ بهتر بہ ٿي سگهي ٿو! ۽ جڏهن تو کي ان جو احساس ٿيو، تڏهن ڏاڍي دير ٿي چُڪي هُئي ۽ ان کان اڳ ئي آءٌ خودڪشي ڪري چُڪو هُيس. امڙ! رو نہ، مون کي احساس آهي، تہ تو اهو سڀ ڪُجهہ محبت ۾، مُنهنجي ڀلي لاءِ ئي ڪيو. تو چاهيو ٿي، تہ تون اڳواٽ ئي مون کي زندگي جي تلخين کان آشنا

ڪري ڇڏين، تہ جيئن جنم کان پوءِ مون کي جيون جي هولناڪين سان مُنهن مقابل ٿيڻ ۾ ڪا ڏکيائي پيش نہ اچي. مون کي تنهنجي پيار تي ٿِرَ جيترو بہ شڪ ڪونهي. تون برابر محبت جو بحر آهين. تنهنڪري ئي توکي تلاش ڪان پوءِ بہ دنيا ۾ جڏهن ننڍڙيون ۽ اهي بہ نامڪمل محبتون مليون آهن، تڏهن تون لُڇي ۽ تڙپي آهين. پر زندگي تي اعتماد ڪانسواءِ، ڇا فقط محبت ۾ يقين رکڻ ڪافي آهي؟ جڏهن مون محسوس ڪيو تہ تون زندگي ڪان مطمئن هُئڻ بنا ئي جي رهي آهين ۽ مون کي پڻ ساڳي جياپي جيئڻ لاءِ آماده ڪرڻ خاطر وڏيڪ عذاب ڀوڳي رهي آهين، تڏهن مون پنهنجي پهرين ۽ آخري چونڊ، يعني پيدا ئي نہ ٿيڻ جو فيصلو ڪيو ۽ توکي ٻيو پيرو چنڊ ڪان محروم ڪري ڇڏيو. امڙ! يقين ڪر، آءٌ اهو سڀ ڪُجھ ڪرڻ لاءِ مجبور هُيس، ڇو تہ هينئر مُنهنجو ذهن تنهنجي سوچ جو محتاج نہ رهيو هو. توڙي جو تمام ننڍڙو ۽ شايد ذهن جي صرف خاڪي مترادف هو. تڏهن بہ مُنهنجو پنهنجو هو. جنهن ٿورو گهڻو اهو ضرور سمجهيو ٿي تہ، ”جڏهن زندگي فقط عذابن جو نانءُ آهي، تڏهن انهيءَ کي اپنائڻ مان ڇا فائدو؟“ تو مون کي اهو ڪڏهن بہ ڪونہ ٻُڌايو تہ ماڻهو ڇا ڪاڻ پيدا ٿيندو آهي؟ تو دلاسو ڏيڻ لاءِ مون کي اهي صديون پُراڻيون ڪٿائون (جيڪي ماڻهو پنهنجي اولاد کي جمڻ ڪان پوءِ ٻُڌائيندا آهن تہ خدا، آدم کي پنهنجي منشا ۽ صورت موجب جوڙيو آهي ۽ سندس لاءِ سٺن عملن عيوض جنت جي نعمت خلقي آهي.) ٻُڌائڻ بدران باقي پوري ايمانداري سان اهو ضرور ٻُڌايو تہ ماڻهو انهيءَ ڪري پيدا ٿيندو آهي، ڇو تہ ڪيس پيدا ٿيڻو هوندو آهي. هڪ ماڻهو پيدا ٿيو ان ٻين کي جنم ڏنو ۽ ٻيا ٻين کي جنم ڏيندا رهندا آهن.“

”جيئن مان پيدا ٿيس، مُنهنجي ماءُ پيدا ٿي ۽ ان کان اڳ ان جي ماءُ، ان جي ماءُ کان اڳ ناني، پڙ ناني ۽ تڙ نانيءَ جو جنم ٿيو. ايئن پيدائش جو اڻ کُٽ سلسلو جنهن جي پُشتين جا پويان نشان ووڙڻ ئي محال بڻجي ٿا وڃن، ازل کان وٺي اڄ تائين جاري آهي ۽ جيڪڏهن اهو تخم جو سلسلو رڪجي وڃي، تہ جيڪر ڌرتيءَ تان انسان جو وجود ئي مٽجي وڃي.“ پر آءٌ پُڇان ٿو تہ ان جو وجود هُجي ڇو؟ ان جي وجود جي ضرورت ڪهڙي آهي؟

ڇا فقط موت جو ڪاڄ بنجڻ لاءِ؟ يا صرف نيستي طرف واپسي لاءِ؟

مُنهنجي ڪائنات، جنهن کي تون فقط بيضو ٿي سڏين، تنهن کي پيدا ٿيڻو هو. پر تنهنجي دنيا جي منزل تہ فقط انت ۽ زندگي، سزاءِ موت جي مترادف آهي، مون کي سمجھ ۾ نہ ٿي آيو تہ آءٌ نيستي مان وجود وٺي وري نيستي طرف واپسي لاءِ ڇو پيدا ٿيان؟“

پوءِ مون محسوس ڪيو تہ مون توتي ۽ خود پنهنجو پاڻ تي، صرف انهن شين تي اعتماد ڪرڻ لاءِ ڪيڏو نہ وڏو ظلم ڪيو آهي، تہ ”پيدا ٿيڻ مسرت، آزادي ۽ بهتري جي علامت آهي، ڇو تہ زندگي ان جستجو جو نانءُ آهي، جنهن جو هر پل خوشي، آزادي، نيڪي، علم ۽ دريافت جي انهيءَ ديد سان ڀرپور هُجي ٿو جيڪا ڏکن کي شڪست ۽ موت کي مات ڏئي سگهندي آهي.“ پر هن دوزخ جهڙي دنيا ۾ توکي پيدا ڪري، توکي آزادي، سڪون ۽ امن ميسر ڪري ڏيڻ واري مُنهنجي اميد، سواءِ هڪ ڀيانڪ ۽ ڀيڙائيندڙ خواب ڪانسواءِ ٻيو ڪُجھ بہ ڪونہ هُئي. مون ڀڃري جي سيخن ۾ هٿ وجهي، پاڻ کي جنجهوڙيندي چيو ”هو مري چُڪو آهي، هن جو وجود ئي ڪو نہ رهيو آهي، ڀڃري جي سيخن جي سختيءَ احساس ڏياريو تہ واقعي آءٌ ڪورٽ جي ڪٽهڙي ۾ هيس، مون تي ڪيس هلي رهيو هو ۽ تو مون تي گواهي ڏني هُئي، ڇو تہ مون خود پنهنجو پاڻ تي، شاهدي ڏني. تو مون کي مجرم قرار ڏنو ڇو تہ مون خود پنهنجو پاڻ کي گناهگار ٿي سمجهيو ۽ هينئر فقط منصفن جي فتويٰ اچڻي هُئي ۽ اهو ظاهر هو تہ، مون کي زندگي تان هٿ کڻي، تو ڏانهن ئي نيستي طرف اچڻو هو. مون تو لاءِ پنهنجون ٻانهون کوليون، تہ جيئن تون مون کي پنهنجي ڀاڪرن ۾ ڀري ڇڏين. مون محسوس ڪيو تہ تون مُنهنجي قريب اچي چڪي رهيو آهين.“ امڙ! تون لڙڪ نہ لاڙ مون توکي معاف ڪيو، آءٌ ڪنهن ٻي وقت جنم وٺندس.“

ٻچڙا! اهي موهيندڙ لفظ، فقط لفظ ئي هُئا. دنيا جا سڀئي اسپرم ۽ ڌرتيءَ تي موجود مڙئي بيضا بہ جيڪڏهن سڀني ممڪنات سميت سميٽيا وڃن، تڏهن بہ اهڙو جوڙي ڪو نہ سگهندا، جهڙو تون هُئين ۽ جهڙو تون ٿي پئي سگهئين. تون ٻيهر ڪڏهن بہ پيدا ٿي ڪونہ سگهندين ۽ نہ ئي وري تنهنجي واپسي ممڪن هوندي. آءٌ صرف ايئن ئي تنهنجي جدائي ۾ هنجون هاريندي رهنديس.

28

• **تون** ڪيترن ئي ڏينهن تائين بي جان هُئڻ جي باوجود بہ مُنهنجي پيٽ ۾ پيو رهئين ۽ خارج نہ ٿئين. ڊاڪٽرياڻي انهيءَ تي پريشان ۽ ششدر هُئي، تہ آءٌ مري نہ وڃان. اهو تہ مون بہ سمجهيو ٿي، تہ مُنهنجي پيٽ ۾ تنهنجي وڌيڪ موجودگي مُنهنجو موت هوندي ۽ ان عدالتي تذليل جي ازالي لاءِ مون هروڀرو موت بہ ڪونہ ٿي چاهيو ڇو تہ مُنهنجي غم ۽ پڇتاءُ جي اذيت ئي انهيءَ لاءِ ڪافي آهي. مون کي پنهنجي ڪُکِ مان، تو کي ايترو جلدي ڪڍڻ جي بہ ڪا تڪڙ ڪونہ هئي، ۽ ان جو ڪو بہ هَڪ سبب ٻُڌائڻ مون لاءِ ڏاڍو مشڪل آهي. ٿي سگهي ٿو ان جو سبب اسان جي گهڻي عرصي تائين گڏ رهڻ، گڏ سمهڻ ۽ گڏ اٿڻ واري عادت هُجي، يا تنها هُئڻ بنا ئي مُنهنجو پنهنجو پاڻ کي اڪيلو سمجهڻ ان جو ڪارڻ هُجي. يا شايد اها غير يقيني، غلط فهمي ۽ مُنهنجو اوسيئڙو ئي هُجي؟ يا وري شايد تو ڪان اڳ، جڏهن اڃان تو سان تعلق جي تند نہ جُڙي هُئي، تڏهن وارو مُنهنجو اشتياق هُجي؟

انهن ڏينهن ۾ من منتظر هوندو هو تہ جيترو جلد ٿي سگهي پنهنجي تقدير جو مالڪ پاڻ ٿي وڃجي، پنهنجون منزلون پاڻ دريافت ڪجن، پر هاڻي جڏهن اهو سڀ ڪُجهہ حاصل ٿي ويو آهي، تڏهن چڻ ان جو احساس ئي ڪونہ رهيو آهي.

هي بہ هڪ دنياوي صداقت آهي، جنهن کي پروڙڻ جو توکي موقعو نہ ملي سگهيو تہ ماڻهو جنهن دولت، محبت ۽ آزادي جي حاصلات پويان پيرپٿون ڪندو رهندو آهي، جنهن حق جي حصول لاءِ هو پنهنجو سڀ ڪُجهہ داوَ تي لڳائي ڇڏيندو آهي، جڏهن اهو سڀ ڪُجهہ ڪيس حاصل

ٿي ويندو آهي، تڏهن ان مان اها دائمي مسرت ڪيس حاصل ٿي ڪونہ سگهندي آهي ۽ نتيجي ۾ هو يا تہ اهو سڀ ڪُجهہ وڃائي ويهندو آهي يا وري اهي ڪيس وڃائي ڇڏيندا آهن. مان اڪثر جڏهن تنهنجي واپسي جي باري ۾ ويچاريندي آهيان، تہ تون اها ڪهڙي انداز ۾ پسند ڪندين، تہ مُنهنجا چاڪ چڪي پوندا آهن ۽ نئين سر مُنهنجي ساري وجود ۾ الم ۽ اذيت جي جنگ ٻيهر شروع ٿي ويندي آهي. ڇا تنهنجي خواب جي تعبير ئي تنهنجو انت هوندي؟

خوش نصيب اهو آهي، جنهن جي منزل جستجو آهي، جيڪا ڪٿي بہ ختم ڪونہ ٿي ٿئي، پر جيڪو فقط منزل جي حاصلات جو متلاشي آهي، اهو بنهہ ئي بدبخت هُجي ٿو ڇو تہ جستجو جياپو ۽ حصول موت هوندو آهي. مسافت جي راهہ جا پنهنجا موڙ ۽ وقفا هوندا آهن، پر توکي انهيءَ لاءِ مون کي اهو يقين ڏيارڻو پوندو، تہ تون بہ فقط هڪ وقفو هُئين ۽ هڪ وقفو ۽ موت زندگي جو انت ڪونہ هوندو آهي.

يا زندگي کي تنهنجي ضرورت ڪونہ هُئي ۽ سيئي سور ۽ پيڙائون مون کي صرف ڪنهن ڪارج ۽ ڪنهن جي غرض خاطر ڀوڳڻا پيا. پر ڪنهن معصوم ٻار جي موت ۽ هڪ ماءُ جي محرومي ۽ پيڙا ۾ ڪنهن جو ڪهڙو مفاد ٿي سگهي ٿو؟

ناصحن، قانوندانن يا وري مذهبي پيشوائن ۽ سماج سُڌارڪن جو؟ اهڙي صورت حال ۾ سوال اهو ٿو پيدا ٿئي، تہ ان پوري معاملي ۾ فائدو ڪنهن کي ٿو پهچي ۽ ان عدالتي فيصلي جي فتويٰ ڪهڙي هوندي؟

ڇا، ماڻهو مُنهنجي حمايت ڪندا يا مون تي ملامت؟

ڇا، مون اهو عمل ڪري ڪنهن ناصح، ڪنهن قانوندان، ڪنهن مذهبي مبلغ ۽ سماج سڌارڪ جو ڪو ڏوهہ ڪيو آهي؟

مُنهنجي روين ۽ مزاج ڪان تنگ ٿي، تو جيڪا خودڪشي ڪئي آهي، ڇا انهيءَ جي قصوروار آءٌ آهيان؟

يا مُنهنجو ڏوهہ اهو آهي، تہ مون تو سان اهڙو روح منسوب ڪيو، جيڪو تو ۾ هيو ئي ڪونہ؟

ٿورو هنن جي بحث کي غور سان تہ ٻُڌو، تہ هو رڙيون ڪري چون

چا ٿا؟ ”هن عورت خدا جي جلال کي للڪاريو آهي. هن عورتن جي تذليل ڪئي آهي. هن تخليق جي تقدس کي مجروح ڪيو آهي.“ ڪو چوي ٿو ته، ”نه هن عورت زندگي جي تقدس کي سمجهيو آهي، تنهنڪري ئي هن ان لاءِ پوڳيو آهي.“ ته ڪو وري چڙندي چوي ٿو ته، ”نه نه هن عورت، زندگي جي صداقت کي سمجهڻ بدران ان جو مذاق اڏايو آهي.“

جيئن ڪا به عدالت ۾ ڪو به قانون هڪ جملي سان ڪنهن جي مجرم هُجڻ يا نه هجڻ جي فتويٰ ڏئي ڇڏيندو آهي، تيئن ئي هر جاندار کي پنهنجي تقدير جي فيصلي جو حق حاصل ڇو نه آهي؟ جڏهن هڪ ڪائناتي صداقت ئي پنهنجي متضاد حقيقت جي امڪان کي پروڙڻ جي قابلِ ڪونه ٿي هُجي ۾ انهن ٻنهي جي وقعت يڪسان ڪونه ٿي رهي، تڏهن هن عدالتن ۾ مقدمي بازين جي هُجڻ جو مقصد ڪهڙو آهي؟ جيڪي اهو ڄاڻڻ جي قابل به ڪونه آهن، ته جائز ڇا ۾ ناجائز ڇا آهي؟ تو سچ ٿي چيو ٻچڙا، ته هر ماڻهوءَ جي ترجيح ۾ صداقت پنهنجي هوندي آهي، تنهنڪري ئي حقيقت جا ڪيئي روپ هوندا آهن. مان، ڊاڪٽر، ڊاڪٽرياڻي، مُنهنجي سنگتياڻي، مُنهنجو صاحب، مُنهنجا والدين، تنهنجو پيءُ ۾ خود مُنهنجي باري ۾، تو جيڪو ڪُجهه به چيو آهي، مان اهڙي ئي آهيان، پر مُنهنجي اڳيان اجان ڏکن جي جيڪا رُڃ پکڙيل آهي، سا مون کي اڪيلي سِر ئي ڏورڻي آهي.

29

• **تنهنجي پيءُ** وري هڪ خط لکيو آهي، جنهن مون کي سوچڻ تي مجبور ڪيو آهي. هن لکيو آهي ته، ”آءُ توکي چڱي طرح ڄاڻان ٿو، تنهنڪري توکي آٿت ڏيڻ لاءِ ايئن قطعاً ڪونه چوندس، ته تو ٻار لاءِ قرباني ڏيڻ بدران پنهنجي لاءِ ٻار جي قرباني ڏئي چڱو ڪم ڪيو آهي، ڇو ته ان بابت مون کي وڌيڪ بهتر تون ئي سمجهين ٿي.“

ياد اٿئي! جڏهن تو ڪاوڙ ۾ مون کي گهر مان ڌڪا ڏئي ڪيڊندي، رڙيون ڪري چيو هو، ”عورت ڪا ڪکڙ ڪونه آهي ۾ ڪکڙيون به پنهنجا سيئي آنا ڪونه ڦوڙينديون آهن، انهن مان ڪيترا پي به ڇڏينديون آهن! اسين انهيءَ لاءِ نه ڪکڙين کي قصوروار قرار ڏئي سگهون ٿا ۾ نه ئي وري قدرت جي انهن قهري آفتن ۾ ويائن کي دوشي چئي سگهون ٿا، جيڪي انهن جي اجل جو ڪارڻ بڻجڻ ٿيون. پر آءُ سمجهان ٿو ته، قدرت جي انهيءَ ڪنورتا ۾ ڪکڙين جي انهيءَ عمل ۾ به هڪ دانشمندي ۾ حڪمت جو راز سمايل آهي. ايئن جيڪڏهن هُئڻ جو هر امڪان وجود وٺي وڃي، ته پوءِ جياپي لاءِ هيءَ ڌرتي ته جنگ جو ميدان بڻجي ويندي؟“.

توکي ته خبر آهي، ته دنيا ۾ هر ماڻهوءَ جو جنم هروڀرو ايترو ضروري به ڪونه هوندو آهي. جيڪڏهن هومر، اڪارس، ليونارڊو ڊاونچي ۾ حضرت عيسيٰ پيدا نه ٿين ها، تڏهن به دنيا جو نظام ائين ئي هلندو رهي ها. تنهنجي ضايع ٿي ويل ٻار سان دنيا ۾ ڪو خال پيدا ٿي ڪونه ويو آهي ۾ نه ئي وري ان سان سماج ۾ ان جي آئيندي تي ڪو اثر پيو آهي. اهو صرف توکي ڏهاڳ ۾ زخم ڏئي ويو آهي. اهو به فقط انهيءَ ڪري، جو تو ذهني طور ان واقعي جو المياتي اثر ورتو آهي،

جيڪو اصل ۾ ايڏو سانحو آهي ئي ڪونہ! منڙي! تون ڄاڻي وئي هوندينءَ تہ سوچ درد جي ماءُ هوندي آهي ۽ دنيا ۾ هميشہ ڏاهيون ئي ڏک ڏسنديون آهن، پر سچ پُڇين تہ درد ئي زندگي جو جوهر هوندو آهي، جنهن کانسواءِ انسان جو تصور ئي بي معنيٰ آهي. آءُ هي خط توکي ڪنهن تسلي ۽ آٿت ڏيڻ لاءِ نہ، پر تنهنجي سوڀ تي مبارڪ پيش ڪرڻ لاءِ لکي رهيو آهيان. تنهنجي اها سوڀ انهيءَ ڪري ڪونهي، تہ تو حمل جي عذاب ۽ ماءُ جي غلامي مان نجات حاصل ڪري ورتي، پر تو بنا ڪنهن بندي ۽ آقا جي اڳيان جهڪڻ جي، پنهنجي ٻَل ۽ همت سان جيڪو ڪُجهہ حاصل ڪيو آهي، اها ئي تنهنجي ڪاميابي آهي، پر هنن چند مهينن ۾ مون سان تنهنجي برعڪس ئي سڀ ڪُجهہ پيش آيو آهي. جڏهن آءُ بلڪل ئي ٻِجي ٽُٽي ۽ نراس ٿي پيس، تڏهن ٻين جيان مون بہ تقدير جي طوفاني طاقت ۾ پنهنجي قسمت جي تبديلي تصور ڪئي، پر پوءِ پروڙيم، تہ جيڪي ماڻهو پنهنجي وجود جي واڳ قسمت حوالي ڪري ڇڏيندا آهن، اهي مون جيان ٿڪل ٽُٽل ۽ صرف بي همت ئي هوندا آهن. تون انهيءَ ڪري سوڀاري آهين، ڇو تہ تقدير تولاءِ صرف طويل سواليہ نشان جيان آهي، جنهن تي اعتبار بدران تو پنهنجي هستي ۽ همت تي ڀاڙيو آهي ۽ اهي ماڻهو ئي پنهنجي جستجو جاري رکي سگهندا آهن، جيڪي سوالن جا ڏنگ سهڻ جي سگهہ رکندڙ هوندا آهن. اهي ئي نئين سفر ۽ جستجو جو آغاز ڪري سگهندا آهن، جن ۾ تقدير تي ڀاڙڻ بدران دنيا جي غمن ۽ زخمن سهڻ جي برداشت هوندي آهي. تنهنجي سنگتياڻي ٻُڌايو ٿي، تہ بي جان ٻار اڃان تنهنجي پيٽ ۾ آهي ۽ تون ان کي خارج ڪرڻ لاءِ ڪو حتمي فيصلو ڪري ڪونہ سگهي آهين، ڇا تون ان سان پنهنجو پاڻ کي پنهنجي غير مستقل مزاجيءَ جي سزا ڏئي رهي آهين ۽ وڌيڪ جيئڻ نہ ٿي چاهين؟

آءُ سمجهان ٿو تہ هُن اهو سڀ ڪُجهہ مون کي انهيءَ ڪري ٻُڌايو آهي، تہ جيئن آءُ توکي سمجهائي ان ضد تان لاهي سگهان، پر آءُ توتي ڪنهن زور ڀرڻ بدران صرف اهو واضح ڪرڻ چاهيندس، تہ تون خود بہ انهي هوڏ تي گهڻو وقت قائم رهي ڪونہ سگهندينءَ، ڇو تہ تون

زندگي سان ايتري محبت ڪندڙ آهين، جو جڏهن ان جي صدا تنهنجي ڪنن تي پوندي، تڏهن تون ان کان انڪار ڪري ڪونہ سگهندينءَ.“

اسين سياڻي ضرور گهر هلنداسين، توڙي جو سياڻي جو لفظ تنهنجي جان وٺندڙ ۽ مون کي هميشہ ڏک آڻيندڙ پئي ثابت ٿيو آهي، پر پوءِ بہ آءُ اردگرد نهارڻ ۽ اهو تسليم ڪرڻ کانسواءِ رهي نہ ٿي سگهان، تہ سياڻو اهو ڏينهن آهي، جيڪو بهتري ۽ چڱائي سان ٺمٺار هوندو.

30

• **هنن** مُنهنجي ايتري گرم جوشيءَ سان آجيان ڪئي، جڻ آءٌ ڪنهن پيبر ۾ ڪنَ جي بيماري مان صحتياب ٿي واپس گهر موٽي هُجان. ايترين مشڪلاتن جي باوجود بہ مُنهنجي ثابت قدم رهڻ تي، هنن مون کي مبارڪون ڏنيون ۽ مُنهنجون دعوتون ڪيون. هنن ڪڏهن بہ تو بابت ڪو ذڪر ڪونہ ڇيڙيو. جيڪڏهن ان موضوع تي مون ڪڏهن ڪُجهہ ڳالهائڻ بہ چاهيو تڏهن هنن جا مُنهن ئي لهي ٿي ويا ۽ ائين ٿي لڳو جڻ مون ڪا اهڙي فضول ڳالهہ ڪئي آهي، جنهن لاءِ هو چوڻ چاهيندا هُجن تہ ”جيڪو ٿيو سو ٿيو هاڻي ان جي وڌيڪ پچار ڪرڻ نہ گهرجي.“ پوءِ مُنهنجي سنگتياڻي مون کي پاسي تي وٺي ڀُڏايو، تہ هن ڊاڪٽر کان وقت ورتو ۽ ساڻس ڳالهايو آهي، جنهن جو چوڻ آهي، تہ ’تو جيڪڏهن ترت ئي ٻار کي خارج نہ ڪرايو تہ پوءِ خون جي زهر آلود ٿي وڃڻ سان تنهنجو موت بہ ٿي سگهي ٿو.“

مون کي فيصلو ڪرڻو پوندو، ڇو تہ جيڪڏهن مون اهو هينئر نہ ڪيو، تہ پوءِ تون يقينن مُنهنجو قاتل بڻجي ويندين. تو تہ اجا ڪنهن ڪم جي ابتدا ئي ڪونہ ڪئي هُئي، پر مون کي تہ اجان گهڻو ڪُجهہ ڪرڻو آهي. مون کي اجان پنهنجي نالي ۾ ناموس لاءِ جستجو ڪري، اهو ثابت ڪرڻو آهي، تہ آءٌ بہ هڪ مرد جيان مؤثر ٿي سگهان ٿي. مون کي اجان ماڻهن کي سوالن جي اهميت سمجهائڻ ۾ انهن جي سگهہ ثابت ڪرڻ لاءِ لڙڻو آهي. مون کي پنهنجي خود رحمي کي ختم ڪرڻو ۽ پنهنجو پاڻ کي اهو تسليم ڪرائڻو آهي، تہ زندگي جو مقدر ڏک ڪونہ هوندا آهن، پر جياپي جو اصل مزو مسرتن ۾ هوندو آهي، جيڪي موجود بہ آهن، پر انهن جي حاصلات لاءِ صرف ٿوري جستجو

ڪرڻي پوندي آهي. آخر ۾ مون کي اجان محبت جو اهو راز بہ عيان ڪرڻو آهي، تہ محبت فقط اها ڪونهي، جنهن تحت مون توکي ڇهڻ ۽ ڏسڻ جي سَڌَ ٿي ڪئي، پر محبت اها بہ آهي، جيڪا توکي وڃائڻ کان پوءِ بہ تولاءِ آءٌ محسوس ڪري رهي آهيان.

ٻچڙا! آءٌ تنهنجي شديد ڪمي محسوس ڪري رهي آهيان ۽ ائين ٿو لڳي، جڻ توکي وڃائي آءٌ پنهنجي ڪنهن ٻانهن، ڪنهن اک ۽ آواز کان محروم ٿي وئي هُجان.

مون ڪالهہ جي پيٽ ۾ اڄ صبح تنهنجي گهٽ ڪمي محسوس ڪئي، پر پوءِ بہ اهو سڀ ڪُجهہ عجيب هو. ائين ٿي لڳو جڻ وقت جا پهر وچ ۾ حائل ٿي زخمن جا گهاءَ ڀريندا هُجن.

بگهڙن جون پڪارون توڙي جو اجان پري کان پُڪاري رهيون آهن، پر جيئن ئي اهي قريب اچي ويندا، آءٌ سمجهان ٿي، تہ آءٌ ڪائنن دور رهي ڪونہ سگهنديس. پوءِ خبرناهي اهو الائي ياد بہ رهندو يا نہ، تہ مون ڪيترو پوڙيو ۽ ڪيترا زخم سَناَ هُئا؟

ڪڏهن مون ڪنهن ڪتاب ۾ پڙهيو هو تہ ”اسان کي پنهنجي تڪليفن جو صحيح اندازو تڏهن ٿيندو آهي، جڏهن اسين اهي پوڳي چُڪا هوندا آهيون ۽ پوڳڻ کان پوءِ حيرت مان پاڻ کان پُڇندا آهيون، تہ اهو درد جو دوزخ ڪيئن پوڳي آيا آهيون؟“ زندگي ڏاڍي غير معمولي چيز آهي ۽ اهي سيئي الميا ان جو معمول آهن. اسان جا گهاءَ ڏاڍا تيزي سان ڀرجي ويندا آهن، جيڪڏهن انهن جي زخمن جا نشان نہ رهجي وڃن، تہ اسان کي اهو بہ ياد نہ رهي، تہ ڪڏهن انهن مان ڪا رت بہ اُڙهي هُئي!

ڪڏهن تہ اهي زخمن جا نشان بہ مِٽجي ويندا آهن ۽ هر شئي انهن سان گڏ ميسارجي ويندي آهي. مون سان بہ ائين ئي ٿيندو يا وري آءٌ خود ان کي ممڪن بنائڻ جي ڪوشش ڪنديس، ڇو تہ مون کي ان جي سخت ضرورت هوندي ۽ مون کي ائين ئي ڪرڻو پوندو. آءٌ هينئر ئي ديوار تان تنهنجو فوٽو لاهي ٿي ڇڏيان، ڇو تہ تنهنجي اوجاڳيل اکين جا الماس مون کان وڌيڪ ڏنا نہ ٿا ٿين ۽ آءٌ تنهنجا ٻيا فوٽو بہ ڇيهاڙيون ڪري ٿي ڇڏيان ۽ ها، تنهنجو هي پينگهو جيڪو تنهنجي ڪفن جي ڏِڪَ ٿو ڏي، سو بہ ٽڪريون ڪري چُلهي ۾ اڇلائي ڇڏينديس.

آءُ ترت ئي ڊاڪٽر سان ملي کيس ٻُڌائيندس، ته آءُ راضي آهيان ۽ هنن ئي چند ڏينهن ۾ آءُ توکي پنهنجي پيٽ مان ڪيرائي ڇڏيندس، پوءِ تنهنجي پيءَ يا شايد ڪنهن ٻي سان رات گذاريندس.

مون گهڻو ئي پاڪدامني جو روزو رکيو. تون ته مري چُڪو آهين، پر مان ته زنده آهيان، تنهنڪري زندگي کي آءُ وڏيڪ غمن ۾ گذارڻ نه ٿي گهران. آءُ وڏيڪ مقدمي بازيون ۽ فتوائون برداشت نه ٿي ڪري سگهان ۽ نه ئي وري گهڙي گهڙي تو کان معافيون وٺڻ ٿي چاهيان! بگهڙن جو ڪالُ ڪونهي. اهي مُنهنجي آس پاس موجود آهن ۽ مون ۾ اجان ايتري قوت آهي، جو بنا مقدر جي مدد ۽ ڪنهن ٻي سهاري جي، توکي سَوَ جنم ڏئي سگهان ٿي.

اف! هي اوچتو ئي اوچتو ڇا جو درد آهي، جنهن مون کي نِساهو ڪري وڌو آهي؟

هي ڇا؟ چاقو جهڙي چيز وري مُنهنجي ڇَمَ ۾ چُڀي، جنهن جي سور جي سَٽَ مُنهنجي وجود کي ئي لرزائي ڇڏيو آهي ۽ آءُ پاڻ کي تَپَ ۾ ٻرندو محسوس ڪري رهي آهيان! جيڪڏهن هنن ٻيهر مُنهنجي جسم ۾ ائين ساڳي گُهت هنئين، ته سچ پچ ٻٽجي ويندس. ٻچڙا! نه چاهيندي به اسان جي جدائي جون گهڙيون ڏاڍيون قريب اچي ويون آهن. مون نه ٿي چاهيو، ته هو توکي چاقوءَ جي نوڪ سان ٻاهر ڪڍي گندي ڪپهه سان گڏ ڪنهن رديءَ جي ٽوڪري ۾ اڇلائي ڇڏين، پر مون وٽ ڪا ٻي واٽ به ته ڪونهي؟

جيڪڏهن آءُ ترت ئي اسپتال نه پهچان ها ۽ هو توکي مُنهنجي پيٽ مان ائين نه ڪڍن ها، ته تون ته مُنهنجو اجل ٻڻجي وڃين ها! ۽ ان جي اجازت آءُ توکي قطعاً ڪونه ڏيندس. ٻچڙا، تو غلط ٿي چيو، ته مُنهنجو زندگي ۾ اعتبار ڪونهي. مُنهنجو جياپي ۾ پورو پورو يقين آهي ۽ آءُ ان کي سيني اذيتن ۽ ذلتن جي باوجود به ڀرپوريت سان جيئڻ ٿي چاهيان. تنهنجي منزل اجل ۽ مُنهنجي راهه جستجو آهي، تنهنڪري توکي ويندي ويندي چوان ٿي: الوداع، الوداع....

31

• آءُ هڪ اڇي چِٽ واري ڪمري ۾ بيڊ تي آهليل آهيان ۽ تون مُنهنجي پير ۾ ئي هڪ شيشي ۾ بند پيل آهين. هنن نه ٿي چاهيو ته آءُ تو کي ڏسان، پر مُنهنجي ضد ۽ اصرار ڪان پوءِ هو ڪاوڙ ۾ توکي مُنهنجي پير ۾ رکي ويا آهن ۽ آخر آءُ توکي ڏسڻ ۾ ڪامياب ٿي وئي آهيان. توکي سامهون ڏسي، فوٽو وارو ٻارڙو مون کي فريب محسوس ٿيو آهي. تون ٻار بدران صرف هڪ آنو آهين، ها، هڪ خاڪي رنگ جو آنو جيڪو گلابي الڪوحل ۾ تري رهيو آهي ۽ جنهن ۾ اندر ڪُجهه به ڏسڻ ۾ ڪونه ٿو اچي. تون، نهن، چمڙي ۽ ٻين انهن سڀني سندر صفتن اُسرڻ کان گهڻو عرصو اڳ ئي اجل جو ٻَڪُ ٻڻجي چُڪو هُئين، جيڪي مون توسان منسوب ڪيون آهن. تون صرف مُنهنجي تخيل جي تخليق آهين، جنهن کي ٻه ننڍڙا هٿ ۽ پير، جسم سان ٿورڙي مشابهت رکندڙ وجود ۽ ڇهري جو خاڪو جنهن ۾ ننڍڙو نڪ ۽ ٻه تمام ننڍڙيون اکيون آهن. بهرحال اهو ننڍڙي مڇي جي مترادف ئي صحيح، پر مون کي تمام گهڻو عزيز هو ۽ ان جي محبت ۾ ئي مون ڪڏهن موت جو صليب سر تي کنيو هو، پر هينئر جڏهن توکي ڏٺو اٿم، تڏهن سوچان ٿي، ته مون تو مان ڦهريان ئي ڇوٽڪارو ڇو نه حاصل ڪيو ۽ ايتري عرصي تائين توکي پنهنجي پيٽ ۾ زهر آلود ڪرڻ لاءِ ڇو ڇڏيم؟

مان بيمار ٿي پئي آهيان ۽ مُنهنجي حالت ڏسي، هو سڀئي پريشان ٿي ويا آهن. ڪو سڄي ٻانهن جي ڏوري ۾ سُئي ٽُنبي رهيو آهي، ته ڪو وري ڪٻي ٻانهن جي ڪرائي ۾ ٽيلهي چاڙهي نلڪين ذريعي مون کي خوراڪ پهچائڻ جي خفي ۾ مصروف آهي ۽ نرس هٿن ۾ ڪپهه جا بنڊل کنيو اُڀي بيني هُئي. گهڙي گهڙي ڊاڪٽر مٿان ڊاڪٽر ٿي آيو،

جن هڪٻئي سان سُس پُس ۾ صلاح مشورو بہ ڪيو ٿي، پر مون کي ڪُجھہ بہ ٻُڌڻ ۾ ڪو نہ ٿي آيو، مون صرف اندازو ٿي لڳايو، تہ گڙ ٻڙ ضرور آهي. ان وقت مون پنهنجي سنگتياڻي، تنهنجي پيءُ يا انهن کان بہ وڌيڪ پنهنجي والدين جي سخت ضرورت محسوس ڪئي. مون کي لڳو ٿي، تہ آءٌ انهن جي قدمن جا آواز بہ ٻُڌي رهي آهيان، پر انهن بدران بہ اڇي ڊريس ۾ ملبوس ڊاڪٽر اڇي مُنهنجي مٿان بيٺا، جن مان هڪ ٿوري دير اڳ ئي مون تي ڏمرجي پيو هو ۽ چيو هُئائين، ”ڊوز ڊبل ڪريوس.“ ڇا جو ڊوز؟

تڪليفن جو يا غم جو؟ آءٌ تہ ڀهريائين اهي غم ۽ تڪليفون ڀوڳي چُڪي آهيان، ڇا ٻيهر انهن جي ڪائي ضرورت آهي؟

پوءِ هن چيو هو ”وارو ڪريو ڏسو ڪونہ پيا، سڀ ڪُجھہ هٿن مان پيو وڃي.“ هٿن مان ڇا پيو وڃي؟ سُئي، ڪو ماڻهو يا خود مُنهنجي زندگي؟

زندگي ڪڏهن بہ ختم ڪونہ ٿيندي آهي، توڙي جو ڪوئي ان کي ختم ڪرڻ بہ چاهي، تڏهن بہ ان جو انت ڪونہ ايندو آهي، اها مرندي ڪو نہ آهي، ايتري تائين جو مُنهنجي زندگي بہ ڪو نہ مُئي آهي، ڇو تہ جياپي بنا ئي تون اجل جو ٻَڪُ بڻجي ويو آهين. زندگي جو مفهوم ڄاڻڻ ۽ ان جي رنگن، روپن، لذتن، آوازن، احساسن ۽ خيالن کي سمجهڻ ڪانسواءِ ئي وڇڙي ويو آهين. مون کي افسوس آهي، تولاءِ ۽ پنهنجو پاڻ لاءِ، آءٌ پاڻ کي شرمسار ٿي محسوس ڪريان، ڇو تہ ان سامونڊي پکين جيان پرواز ڪرڻ مان ڇا فائدو، جن کي پيدا نہ ٿو ڪري سگهجي ۽ جيڪي ٻين کي جنم ڏئي نہ ٿا سگهن؟

ٻارن جيان رانديون رچڻ مان ڇا هَٿَ حاصل، جيڪڏهن انهن کي ڄڻي هي ڏيهہ ڏيکاري ڪين ان لائق نہ ٿو بنائي سگهجي، تہ جيئن هو خود اهڙن ٻارن کي جنم ڏئي سگهن، جيڪي خود زندگي جون لذتون ماڻڻ جي قابل بڻجي سگهن، توکي اڃان لڙڻو ۽ جيون جي جنگ ۾ سوپارو ٿيڻو هو، پر تون وقت کان اڳ ئي جستجو تان هٿ کڻي هارائي ويٺين. شايد تون جياپي جي جستجو لاءِ جُڙيو ئي ڪونہ هُئين، نہ تہ چند طلسمي ڪهاڻين ۽ ٻن ٽن تڪليفن جي بنياد تي ڪوئي ڪيئن ٿو جياپي تان هٿ کڻي سگهي؟

تون بلڪل رسو بہ ٺُڪر پنهنجي پيءُ تي ويو آهين، جيڪو بہ تقدير جو قائل آهي ۽ تو بہ قسمت جي لکئي کي قبول ڪري نہ ڄمڻ ۾ پنهنجي عافيت سمجهي، پر زندگي سان بيوفائي ڪنهن ڪئي تو يا مان؟

توڙي جو آءٌ بلڪل ڀڄي ٽُٽي پئي آهيان ۽ جنگهن ۾ ڪو سَتُ ڪونہ رهيو اٿم. گهڙي گهڙي اکين اڳيان اونداهي ڇانئجي ٿي وڃي ۽ تنهائي ککر جيان وچڙي ڪيرو ڪري ٿي ڇڏيم، پر تڏهن بہ مون هارايو ڪونهي.

ڏس! آءٌ اڃان بہ ثابت قدم آهيان. تو ۾ ۽ مون ۾ ڪيڏو نہ فرق آهي؟ آءٌ اک ڪونہ ٻوٽيندس. آءٌ جاڳندي ۽ سوچيندي رهنديس، پر جيڪڏهن آءٌ صرف ايئن سوچيندي رهيس، تہ پوءِ ٿي سگهي ٿو تہ آءٌ بہ تو جيان گهڻو ڪُجھہ وڃائي ويهان!

توکي هن شيشي ۾ پئي ڪيترو عرصو ٿيو آهي؟ ڪُجھہ ڪلاڪ، چند ڏينهن يا ڪُجھہ سال؟

شايد چند ڏينهن، جيڪي مون لاءِ سالن سمان آهن. آءٌ توکي ايئن شيشي جي قيد ۾ ڏسڻ ڪونہ ٿي چاهيان. مان تولاءِ ڪنهن پُروقار جاءِ جي تلاش ۾ آهيان، پر اها ڪٿي ٿي سگهي ٿي؟

شايد ميگنوليا جي ڇانوَ ۾، پر ميگنوليا تہ تمام پراڻي دؤر ۾ هوندا هُئا، جڏهن اڃان آءٌ ننڍڙي هُيس، هينئر تہ انهن جو نشان بہ نظر ڪونہ ٿو اچي، تہ پوءِ آءٌ توکي گهر کڻي هلنديس. پاڻ صبح سان گهر هلنداسين. هينئر تہ رات ٿي وئي آهي ۽ ٻاهر ٿڌ بہ غضب جي آهي، ڇڱو تون پنهنجو ڪوٽ پاءِ تہ ٻاهر ٿا هلون. آءٌ توکي پنهنجي ٻانهن ۾ کڻڻ ٿي چاهيان، پر ٻچڙا! تون تہ ايترو ننڍڙو آهين، جو آءٌ توکي پنهنجي ٻانهن ۾ کڻي بہ ڪونہ پئي سگهان! آءٌ تہ صرف توکي پنهنجي هٿ جي ترِيءَ تي احتياط سان رکي سگهان ٿي، تہ جيئن توکي ڪوئي واچوڙو اُڏائي نہ وڃي، پر هي ڇا؟ مون کي تہ ڪُجھہ سمجھہ ۾ ئي ڪونہ ٿو اچي، تو کي تہ هوا جي ڦوڪ ئي اڏائي سگهي ٿي، تہ پوءِ تنهنجو هي ايترو وزن ڇو وڌي ويو آهي، جو مون کان برداشت ئي ڪونہ پيو ٿئي؟

تون مهرباني ڪري مون کي پنهنجو هٿ ڏي، هيئن، او هيئن.... نيڪ آهي. ڏس! هينئر تون مُنهنجي چيچ کان وٺي رهنمائي ڪري

رهيو آهين. هاڻي نہ تون آني واري صورت ۾ آهين، نہ ئي وري ننڍڙي مڇي واري روپ ۾، پر تون مڪمل ٻار آهين. تون هاڻي ڪان ئي مُنهنجي گوڏن تي پيو اچين، نہ دل تي، نہ مُنهنجي ڪُلهن تي، نہ نہ مُنهنجي ڪُلهن ڪان بہ شايد مٿي. تون هاڻي ٻار نہ، پر هڪ جاڻنو جوان مرد آهين ۽ آءٌ هڪ ڪمزور ڪراڙي عورت، جنهن کي تنهنجي سهاري جي سخت ضرورت آهي، جيڪا تنهنجي سهاري کانسواءِ ڏاڪڻ جا هي چند ڏاڪا بہ لهي ڪونہ سگهندي. ياد اٿئي! اهي ڏينهن، جڏهن مون توکي سهارو ڏئي، وڏي احتياط سان ڏاڪڻ جا ڏاڪا چڙهڻ ۽ لهڻ سيکاريا هُئا، ۽ ياد ڪر جڏهن آءٌ توکي اڪيلي سر انهن تي چڙهڻ لاءِ چوندي هُيس، تڏهن تون چند ڏاڪا چڙهي ٽڪجي ويهي رهندو هُئين ۽ پاڻ ٻئي کِلي ڪيئن نہ ڏاڪڻ جا ڏاڪا ڳڻڻ شروع ڪندا هُئاسين؟

ياد اٿئي! جڏهن اسين اڪ ٻوٽ راند کيڏندا هُئاسين ۽ آءٌ بند اکين سان، توکي ڳولهڻ لاءِ هٿوراڙيون ڏيندي هُيس؟

ڇا، اهو ڏينهن بہ ياد اٿئي، جڏهن تو مُنهنجو چيو نہ ٿي مڃيو ۽ آءٌ تو سان ڪاوڙجي پئي هُيس، پوءِ ان تي مون کي افسوس بہ ٿيو هو ۽ مون تو کان معافي وٺڻ بہ چاهي هُئي، پر اسان ٻنهي جڏهن هڪٻئي جي نيڻن ۾ نهاريو هو، تڏهن تنهنجي چپن تي ٽڙندڙ مرڪ مون کي بہ کِلائي وڌو هو. پر هي ڇا؟ مُنهنجو ذهن ۾ اکيون ڇو ڏُنڌلائجي رهيون آهن؟

ڇا، اهي ننڊ جا ڪيپ آهن يا اجل جا آثار؟ پر آءٌ ننڊ کان ائين شڪست کائڻ نہ ٿي چاهيان. مون کي جاڳائڻ ۾ مُنهنجي مدد ڪر ۽ مون کي جواب ڏي، تہ ڇا پرواز جي خوابن جي، ايڏي وڏي قيمت ادا ڪرڻي پوندي آهي؟

ڇا، انهن توکي ماريو يا توبہ ڪُجهہ ڪيو؟

ڇا، انهن توکي کِولين جي ڪَنڪ جيان ڪُچلي ڇڏيو؟

ڇا، تو نااميدي ۽ ڪروڌ اڳيان ڪنڌ جهڪايو يا انهن اڳيان آخر تائين مضبوط وڻ جيان سينو ساهيو بيٺو رهين؟

ڇا، تو کي مسرت، آزادي، نيڪي ۽ محبت جي موجودگي جي پروڙ پئجي وئي؟ مون کي اميد آهي تہ، مُنهنجا مشورا تولاءِ ڪافي مفيد

ثابت ٿيا هوندا ۽ مون کي اهو بہ يقين آهي تہ، تون پيڙائن ۽ موت جهڙين اذيتن جي باوجود بہ ٻيهر پيدا ٿيڻ کي ترجيح ڏيندين، ڇو تہ پيدا ٿيڻ، جنم نہ وٺڻ کان هزارين ڀيرا بهتر آهي.

مون کي فخر آهي، تہ اذيتن ۽ موت جي خطرن باوجود بہ مون توکي نيستيءَ مان هستي ۾ آندو آهي. قهر جي ٿڌ ٿي وسي ۽ اجان رات بہ پنهنجي اوج تي آهي، پر اسين ٻئي اتي ئي ڪمري ۾ آهيون، پر هو ڏس! سامهون ميگنوليا جو وڻ ! اُتي ان مان گل پٽي وٺ. آءٌ تہ پٽي ڪونہ سگهيس، پر مون کي يقين آهي، تہ تون اهو ضرور پٽي سگهندين. ٿورو ڀڃن تي ٻيهي، ٻانهن مٿي ڪري، او هيئن.... پٽڻ جي ڪوشش ڪر.... پر تون ڪاڏي وئين؟ هاڻي ئي تہ هتي هُئين! قداور ۽ ڳڀرو مرد جي روپ ۾، تون ئي تہ مون کي سهارو ڏيو بيٺو هُئين، پر هينئر تہ ڪٿي نظر ئي ڪونہ پيو اچين! هتي تہ صرف هڪ شيشي جو الڪوحل سان ڀريل ٿانءُ پيو آهي، جنهن ۾ هڪ اهڙي شيءِ تري رهي آهي، جيڪا نہ مرد بڻجي سگهي، نہ عورت يا جنهن جي مرد ۽ عورت بنجڻ ۾ آءٌ ڪا مدد ڪري ڪونہ سگهيس. تون پُڇين ٿو تہ مون ائين ڇو ڪيو؟

ٻچڙا، ڇو تہ زندگي موجود آهي، جڏهن آءٌ ڇوان ٿي، تہ زندگي موجود آهي، تڏهن ڄڻ تہ مُنهنجي جان مان ٿڌ جي ڏڪڻي ۽ نيڻن مان نيم خوابيءَ جا خمار ئي اڏامي ٿا وڃن ۽ آءٌ محسوس ٿي ڪريان، تہ خود مان ئي زندگي آهيان.

بلب ٻريل آهي، ڪُجهہ آواز مُنهنجي ڪنن تي پون ٿا. ٻاهر ڪوئي ٻوڙندو ۽ ٻپ ۾ دانهون ڪندو ٿو وڃي، پر ڪٿي ڪنهن ٻي جاءِ تي يقينن هزارين ۽ لکين ٻار ۽ آئيندي جي ٻارن کي جنم ڏيندڙ انهن جون مائرون پيدا ٿي رهيون آهن. زندگي، تنهنجي يا مُنهنجي جياپي جي محتاج ڪونهي. تون مري چُڪو آهين ۽ شايد آءٌ بہ پوين پساهن ۾ آهيان، پر انهيءَ سان ڪوئي فرق ڪونہ ٿو پوي، ڇو تہ زندگي جو ڪڏهن بہ انت ڪونہ ايندو آهي.

